

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЙ СВОБОДНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ КОНГРЕСС

**ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ
ПРИОРИТЕТЫ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ**

Сборник докладов международного научного конгресса
(28-30 сентября 2016 года)

Часть 2

Усть-Каменогорск
2016

УДК 001 (063)
И 66

Редакционная коллегия: Е.А. Мамбетказиев
А.Е. Мамбетказиев
Д. Бэлласт
Г.А. Конопьянова
Т.В. Левина
А.Н. Нурланова
Ф.В. Искендерова
Г.Б. Едильбаева
Ж.К. Саданова
Е.Н. Вдовина

И 66 «Инновационное развитие: национальные приоритеты и международный опыт»: Сб. докл. междунар. научного конгресса (28-30 сентября 2016 года). – Усть-Каменогорск, 2016. – В 3-х частях. – Ч. 2. – 210 с.

ISBN 978-601-7334-92-5

Сборник публикуется по материалам международного научного конгресса «Инновационное развитие: национальные приоритеты и международный опыт». Тематика статей на казахском и русском языках описывает актуальные вопросы педагогики, психологии, гуманитарных наук.

Материалы второй части конференции включают доклады, представленные в секциях, посвященных данным вопросам.

Материалы сборника адресованы научным сотрудникам, профессорско-преподавательскому составу вузов и студентам, работникам образования.

УДК 001 (063)

ISBN 978-601-7334-92-5

© Казахстанско-Американский
свободный университет, 2016

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ ДАМУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН ТЕОРИЯСЫ

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУДА ДЕБАТ (ШІКІРТАЛАС) ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Ағыбаева Е.Ш.

*С. Торайғыров атындағы №22 гимназия-мектебінің, Екібастұз,
Қазақстан*

Әр пәннің ісі баланың ойын қозғау,
ойлағанын ауызша я жазумен сыртқа
шығару, яғни, тілсіз оқытылатын,
ұғылатын пән жоқ екендігі анық.

Ж. Аймауытов

Әрбір күн өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде заман көшінен қалмай уақыт талабына сай ертеңгі болашақ ұрпақты білімді етіп тәрбиелеуде ұстаздарға көп жауапкершілікті жүктейді.

Ол мұғалімнің үздіксіз ізденуді, өз білімін жетілдіріп отыруды, өскелең ұрпаққа сапалы білім беруді талап етеді. Өйткені, еліміздің ертеңі - бүгінгі жас ұрпақтың қолында.

Сапалы білім беру - ел экономикасын, саясатын әлем алдында бәсекеге қабілетті болуға апаратын бірден-бір жол. Сондықтан, заман талабына сай жаңа мазмұнда білім беруді ұйымдастыру - бүгінгі күннің талабы.

Оқушының шығармашылық қабілеті оның ойлауы мен практикалық әрекеттері арқылы дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтар жаңа технологияларды қолдану сабақтары болып табылады. Мұндай сабақтарда оқушыға ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасында ынтымақтастық қатынас қалыптасады. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бақылаушы, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетін ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана оқушы интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын дамытады.

Осыған сәйкес сабаққа қойылатын қазіргі талаптар да мұғалімнен зор шеберлікті қажет етеді. Халқымызда «Шайнап берген ас - ас болмайды» деген мақал бар, сол сияқты мұғалім де сабақ үрдісінде материалды дайын күйінде бермей, оқушы ізденісіне жол ашатындай түрткі болатындай әдіс-тәсілдерді таңдап алуы қажет. Сонда ғана оқушы шын мәнінде өзіндік ойлау қабілеті бар, жеке адам болып қалыптасады. Ұлы ойшыл, қытай философы Конфуцийдің: «Естігенімді – ұмытамын, көргенімді - есте сақтаймын, ал өз ақыл - ойыммен

істеген ісімді түсінемін», - деген даналық сөздері осы айтылғандарды дәлелдей түседі.

Оқу үрдісінде оқушының тілдік құзырлығын қалыптастыру - ең өзекті мәселе. Сабақ барысында проблемалық мәселені таба білу, оны шешу оған деген өзіндік ой-пікірін білдіру оқушы үшін оңай емесі анық. Сондықтан оқушының өз ойын анық, батыл жеткізе білуіне, ой-пікір алмасып, сөз мәдениетіне жетік болудың тиімді әдіс-тәсілдерін меңгеруді үйренуіне пікірталас сабақтарының орны ерекше деп білеміз.

Тілдік құзіреттіліктің әдебиет сабағында дебат технологиясын пайдалана отырып, оқушылардың бойында қалай дамытуға болатынын іс-тәжірибемізде іске асырудамыз. Себебі тілдік құзыреттілік қазақ тілі мен әдебиеті сабағына етене жақын.

Өз іс-тәжірибемізде қолданатын пікірталас моделінің арнайы құрылымы, ережесі бар, қолданыс аясы және уақыты шектеулі. Оның негізін салушы - американ философы Карл Поппер. Оның ерекшелігі - әр қарсылас топтың бір-бірімен белгілі ережеге сәйкес ізденіске негізделген сайысқа түсуі, ақиқатқа жету жолын қарастыруы, дәлелдерін салыстыруы. Көрсетілген слайдта Карл Поппер бағдарламасының пікірталас форматы берілген.

Бұл технологияны сабақта да, сабақтан тыс тәрбие жұмысында да қолдануға өте қолайлы. Егер әдебиет сабақтарында дебат технологиясы тиімді қолданылса, онда оқушылардың білім деңгейімен қоса, сөйлеу, ұсыну шеберлігі интеллектуалды - логикалық ой-өрісі дамып, шығармашыл жеке тұлға қалыптасады.

Әдебиеттен 7-сыныпта өтілетін М. Әуезовтың «Көксерек» әңгімесін аталған технология бойынша талдайық.

Сабақтың тақырыбы: М. Әуезов «Көксерек» әңгімесі

Сабақтың мақсаты:

а) Әңгімедегі Көксеректің іс-әрекетіне екі түрлі көзқараста баға беру. Қызу пікірталасқа қатыса отырып, әр топ (даттаушы, жақтаушы) өз пікірін дәлелдемелеріне сүйеніп, бұлтартпас айғақтар келтіру арқылы және мақал-мәтел, афоризм сөздерді тірек ете отырып өз көзқарастарын қорғап шығу.

ә) Әңгімені түсініп оқу, яғни сөз астарына үңіліп, мағынасын түсіну, өзекті ойды бөліп ала білу, сыни тұрғыда ой қорытындысын жасау, өз пікірін қорғай білу және сөйлеу мәнерін қалыптастыру дағдыларын дамыту.

Сабақтың түрі: «Дебат – пікір – сайыс» сабағы

Сабақтың әдісі: мәтінмен жұмыс, пікірін айту, қарама-қарсы сұрақ қою, сөздіктермен жұмыс, миға шабуыл сұрақтары.

I. Ұйымдастыру кезеңі: «Дебат – пікір – сайыс» сабағының шар-
тымен таныстыру. Пікір-сайысқа қатысушылар екі топқа бөлінеді:

1) жақтаушы 2) даттаушы. Әр топ алдын ала өз дәлелдемелерін,
айғақтары мен кілт сөздерін дайындап әкеледі.

Жақтаушы топтың қарары (тақырыбы): «Құрмаштың өліміне
Көксерек кінәлі», даттаушы топтың қарары: «Құрмаштың өліміне
Көксерек кінәлі емес», екі түрлі көзқараста пікірталасқа түседі.

Сайысты жақтаушы топтың I спикері бастайды. Қарары: «Құр-
маштың өліміне Көксерек кінәлі»

Кілт сөздер: Өлім - дүниемен қош айтысу.

Кінәлі - белгілі бір іске айыпты болу

1 - дәлелдеме: Көксерекке қорған бола білген Құрмаш

Құрмаш Көксерек үшін барлық жағдайды жасады. Тіпті Көксе-
ректі кішкентай балаша бағып, ерекше мейіріммен қарады. Оған ас-
құйғыш, итаяқ әзірлеп, түн болса қасына немесе аяқ жағына алып жат-
ты. Сол үшін кәрі әжесінің қойнынан да шығып кетті. Күніне екі мез-
гіл тамақ береді.

Ауыл әйелдері: - Ұры. Асырасаң да мал болмайды.

Тұқымы жау емес пе? десе, ауыл үлкендері:

- Бұны өлтіріп, терісін алу керек. Осы кәпір түбінде ел болмайды,
- дейтін сөздеріне Құрмаш құлақ аспады.

Көксерек алғаш рет қойға шапқан қасқырлармен бірге ауылдан
кетіп, қайта айналып келгенде әжесі:

- Тұу, мына кәпірдің екі көзі жап-жасыл болып кетіпті-ау, тұ-
қымын сезген жүзі қара; қой, балам, енді мұны өлтіріп, терісін алайық,
- деген әже сөзіне де көнбеді. Көксерек ауыл иттерінен де көресіні
көрді, бірақ Құрмаш қасында болса таяқ жемейді.

Осылай Құрмаш Көксеректі бәрінен қызғыштай қорғады. Ал
Көксерек не істеді? Бар ызасын, кегін адал асын алдына тосқан
Құрмаштан алды.

Сондықтан «Құрмаштың өліміне Көксерек кінәлі» деген көзқа-
расты ұстанамыз. Міне, осы айғақ негізінде 1 - дәлелдеме бойынша өз
көзқарасын жақтап шығады. Қарама-қарсы сұрақты даттаушы топтың
III спикері қояды:

1. Ауыл адамдарының қасқырлар күшігіне жасаған аянышты іс-
әрекетіне не деп жауап берер едің?

2. Қасқырды үйде ұстап өсіру, сенің ойынша дұрыс па?

Сұрақтар осылай сабақталып кете береді. Сұрақ қоюшы топ қа-
рама-қарсы сұрақ қойғанда, қарсы топты өзі ұстанған көзқарасынан
жаңылдыруды көздейді.

Келесі кезекті даттаушы топтың спикері бастайды. Даттаушы

топтың қарары (тақырыбы): «Құрмаштың өліміне Көксерек кінәлі емес».

1 - дәлелдеме: «Көксерек –табиғаттың тағы перзенті»

Біз даттаушы топ Құрмаштың өліміне Көксерек кінәлі емес, адамдар кінәлі деген көзқарасты құптаймыз. «Көксеректе» оқиға басталғанда ауыл адамдары қасқыр ініндегі 7 күшіктің бесеуін көздеріне қарап тұрып өлтіріп, біреуінің тірсегін қиып, біреуін ауылға алып келеді. Адамдардың бұл әрекетінен қаталдықты, жауыздықты, табиғат-ананың құшағындағы тіршілік иелеріне деген озбырлықты, қоршаған ортаға қамқорлықтың жоқтығы деп түсінемін. Аң да тіршілік иесі. Олар да өз ұрпағын аман-есен өсіруді ойлайды. Адамдар қасқырлар апанын бұзып, күшіктерін өлтірді. Қасқырлар психологиясы бойынша осындай қорлықтардан кейін жер бетіндегі екі аяқтылардан өш алуды алдарына міндет етіп қойғандай болады. «Қанға - қан, жанға - жан» демекші, Көксерек соңында Құрмашты тап беруіне адамдар кінәлі. Қарама-қарсы сұрақты жақтаушы топтың ІІ спикері қояды.

1. Құрмашты өлтірген Көксерек. Сіз соған келісесіз бе?

2. Көксеректен күдіктенген ауыл адамдарының ойы жүзеге асты ма?

Пікірсайыс жалғасып, жақтаушы топтың ІІ спикері сөз алады.

Иә, біз «Құрмаштың өліміне Көксерек кінәлі» дейміз.

1 - дәлелдеме «Бөлтірікті қанша асырасаң да тауға қарап ұлиды»

І спикер айтып кеткендей Құрмаштың Көксерекке деген пәк көңілі, мейірімі ерекше еді. Көксеректі ауылға алып келгенде екі күннен кейін көзін ашып көргені осы Құрмаш болатын. Бірақ Көксерек жанына жылу бола білген кінәсіз Құрмашты айуандықпен өлтіреді. Автор былай суреттейді: «Туғаннан бергі барлық көресі осыдан, екі аяқтыдан дегендей, жығылып домалап жатқан балаға тап берді». Көксерек ырылдап тұрып: тісінің ұшымен қағып жұлып алып, басын шайқап өткенде, баланың бір жақ көзін қопарып алып кетті. Жүріп бара жатып, қылғып салды... Осы үзіндінің өзі Құрмаштың өліміне Көксерек кінәлі екенін айқындап тұр.

Даттаушы топтың ІІ спикері өзінің қарарына қайта оралып, өзінің кейсін ұсынады. Шығарманың негізгі түйіні - қасқыр қасқырлығын істейді. Оны қанша үйрет, қолда тәрбиеле, жоқ, бәрібір айналып келіп, қапылыста өзіне тиеді. Оған себеп не? Себеп біреу - табиғаттағы барлық тіршілік иесінің өзінің өсіп, дамып, өркендеу жолдары бар. Ол күштеп бағындыруға әрқашан қарсылықпен жауап береді. Сол жолдан оларды ажыратуға болмайды. Адам мен табиғат арасындағы тепе-теңдік қатынас бұзылған жағдайда оның әкеп соқтырар зардабы қиын болады. Қатыгездік тек жабайы аңдар арасында ғана емес, адамдардың

арасынан шығуы қоғамға қауіпті. Шығарманың тақырыбы: адамдар арасындағы жауыздық, қаталдық, қоршаған ортаға қамқорлықтың жоқтығы. Ендеше Құрмаштың өліміне адамдар кінәлі.

Жақтаушы, даттаушы топтың III спикерлері ешқандай дәлелдеме, айғақтар келтірмейді, олар тек пікірталастың қалай өткені жөнінде анализ (талдау) жасайды. Ойын барысында қандай қақтығыстар болды, қарсы топтың I, II спикерлерінен кеткен кемшіліктер болса, соны түзейді. де өз позициясының дұрыстығына тағы көз жеткізеді

Мұғалім сабақты жинақтап, қорытынды жасайды.

«Дебат» сабақта байқағанымыз - әдебиетке жаңаша көзқарасты оқушы жастар әкелетін сияқты. Кейде мұғалім ескере бермейтін тосын нәрселерді оқушы аузынан естігенде түрлі ойға қаласың. Кейбір ұшқары пікірлер де кездеседі, ондай жағдайда төреші ретінде мұғалім жөн сілтеуіне қақысы бар.

«Дебат» үлгісін әдебиет сабақтарында кеңінен пайдалану керек. Сонда ғана біздің алдымыздағы балалар қарапайым оқушыдан сөз білетін ділмар тілді шешенге, ойлап, шешім айта алатын, өмірді шынайы қалпында танитын еркін ойлы азаматқа айналады деген қорытындыға келдім.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әуезов М. Жинақ. - Алматы, 2003.
2. Бітібаева Қ.О. Әдебиет пәнін оқытудың тиімді жолдары. - Алматы, 2009.
3. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы, 1997.
4. Бітібаева Қ., Құдайбергенова Г., Мұқашева М. Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы. - Өскемен, 2002.
5. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық - әдіснамалық негіздері. - Алматы, 2012.

«ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫСТАРҒА ЖЕТЕЛЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Мұқашева М.Қ.

ДБА Жамбыл атындағы ОММГИ, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі таңда, білім - ғылымның, ақпараттың дамыған заманында, еліміз бәсекеге қабілетті мемлекет болуды көздеп, әлемдік кеңістікке қарыштай қанат қақты. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев халқына Жолдау-

ында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек», - дегендей [1, б. 22], еліміз бәсекеге қабілетті елу елдің қатарында болуды көздеп, сол жолда игі мақсаттар ұстанды.

Ел болашағы – білімді, «көкірек көзі ашық» ұрпақтарында екендігі сөзсіз. Осы орайда Жолдауда көрсетілгендей, Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың: «Балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды», - деген сөзі ел болашағының сауатты ұрпақ қолында екендігін ескерте отырып [1, б. 18], бүгінгі білім ордаларына аса жауапкершіліктер жүктейді.

«Мектеп – білімнің көзі, адамгершіліктің ордасы, тәрбиенің бекігі», - деген нақылға сүйенсек, жан-жақты дамыған, қоғамға бейім сауатты да білімді, салауатты, рухани дүниесі бай тұлғаны тәрбиелеуде мектептегі қай пәннің болмасын алатын орны зор. Осы көзделіп отырған мақсаттар мен міндеттерді атқару үшін мұғалімдер қауымы тың ізденістер мен жаңашылдықтарға ұмтылып, озық технологияларды тәжірибеге енгізіп, заманға бейім, сауатты ұрпақты тәрбиелеуде еңбек етуде. Тұлғаның адами болмысын, рухани жан-дүниесін, шығармашылық дарын көзін ашуда қазақ тілі, әдебиет пәнінің маңызы сөзсіз.

Осы орайда қазақ педагогикасының жарық жұлдызы, «Қазақтың Қанипасы» атанған Қанипа Омарғалиқызы: «Әдебиет пәні де - өнер пәні. Әдебиетті ұлағатты адамдар «адамтану құралы» десе, әдебиет пәнін «адам тәрбиелеу құралы» дер едік. Ол жас өспірімдерге әдебиеттанудан, сөз маржандарының қыр-сырын игеруден жай білім ғана беріп қоймайды, ең бастысы, өмірдің ең қымбаттысы, ең асылы – жақсылық пен ізгіліктің ұрығын себеді», - деп анықтама бергендей, әдебиет пәнінің ауқымы өте жоғары, сондықтан да оны оқытудың күрделілігі мен қиындығын да ұстаз өз еңбектерінде атап көрсетеді [2, б. 6]. Ғалым ұстаздың тағы бір пікіріне жүгінбесек болмас: «Ой, ойлану, ойланту барлық пәндерге де керек. Ойсыз өмір сүру мүмкін емес. Бірақ бұл жердегі ерекше бір еске алатын мәселе - өзіндік ойлау, өзіндік пікірде жатыр. Әдебиетті оқытуда мұғалім оқушыларға көркем туынды туралы оқулық авторы, не ғалымдар пікірін қайталауда, не соны қаз-қалпында мазмұндануды мақсат етпеуі керек, ең бастысы, сол көркем туынды туралы оқушы пікірі, ойына ерекше көңіл бөлген жөн. Бұл пәннің басқа пәндерді оқытудан өзгешелігі де, күрделілігі де осында», - деп оқыту барысының нәтижелі, жемісті болуы мұғалім әдістемесіне, шеберлігіне де байланысты екендігін атап көрсетеді.

Қ. Омарғалиқызының «Ой тастау, ойланту» технологиясы жоға-

рыда айтылған осынау талаптарды басшылыққа алған, оқушының білімді өз әрекеті арқылы ғылыми ізденіске жетелейтін, құзырлыққа бағытталған тапсырмалар мен «ой салу, ойланту» технологиясы сабақтың өн бойынша оқушының өнімді әрекетке жетуіне негіз болып отырады. Ұстаз - «Әдебиетті оқытудың әдістемесі», «Мектепте Абайды оқытудың», «Мектепте М. Әуезовті оқыту» сынды бірнеше қомақты ғылыми еңбектер мен ғылыми мақалалардың авторы.

«Әдебиетті тереңдетіп оқыту» атты еңбегінде ғалым ұстаз: «Мектептегі оқыту процесі оқыту әдістері арқылы жүзеге асады. Әдебиетті оқытуда сөздік әдіс, көрнекілік әдіс, тәжірибелік әдіс, түсіндірмелі – иллюстриативтік әдіс немесе репродуктивтік әдіс, эвристикалық әдіс (ішінара іздендіруші) әдіс, зерттеу әдісі, мәтінді көркемдеу, мәнерлеп оқудың орны ерекше», - оқыту әдістерін саралап қана қоймай [2, б. 24], оларды тиімді жүргізудің жолын көрсетеді. Соның ішінде ұстаз еңбектерінде терең зерттелген, бүгінгі заман талабы бойынша жан-жақты дамыған тұлғаны дамытуда, тұлғаның шығармашылық қабілетін оятуда ғылыми бағыттағы жазба жұмыстарының да маңызы зор. Ғалым ұстаз өзінің ғылыми зерттеу, еңбектерінде жазба жұмыстарын жазғызудың инновациялық технологиясын, тың жолдарын ұсынды. Соның бірі, дәстүрден тыс жазба жұмыстарын жүргізудің ғылымилығы, яғни, оқушыларды сабақта ғылыми ізденіске жетелеудің тың жолдарын көрсетті.

Жаттығу жұмысы дәстүрлі оқыту кезеңінде де, қазіргі технологиялық оқыту кезеңінде де қазақ тілінен білім берудің негізгі жолдарының бірі болып келеді. Жаттығу туралы Педагогикалық энциклопедияда төмендегідей анықтама берілген: «планомерно организованное повторное выполнение действия (умственного или практического) с целью овладения им или повышения его качества» [3, б. 382].

Жаттығу тіл сабақтарындағы ең көне, тәжірибеде жиі пайдаланылып жүрген жұмыс түріне жатады. Атақты педагогтар Я.К. Коменский, Д. Ушинскийлер оған ерекше назар аударған. Олар, әсіресе, жаттығу мәтініне қойылатын талаптарға аса көңіл бөлген.

Жаттығу жұмыстары оқушылардың алған білімдерін практикада қолдана алу дағдыларын іске асыру мақсатында жүргізіледі. Оның тиімділігін біршама ғалымдардың еңбектері мен іс-тәжірибелері дәлелдейді.

Орыс ғалымы профессор А.В. Текучев жаттығу жұмыстарының тиімділігіне төмендегіше баға береді: «Жаттығуды грамматикадан өтілген теориялық материалды түсіндіруді сипаттайтын әдіс деп қарауға болмайды, ол - тілден ұйымдастырған сабақтың қажетті бөлімі және айырып қарауға келмейтін тарауы. Егер орыс тілін оқытуда жат-

тығуды қолданбай білім беретін болса, ол өмірден, практикадан нақтылы тілдік материалдардан қол үзген құрғақ теориялар болып шыққан болар еді», - дейді [4, б. 5.]. Ал, ғалым Г.Н. Приступа: «... чтобы упражнения были эффективными, они должны выполняться в системе, важнейшим же звеном системы является их последовательность», - деп түсінік береді [5, б. 69].

Сондай-ақ, ғалым Л.В. Щерба былай дейді: «Упражняться можно только в чем-либо известном... Если же... правила неизвестны, то и упражняться не в чем» [6, б. 81].

Қазақ ғалым-педагогтары да жаттығудың тиімділігі, әдістемесі туралы жазып келді. Әдіскер - ғалым Қ.Жолымбетов: «Грамматикалық материалдарды түсіндіргеннен кейін, жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Жаттығу жұмыстарының мақсаты – грамматикадан алған білімді жазу практикасында пайдалана білуге төселу», - дейді [7, б. 74]. Жаттығу жұмыстарының сапалы орындалуы оның тиімді мақсатқа сай құрылып, жүйелі ұйымдастырылуына байланысты болмақ.

Жаттығудың түрі көп, себебі ол өтіліп жатқан тақырыптарға тікелей байланысты болып келеді. Түріне қарай дидактикалық - әдістемесі де нақты жағдайларға байланысты өзгеріп отырады.

Ғалым Қ. Жолымбетов жаттығу жазғызудың дидактикалық талаптарын төмендегіше сараптайды: «Жаттығудың әр жақтығы және қайталай жаттығу. Тақырыпты өту кезіндегі жаттығумен шектеліп қалуға болмайды. Келесі сабақтарда, немесе келесі тақырыптарды өту кезінде де қайталана жаттықтыруы керек. Сондай-ақ, кластағы оқушылардың белгілі орфограмманы игеру дәрежесіне қарай жеке оқушыларға арнайы тапсырма беру жолымен жаттығу орындату процесіндегі тиімді тәсіл болып табылады», - дейді [7, б. 78].

Жаттығулардың тиімділігін төмендегідей саралауға болады (өз іс-тәжірибеміз негізінде):

- Алған теориялық білімді тәжірибеде пайдалана білуге, білімдерінің тереңдеуіне;
- Көркем жазуға, зейінінің жетілуі, еске ұстау қабілетінің дамуына;
- Өз беттерімен анализ, синтез жасай білуге;
- Сөздік қорларының дамуы, тіл байлықтарының жетілуіне;
- Мәтінді талдай білуге, сауатты жазуға;
- Шығармашылық қабілеттерінің дамуына;
- Пәнге деген қызығушылықтарының артуына түрткі жасайды.

Қазақ тілі сабақтарында жаттығу жұмыстары ауызша да, жазбаша да жүргізіліп келеді. Сондықтан да оқушылардың ауызекі сөйлеу тілі мен жазба тілін дамытуда жаттығу жұмыстарының маңызы зор. Қазір-

гі қазақ тілі оқулықтарында жаттығу жұмыстарына біршама назар аударылған. Дегенмен, жаттығу мәтіндерінде бірізділік сақталынып, технологиялық оқыту талаптарына негіз делінбеген. Ол оқушылардың қабілеті, дарынын дамытуға, шығармашылық жұмыстарға баулуға, өз бетімен білімді оқушылық деңгейден шығармашылық деңгейге дейін жетелеуге бағытталғаны дұрыс. Бұл мақсаттардан шығу үшін пән-аралық байланысқа жүгінудің тиімділігі зор.

Өз іс-тәжірибемізде тақырыптың ауыр, жеңілдігін зерделей отырып, оқушылардың орындауына қиындық келтірмейтін, қайта қызығушылықтары мен ынтасын, ойлау белсенділіктерін дамытатын мәтіндерді тандап алып жүрміз. Сол мақсатпен М. Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясына жүгінудеміз. Күтілетін нәтижеге алдын-ала болжам (прогноз) жасап сараладық:

- Білімді тереңдетіп, іскерлік дағдыларының жетілуіне түрткі жасайды;

- Сауаттылықтары (көргенді еске сақтау негізінде) артады;

- Сөздік қорларының баюына, жазба тілінің дамуына ықпал етеді;

- Дарыны, қабілетінің дамуына әсер етеді әрі шығармашылық іс-әрекеттерге баулиды;

- «Абай жолы» эпопеясын өз беттерімен ары қарай оқуға ынталандырады, қызығушылықтарын арттырады.

Бір ескертетін мәселе, күтілетін нәтиже тақырыпқа, жаттығу жұмыстарының түрлеріне, сабақ мақсатына сай өзгеріп отырады. Ал жаттығу жұмыстарын жүргізудің инновациялық технологиясынан іздену - басты мақсат. Енді ұжымдық оқыту мен интерактивті әдістерді басшылыққа алған шығармашылық бағыттағы «Ойлан, тап» жаттығуын қалай жүргізіп келеміз, соған тоқталайық.

Әдістемесі:

- Әр оқушы, ең алдымен, берілген мәтіндегі оқиғаны анықтайды;

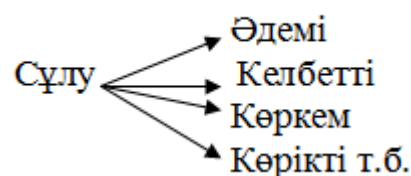
- Мәтіннің мазмұнын жұптаса отырып, бір-біріне түсіндіреді;

- Қазақ тілінен өтіліп жатқан ережелерді қайталайды;

- Берілген тапсырманы орындап (мысалы, сын есімдер), астын сызады;

- Әр оқушы өз беттерімен сын есімдердің синонимін табады. Үлгіні басшылыққа алады.

Үлгі:

- Келесі кезеңде өздері тапқан синонимдерінің бірін мәтінге орналастырады.

- Ары қарай мәтіннің өзгерген түрін бір-біріне оқып, пікір алмасады.

Қорытындыда мұғалім көмегімен ұжым болып өздері тапқан сөздерінің мәтін түпнұсқасына әсерін саралайды (мүлде өзгерді ме, жоқ мәтін мазмұны сақталды ма).

- Сын есімнің көркем әдебиеттегі маңызына өз беттерімен баға береді.

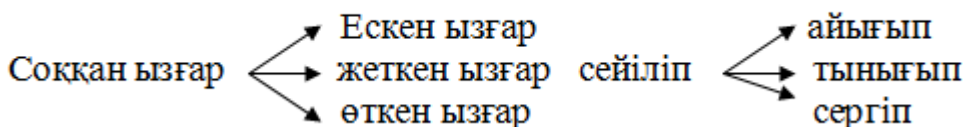
I жаттығу мәтіні

Қазақ тілі: Есімше, көсемше.

Тапсырма:

1. Есімше, көсемшелердің тиісті орнын тауып, көшіріп жаз.
2. Есімше, көсемшелердің синонимдерін тауып, мәтінге қойып көр де сөйлем мағынасына тигізген әсерін сарала.

Үлгі:

3. Есімше, көсемшелердің қазақ әдебиетіндегі орны.

Жаттығу мәтіні: Таудан соқ... суық ызғар, катал мінездердің ызғары тәрізді. Ызылда... суық лептің қарсысына ана жыры, мейіршапқат жыры үн қосады. Құшағына тартқан өзгеше бір күш, бар дүниені өзіне бағындырар орны бар, баяу да болса, басым саз. Абай бір түрлі сейіл..., іштей серпіл... ал..., тау жотасынан биікте..., аспанға қарады. Толық ай ашық көкті қалқы..., сыз... кел..., бір топ шоғыр қара бұлтқа кірді. Кірді де қызық күйге түсті. Абай соған қара... өзге жайдың бәрін ұмыт..., аңыр... телмір... қалды («Абай жолы» Жолда, 90 б.).

Қазақ тілі: 6-сынып. Сын есім.

Тапсырма: «Өз орнын тап» жаттығу жұмысы.

1. Сын есімдердің өз орнын тауып, қойып жаз.
2. Жасалу жолына қарай талдау жаса.
3. Мәтінді өзгертіп, өзіңше жазуға талаптан.
4. Сын есімдердің көркем әдебиеттегі орнын дәлелде.

II жаттығу мәтіні:

.... көштің алдында есік пен ... жерде аттарын қатар бастырып бір топ қыз келеді. Топ орталарында ... күйде бос жетектелген, кекілі

күзелген, ат бар. Сол топтан әнтек кейін үлкен көштің алдын бастап келе жатқан бәйбіше екен. Басына желек жамылыпты. Бұл бастаған он бес көштің сәні өзгеше көрінді. Бар түйенің үстіне артылған жүктерді жапқан өңшең ... кілем, ... алаша, текемет көрінеді («Абай жолы» Бел-белесте, 186 б.)

Керекті сөздер: Қара ала, Үлкен, қара көк, жұқа қара, түйелі, ерттеулі, қара, төрдей, қоңыр, сұп-сұр жүдеу.

Енді оқушылар жұмыстарынан мысалдар келтірейік:

Смағұлова Назым 6-сынып.

Таудан соққан ызғырық ызғар, қатал мінездердің ызғары тәрізді. Ызындаған суық лептің қарсысына ана жыры, мейіршапқат жыры үн қосады. Құшағына тартқан өзгеше бір күш, бар дүниені өзіне бағындырар орны бар, баяу да болса, басым саз. Абай бір түрлі сергіп, іштей тынығып алып, тау жотасынан өрлей, аспанға қарайды. Толық ай ашық көкті жүзіп, қалқып келіп, бір топ шоғыр қара бұлтқа кірді. Кірді де қызық күйге түсті. Абай соған қарап тұрып, өзге жайдың бәрін естен шығарып, аңыра телміріп қалды.

Оқушы:

Үлкен көштің алдында есік пен жоғарыдай жерде аттарын қатар бастырып бір топ қыз келеді. Топ орталарында әбзелдеген күйде бос жетектелген, кекілі күзелген, қара кер ат бар. Сол топтан әнтек кейін үлкен көштің алдын бастап келе жатқан сұр өңді бәйбіше екен. Басына қара желек жамылыпты. Бұл бастаған он бес өркешті көштің сәні өзгеше көрінді. Бар түйенің үстіне артылған жүктерді жапқан өңшең кілең кілем, қара көк алаша, қоңырқай текемет көрінеді («Абай жолы» Бел-белесте, 186 б.)

Қазақ тіліндегі жаттығу жұмыстарында М. Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясын пайдалану барысында, ең бастысы, оқушылардың алған білімді тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастыруды, бекітуді, қорытындылауды мақсат еттік. Оқушылардың өз бетімен жұмыс жасауына ерекше назар аудардық. Жаттығуды орындап болған соң, мұғалім басшылығымен жұптық жұмыстары тиімді ұйымдастырылды. Әр жұп бір-бірінің жұмысын тексеріп, қателерін өз беттерімен табуға талаптанды. Соңынан тапсырманы өз беттерімен орындаған соң, мұғалім оқушылардың қалай жұмысты орындағандарымен танысып, ортақ талдау жұмыстарына уақыт бөледі.

Жаттығу жұмыстары арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту басшылыққа алынды. Сондай-ақ, пәнге деген, көркем мәтінді оқуға деген ынталарының оянуына түрткі жасалды.

Жаттығу жұмыстарын жүргізу барысында төмендегідей нәтижелерге қол жеткіздік:

- оқушылардың өзіндік дербес іс-әрекетке дағдылануы жетілді;
- сөздік қорлары молайды;
- жазба жұмыстарына, көркем жазуға төселді;
- алған білімді тәжірибеде қолдана білу машықтары артты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан. Елбасы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Өскемен қ, 15 наурыз, 2007.
2. Бітібаева Қ.О. Әдебиет пәнін оқытудың тиімді жолдары. – А., 2009.
3. Педагогикалық энциклопедия. Т 4. – М., 1968
4. Текучев А.В. Методика русского языка в средней школе. – М., 1970.
5. Приступа Г.Н. Система орфографических упражнений в средней школе // Ученые записки Рязанского института. - Рязань, 1967.
6. Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Т. I. - - М., 1958.
7. Жолымбетов Қ. Қазақ орфографиясының негіздері. – Алма-Ата, 1975.
8. Әуезов М. Абай жолы. - Алматы: «Жазушы», 2007.

ГЕРОНТОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ ТҮСІНІК

Байтемирова Қ.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Бүкіл әлемде қарт адамдардың саны айрықша өсуде, ал қарттық және қартаю мәселесі өзекті мәселе болып отыр. Адамның қартаюының өзіне назар аудартуының жоғарылауына қарамастан көптеген сұрақтар осы уақытқа дейін өңделмеген. Қазіргі уақытқа дейін қартаю ұғымының дәл анықтамасы жоқ. *Homosapiens* деген адам түрінің латынша атауына саналы деген сөзден басқа қартаюшы не, қарттық адамның мінездік белгісі деген сөздерді де білдіреді.

Қартаю кезеңі «кеш естиярлық», «қарттық жас» деген анықтамалар кездеседі. «Демографиялық-энциклопедиялық» сөздікте 1985 ж. мынадай анықтамалар келтіріледі.

Қартаю бұл - адамзат тарихының әртүрлі тарихи-эволюциялық кезеңдерімен және әртүрлі экологиялық манипуляциялық әлеуметтік алмасушы биопсихологиялық және әлеуметтік ұғым. Белгілі бір кәмет жасқа жеткеннен кейін организмнің функциялық мүмкіншіліктерінің үдемелі төмендеуін қартаю деп атаймыз. Қартаю - онтогенез нә-

тижесі, ағзада ерекше құрылымдық қызметтік және биохимиялық өзгерістердің пайда болуымен сипатталады. Биологиялық қартаю физиологиялық және психологиялық үрдістер түрлерінде өтеді. Ғылымның негізгі мақсаты - ерте қартаюдың алдын алу, болдырмау, адамдарға физиологиялық қартаюға дейін толыққанды, белсенді өмір сүруге мүмкіндіктер жасау болып табылады. Адам өмірінің ұзақтығы мен қартаю туындауына әсер ететін факторлар: сыртқы орта факторлары, өмірдің сапасы, өмір салты, тұқым қуалайтын аурулар, медициналық қызмет деңгейі. Қартаю үрдістерін тездетеді: гиподинамия, дұрыс тамақтанбау, залалды дағдылар, қоршаған ортаның ластануы, әртүрлі аурулар. Адам өмірінің ұзақтығы мен қартаюдың туындауына сыртқы орта факторлары, әсіресе экологиялық зардаптар шеккен аудандарда тұратын тұлғалардың денсаулық жағдайларының бұзылуына көп үлес қосатыны белгілі [1, 121 б.].

Қазіргі кезде жоғары дамыған елдерде адамдардың қартаю кезеңі созылып, өмірлері ұзарып, ол отыз жылдай уақытты алатын болды. Қазақстан елімізде басқа елдер де сияқты егде жасқа жеткен азаматтардың саны өсіп келе жатыр (2006 жылы - 7,8 пайыз); 2030 жылы бұл көрсеткіш 11,5 пайызға жететін болады, бірақ Біріккен Ұлттар Ұйымы эксперттерінің көзқарастары бойынша Қазақстанда қартаюдың туындауының жылдамдығы дамыған мемлекеттермен салыстырғанда тезірек өтеді. Қартаюдың Қазақстандағы ерекшелігі - халықтың қартаюы - екі фактор әсерінің нәтижесі: өлім жітімнің жоғары болуы және туудың азаюы. Адам өмірінің ұзақтығы мен қартаю үрдістеріне әсер ететін қоршаған орта факторларының маңызы өте зор. Олар еліміздегі, әсіресе экологиялық зардап шеккен аудандарда жеке адамның денсаулығының бұзылуына теріс әсерлер түріндегі көп үлес қосып отыр. Кәзіргі күні Қазақстанда өмір сүру ұзақтығы ер адамдарда - 64 жас, әйел адамдарда - 74 жасқа жетіп отыр, бұл көрсеткіш басқа елдер тұрғындарының өмір сүру ұзақтығынан төмен келеді [2, 48 б.].

С.И. Ожегованың сөздігінде «егде» - «қартая бастаған», «қарттық» - «организм әлсізденетін, кемелдеген кезеңнен кейінгі өмір» және «қарт» - «қартаюға жеткен». Мұндай анықтамалар мынадай ойға әкеледі, біздің елімізде анық бейнеленген, біз адам қартайғанда қандай болатынын және қарт кісілердің тобына 60-тан 75-ке дейінгі жасты жатқызады. Бұл топқа кіретін адамдар үшін белсенділік деңгейі айтарлықтай жоғары сақталған, ал олар үшін әлеуметтік-психологиялық бейімделуі және осы арқылы психологиялық, педагогикалық өзін жақсы сезінетінін бұзу маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Жалпы алғанда қартая бастағанда ренолитруктивтегі деструктивтік процесстерін меңгеруге байланысты динамикалық өмір сүруді

түсінеді, ал қартаю – осы өзгерулердің жетістігі. Бұл өзгерулер биологиялық деңгейде мына жағдайда өтеді организм өзгере бастағанда, өлім жақындағанда; социологиялық деңгейде – адам зейнеткерлікке шығып статус өзгергенде; психологиялық деңгейде – адам болып жатқан өзгерістерді байқап және оған үйрене бастайды.

Қарттық нормасының физиологиясы мен медицинадағы ортақ мағынасы адамның организмнің, оның мүшелері мен функцияларының бірдейлік қоршаған орта шартында оптималды өмір қызметін қамтамасыз етуші. Организмнің структуралық және функционалдық нормасы – оның жалпы денсаулықты қамтамасыз ететін тұрақты-резистенттілігі, жұмысқа қабілеттілігі, адаптацияға қабілеттілігі және ұзақ өмір сүруді белсенді сақтауы.

Қарттық жас – қартаю процесі ашық көрінетін, онтогенездің аяқталу кезеңі.

Қазіргі кезде қартаюдың әртүрлі анықтамалары бар. Ғалымдардың кейбіреулері қартаюды клеткалық заттың физико - химиялық структура өзгерісі есебінен реактивті клеткалардың біртіндеп өзгеруі деп қарайды. Басқалардың ойынша, қартаю ішкі және сыртқы ортадан қорғанудың, мінез-құлықтың, физиологияның, биологияның төмендеуі. Сондай-ақ, қартаюды өмір сүруімен және қорғанудың төмендеуіне әкелетін мінез-құлықпен организмнің есейгендегі өзгеруі [3, 272 б.].

Осы кезге дейін қартаюдың себептері мен қарттық эволюцияның бірінші элементтері қандай деген сұраққа жауап жоқ.

Қартаюдың себебіне ең көп ескі анық ғылыми түсініктеме, ол Аристотельдің еңбегінде жазылған. Аристотельдің ойынша қартаю индивидуалды өмірдің басында әртүрлілік иесіне берілетін, «туылғаннан бастап берілген жылудың» біртіндеп азаюымен түсіндіріледі. Сондай-ақ, Аристотель адам өмірін кезеңдерге бөлуге тырысып, сол арқылы биожас есебінің негізін салды. Бірінші бөлім – жастық, екінші бөлім – кемелдену, үшінші – қартаю.

Қартаю мәселесі ерте заманда адам өмірінде маңызды орынға ие болды. Қартаюдың алғашқы анықтамалары мен оның себептері антикалық дәуірге жатады. Ұлы көне грек дәрігері Гиппократ (б.д.д.V-IV ғ.ғ) қарттықты – табиғи жылудың азаюы және ағзаның кебуінің нәтижесі деп санаған.

Сол кезеңде өмір сүрген философ Платон, қартаюға әсіресе орта жастағы өмір сүру салты әсер етеді деп көрсеткен.

Қартаю өз даму жылдарында мына сала мамандары бойынша: дәрігерлерден және физиологтардан, философтардан және биологтардан, психологтардан, социологтардан, тарихшылар және құқық-

танушылардан өзіне жаңа білімдер жинады.

Қартаю мәселелері туралы Цицерон, Аристотель, Роджерс, Бэкон, Ж.А. Кондорсе өз еңбектерінде жазған. Мәңгілік жастық, ұзақ жасау және мәңгі жасау туралы мифтер мен аңыздар адамзат дамуының барлық кезеңінде пайда болып қолдау тауып отырды [4, 57 б.].

Адам қартаюының нормалы процесін оның негізгі көрінулері мен факторларын, мінез-құлыққа әсер етуін, үлгілері мен қарттық өзгерістерінің күшейе түскендігін зерттейтін ғылым – геронтологияның басын әдетте ағылшын философы Бэкон есімімен байланыстырады. Бэкон қартаю процесін жүйелі зерттей отырып, қартаюдың себептерін ашуға мүмкіндік береді және ол қартаю процесіне жағымсыз әдеттер әсер етеді, - деп санаған.

Ресейде қартаюдың белсенді ұзартуына байланысты алғашқы еңбектер XVIII ғасырда пайда болған. Мәселен, орыс дәрігері И. Фишердің «Қартаю, оның деңгейлері мен аурулары туралы» атты кітабын айтуға болады.

Ғылыми геронтологияның негізін салушы И.И. Мечников болып табылады. Геронтологияның қазіргі ұғымы XX ғасырдың ортасында қалыптасты. Геронтологияның тапсырмаларының бірі – орта әсеріне, өмір салтына, еңбегіне, әлеуметтік қатынастарына және өзара қарым-қатынасына байланысты қартаюдың ерекшеліктерін зерттеу болып табылады.

Қазіргі кезде геронтологияны қарт адамдар ауруын зерттейтін медицина облысы, әлеуметтік геронтология, яғни оның өмір салты мен ұзақтығын зерттейтін геронтология бөлімі бөліп қарайды.

Қоғамның әртүрлі тарихи кезеңдерінде және әртүрлі мәдениеттерінде қартаю мынадай жолмен анықталады: Пифагор – 60 жас, Қытай ғалымдары – 70 жас, XX ғасырдағы ағылшын физиологтары – 50 жастан жоғары, неміс физиологы М. Рубнер – 50 жас қарттық, 70 жасты қадірлі қарттық деп санаған.

Ю.Б. Гварнавский бүкіл қарттық кезеңді жеке топтарға бөлуді ұсынады: егде жас – 50-65; қарттық жас - 65-тен жоғары[5, 256 б.].

Сондай-ақ, зейнеткерлік жасты мемлекет жасайды. Зейнеткерлік жасты анықтауда хронологиялық жас кезеңі, яғни өмір сүрген жылдардың санын есепке алмайды, бірақ жұмыс атқарған жылдарына қарай анықтайды.

Функциялық жас кезең – жас ерекшелік динамикасының физиологиялық функциясында көрініс береді, генетикалық компонентінен, өмір салтымен жүре пайда болған ауруларымен, стресстік жағдайларымен, физикалық-психикалық және интеллектуалды белсенділікпен анықталады.

Психологиялық кезең – көрсеткіштер тобы. Психиканың жас ерекшелік өлшемдерімен сипатталады.

Биологиялық кезең – жастық структура және ағза функциясының деңгейлерінің көрсеткіші.

Осы кезге дейін қартаюдың себептері мен қарттық инволюцияның бірінші элементтері қандай деген сұраққа жауап жоқ.

Қартаюдың себебіне ең көп ескі және оның ғылыми түсініктеме, ол Аристотельдің «De juventute et senectute» еңбегінде жазылған. Аристотельдің ойынша, қартаю индивидуалды өмірдің басында әртүрлілік иесіне берілетін, «туылғаннан бастап берілетін жылудың» біртіндеп азаюымен түсіндірілді. Сондай-ақ, Аристотель адам өмірін кезеңдерге бөлуге тырысады, сол арқылы биожаз есебінің негізін салды. Бірінші бөлім – *juventus* (жастық), *virilitas* (кемелдену), *senium* (қартаю), Гиппократтың «De diaeta» шығармасында «табиғи ыстықтың» жоғалту туралы ой бар.

Гиппократ пен Аристотельдің ойлары қартаю кезіндегі жылудың бөлінуі жас кездегі жылу бөлінуге қарағанда баяу өтеді дегенге негізделген.

Гален одан ары барады. Оның ойынша қартаю тәннің ылғалдығын азайтуын табатын «табиғи ыстықтан» анықталады. Гален қарт адамдары қалпының көлемі азаяды, нәтижелерінде өмірді ұстап тұратын негізгі жылу кетеді. Бұл ой XVIII ғасырға дейін үстемділік құрды. Дәрігер А. де Лауренсон қартаю шырын мен «табиғи ыстықтың» үздіксіз 4 соғысты көрсетеді деп жазды. «Майшам майды қалай керек етсе тән де ылғалды солай керек етеді. Ылғалдық тән тамақтанғанда ғана қалпына келеді, бірақ бұл қалпына келу әрқашан толық болмайды, біздің тәніміздің органикалық заттары тамақпен сұйық болады. Организм құрғақ және салқын болады және соңында өмір өшеді. XVIII ғасырда «табиғи ыстық» деген ескі термин «өмірлік күш (энергиямен)» алмастырылды. Ағылшын дәрігері Э. Дарвин атақты биологтың ағасы «өмірлік түршігудің жүдеуіне әкелетін витаминикалық болжам жасады», бұл жерде қартаю клеткалардың ауыстырылатындай болуын құрауы ретінде растайды. Орта ғасырларда өмірді жеті кезеңге бөлген.

Қартаюдың себебін анықтауға қанша ұмтылғанына қарамастан, осы күнге дейін ұзақ жасау проблемасын шешетін түзу теория жоқ. Қарттық нормасының физиологиясы мен медицинадағы ортақ мағынасы адамның организмнің, оның мүшелері мен функцияларының бірдейлік қоршаған орта шартында оптималды өмір қызметін қамтамасыз етуші. Организмнің структуралық және функционалдық нормасы – оның жалпы денсаулықты қамтамасыз ететін тұрақты-резистенттілігі,

жұмысқа қабілеттілігі, адаптацияға қабілеттілігі және ұзақ өмір сүруді белсенді сақтауы [6, 97 б.].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Тульчинский М.М. Психология позднего возраста. - М., 1993.
- 2 Анциферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности // Психологический журнал, 1996. - №6. – Б. 45-48.
- 3 Пухальская Б.М. Психологические особенности пожилых и старых людей. - М., 1996.
- 4 Хрисанфова Е.Н. Основы геронтологии (Антропологические аспекты). – М., 1999.
- 5 Яцемирская В.С., Беленькая И.Г. Социальная геронтология – М., 1999.
- 6 Максимова С.Г. Социально-психологические особенности личности позднего возраста. - Барнаул, 2008.

БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒЫНАН ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Асаубаева Б.Н.

*«Ғ. Мүсірепов атындағы орта мектебі» КММ, Байтоғас а.,
Тарбағатай ауд., Қазақстан*

Қазіргі кезде білім мекемесінде баланы мектептегі оқуға психологиялық жағынан даярлау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Соңғы жылдары осы тақырып зерттеумен айналысқан жүздеген ғалымдар еңбегі теңдессіз мәліметтер бергенімен, зерттеу нәтижелерін білім беру жүйесіне ендіру осы уақытқа дейін эксперименттік сипат алып отыр. Баланың жеке басын жан-жақты дамыту мен мектепке даярлау ісі - бүгінгі таңда білім беру саласындағы психологтардың аса маңызды жұмыстарының бірі болмақ.

Баланы мектепке психологиялық тұрғыда даярлау процесінің маңызы оның оқушы позициясына жылдам әрі оңай бейімделіп, психикалық дамуы сапалы өзгерістермен толығып, жеке тұлға ретінде мазмұнды қалыптасуына негіз болатындығымен анықталады.

Мектепке психологиялық даярлықтағы негізгі нәрсе білімдер мен ұғымдардың сандық қоры емес, психологиялық әрекеттің жаңа сапасы, ал мұндай жаңа құрылымдар баланың бүкіл психикалық өміріне өзгеріс әкелетін жинақтай алу жүйесінің пайда болуы болып табы-

лады. Л.И. Божович баланың мектепке психологиялық дайын болу проблемасын екі аспектіде қарастырады: тұлғалық және интеллектуалдық дайын болу. Мұнда баланың психикалық дамуының мектепте оқудың жемісті болуына едәуір әсер ететін бірнеше параметрлері айқындалады:

1) оқудың танымдық және әлеуметтік мотивтерін қамтитын баланың мотивациялық даму деңгейі;

2) еркін жүріс-тұрысының жеткілікті дамуы;

3) интеллектуалдық аясы дамуының белгілі бір деңгейі.

А.А. Запорожец, А.Н. Леонтьев, В.С. Мухина, А.А. Люблинская, т.б. психологтар мектепке даярлық ұғымына баланың оқу тапсырмаларын түсінуін, орындау тәсілдерін меңгеруін, өзін-өзі бағалай және бақылай алуын, мұғалімді тыңдап, материалды еске сақтау қабілеттерін жатқызады. Бұл пікірді Қазақстан ғалымдары Н. Айғабылов, Ғ. Нығыметова, Б. Дабылова, Г. Қасымова, М. Бапаевалар да қуаттап, өз зерттеулерінде жергілікті жағдай ерекшеліктерімен тығыз ұштастырып келеді [1].

Мектепке психологиялық даярлықты жүзеге асыру ісін ғалымдар түрліше жіктейді. Мәселен, Е.Е. Кравцова даярлықты төрт бағытта қарастырады: бірінші бағытқа балаларды мектептегі оқуға қажетті нақты іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруды жатқызса, екінші бағыт – мектеп жасына дейінгі кезеңнің аяғында байқалатын жаңа құрылымдар мен бала психикасындағы өзгерістерді зерттеу болып табылады. Оқу әрекетінің алғы шарттары мектепке психологиялық даярлықтың үшінші бағытын құраса, баланың берілген ережелер мен ересектер талабына саналы түрде бағыну іскерлігі төртінші бағытты құрайды [2].

Л.А. Венгер, А.Л. Венгер, В.В. Холмовской, Е.А. Панько психологиялық даярлық құрылымында төмендегідей компоненттерді бөліп қарау қабылданған:

1. Тұлғалық даярлығы. Баланың жаңа әлеуметтік позиция – мектеп оқушысы статусын қабылдауға, оның құқығын біліп, міндеттерін орындауға дайындығын қалыптастыру. Бұл тұлғалық дайындық баланың мектепке, оқу іс-әрекетіне, мұғалімдерге, өзіне қатынастардан байқалады. Тұлғалық дайындық мотивациялық сфераның белгілі бір даму деңгейі де кіреді. Болашақ оқушы өзінің тәртібін, мінез – құлқын, танымдық іс - әрекетін еркін басқаруы қажет және бұл қалыптасқан иерархиялық түрткілер жүйесінде мүмкін болады.

Тұлғалық даярлық, сонымен бірге баланың эмоциональды сферасының даму деңгейінде қарастырады. Бала мектептік оқытудың басында, оқу іс - әрекетінің дамуы және өтуіне жағдай туғызатын салыс-

тырмалы түрде жақсы эмоциональдық тұрақтылыққа жетуі қажет.

2. Интеллектуалды даярлығы. Даярлықтың бұл компоненті балада ой-өрісінің, нақты білімдер қорының болуын қарастырады. Бала бірқалыпты және бөлшектенген таңдамалы қабылдауды, қарастыратын материалға теориялық тұрғыдан қарау элементтерін қолдана білуді, ойлаудың жинақтаушы түрлерін және негізгі логикалық амалдарды, түсініп еске сақтауды меңгеруі қажет. Сонымен бірге, интеллектуалдық даярлық балада оқу іс - әрекет саласында бастапқы біліктіліктерін, жекелей алғанда, оқу міндетін бөліп алу және оны өзіндік іс-әрекетінің мақсатына айналдыру біліктіліктерін қалыптастыруды қарастырады.

3. Әлеуметтік-психологиялық дайындық. Дайындықтың бұл компоненті балада басқа балалармен, мұғаліммен қарым-қатынас жасай алатын сапаларды қалыптастыруды көздейді. Бала топ болып бірге жасап жатқан жұмыс үстінен түседі. Осы кезде балада өзін ортаға бейімдеу қабілеті өте қажет болады. Ол үшін балалармен араласып кетуге, олармен бірге әрекет етуге, олардың қызығушылығына ортақтасуынан, оқу процесіндегі түрлі жағдайларға икемделуіне ықпал ету керек.

Мектепке келу кезеңі:

- мінез-құлықтың жаңа сапалық деңгейге көтерілуі;
- әрекетке іштей талдау жасау;
- нақтылыққа жаңа танымдық қатынасының дамуы.
- қарым-қатынастың жаңа сапалы кезеңіне өту болып табылады.

4. Физиологиялық дайындық. Бұл дайындық бала ағзасының қызметі мен денсаулық жағдайының даму деңгейімен анықталады. Баланың мектепке дайындығын дәрігерлер арнайы өлшемдермен белгілейді. Баланың мектепте оқуға психологиялық және физиологиялық дайындығын анықтау кезінде денсаулық жағдайы басты назарда болуы шарт. Өйткені білімді игеруге, оқуға деген қызығушылығы басым болғандығымен, денсаулығы сәйкес келмеуі мүмкін. Ондай балалар жай, қатардағы мектептерде оқығаны жөн. Баланың жүйке жүйесінің дамуында функционалдық және органикалық түрлі ауытқулар болуы мүмкін. Оны арнайы дәрігерлер анықтайды. Оқу жылының басындағы оқу-тәрбие процесінде балаға ерекше салмақ түседі. Жүйелі оқу жұмысы, көлемді ақпарат, орындықта ұзақ отыру, күнделікті күн тәртібінің өзгеруі, мектеп ұжымының ортасы кішкентай мектеп оқушысын ақыл-ойы жағынан да, физиологиялық жағынан да шаршатады. Әр баланың дамуы түрліше болатынын естен шығармау керек. Олардың жасы биологиялық дамуымен сәйкес келе бермейді. Бір бала 6 жаста өзінің дене дамуы жағынан жүйелі оқуға дайын, екінші балаға

7 жаста болса да, оған мектеп бағдарламасы ауыр тиеді [3].

Ал А.Н. Леонтьев «баланың мектептегі оқуға даярлығының психологиялық мазмұны» мәселесіне арналған зерттеулер жүргізген. Ол баланың мектептегі оқуға даярлығының психологиялық мазмұнын мектеп талабынан бөліп қарастыра отырып, мектептегі оқу баланың есіне, қабылдауына және тілінің дамуына, яғни, таным процесстерінің дамуына ықпал етеді.

Сонымен қатар Е.Е. Кравцова өз еңбектерінде баланың мектепке психологиялық даярлығының негізі ретінде бала дамуындағы қарым-қатынас рөліне ерекше көңіл бөледі. Осыған орай бұл қарым-қатынасты 3-ке бөліп қарастырған: 1) Үлкендерге қатынасы; 2) Құрдас-тарына қатынасы; 3) Өзіне деген қатынасы [2].

Мұндағы қарым-қатынас негізіне бала дамуының деңгейі мектепке психологиялық даярлық дәрежесін анықтап және ол оқу іс-әрекетінің негізгі құрылымдық компоненттеріне анықталған түрде сәйкес келеді. Яғни, жеке тұлғаның интеллектуалдық, психологиялық компоненттерін қарым-қатынасыз елестету мүмкін емес.

Сонымен, мектепке оқуға психологиялық даярлық баланың негізгі психикалық аймағының қалыптасқандығынан көрінеді: ықыластанушылық, адамгершілік, еріктік, ақыл-ой. Осы психикалық аймақтардың қалыптасуы мектептегі оқу материалын табысты меңгеруді қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Оспанбаева М.П. Мектепке психологиялық даярлық диагностикасының ғылыми негіздері: психолог. ғ.к. дәрежесін алу үшін дайын автореф. – Алматы, 2005.
2. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. - М., 1991.
3. Егенисова А.Қ. Балаларды мектеп оқуына психологиялық дайындау: Оқу –әдістемелік құрал. - Ақтау, 2011.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. - М.: ТЦ Сфера, 2002.
5. Чейпи Дж. Готовность к школе: Как родители могут подготовить детей успешному обучению в школе. – М., 1992.
6. Шаграева О.А., Козлова С.А. Детский практический психолог. - М., 2007.

ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТІК - МӘДЕНИ КОНТЕКСТЕГІ МОРАЛЬДЫҚ САНАНЫҢ ЖАҢА МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Уалиева Р.Т.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Ұлттық өркениеттің маңызды бір бастауы – Қазақстандықтардың ынтымақтастығы мен өзара жарасты өмірі. Қазақстанда ұлтаралық арақатынас әрдайым динамикалық түрде дамып, тұтастығын жетілдіруде. Оған Республикамыздағы 35 ұлттық-мәдени орталықтардың атқарып отырған қызметі өз септігін тигізіп отыр. Қоғамдық өмірдің бұл жетістігін одан әрі дамытып, тұрақты ету барлық Қазақстандықтардың парызы. Қазақ халқы – сол ортаның темір қазығы. Ұлтаралық мәселелердің елімізде дұрыс шешімге ие болуы – ең алдымен қазақ халқының өнегелі - адамгершілік әрекетіне қатысты.

Тақырыптың өзектілігі: қазіргі Қазақстан жағдайында қалыптасқан әлеуметтік-мәдени үрдістерден туындайды. Бүгінгі таңда қазақстандық қоғам кеңістігімізге батыстық моральдық құндылықтар мен жаңа өмірлік ұстанымдардың енуіне байланысты күрделі әлеуметтік-мәдени, саяси-құқықтық және экономикалық трансформациялық өзгерістерге ұшырап отыр. Жаһандану үрдістері ұлт өмірі мен тұрмысына бұрын-соңды болмаған тың өзгерістер әкелуде. Қазіргі әлемдегі жаһандану үрдістерінің тегеурінді белең алған жағдайында қаймағы бұзылмаған Қазақстан мәдениетін сақтап қалу үшін этникалық мәдениеттің дәстүрлі құндылықтарына назар аудару қажет. М.М. Әуезовтің әділ атап өткеніндей, «кез келген халықтың рухани әлемі қаншалықты бай болғанымен, ол ұлттық әлемі болып қала береді. Ол белгілі бір кеңістік-уақыт ортасында өсіп өнеді, оның мәнін, оның мүддесін білдіреді» [1, б. 32].

Тұлғаның шығармашылық болмысының өнегелік дүниесін қалыптастырудың жаңа моделінің басты қағидасы ретінде Ұлы Абай атамyzдың «Адам бол» ұстанымын негізге алуға болады. «Адам бол» ұс-танымы, әлемді Жарық дүние деп түсіну, адамның көңіл-күйіне мән беру, әлеммен және басқа адамдармен үйлесімділікте болу, жасы келгендер мен ананы қастерлеу сияқты қазақ дәстүрлі мәдениетінің құндылықтары қазіргі Қазақстандық руханиятта ерекше орын алатын моральдық - өнегелік құндылықтар.

Зерттеушілер қазақ өркениеті тарихын хронологиялық және рухани - ділдік негіздерде қарастыра отырып, төмендегідей хронотоптарды атап өтеді: 1) сақ кезеңі; 2) кейін қазақ құрамына енген тайпа-

лардың мемлекеттік бірлестіктері (үйсін, қаңлы, ғұн); 3) ежелгі түркілік кезең; 4) қарақандар мемлекеттілігі; 5) қимақ-қыпшақ кезеңі; 6) моңғол кезеңі; 7) моңғол империясы ыдырау кезеңі; 8) қазақ хандығы қалыптасуы кезеңі; 9) жоңғар басқыншылығымен күресу кезеңі; 10) Ресейдің отарлау кезеңі; 11) кеңестік кезең; 12) ұлттық интеллигенция мен мемлекеттің қалыптасу кезеңі [2, б. 239].

Ал қазақтардың рухани мәдени типтеріне жататындары: мифология, Ренессанс, Жер ұйық, Зар заман, ағартушылық, ұлттық ояну, тоталитаризм мен маргиналдану, төлтума өркениетті жаңғырту.

Тәуелсіздікке қолы жеткен Қазақ өркениеті алдында ұлттық архетиптерді сақтай отырып, оларды қазіргі әлемдік өркениет құндылықтарымен үйлесімді ету міндеті тұр. Қазақстан үшін бүгінгі ғаламдану дәуіріне аяқ басар тұста глобализация желеуімен кіріп жатқан, мәдени төмендеуге ұшырататын көптеген діндік, ділдік ықпалдар шырмауында қалып қою қауіпі бар. Бүгінгі таңда қазақ мәдениеті өркениет аясындағы ұлт дәстүріне негізделген жолмен немесе бұқаралық мәдениет үрдісімен жүру жолын таңдауы қажет [2, б. 240].

Тоталитарлық мәдениеттен кейінгі Қазақ өркениетінде ұлттық ренессанс идеясы басқа да ТМД елдердегідей өзінің күрделілігімен көзге түседі. Көптеген архаистік мәдени бағдарлар (магия, хиромантия, гороскоп, жалған діндарлық) көрініс тапты, қоғамда жаңа идеялардың аздығынан Ресейден, АҚШ-тан, Еуропадан, Қытайдан, мұсылман елдерінен алынған "дайын үлгілер" көбейіп кетті. Мәдениеттегі кейбір қайраткерлер бүкіл мәдениетке музейдегі экспонат сияқты қарайды, мәдени тұлғаларға инвентаризациялар жасау олардың басты қызметіне айналды. Мерейтойлар, ежелгі-оқиғалар, батырлар, хандар, т.т. - басты мәдени тақырыптарға айнала бастады. Тек өнеркәсіп өнімдері ғана емес, сонымен бірге мәдени идеялар да "импорттана" алынды. Қазақ мәдениетінің қазіргі күрделі болмысы мен оны ары қарай дамыту жобаларына қатысты терең ойлар Елбасының және басқа да саяси қайраткерлердің еңбектерінде айтылған. Олар тек саяси мүдделіктен туындамаған, халық тағдырына қатысты шынайы қам жеуден түйінделген. Өркениеттік үдерістердің тенденциялары мен мәнісін ашу қашан да ауқымды мәселе болып табылады. Бұл сипатта өзгермелі қоғамдағы жаңашыл мәдени феномендер өз талдауын күтіп отыр. Кіндік Азия - әлемдік өркениеттілік қайнарларының бірі [5, б. 235].

Елдің беріктігі мен биігі - осы тұғырлықты тең ұстайтын тұлғалардың талпынысында, татулығында, санаттық тұрасында, әсіресе халқын, елін, мемлекетін ойлайтын қазақтардың талпынысы мен дүниетанымдық бетбұрысында. Нағыз дүниетанымдық бетбұрыс тарихты объективті әрі әділет тұрғысынан таразылаудан және әр халықтың

төлтума мәдениетін биік парасат деңгейінде тұжырымдаудан құралады. Мұның өзі қазақ халқының, Қазақстанның кемел келешегіне деген сенімін арттыра түседі.

Тәуелсіздік - саяси-әлеуметтік қана емес, рухани-мәдени, яғни этно-мәдени ұғым екенін, әсіресе XX ғасыр үйретті. Жаңа дәуір тәуелсіздіктің тірегі - мемлекеттің тәуелсіздігін, елдің әлеуметтік – экономикалық дамуын, қоғамның парасаттылығын ұлттық мәдениет шеңберінде тұтастанды және сол ұстанымдарға тұрақтау екенін айқындады, сол талпыныс пен ұмтылыстың түрлі үлгілерін қалыптастырды. Сондағы мақсат - ұлттық болмыстың тұтастығына тұрақтау және өзін әлеуметтік-рухани күш ретінде көрсететін бағыт - бағдарды қолдау. Бұл - мүддемізді асқақтататын ұлттық ұстаным және дамудың рухани негізі. Әзірге осы тұрғыдан заман талаптарына бейімделу туралы құнды ойлар көп-ақ. Олар, әсіресе республикамыздың гуманитарлық ғылымдар саласында қалыптасып, халықтық зердені әртүрлі тармаққа тартады.

Қазіргі заманда қоғамды ұлттық мемлекеттік үлгіде дамытудың түрлі жолдары ұсынылуда. Сондағы мақсат - халқымыздың мәдени мұрасын дәйектеу, қоғамдағы ұлттық ресурсты жинақтау, адам әлеуетін жетілдіру. Әлемдік жаһандану мен оның түрлі әлеуметтік-саяси тәжірибелері ұлттық мемлекеттің өз негізінде қалыптасуына әр қалай ықпал етуде. Табан терісте өркениет өрісі мен жас мемлекеттегі ұлттық өлшемнің бір-бірімен ұласа бермеуі көзімізді көп нәрсеге ашуда [6, б. 208].

Басты мәселе - қоғамның даму моделі мен бағдары. Халқымыздың болашағы - жер байлығын, ел мұрасын, өзге ұлттардың рухани тәжірибесін бүкіл қазақстандықтардың ортақ игілігіне айландыру жолында. Ұлтқа тірек болатын үш негізге - жерге, тілге және мәдениетке деген қатынас тиянақты және мекем болса, онда ұлтқа қауіп жоқ, болашаққа көңіл тоқ, Бұлар ұлттық өркениетті өрбітетін бастаулар екені рас.

Ұлттық өркениеттің келесі бір бастауы - қазақстандықтардың ынтымақтастығы, өзара жарасты өмірі. Қазақстанда этникалық арақатынас әрдайым күйде түрленуде, тұтастығын жетілдіруде.

Мүдде - байырғы этникалық құндылықтар мен қазіргі ұрпақтардың мінез-құлықтар арақатынасының мәнісіне, оларға деген талғамның сырына назарды қалыптастырады. Ерекше ықылас ұлттық санасезімнің әлеуметтік ортаны сақтандырудағы, адамды жаңа жағдайға бейімдеудегі рөлін жандандыра түспек.

Тарихи тұлғалар елдің іргесін, ұлттың, мемлекеттің, өркениеттің қоғамдағы ұқсастығын нығайту арқылы және қоғамдық түрленудегі

азаматтық және этникалық, идеялық және діни өзара үйлесімділікті ұлғайтатын бастамаларды – ұштастыру арқылы нығайтты. Мемлекетіміздің ұлттық және өркениетті дамуын қатар қарқындату, оны әлеуметтік - медени кеңістікте тарату - еліміздің бүгінгі тапқан өзіндік жолы.

Осыған орай елдің әлеуетін ашатын, әрі көтермелейтін бәсекелі рухты баптау – ұлттық болмысты танудың бастапқы міндетіне айналады. Бәсекелі рух - еркіндік пен естіліктің тамырын бекітетін арна. Бәсекелі рухта қазақылық жарау дегеніміз ұлттың, мәдениеттің, өркениеттің қоғамдағы ұқсас негізін нығайту. Ұлттың, мемлекеттің, мәдениеттің адамды, қоғамды түрлендіретін қуатын игермей, естіліктің, ерліктің, мәдениеттің бастамаларын еркін үйлестіре алмаймыз. Бәсекелі рух сыртқы деңгейді - мемлекеттік, өркениеттік жетістікті, ішкі дәрежемен - рухани адамгершіл, және азаматтық серпіліспен ажарлайды. Шаралық бәсеке - азаматтық рухани ұқсастыққа апаратын, адамның өмірлік бағдарын талдауға ұйытқы болатын немесе елдің үлгісі мен үйлесімділігін белгілейтін шарт болып есептеледі.

Кәсіби дегенде ұлттық болмыстың өмірді жаңартудағы, ұрпақты тәрбиелеудегі, дәстүр аралық және пәнаралық байланысты жетілдіретін әлеуетін ашып, тәжірибелерін іріктеуді айтамыз. Мемлекеттік дегенде Қазақстанның беделі мен болашақта қазақ халқының болашағы, қазақ халқының болмысы мен белсенділігінің іргетасына тікелей байланысты және тәуелді екенін айқындайтын саяси тұрғыдан дұрыс шешім табуды айтамыз.

Бүгінгі таңда қоғамның моральдық-психологиялық келбеті мәселесі қазіргі заманның ғаламдық проблемаларының біріне айналды десек, біз қателеспейміз. Олай деуге толық негіз бар. Жаһандану процестері әлеуметтік-мәдени проблемаларды одан әрі ұшықтырып, күрделі етуде. Жаһандану мен модернизациялау процестерінің күшейе түсуі этномәдени және рухани жаңғыру мәселелерін бір мемлекет аясында шешудің мүмкін емес екендігін көрсетті. Бұл ғаламдық проблема болғандықтан халықаралық күштердің көмегі ауадай қажет. Моральдық сана маңызды мәселеге айналуының тағы бір себебі - бұл XX аяғы мен XXI ғасырдың басында көптеген елдерде этникалық сана-сезімнің оянып, күрт өсуі, қайтадан жаңғыруы, полиэтникалық мемлекеттердің құлдырауы мен бұрын сонды болмаған жаңа мемлекеттердің бой көтеруі. Кейбір сараптамашылардың айтуынша, XXI ғасырда этникалық және этносаралық қайшылықтар басқа да барлық қайшылықтардан озып, алдыңғы қатарға шығуы мүмкін. Осыған байланысты, бұл проблемаларды ғылыми негізде танып-біліп, дұрыс шешім қабылдауға, оларды реттеудің өркениеттілік жолдарын тұжырымдауға

атсалысуымыз қажет.

Егерде қазіргі адамзаттың даму үрдісін өркениеттілік процесс десек, онда бұл үрдіс барысында туындаған барлық проблемаларды өркениеттілік жолмен шешуіміз – заман талабы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ауэзов М. Энкидида: К проблеме единства миров кочевья и оседлости // Кочевники. Эстетика: Познание мира традиционным казахским искусством. – Алматы: Искусство, 1993. – С. 31-62.
2. Ғабитов Т.Х. Қазақ өркениеті // «Өркениеттік сананы қалыптастыру мәселесі» атты халықаралық ғылыми конференцияның материалдары. - Алматы, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 28-29 қазан 2004 ж.
3. Дробницкий О.Г. Проблемы нравственности. - М., 1977.
4. Дробницкий О.Г. Понятие морали. Историко-критический очерк. – М., 1974.
5. Назарбаев Н.А. Стратегия трансформации общества и возрождения евразийской цивилизации. – М.: Экономика, 2000. – 543 с.
6. Нысанбаев Ә. Қазақстандағы толеранттық сананың қалыптасуы және этностардың бейбіт қатар өмір сүру мәдениеті // Әлеуметтік философия. – 20 томдық. – 17 том. – Астана, 2006.
7. Толстых В. О морали, совести и современном мире // Свободная мысль. - № 11. – 2009
8. Молдабеков Ж. Өркениеттің ұлттық Өрнегі және Әдістемелік негізі // «Өркениеттік сананы қалыптастыру мәселесі» атты халықаралық ғылыми конференцияның материалдары. - Алматы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 28-29 қазан 2004 ж.

МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қабдықалиқызы Ж.

«№11 мектеп-гимназиясы» КММ, Өскемен, Қазақстан

Ұлттық тіл - әр халықтың өзіне тән ой-санасын, парасатты, бүкіл болмыс - тіршілігі мен сезім-түйсігін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін күретамыр.

Әрбір уақыт кезеңінде адамдардың ақыл-ойы мен көзқарасы өзгеріп отыратыны – заңды құбылыс. Қоғамдық қарым-қатынастардың өзгеруі, жаңа білімнің жинақталуы, өндірістің жетілдірілуі, әлеуметтік

прогресс педагог қызметінің мазмұндық сипатына да тікелей ықпал етеді.

Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесінің және зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттігі күмән тудырмайды. Әлемдік білім кеңістігіндегі оқытудың озық технологияларын қамтитын жаңа білім мазмұны шынайы жарыс, адал бәсекеге қабілетті адам тәрбиелеуді қамтамасыз етуі тиіс. Бұл талап мұғалімдер қауымына да үлкен жауапкершілікті жүктейді. Сол себепті біздер де әр кез үлкен ізденісте жүріп, әр сабаққа жан жақты дайындалуымыз қажет.

Елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, оқыту мазмұнының түбегейлі өзгеруі, оның дүниежүзілік білім кеңістігіне енуі бүкіл оқу-әдістемелік жүйеге, мұғалімдер алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Осыған орай білім берудегі озық, жаңа технологияларды меңгермейінше маман болу мүмкін емес.

Қазіргі уақытта қазақ тілі - Қазақстанның мемлекеттік тілі. Біріншіден, қазақ халқының салт-дәстүрі мен тұрмысын, әдет-ғұрпын, мәдениетін, тарихын білуге жол ашты, екіншіден, көпұлтты халықтың қарым-қатынасындағы өндірістік әрі тұрмыстық қажеттілікті іске асыруға халықтардың достық қарым қатынасын күшейтудің құралына айналды.

Модуль дегеніміз – қандайда бір жүйенің, ұйымның анықталатын, біршама дербес бөлігі. Оқу модулі қайта жаңғыртушы оқу циклі ретінде үш құрылымды бөліктен тұрады: кіріспеден, сөйлесу бөлімінен және қорытынды бөлімнен тұрады. Кіріспе бөлімінде оқытушы балалармен оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндеттерімен таныстырады. Сонан соң мұғалім осы модулінің барлық уақытында есептелген оқу материалын қысқаша (10-20 минут ішінде), сызба, кесте және т.б. белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіреді. Тақырып мазмұнына (тұтас тақырып немесе тарау бойынша) «өсу» бағытымен –қарапайымнан күрделіде, репродуктивтік тапсырмалардан шығармашылық сипаттағы тапсырмаларға, зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр балаға оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілеттерін, жадын, ынтасын, ойлауын, тілін дамытады.

Оқу орыс тілінде жүретін мектептерде қазақ тілі пәнінің мақсаты оқушылардың қарым-қатынас біліктілігін қалыптастыру және дамыту, яғни тілдік және танымдық біліктілікпен қамтамасыз ету екендігі Қазақстан Республикасының жалпы білім берудің мемлекеттік стандартында көрсетілген. Оқу орыс тілінде жүретін мектептерде қазақ тілін

үйренетін оқушылардың өзіне таныс емес тілдің дыбыстық заңдылықтарын, оның грамматикалық құрылысын игеруге, ойын еркін жеткізуге, басқаның сөйлеуін түсінуге, жеткілікті дәрежеде сөздік қорын меңгеруге тиіс екені анық. Қазақ тілін оқытып, үйрету - көптеген ізденістерді, жаңа технологияны қолдануды керек етеді.

Оқытудың жаңа технологияларын белсенді түрде оқу-тәрбие процесіне еңгізу үшін мектебімізде мұғалімдердің шығармашылық топтары құрылып, жұмыс істейді. Осы топтардағы педагогикалық технологияларды оқып үйреніп, олардың элементтерін мұғалімдер сабақта қолданып тұрады.

Педагогикалық технологиялар оқытудың мақсатына жетудің тиімді нақты жолдарын көрсетеді.

«Педагогикалық технология - тәжірибеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы», - деген педагог, ғалым В.П. Беспалько [1, 18 б.].

Қазіргі таңда білім жүйесі күрделі өзгерістерді басынан өткеруде.

Педагогтар үшін басты міндет оқушының қызығушылығын арттыру, оның дамуына жағдай туғызу, сөйлеу қабілетін дамыту. Оқыту технологиясын негізі - оқушының өз бетінше оқу-танымдық іс әрекеті.

Кез келген оқыту технологиясы іс-әрекеттің қарқындығы мен белсенділігін арттырады, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына, бағытталады, Әсіресе, модульдік оқыту технологиясының маңызы - ол өте жеңіл, әрі жайлы.

Модульдік оқытудың өзегі – оқу модулі. Оқу модулі ақпараттардың аяқталған блогынан, бағдарламаны табысты жүзеге асыру бойынша берілген мұғалімнің нұсқауларынан және оқушының іс-әрекетінің мақсатты бағдарламасынан тұрады. Модульдік оқыту білім мазмұны, білімді игеру қарқыны. өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқытудың әдісі мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Барлық жаңа технологияның алдына қоятын мақсаты – оқушының жеке басының дара және дербес ерекше ескеріп, оларды өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылықтарын қалыптастыру.

Модульдік оқыту жеке тұлғаның ақыл-ойын, танымдылығын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, шешуге алғы шарт болатын әлеуметтік мәні бар дағдыларды оқушы бойына қалыптастырады. Оқу модулінің ерекшелігі – жалпы сағат санына қармастан 1-2 сағат теория бөлігіне беріледі, қалғанын практикалық жұмыстарға пайдалануға болады [1, 23 б.].

Ол оқушылардың өз мүмкіндіктерін тексеруге, қабілетін тануға итермелейді. Әр оқушының алдына оның әрі қарай жеке тұлға ретінде

өсуіне мүмкіндік береді. Нашар оқитындар қатарына жататын оқушыларға өз күші мен қабілетін тексеруге көмектеседі. Модульдік оқыту, сонымен қатар, топпен оқыту жұмысы, оқушылардың қарым-қатынасын және бірін-бірі оқытуды, «әлді-әлсізді оқытады» тұжырымы бойынша жүргізіледі. Мен өз сабақтарымда М.М. Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясын» қолданып жүрмін. Бұл оқыту технологиясының ерекшелігі тұлғаның шығармашылығын арттыруға, дарынды балалармен тұрақты және жүйелі жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Тіл үйретуде ұтымды әдістердің бірі-деңгейлік әдіспен тапсырма беру.

Қазақ тілі сабағында өз тәжірибемнен байқағандай модульдік оқытудың мүмкіндіктері мен ерекшеліктері мынандай деп ойлаймыз:

- мүмкіндігіне қарай оқушылар басқалармен қарым- қатынас жасай береді;

- басқаларды тыңдауды, кез келген жауапқа сыйластық, түсіністікпен қарауға;

- өз ойын топ алдында ашық айта білу, қорғай білуге;

- оқушының оқу мотивациясы өзгереді, өз бетінше ізденуге үйретеді;

- сабақтың мазмұны мен сапасы артады;

Әрине, модульдік оқыту білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істеу алу мүмкіндігі, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді.

Демек, модульдік оқыту технологиясын білім беру үрдісінде қолдану арқылы келесідей жетістіктерге қол жеткізуге болады: уақыт үнемделеді, сабақтың сапасы көтеріледі, оқу әдісі мен құралдарын таңдауға мүмкіндік туады, оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттырады, соның нәтижесінде оқу үлгерімі көтеріледі [2, 11 б.].

Оқушы өз қызметіне талдау, қорытынды, өзіне-өзі баға береді, жаңалыққа ұмтылады.

Модульдік технология оқушылардың даму, тану қабілеттерін жетілдіруге жақсы әсер етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазбекова Н.Т. Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік оқытудың элементтерін қолдану // 12 жылдық білім, 2006. -№1. – 17-28 б.
2. Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары //Ғылыми-практикалық жинақ. - Алматы, 2008.

ВОЛЕЙБОЛШЫЛАРДЫҢ ДАЙЫНДЫҚ ЖҮЙЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ КЕЗЕҢДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Советов С.Т., Шорганова А.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Жоғары дәрежелі волейболшыларды дайындау жүйесі жоғарғы спортты нәтижелерге кол жеткізуді көздейтін факторлардың бірыңғай кешенін көрсетеді. Бұл кешенге келесі өзара байланысты компоненттер кіреді: көп жылдық дайындық мақсаттары мен міндеттері, көпжылдық дайындықтың бүкіл кезеңіне спортшылардың топтық – даралық мінездемелері, көп жылдық дайындық кезеңдері бойынша белгілі бір кезеңге педагогикалық іс-әрекеттер кешені, көп жылдық жаттықтыру процесінің бағдарламаланушы және оның тиімділігін бағалау үшін нормативтер кешені, жарыстардың бағдарлануы, қалпына келтіру - профилактикалық шаралар, дайындықтың материалдық - әдістемелік жарақтануы, жаттықтырушылардың біліктілігін жоғарылату, спортшының жеке қасиетін қалыптастыру.

Спорттағы көп жылдық жаттықтыру үрдісі үлкен макроциклдерден тұрады. Олар жылдық және жарты жылдық деп аталады. Әрбір цикл дайындық, жарыс және өтпелі деген үш кезеңнен тұрады.

Дайындық кезеңі жылдық циклде 4-5 айға, жарты жылдық циклде 2-3 айға созылады. Бұл кезеңнің міндеті ағзаның мүмкіншілігін жоғарғы деңгейге жеткізуге. Дайындық кезеңі 2 бөлімге бөлінеді:

1 Жалпы дайындық бөлімінде спортшы ағзасының жалпы қызметтік мүмкіндіктерінің деңгейін көтеру, қозғалыс қасиеті мен қозғалыс шеберлігін, дағдысын жетілдіру мәселелері шешіледі. Жалпы дайындық бөлімі екі түрлі тарту және негіздеу деген орта циклдерден тұрады.

Тарту циклінің мақсаты – жүктеме қарқындылығы мен көлемін жайлап өсіру. Негіздеу немесе базалық циклінің мақсаты негізгі жаттықтыру жүктемесінің көлемін орындау.

Жалпы дайындық бөлімі 2.5 айдан 3 айға дейін созылады. Ол есептік жұмысты қамтамасыз етеді. Дайындықтың көлемі үлкен болуы мүмкін, себебі ойыншылардың жүктемесі өзгереді.

2 Арнайы дайындық бөлімінің міндеті- спортшының өзі айналысқан спорт түріне керек дене қуаты қасиеттерін, техникасын, тактикасын дамыту.

Бұл бөлімде арнайы дайындыққа 60-70 пайыз уақыт бөлінеді. Жарыс жаттығуларына ұқсас жаттығулар, бақылау, тексеру, жаттықтыру амалдары қолданылады. Бұл бөлім тексеру, дайындау, шыңдау цикл-

дерінен тұрады. Тексеріс, дайындау циклінде жаттықтыру жұмыстары бақылау жарыстарына қатысуымен араласа жүргізіледі. Шыңдау циклінде тексеру жарыстарынан кейін анықталған техника, тактика кемшіліктерін жою, айла әдістерін шыңдау жаттығулары жүргізіледі. Күш түсіру қарқындылықты арттыру жаттықтыру көлемін азайту түрінде қолданылады.

Арнайы дайындық бөлімі 1 айдан 2 айға дейін созылады. Ол ойыншыларды қажетті пішінге тұжырымдайды. Көп уақыт топтарға және командаларға бөлінеді. Бұл кезеңнің басты міндеті-алдыңғы кезеңде жақсы жаттыққан спортшы ағзасының жарысқа дейінгі күйін ұзақ уақытқа сақтау. Жарысқа қатысу жиілігі спорт түріне, спортшы дәрежесіне байланысты.

Жарыс кезеңі - бұл жарыстардың негізгі кезеңі. Басты міндет – «спорттық бапты» сақтау. Бұл кезеңдегі ойындар - командалық әрекеттердің негізгі түрі. Жарыс алдындағы циклде спорттық бабына кіру және алдыңғы жарысқа дайындалу жаттығулары жүргізіледі. Жарыс циклдері негізгі жарысқа қатысу кезінде өтеді де бірнеше кіші циклдерге бөлінеді (микроциклдер). Олар: жақындататын, жарысқа қатысу және қалпына келу циклдері. Қалпына келу – көтермелеу циклі кезінде сипаты бір-біріне ұқсас жаттықтыру үрдістерінен спортшыларды жалықтырмау үшін басқа жаттығуларды пайдаланады. Сол жаттығулар көмегімен ағзаның қалпына келуін тездетеді.

Волейболда жарыс кезеңі ұзақ болады. Жоғарғы спорттық шеберлік деңгейінде олимпиадалық ойындарға дайындалуына байланысты төрт жылдық цикл жоспары қолданылады.

Өтпелі кезең. Бұл кезеңнің міндеті - жаттықтыру мен жарыстардан алған әсерін жоғалтпау, ағзаны қинамай уақытында босаңсытып, қалпына келтіру. Бұл кезеңде арнайы дайындық жаттығулары азайтылып, жалпы дайындық жаттығулары көбейеді (спорт ойындары, табиғат аясында жүгіру т.б.). Көбінесе ағзаны тез қалпына келтіретін, спортшы ұнататын жаттығуларды пайдаланғаны тиімді. Өтпелі кезең 2-3 орта циклдерінен тұрады. Қалпына келтіру-көтермелеуші және қалпына келтіру-дайындық циклдерінен біртіндеп, келесі үлкен жаттықтыру циклінің дайындық кезеңінің тарту мезоцикліне ауысады. Кейбір кездерде өтпелі кезеңнің орнына қысқа жеңілдету фазалары кіргізіледі. «Қосақталған микроцикл» деп аталады да, жарыс кезеңінен кейін екінші дайындық, онан кейін екінші жарыс кезеңі, сонан соң ғана өтпелі кезең кіргізіледі.

Осындай жаттықтыру процестері күш жылдамдығын керек ететін спорт түрлерінде қолданылады. Мысалы: ядро лақтыру, биіктікке секіру, ауыр атлетика, спорт ойындары т.б. Ал циклдік сипатындағы

спорт түрлерінде (марафондық жүгіріс, шаңғы спорты т.б.) көбінесе жылдық жаттықтыру циклдері қолданылады. Жаттықтыру микроциклдерінің жалпы ұзақтығы бірдей болса да жеке кезеңдерінің ұзақтығы спорт түрлеріне байланысты әр түрлі болып келеді. Мысалы: көпсайыс түрлерінде дайындық кезеңі, ал спорт ойындарында (волейбол, футбол, хоккей) жарыс кезеңі ұзақ болады.

Жоғары спорттық шеберлік деңгейінде олимпиадалық ойындарға дайындалуына байланысты төрт жылдық цикл жоспары қолданылады.

Жоғары жетістікті спортта артық жаттығу түрлері жүктемеге көп байланысты. Ұзақ мерзімде қайталанған көп жүктеме артық жаттығудың бірінші түріне, ал ұзақ мерзімде аса көп жүктеме екінші түріне әкеліп соқтырады. Жаттықтырушылар артық жаттыққанда спортшыны әбден титықтатып тастайтын мынадай қателерді білуі керек:

1 Жаттықтыру әдістемесінің қателігі біртіндеушілік қағидасын сақтамау.

2 Көп жүктеменің арасындағы демалу уақытының аздығы, өте көп жарыстар және т.б.).

3 Спорт тәртібінің бұзылуы (түнгі ұйқының аз болуы, дем алу жағдайының нашарлығы, теледидарды, кинофильмдерді көп көруі т.б.).

4 Әлеуметтік ортаның жаман әсері (сабақтың ауырлығы, көптігі, нашар оқу үлгерімі, мектептігі, отбасындағы ұрыс-керістер, маңайындағы адамдардың спортқа деген нашар көз қарасы).

5 Денсаулықтың бұзылуы.

Жұмыс қабілеттілігі азайғанға дейін де артық жаттығып, шаршап, болдыра бастаудың белгілері біліне бастайды. Ол үш кезеңге созылуы мүмкін. Бірінші кезеңде спортшы психикасы өзгереді, тынышсыздық, өзіне сенімсіздік, әлсіреу пайда болады. Екінші кезеңде ағза қызметінде өзгеріс пайда болады. Ұйқы нашарлайды, тамаққа тәбет, салмақ азаяды, ішек-асқазан жолдарының жұмысы бұзылады, спортшы тез терлейді, тез қалпына келе алмайды, қалпына келу уақыты көбейеді. Үшінші кезеңде жұмыс қабілеттілігі нашарлайды. Басында қимыл үйлесімділігі, сонан соң қозғалыс қасиеттерінің деңгейі төмендей бастайды. Сондықтан бірінші шаршау, болдыру белгілері біліне бастағанда-ақ жарыс жаттығуларын тоқтатып, жүктемені аз бере бастау қажет. Қалпына келу үрдісіне белсенді демалыс, денеге массаж жасау, су, су массажы процедураларын т.б. орындау қажет. Жаттықтыруды мүлдем тоқтатып қоюға болмайды, ол кері әсерін тиігізуі мүмкін. Жоғарыда айтылған шаршау, болдыру белгілері жоғалған соң біртіндеп жаттықтыру көлемін, сонан соң жүктеме қарқынын көбейтіп, жаттықтыруды жоспар бойынша одан әрі жалғастыра беруге болады.

Қорыта келгенде, жоғарғы дәрежелі волейболшылардың дайындық жүйесін ұйымдастыру кезеңдері өзге спорт түрлері сияқты жаттықтыру кезеңдерінен тұрғанымен әр кезеңге қойылған өзіндік міндеттермен ерекшеленеді. Жылдық жаттықтыру үрдісіндегі дайындық, жарыс және өтпелі кезеңдегі жаттықтыру сабақтарының саны мен жүктеме көлемдерінің волейболшының дайындық деңгейіне сай болуы, сонымен қатар, әр ойыншының, тіпті бүкіл команда мүшелерінің дайындық деңгейінің ерекшеліктері жаттықтырушылардың әрдайым есінде болғаны жөн. Жан-жақтылық дайындықтарды ескере отырып жасалынған тактикалық жоспар мен жеңіске жетуге жасалынған ұмтылыс өз нәтижесін бермей қоймайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Методическое пособие по обучению игре в волейбол и ее совершенствование. Федерация Волейбола Республики Казахстан. – Алматы, 2008.
2. Барбара Л. Виера Бонни Джилл Фергюсон. Волейбол: шаги к успеху. – М., 2008.
3. Кудашов С. В. Управление подготовленностью волейболистов. // Материалы международной конференции «Проблемы и перспективы развития физической культуры и спорта». – Бишкек, 2003. – С. 64-71.
4. Кудашов С. В. Влияние физических нагрузок в подготовительном периоде на развитие функциональных возможностей волейболистов высокой квалификации. // Материалы. XXXIII научно-методической конференции профессорско-преподавательского состава КазНУ им. аль-Фараби. «Научно- методические аспекты реализации кредитной технологии в системе высшего профессионального образования». – Алматы «Қазақ университеті», 2003. – С. 127-131.
5. Кудашова Л.Р., Кудашов С.В. Теоретические и практические основы системы спортивной тренировки. // VIII Международной научный конгресс «Современный олимпийский спорт и спорт для всех». – Алматы, 2004. – С. 196-198.
6. Құрмашев А.С. Дене тәрбиесінің практикалық сабақтарында волейбол ойынын үйретуге арналған^ әдістемелік нұсқау. – Ақтобе: Жалын, 2010. – Б. 5-10.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК НЕГІЗІ

Таскимбаева Р.К.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Заман ағысына сай біліммен қаруланған ой-өрісі жоғары, зерделі, жан-жақты дамыған маман - уақыт талабы. Кеше ғана көк туын жел-біретіп шаңырақ көтерген егемен елімізді өркениетке жетелейтін білім бастауында мектеп, ал сол мектепте жас ұрпақ бойына білім негізінің мәңгілік іргетасын қалаушы - ұстаз тұрады. «Мұғалімдер - қоғамның ең білімді, ең отаншыл, білгілеріңіз келсе, ең «сынампаз» бөлігі болып табылады», - деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев бекер айтпаса керек. Сондықтан да бүгінгі таңда тәуелсіз елімізге білікті маман, өз ісінің шебері қажет. Ал педагогикалық шеберліктің негізі неде?

Шебер педагог білімді, тәжірибесі мол, жан-жақты бола отырып, оқушыларды жеке тұлға етіп қалыптастыру мақсатында білім мен тәрбиені ұштастыра алуы қажет. Әр оқушының дарындылығын айқындау, олардың дамуына қолайлы жағдайлар жасау, мектеп, жанұя, мұғалімнің ролін анықтау, студенттер мен мұғалімдер ұжымын қалыптастыру - педагогикалық шеберлікті жетілдіруге негізделеді деп есептейміз.

«Тәуелсіз елге - білікті маман» демекші, педагогикалық шеберліктің негізі, өткен пікірімізде айтып кеткеніміздей, білім мен тәрбиені ұштастырумен қатар – педагогтардың жаңа технологияны меңгере білуінде және оны өз тәжірибесінде қолдана алуында. Педагогикалық көзқарас бойынша, «технология» ұғымы – дәстүрлі оқыту әдістерінен басқа, ерекше үлгіде ұйымдастырылған «педагогикалық өндіріс» деген пікір өз уақытында педагог-ғалымдар тарапынан сынға алынғаны белгілі. Осы сыннан соң бірте-бірте «педагогикалық технологияны» оқыту үрдісінің құрамдас бөлігі ретінде сипаттап, оны дидактикалық үрдістер мен оқыту құралдарымен жабдықтауда жаңа ақпараттық технологияға негіздеу туралы мәселе қозғалады.

Педагогикалық шеберліктің тағы бір көрінісі – мұғалімнің шығармашылық іс-әрекеті, яғни оның тұлға ретінде жеке-даралығы және адамның индивид ретіндегі кейбір ерекшеліктерінің өзгеріске ұшырауы. Осыдан шығарар қорытындымыз: әрбір педагог мұғалім мамандығын таңдап алған соң, ол жауапкершілігін бірге ала жүруі керек. Ұстаз өз пәнін ғана емес, дүние сырын, қоғамдағы өзгерістерді, адам мінездерін, өнердің қуат әсерін білетін жан болуы қажет.

Инновациялық технологиялар оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдарын оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетінде пайда-

лануға көмектеседі. Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдаланудың шарттарының өзі мұғалімнің әрдайым ізденісте, өздігінен білім алудың жағдайын туғызады. Ол педагогикалық шарттарға: инновациялық ізденіс қажеттілігі; инновациялық әдіс-тәсілдер жайлы білім; инновациялық әдіс-тәсілдерінің тиімді жолдарын қарастыру; инновациялық әдістерді меңгеру; инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалану және білім беруді ұйымдастыру формалары; инновациялық әдіс-тәсілдерінің нәтижесінің болуы; инновациялық әдіс-тәсілдердің озық тәжірибелерін бекіту жатады. Инновациялық іс-әрекетті басшылыққа ала отырып, педагогикалық шеберліктің басқа құрыштарының маңыздылығын жоққа шығармаймыз.

Адам қажырлы еңбегімен табиғатты өзгертсе мұғалім жалпы жасампаз еңбегімен жаңа адамды қалыптастырып, дамытып, жетілдіріп өмірге дайындайды. Оқушыларын тек біліммен қаруландырып қана қоймай, назарын, білгендерін жадында сақтауға, қабілетін, ойлауын, тіл шеберлігін ұштауға, дүниеге деген құштарлығын, өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастырып, ықыласын, сенімін, төзімділігін, іскерлігін, ізденімпаздығын тағы басқадай танымдық қасиеттерін жетілдіріп, адамгершілігі мол азамат етіп тәрбиелеуді өзінің өмірлік мақсаты, ізгілік мұраты деп санайды.

«Талант» деген сөзді әркім әр түрлі ұғынуы мүмкін. Талант көбіне, ақын – жазушыларда, әртістерде, өнер адамдарда кездеседі. Ал, «мұғалім болу – талант па, ол әркімнің қолынан келе бермей ме?» - деген сұрақ туады. Ұстаздың барлығы талант болып тумайды. Егер кез келген мұғалім ынта – ықылас қойып, табандылық танытатын болса, өз бетімен көп еңбектенсе, идеялық жағынан сенімді, саяси жағынан есейген азамат болса, өз пәнін жақсы білсе, оқытудың әдістемесін меңгеріп, бала психологиясын жете білсе, педагогикалық техниканы қалыптастыра алса, педагогикалық шеберлікке жету қасиеттеріне ие бола отырып, педагогикалық кәсіпті меңгерсе, педагогикалық әдепті бойына сіңірсе, онда талантты, шебер ұстаз бола алады.

Педагогикалық шеберлік – ұстаздық талантпен тығыз байланысты. К.Д. Ушинский: «Педагогика теориясын қаншама жетік білгенмен, педагогикалық әдептің қыр – сырын меңгермейінше бұған оның оның қолы жетпейтіндігін», - айтады.

Педагогикалық шеберлік – тек қана мұғалімнің жалпы, жан – жақты және әдістемелік сауаттылығы ғана емес, ол – әр сөзді оқушыларға жеткізе білу, олардың толық қабыл алуы. Ұстаздық шеберлік: 1) мұғалімнің өмірге көзқарасы, оның идеялық нанымды, моральды бойына сіңірген адам екендігі; 2) пәнді жетік білген, ойын толық жеткізетін және оқушылардың бойында әдеп, әдет, дағды сияқты мораль-

дық нормаларды сіңіре білгендігі; 3) оқыту мен тәрбиелеудің әдіс – тәсілдерін меңгерген, білгенін қызықты да, тартымды өткізе алатын, педагогикалық әдеп пен талантын ұштастырған адам ғана шеберлікке ие болады. Педагогикалық шеберлікте педагогикалық техника деп аталатын мәселеге мән беріледі. Мұғалім әр сөзін дұрыс сөйлеп, нық айтуы тиіс, оның жүріс – тұрысы, қозғалысы, отырып – тұруы білім алушыларға ерсі болмайтындай дәрежеде болуы керек.

Педагогикалық шеберліктің негізі – балалардың өз еркімен дамуына жол ашу, оқу – тәрбие процесінде оқушылармен педагогикалық ынтымақтастықтар жұмыс атқарудың формаларын, әдістерін дамыту, шәкіртке деген қамқорлық пен сүйіспеншілікті арттыру педагогикалық шеберліктерінің басты сипаты болып табылады.

Болашақ ұстаздың педагогикалық мамандыққа өзін-өзі бағыттап, жұмысты ұйымдастыруы педагогикалық шеберлік негіздерін білумен шарттас. Ғалымдардың пікірінше педагогикалық шеберлік мынадай жүйелерге бөлінеді:

- педагогикалық іс - әрекеттегі гуманистік бағыттылығы;
- педагогикалық кәсіби білгірлігі;
- педагогикалық іс-әрекетте бейімділігі;
- педагогикалық техникасы.

Бұл аталған педагогикалық шеберлік жүйелері бір-бірімен тығыз байланыста жүзеге асады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбиев Ж. Жаңа адамды қалыптастыру. - Алматы, 1988.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Астана, 1998.
3. Қоянбаев Р. Тәрбие теориясы. - Алматы, 1991.
4. Абдижамитов К.А., Сабыров Т.С. Жеке тұлға қалыптастыру жолдары // Бастауыш мектеп, 1995.
5. Кертаева Ғ.М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология. – Алматы, 2002.
6. Бекболғанов Е. Өзіндік танымдық іс-әрекеттерді белсендіру. Қазақстан мектебі. Алматы. 2003 жыл, №6, 4-5 баттер.
7. Ахметова Г.К. Педагогика ғылымының мақсаты мен міндеттері. – Алматы, 2010.
8. Қалиев С. Жеке тұлға және оның ерекшелігі // «Ұлағат», №5. - Алматы, 2000
9. Баширова Ж.Р., Төлешова Ұ.Б. Педагогикалық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. – Алматы, 2003.
10. Дүйсенбекова Ш.Д. Тәрбие үрдісінің ерекшеліктері. – Семей, 2003.

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Жайлаубек Н.Д.¹, Имашева А.Д.²

¹Қазақстан-Американдық еркін университет, ²С. Аманжолов ат.
ШҚМУ, Өскемен, Қазақстан

Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігінің білім беру жүйесі білім берудің мақсатын, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды машыққа қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке – ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс жасау болып табылады.

Қазіргі қоғамдық өзгерістердің қарқындылығы жаңа сипаттағы болашақ студенттердің қажеттілігін туғызады. Республикамызда қолға алынған білім беру жүйесін реформалау ісі осы саналы жан-жақты өзгертуге бағытталған кешенді шығармалармен тығыз байланысты. Білім беру ісіндегі жаңа процестің мақсаты, бағыты, сипаты Қазақстан Республикасының тәуелсіз егеменді мемлекет болуына, ұлттық білім беру ісінің әлемдік білім жүйесіне кірігуіне тығыз байланысты болу тиіс.

Қазақстан мемлекетінің білім беру мен ғылымының дамуы қазіргі кездегі экономикалық жүйедегі бәсекелестік жағдайын жоғарылату, аймақтық және ұлттық қызығушылық пен құндылықтарды дамыту маңызды болып отыр. Қазақстан республикасының мемлекеттік білім беру бағдарламасының дамуы 2015 – 2020 жылдар аралығында оқыту жүйесі мен прогрессивті технологиялар өңделіп, енгізілді.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында: «Білім берудің басты өлшемі – білім мен білік алған кез келген азамат әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтындай маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады», - деп атап көрсетті. Ғылымның әр саласында білімнің мазмұны мен көлемі қауырт өсіп отырған бүгінгі күні жан – жақты дамыған азаматтарды қалыптастыру, әсіресе студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруына дамыту ең өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Өйткені, білім берудің жаңа мазмұнына байланысты оқытудың әрекеті оқыту процесін ұйымдастырушы ретінде қарастырылып, студенттің тұлғалық аспектілеріне дамыту мәселесі алғы орынға шықты. Бұл, оқу қызметінің субъектісі ретінде, даралық, өзіндік жұмыс жасауға, өзін – өзі тануға, білім алу арқылы дамуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру басты құндылық болып

табылатынын көрсетеді.

Сондықтан студенттің өзіндік білім алу, іздену, қорытынды жасап, талдай білу дағдыларын қалыптастыру үшін, оның өзіндік біліктілігіне сүйене отырып, білім алу технологиясын меңгертуге көңіл аударылуда.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Білім беру туралы Заңында: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» - деп атап көрсетілген. Демек, білім беру мазмұнын жаңарту қажеттігі қазіргі әлеуметтік –экономикалық жағдайларға байланысты қазақстандық білім беру саласында қалыптасқан ахуалдан туындап отыр. Бұл ретте біз оқытудың ең маңызды мәселелерін нақтылы айқындай отырып, дамыған елдердің прогресшіл тәжірибесіне сүйене білуге тиіспіз. Студенттердің өзіндік жұмыстарды орындау мәселелері философиялық, педагогикалық зерттеулерде көрініс тапқан.

Студенттердің өзіндік жұмыс аспектілерінің өңделуіне қарамастан, отандық ғылымы мен тәжірибесінде қазіргі білім беру процесінде ұйымдастыру ерекшеліктері әлі де жеткілікті зерттелініп, қарастырылмаған. Соның ішінде кредиттік жүйедегі оқыту жағдайында өзіндік жұмысты ұйымдастыру мәселесін атап өткен жөн.

Соңғы кездегі әлеуметтік және экономикалық салалардағы болып жатқан түбегейлі өзгерістер, пайда бола бастаған ақпараттық қоғам ортасында болып жатқан қарқынды өзгерістерге, ақпараттар көлемінің ұлғаюына, жаңа ақпарат технологияларының қарқынды дамуына сай болуын талап етеді.

Біздің жоғары мектеп жүйесінің жалпы үрдістер мен тенденциялардан тыс, дүниежүзілік еңбек нарқының сұраныстарынан тыс дами алмайды. Бүгін, Қазақстан жоғары мектебінің даму мәселелерін шешуді тек ғана ұлттық дәреже көрсеткіштерінен бастауға болмайды.

Студенттердің танымдық белсенділігін дамытудың және жоғары оқу орнында білім алу барысында оларда дербестікті қалыптастырудың неғұрлым тиімді амалдарына, қалыптасуы мен дамуының өзіндік тарихы бар, мамандарды оқыту мен даярлаудың сапасын көтерудегі негізгі резервтердің біріне - өзіндік жұмыс жатады. Білім алудағы дербестіктің маңыздылығы жайлы ойларды бұрынғы ғылыми-педагогтардың еңбектерінен де кездестіруге болады. Олар білім берудің негізгі мақсаттары оқытушының іскерлігімен қатар оқушылар өзінше күш шығарса ғана өз мәресіне жетеді.

Осылайша, қоғамның 20 - жылдарындағы белсенді дамуы дербес

жұмыс жасай алатын тұлғаны қалыптастыру қажеттілігін тудырады; осы кезде Дальтонның жобасы және «бригадалық - зертхана» сияқты әдістер пайда болған. 30-40 жылдары «білім алудағы өзіндік дербес жұмыстарды асыра бағалау білім сапасының төмендеуіне әкелетіні анықталды», акцент дайын білімдерді жариялау әдістерінің орнын басады. Дәл осы кезде қоғам мен экономиканы тұтастай әміршіл - әкімшілік бюрократиялық жүйеге түсу жүзеге асырылды.

50-60 жылдарғы өзіндік жұмыстар мен бастамалардың дамуына ықпал етуші оқу әдістеріне қайта назар бөліне бастады. «Тоқырау» жылдары КПСС-тің XXV съезінде (1976) өз білімін дербес жұмыс жасау арқылы толтыру біліктілігіне үйретудің маңыздылығы мен оқу үрдісіне техникалық құралдарды енгізу жайлы айтылып, КПСС-тің XXVII съезі (1986) үздіксіз білім берудің біртұтас тиянақты жүйесін жасау мақсатында жоғары және орташа арнайы білім беруді қайта құру мәселесін қозғады. Бұл жерде оқу үрдісі барысында тұлғаның қалыптасуына байланысты мәселерді қоюдағы түбегейлі айырмашылық байқалады, жоғары мектеп дербес шығармашылық жұмыс жасай алатын тұлғаны қалыптастыру керек деген мемлекеттік тапсырма алады.

Жоғары оқу орнында жасалатын өзіндік жұмыс жаңа материалдың кезеңде меңгерілуіне, оның бекітілуіне, қолданылуына, қайталануына және т.б. себеп болады. Жеке оқу танымының шынайы біртұтас әрі бөлінбейтін үрдісі жасанды түрде мүшеленеді. Бұл студенттің ойларының дамуын тежеп немесе оның дамуына ықпал ететін білімді меңгеруге мүмкіндік туғызбайды. Негізінде мұндай іс-әрекет барысында осы білімді шығармашылықта пайдаланудың тәжірибелері жинақталмайды.

Студенттің дербес, өзіндік жұмысының нәтижелі болуы оның қалай ұйымдастырылғанына, білімінің мазмұны мен сипатына, оқу үрдісі логикасына, аталмыш өзіндік жұмыс кезіндегі білімі мен алатын білімі арасындағы байланысына, осы жұмыстың нәтижелеріне және т.б. тәуелді болады.

Педагогикалық әдебиеттерден дербес өзіндік жұмыстың мәселесі жайлы көптеген көзқарастарды кездестіруге болады. Бұдан аталмыш ұғымның сан қырлы болатынын түсінуге болады, сондықтан бұл ұғымның анықтамасы нақтылауды қажет етеді.

Орта және жоғары мектеп мамандары мен отандық педагогтардың айтуынша, қандай да бір іс-әрекет саласындағы адамзаттың жинақтаған ілімдерін меңгерудегі оқушылардың өзіндік еңбегі мамандарды даярлаудың негізі болуы қажет.

Студенттердің өзіндік орындайтын жұмыстарын ұйымдастырудың көптеген аспектілерін зерттеу барысында бүгінгі қоғамның сұра-

нысы мен жағдайына байланысты болатын бір айналымдылықты байқауға болады. Оқыту әдістерінің белгілі бір мөлшерде әр кезде уақыттың талаптарына сәйкес болатынын аңғару қиын емес.

Зерттеулердің мақсаттары мен мәселелеріне байланысты авторлардың ұсынған өзіндік орындайтын жұмыс жайлы бірқатар анықтамаларының толық талдаулары М.Г. Гаруновтың, О.А. Наильсонның және П.И. Пидкасистыйдың еңбектерінен орын алған. Студенттің өзіндік орындайтын жұмысы проблемасына көп көңіл бөлудің қажеттілігінің сақталып қалуының себебі сонымен қатар мынада: қазіргі уақыт кезеңі осы тараптағы әр түрлі білім беру жүйелеріндегі жинақталған тәжірибені ой елегінен өткізіп, қорытындылауды талап етеді.

Зерттеушілер атап айтқандай, өзіндік орындайтын жұмысқа берілетін анықтамалардың әр түрлі болуы кездейсоқ емес. Бұны өзіндік орындайтын жұмысты оқытушының да, оқушының да өзара іс-әрекеттерін екі жақты үрдіс ретінде қарастырғанда байқалатын оның екі жақты сипатымен түсіндіруге болады.

Біздің пікіріміз бойынша, П.И. Пидкасистый ұсынған анықтама-сында ғана өзіндік орындайтын жұмыстың мәніне деген көзқарастың көп аспектілі көрсетілген.

Жоғары оқу орнында кредиттік оқыту жүйесі бойынша оқу үрдісін ұйымдастыру, студенттің оқу жылына арналған білім кеңістігін қалыптастырып, кәсіби маман болып шығуында маңызды роль атқарады.

Оқу үрдісін ұйымдастыруға – студенттің белгілі академиялық кезең ішіндегі оқу пәндері бойынша білім алуы мен бақылау іс-шаралары жиынтығы кіреді. Жоспарланған іс-шаралар, оларды өткізу мерзімі студенттің оқу орны басшысы бекіткен академиялық күнтізбесінде көрсетіледі.

Оқу үрдісін дұрыс ұйымдастыру маңызды роль атқарады. Кредиттік оқыту жүйесі бойынша оқу үрдісін ұйымдастыру бүкіл оқу кезеңіне білім кеңістігін анықтауда студенттің қатысуын; оқу жоспарында көрсетілген пәндердің белгілі бір бөлігі мен тьюторларды таңдау еркіндігін; академиялық кеңесшілер қызметтерінің енгізілуін (эдвайзерлер және тьюторлар); студенттердің білімін бағалау үшін балдық - рейтингтік жүйенің пайдалануын көздейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом обучения.- М., 1971.
2. Семенов Г.П. Педагогические проблемы обучения первокурсников. – Калининград, 1975.

3. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества. – М.: «Педагогика», 1972.
4. Никандров Н.Д. Некоторые вопросы педагогики высшей школы. В кн.: Социально психологические проблемы высшей школы. – Л., 1971.
5. Гарунов М.К. Исследования по проблеме активизации самостоятельной работы студентов в вузах страны. – М., 1976
6. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерности, основы и методы. – М., 1980.
7. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроке. – М.: Учпедгиз, 1961.

ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ

Сләмғалиева Н.А.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақ тағдыры ұстаздың қолында.

Н.Ә. Назарбаев

Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімге ғана тән. Олай болса, білім беруді ізгілендіру, ақпараттандыру – бүгінгі заман талабы. Ақпараттық білімнің, орта мен адамның өзара қарым-қатынасын үйлесімді ету және жаңа ақпараттық қоғамда ақпараттық технологияны пайдалану, ақпараттық мәдениетпен байланысын кеңейту мүмкіндіктері мол. Өркениеттің өсуі ақпараттық қоғамның қалыптасуымен тікелей байланысты екенін ескерсек, қазіргі кездегі білім мен техниканың даму деңгейі әрбір адамға сапалы және терең білім мен кәсіби іскерліктердің болуын, жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін талап етеді.

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет», - Н.Ә. Назарбаев.

Білім ақпараттық қоғамда, жаһандану заманында құнның негізгі көзіне айналада. Ғылым мен жаңа технологияларды, білім беруді да-

мытудың жаһандық үрдістері:

1. Ақпараттық коммуникациялық технологиялар.
2. Ақпараттық мәдениет орталығы.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияға интернет, теледидар, электрондық почта, радионы жатқызуға болады. Оқытушы ақпараттық коммуникациялық технологиялар арқылы оқушылармен байланысын жеке-дара жақындаса алатындай жолмен жүргізуге мүмкіндік алады. Мультимедия кабинетінде электрондық оқулықпен сабақ берудің тиімділігі көп:

1. Оқытушы оқушы білімін бағалауды компьютерге жүктейді. Бұл бағалау көрсеткіштерінің нақты, дәл болуын қамтамасыз етеді.
2. Оқушы жеке жұмыс жасайды.
3. Оқытушы сыныптағы оқушылардың жағдайын толық көріп, әрбір оқушының қабілетіне қарай онымен жеке жұмыс жасауға мүмкіндігі ашылады.

Сонымен қатар пәндерді оқыту әдістемесіне интернет жүйесін қосу сапалы білімнің қайнар көзі болар еді. Интернет жүйесі арқылы оқыту оқушылардың өзара ақпарат алмасуын мүмкін етеді, танымдық қызметін арттырады, білім алуға қызығушылық ұлғайып, өз бетінше ізденуге ұмтылдырады. Оқушылардың мұндай қабілеттерін ашып, танымдық іс-әрекетін қалыптастыратын әрине, Оқытушы екені даусыз. Оқытудың бұл жүйелерінде оқытушы тек басшылық жасайды әрі ұйымдастырушы, бағыттаушы рөлінде болады.

Оқытудың жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларын меңгеру – қазіргі заман талабы. ХХІ ғасыр – ақпараттық технология ғасыры. Қазіргі қоғамдағы білім жүйесін дамытуда ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың маңызы зор. Білім беруді ақпараттандыру және пәндерді ғылыми – технологиялық негізде оқыту мақсаттары алға қойылуда. Ақпараттандыру технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті жұмысшы мамандарын даярлау оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11 – бабының 9 тармағында оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған [1].

Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді. Ақпараттандыру жағдайын-

да оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Білім беру саласында ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін модернизациялаудың тиімді тәсілдері пайдаланылуда және одан әрі жетілдірілуде.

Білім – болашақ бағдары, кез-келген маман даярлайтын оқу орынның басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаның құзіреттілігін дамыту. Құзірет – оқушының жеке және қоғам талаптарын қанағаттандыру мақсатындағы табысты іс-әрекетіне қажетті білім дайындығына әлеуметтік тапсырыс. Құзыреттілік – оқушының әрекет тәсілдерін жан-жақты игеруінен көрінетін білім нәтижесі. Ақпараттық құзыреттілік – бұл жеке тұлғаның әртүрлі ақпаратты қабылдау, табу, сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық – коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Оқушылардың түпкілікті құзіреттіліктері – білім берудің жаңа нәтижелер. Құзіреттілікті оқушының пән бойынша игерген білім, білігінің жинағы деп қабылдауға келмейді. Ол – оқу нәтижесінде өзгермелі жағдайда меңгерген білім, білік, дағдыны тәжірибеде қолдана алу қабілеті болып табылатын жаңа сапа.

Ақпараттық құзіреттілікті қалыптастырудың басты мақсаты – оқушыларды ақпаратты беру, түрлендіру және оны қолдану білімдерімен қаруландыру, олардың компьютерлік технологияны өз қызметтеріне еркін, тиімді пайдалана алу қабілеттерін қалыптастыру.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық ойлау - құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны пайдалану дағдыларын қалыптастыру және оқушы әлеуметінің ақпараттық сауатты болып өсуі мен ғасыр ағымына бейімделе білуге тәрбиелеу, яғни ақпараттық қоғамға бейімдеу.

Ақпараттық технология – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны.

Коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым.

Ақпараттық - коммуникативтік технология жағдайындағы жалпы

оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады.

Оқытудың ақпараттық - коммуникативтік және интерактивтік технологиялары бағыттары:

- а) электронды оқулықтар;
- ә) телекоммуникациялық технологиялар;
- б) мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар;
- в) қашықтықтан оқыту (басқару) Интернет.

Ақпараттық - коммуникативтік технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізуде. Оқытушы алдына жаңа бағыттағы мақсаттар қойылады:

- Өз пәні бойынша оқу-әдістемелік электронды кешендер құру, әдістемелік пәндік Web –сайттар ашу;
- Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану;
- Бағдарламалау ортасында инновациялық әдістерді пайдаланып, бағдарламалық сайттар, құралдар жасау. (мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар).
- Қашықтықтан оқыту (Internet желісі) барысында өздігінен қосымша білім алуды қамтамасыз ету.

Интерактивтік оқыту технологиясы – бұл коллективтік, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген, оқу процесіне оқушының қатыспай қалуы мүмкін болмайтын оқыту процесін ұйымдастыру.

Интерактивтік оқыту – бұл, ең алдымен оқушы мен Оқытушының қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады. Сабақтағы интерактивтік әрекет өзара түсіністікке, өзара әрекетке, қатысушының әрқайсысына қажет есепті бірлесіп шешуге алып келетін - ұйымдастыру және сұхбаттасып қарым-қатынас жасауды дамытуды ұсынады.

Оқытудың ақпараттық-коммуникациялық және интерактивтік технологияларын пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиялық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, Оп-

line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Бүгінгі күні инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Әсіресе қашықтан оқыту жүйесі жедел қарқынмен дамуда, бұған бірнеше факторлар, ең бастысы – білім беру мекемелерінің қуатты компьютер техникасымен қамтылуы, оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрылуы және Интернеттің дамуы мысал бола алады. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандыру формалары мен құралдары өте көп. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдар мүмкіндігін комплексті түрде қолданды жүзеге асыру көп функционалды электрондық оқу құралдарын құру және қолдану кезінде ғана мүмкін болады.

Білім беруді ақпараттандыру жағдайында оқушылардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген Оқытушы болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағат - бағдар беруші – Оқытушы дерміз. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы
2. “Болашақтың іргесін бірге қалаймыз” Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2011 жыл
3. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
4. «Математика және информатика » журналы №4, 2007 жыл
5. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚҚА БАУЛУ ЖОЛДАРЫ

Абилмажинова В.Р.

«№30 орта мектебі» КММ, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі таңда оқыту жүйесіндегі тың өзгерістер, заманауи әдістер мен білім жүйесінің модернизациялануы болашақ ұрпақтың функционалдық сауаттылығы мен шығармашылық қабілеттерінің дамуына жол ашып отыр. Білім беру жүйесіндегі басты мақсаттардың бірі - әлемдік озық технологияларды пайдаланудың тиімді жолдарынан іздену, шығармашылық ізденістегі жеке тұлға қалыптастыру, оқушыларды функционалдық сауаттылыққа баулу. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында: «ана тілінде ауызекі және жазба тілде сауатты сөйлеу дағдыларын жетілдіруді, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды, оқудағы және жазудағы функционалдық сауаттылығын дамытуды», - деп көрсетілгендей, яғни, қоғамға бейім, жан-жақты дамыған, білімді де білікті, сауатты тұлғаға функционалдық дағдыларды дарыту білім ордаларының басты ұстанымдарының біріне айналды.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың халқына Жолдауында: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады», - деп айтқандай, өркениетті елдердің қатарынан көріну үшін, бәсекеге қабілетті елу елмен иық тірестіру үшін сауатты ұрпақ керек. «Еліміздің ертеңі сауатты да білімді ұрпақтың еншісінде. Келешекке кемел біліммен», - деп Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің халыққа жолдаған әр Жолдауында жастарымыздың болашағына жауапкершілікпен қарап, оларға үміт артады.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейін білім беруді дамыту тұжырымдамасында: "... жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру», - деп жеке тұлғаның өзін-өзі тануына, өзін-өзі дамытуына, өзіндік шешімді тұжырымдар жасай білуіне жол ашылған.

Сондықтан да осы мақсатпен Елбасымыз Н. Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бес жылдық ұлттық жоспарды қабылдау жөнінде нақты міндет қойған

еді.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында анық көрсетілген. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның физикалық құбылмалы әлемде әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін білім алуудағы қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады.

Функционалды сауаттылық – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығын әрдайым жетілдіріп отыруы.

Функционалдық сауаттылық – қазақ тілі пәніндегі басты талаптардың бірі. Ал оқушының сауатты жазуы берілген білім мазмұны мен тыңғылықты жүргізілген әдіс-тәсілдерге, оны ұйымдастырудағы мұғалімнің шеберлігіне де байланысты. Өз іс-тәжірибемізде «Қазақ тілі сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылықтарын дамыту» атты тәжірибелі - эксперименттік жұмыс тақырыбын алып, төмендегіше мақсаттар мен міндеттер қойылды.

Мақсаты: оқушылардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттыру.

Ұлттық жоспардың жоғарыда аталған мақсат, міндеттерін жүзеге асыруда төмендегідей тетіктері (механизмдері) нақтыланып, мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін білім беру жүйесінде басшылыққа алынады. Олар:

- білім беру мазмұны (ұлттық стандарттар, оқу бағдарламалары);
- оқыту нысандары мен әдістері;
- білім алушылардың оқудағы жетістіктерін диагностикалау мен бағалау жүйесі;
- мектептен тыс, қосымша білім беру бағдарламалары;
- мектепті басқару моделі (қоғамдық-мемлекеттік нысан, мектептердің оқу жоспарын реттеудегі дербестігінің жоғары деңгейі);
- барлық мүдделі тараптармен әріптестікке негізделген достық қалыптағы білім беру ортасының болуы;
- ата-аналардың балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі белсенді рөлі.

Міндеттері:

- Ойын элементтері, стандартты емес сабақтар, факультатив және сыныптан тыс жұмыстар жүргізу арқылы қазақ тілі пәніне танымдық қызығушылығын арттыру;

- Оқушы білімін тексерудің барлық түрлерінде оқушыларға жекелей және дифференциалды тапсырмалар беру;
- Оқушы білімін тексерудің диагностикасын және мониторингісін жасау.

Зерттеу объектісі – Қазақстан-Ресей гимназиясының бастауыш сыныптарының оқу-тәрбие үрдісі.

Зерттеу пәні – қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамытудың тиімді жолдарын айқындау.

Зерттеу алаңы: тәжірибелі эксперимент жұмысы Өскемен қаласындағы Қазақстан-Ресей гимназиясында ұйымдастырылып, экспериментке бастауыш сынып оқушылары қатысады.

Зерттеу болжамы: қазақ тілінде еркін сөйлейтін, бәсекеге қабілетті және жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру.

Зерттеу оқу әрекетінің жалпы педагогикалық принциптері: жеке тұлғаны қалыптастыруға жағдай туғызу; өзін-өзі жетілдіру; субъектілік т.б.

Зерттеу әдістері: зерттеу мәселесі бойынша педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік, ғылыми әдістемелік әдебиеттерге теориялық талдау жасау, диагностикалау, талдау және үлгілеу, салыстырмалы талдау, әңгіме, сауалнамалар жүргізу, жүйенің мақсатқа сәйкестігін тәжірибелік эксперимент барысында тексеру, алынған деректерді өңдеу, қорытындылау.

Зерттеу кезеңдері:

1 кезең. Өзіндік білім көтеру тақырыбында іздену мен әдебиеттер тізімін құру (2015-2016 оқу жылы).

2 кезең. Таңдалынған тақырып бойынша өзіндік білім көтеруді дамыту және үздік әдістерді педагогикалық іс-тәжірибеде қолдана білу (2016-2017 жж.).

3 кезең. Жеке педагогикалық әдісті жоспарлау (жұмыстың жүзеге асуына байланысты нақтыланған сұрақтардың шешімі, мақсат, күтілетін нәтиже, әріптестердің пікірлері) (2017-2018 жж.).

4 кезең. Мұғалім жұмыс атқаратын сыныптағы өзіндік білім көтерудің тәжірибелік - эксперименталды қорытындысы. (әріптестерді сабақты талдауға шақыру, ашық сабақтар өткізу, өзіндік білім көтерудің мақсатты кесік бақылауларын алу, салыстырулар, диаграммалар, шешім шығару: қандай жұмыс атқарылды, қандай нәтижелерге қол жетті) (2018-2019 жж.).

Қорытындыда жүргізілген тәжірибелі зерттеу жұмысының негізінде қорытындылар жасалады, қатысты жұмыстардың үлгілері көрсетіліп, әдістемелік ұсыныстар дайындалады. Жаңа ізденіс тақырыбы таңдалады.

Төменде өз іс-тәжірибеміздегі бастауыш сынып оқушыларын қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылыққа баулуға негізделген сабақ үлгісін ұсынып отырмыз.

Сабақтың тақырыбы: «Біздің отбасымыз», /3 «Б» сынып/

Сабақтың мақсаты: Оқушыларға отбасы, оның мүшелері туралы мағлұмат беру. Отбасының қоғамдағы орны, маңызы жайлы түсінік беру.

Дамытушылық: Оқушыларды ауызекі және жазбаша сауатты сөйлеуге, функционалдық сауаттылыққа баулу. Ойлау қабілеттерін арттыру, өзін-өзі, бірін-бірі оқытуға дағдыландыру.

Тәрбиелік: Өз отбасына деген қамқорлыққа, мейірімділікке баулу. Үлкенді сыйлауға, кішіге қамқор болуға, отбасын аялай білуге баулу.

Көрнекіліктер: Тірек-сызбалар, суретті картинкалар, слайдтар, Венн диаграммасы, бағалау парақтары, модель, сөзжұмбақ.

Пәнаралық байланыс: Орыс тілі, ән-күй.

Сабақтың түрі: Сахналық қойылым сабағы.

Сабақтың типі: Жаңа білімді меңгерту сабағы.

Сабақтың формасы: топтық, ұжымдық, индивидуалды форма

Қолданылатын әдісі: кітаппен жұмыс (сөздік, тапсырмалар, түсіндіру, сұрақ-жауап) мәтінмен жұмыс, талдау, пікірлесу, интерактивті.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі.

- Сәлеметсіңдер ме, балалар!
- Қазақ тілі сабағында қай тілде сөйлейміз?
- Жылдың қай мезгілі?
- Күз айларын ата?

II. Үй тапсырмасын тексеру.

20 беттегі 3-тапсырма. Үш сөйлем құрап жазып келу (оқушыларға жеке-жеке оқытып тексеру) үй тапсырмасын бағалау.

- Бүгін нешесі, аптаның қай күні?

III. Жаңа сабақ. Сабақтың мақсатымен таныстыру.

Бүгінгі сабағымыздың ең басты мақсаты: Біздің отбасымызда кімдер бар? Олар қайда жұмыс істейді?

Кімдікі? қандай? нешеу? сұрақтарға дұрыс жауап беру, тапсырмалармен жұмыс жасау.

Кіріспе.

- Бүгінгі жаңа сабағымызға, балалар, "Қожанасыр" атамыз қонаққа келіпті, ол кісінің бізге әкелген қоржынында, бірнеше тапсырмалары бар екен. Қандай тапсырмалар бар екен;

- қоржынын ашып көрейік. (мұғалім қоржыннан тапсырма алып дауыстап оқушыларға таныстырады)

Жаңа сөздермен танысу.

Сөздікпен жұмыс (интерактивті тақтада сөздіктер көрсетіледі)

көзілдірік – очки

кімдікі? – чей? чья?

тату -дружый (-ая, -ое)

Сөздерді оқу, қайталау. Дұрыс айтуға дағдыландыру;

Сөз тіркестеріне, сөйлемдер құрастыру.

- көзілдірік кімдікі?

- көзілдірік атамдыкі.

2. Кітаппен жұмыс."Біздің отбасымыз" Модель қорғау.

Мәтінді оқу, аудару. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру.

Біздің отбасымыз - үлкен. Отбасымызда жеті адам бар. Олар: ата, әжем, әкем, анам, ағам, қарындасым және мен. Атам мен әжем – зейнеткер. Әкем фирмада жұмыс істейді. Анам асханада жұмыс істейді. Ағам - студент. Қарындасым бірінші сыныпта оқиды. Мен үшінші сыныпта оқимын.

- Енді, балалар, Қожанасыр атаның қоржынында тағы қандай тапсырмалар бар екен, танысып көрейік.

«Кім жылдам?» ойының шарты сұрақтарға кім тез жауап береді.

Оқушылар бір-бірден келіп қоржыннан тапсырмалар алады.

- Сендердің отбасыларың қандай?

- Отбасында неше адам бар?

- Олар кімдер?

- Сенің әкең қайда жұмыс істейді?

- Анаң қайда жұмыс істейді?

- Ағаң қайда?

- Қарындасың нешінші сыныпта оқиды?

- Сен нешінші сыныпта оқисың?

Қожанасыр: Жарайсыңдар, балалар! - Мен сендерге ертегілер әлемінен "Шалқан" ертегісін ала келдім. (Мультфильм көреді)

Мұғалім: Балалар, енді қонақты отырғызайық! - отырыңыз (деп орнына отырғызамыз).

Суретпен жұмыс.

3. Суретпен жұмыс.

«Шалқан» ертегісі бойынша сұрақтар қойылады.

- "Шалқан" ертегісінде кімдер бар?
 - Барлығы нешеу?
 - Кімдер жоқ?
 - Отбасында тату ма?
- Оқушылар орындарында отырып жауап береді.

IV. Тапсырмалармен жұмыс

Тәуелдік жалғауының тиісті жалғауларын қой.(-ым, -ім, -м,-ың,-ң-ің, -ыңыз, -іңіз,-сы,-і, -сі.)

I жақ. Менің ата.., іні.. .

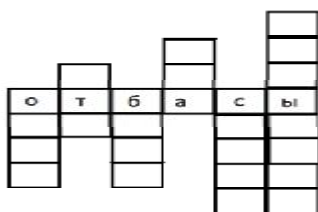
II жақ. Сенің ата.., іні.. .

сіздің ата.., іні.. .

Жақ . оның ата.., іні.. .

23 бет 6- тапсырма. Сөзжұмбақты шеш.

Сөзжұмбақты шешіңіз

1. они
2. дедушка
3. ребенок
4. старший брат
5. младшая сестра девочек
6. младшая сестра мальчиков

4. Сергіту сәті. "Көңілді күн" (тақтадан видео қимылдар көрсетіледі)

V. Жаңа сабақты бекіту.

1. Сұрақ – жауап.

22 бет, 2-тапсырма. Мәтін бойынша сұрақ қойып үйрен.

- Біздің отбасымыз (қандай?)
- Отбасында (неше?) адам бар
- Әкең (қайда?) жұмыс істейді?

VI. Сабақты қорытындылау.

- Қожанасыр ата: Жарайсындар, балалар! –келесі кездескенше сау болыңдар.

VII. Үйге тапсырма беру. 23 бет, 5-тапсырма кітап, дәптер сөздеріне тәуелдік жалғауын жалғап жазып келу.

VIII. Білімдерін бағалау. Оқушыларға бағалау парағы таратылады, спикерлердің басшылығымен бірін-бірі бағалайды. Соңында мұғалімнің қорытынды бағалауы жүреді.

Қорытындылай келгенде, оқушыларды функционалдық сауаттылыққа баулу бір ғана сабақтың еншісінде емес, үнемі үздіксіз ізденісті, тынымсыз еңбекті талап етеді. Қай пәннің мұғалімі болмасын, оқушының білім алып қана қоймай, сол алған білімін ертеңгі күнде кезкелген ортада қолдана алатын, өз пәнінің шебер де білгір маманы болып шығуы үшін жауапты. Сондықтан да ел болашағы үшін білімді де білікті, тәрбиелі, рухани жан дүниесі бай оқушыларымыз болса, болашағымыздың жарқын болатынына сенім білдіреміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан. Елбасы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Өскемен қ, 15 наурыз, 2007 ж.
2. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Ақиқат, 2013 жыл, №1.
3. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. - Астана, 2006.
4. Әлем халықтарының ертегілері. Жинақ. Алматы, 2007.
5. 12 жылдық оқыту мәселелері. Қазақстан Республикасында жалпы орта білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттары. - Астана, 2006.

ӘСКЕРИ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ

Касенов К.Т.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Еліміздің президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Қазақстандық отаншылдық сезімін тәрбиелеу - білім берудің мектепке дейінгі жүйесін жоғары оқу орындарына дейінгі деңгейде барлық ұйымдарда көкейтесті болып табылады. Балаларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүйуге тәрбиелеу - мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы» деген еді. Әр дәуірдің тарихи кезеңдерінде отансүйгіштікке тәрбиелеудің өзіндік мүдделері болады. Ол ең алдымен ұлтжандылық, Отансүйгіштік, патриотизм ұғымдары сол заманның наным – сенімінен туындайтын ақиқаты. Еліміз егемендік алғаннан бері жас ұрпақ тәрбиесінің темірқазығы-қазақстандық патриотизм болды.

Өз отанының патриоты болу-бұл Қазақстанды өз жүрегіне ұялату. Оқушыға мемлекеттік белгілердің аса маңызды екенін, оны ерекше құрметпен мақтан тұту керектігін түсіндіре отырып, ой-өрісін кеңейтіп, сана-сезімдерін Отанды сүю, халқымыздың игі дәстүрлерін құрметтеу рухында тәрбиелеуіміз қажет.

Н.Ә. Назарбаев жолдауында: «Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, тең мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз. Осындай тәсіл ғана патриотизмді және оны тәрбиелеу прагматикалық және шынайы көзқарасты оятады. Әрбір қазақстандық биліктің қолдайтынын

және тірек екенін сезінуге тиіс» делінген.

Патриот болу дегеніміз нені білдіреді? Ол тек қана жерін, елін сүю емес, сонымен бірге өзінің іс-әрекеті арқылы көрсете білу. Патриот – патриотизммен жанданған немесе қандай да бір іске берілген, жан-тәнімен ісін сүйетін адам.

Патриоттық сезімнің қайнар көзі – Отан, оның мазмұны туған жер, табиғат, оның байлықтары, тілі, тарихы, ескерткіштері, дәстүрлері, мәдени мұралары және Қазақстан Республикасының мемлекеттік нышандары, саяси және рухани жағынан пайымдаудан басталады. Мемлекеттік нышандардың көмегімен оқушылардың еліне деген мақтанышы мен патриоттық сезімнің қалыптастыруына ықпал етеді. Оқушыға мемлекеттік белгілердің аса маңызды екенін түсіндіре отырып, оны ерекше құрметпен мақтан тұту керектігін айта отырып, ой – өрісін кеңейту арқылы сана – сезімдерін Отанды сүйуге-халқымыздың игі дәстүрлерін құрметтеп өсуіне тәрбиелеуіміз керек.

Қазақстан – ұшқан құстың қанаты талатын ұлан – ғайыр аумағы бар егеменді мемлекет. Көлемдігі бойынша дүние жүзінде 9 орында. Жер көлемі 2, 7 мың шаршы шақырым. Солтүстіктен оңтүстікке 1600 шақырым, шығыстан батысқа 3000 шақырым. Табиғи және қазба байлықтарға бай. Сондықтан осы ұлан – ғайыр аймақты сақтап қалу үшін рухы биік, өз Отанын шынайы сүйетін болашақ ұрпақты қалыптастыру біздің негізгі парызымыз!

Еліміздің ата Заңының үшінші бөлімі 36 бабында «Қазақстан Республикасын қорғау – оның әрбір азаматының қасиетті парызы мен міндеті»деп атап көрсетілген. Отанның лайықты қорғаушысы болу – күрделі іс, сондықтан әрбір жасөспірім мектеп, колледж қабырғасынан бастап өзін әскери қызметке дайындауға, өз Отаны Қазақстан Республикасы мен оның халқы алдындағы азаматтық жауапкершілігін кәміл ұғынуы тиіс. Алғашқы әскери дайындық пәнінің алаиын орны ерекше себебі – жастарды қазақстандық патриотизм мен интернационализмге демократиялық қоғам ісіне шексіз берілгендіктен Отанға, Қарулы Күштерге деген сүйіспеншілік, әскери борышты мүлтіксіз орындауға әзірлік рухында тәрбиелеуге бағытталған. Жыл бойында ұйымдастырылатын әскери – патриоттық жұмыстар оқушылардың бойында туған жерге, Отанға, әдет – ғұрыпқа деген сүйіспеншілігін арттырып, қазақ халқының ұлттық тәрбиесінде бар ұлтжандылық, қайсарлық қасиеттерін қалыптастыруға әсерін тигізеді.

Әскери патриоттық тәрбиелеу-азаматтарға патриоттық тәрбие берудің негізгі бөлігі. Әскери патриоттық тәрбие беру - еліміздің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін сенімді қорғаудың міндеттерін шешу үшін қажетті, патриоттық және рухани - психологиялық қасиеттерді қалып-

тастыруға міндетті. Әскери патриоттық тәрбиелеудің мақсаты – азаматтардың патриоттық парыздың терең түсінігін, Отан қорғауға дайындығын қалыптастыру және де еліміздің тұтастығы мен бірлігін нығайту, Қазақстан халықтарының достығын сақтау міндеттерін шешуге қабілетті азаматтарды тәрбиелеу. Жастарды Отанды қорғауға даярлау, жас азаматтардың патриоттық тәрбиесінің танымдары мен мінездерін қалыптастыру күрделі және сан түрлі процесс. Студенттің дүниетанымын, білімін, көзқарасын қалыптастыруда колледж шешуші рөл атқарады. Ер жүрек адамды, табанды күрескерді тәрбиелеу осы кезден басталады. Әскери-патриоттық тәрбие - жас өренді Отанды қорғауға ұдайы әзір болуға моральдік жағынан даярлау ұстаздардың құзырында. Жасөспірімдерді өз Отаны-Қазақстан Республикасы мен оның халқы алдындағы жауапкершілігін қғындыру АӘД пәнінің негізгі міндеті. Пәнді оқытудағы негізгі мақсат жастарды қазақстандық патриотизмге, Отанға, Қарулы күштерге деген сүйіспеншілік, әскери борышты мүлтіксіз орындауға әзірлік рухында тәрбиелеуге бағытталады. Патриоттық сезімнің нысаны Отан десек, оның негізі туған жер, ұлттық тіл, дін, дәстүр, олардың адамға жылылық беріп, ізгі ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы болып табылады.

Жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеуді нысаналы дамыту арқылы азаматтардың бойында жоғарғы патриоттық сананы, өз елі үшін мақтаныш сезімін қалыптастыру, қазіргі заманғы сауатты, бәсекеге қабілетті, өз елінің шынайы патриоттарын тәрбиелеу мен оқыту біздердің-алғашқы әскери дайындық пәнінің мұғалімдерінің өзекті және негізгі міндетіміз болып табылады. Қазақстан Республикасының - «Білім туралы заңы» және «Білім стандарттарының талаптары» бізге осы саладағы барлық мамандарға, бүгінгі оқушылардың ертеңгі тәуелсіз Қазақстан Республикасының азаматтарын елін, Отанын, халқын сүйетін тұлға ретінде қалыптастыруға және заман талабына сай білім беруге міндеттейді. Алғашқы әскери дайындық пәні мұғалімдері Білім берудің 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламаны басшылыққа ала отырып, оқыту үрдісіне жаңа педогогикалық технологияларды халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық-салт дәстүрімен, халық ауыз әдебиетінің інжу-маржандарымен, ән-күйлерімен біріктіре отырсақ, әрбір оқушы өзіне қажетті білім мен патриоттық тәрбие алады.

Елбасымыздың «Тарих – халықтың пердесі, ол содан қуат алып болашаққа бағыт алады. Жастардың тарихи санасын қалыптастыру – олардың төл тарихына құрметпен қарауынан басталады. Өткен тарихымызға тағзым да, бүгінгі бақытымызға мақтаныш та гүлденген келе-

шекке сенім де «Мәңгілік Ел» деген құдіретті ұғымға сыйып тұр. Отанды сүю – бабалардан мирас болған ұлы мұраны қадірлеу, оны көздің қарашығындай сақтау, өз үлесінді қосып, дамыту және кейінгі ұрпаққа аманат етіп, табыстау деген сөз. Барша қазақстандықтардың жұмысының түпкі мәні осы!» дегеннің мағынасы терең, тәрбиелік мазмұны жоғары деп ойлаймын.

«Тәрбие тал бесіктен басталады» демей ме дана халқымыз. Ұлтымыздың болашағын ойласақ патриоттық тәрбие осы тәрбиенің негізі демекпін.

Оқушылардың бойына қайсарлық, батылдық және патриоттық сезімді қалыптастыруда тарихи тұлғаларды, оның ішінде әскери қолбасшылардың белгілі бір тарихи оқиғаларға байланысты көрсеткен ерліктері мен соғыс тактикасындағы қолбасшылық өнерлерін дәріптеу оқушылардың жадында қалары сессіз. Мысалға, жас ұрпаққа өнеге болатын аттары аңызға айналған батыр бабаларымыз – Бауыржан Момышұлы, Қасым Қайсенов, Талғат Бигелдинов, Рақымжан Қошқарбаев, Әлия Молдағұлова мен Мәншүк Мәметова апаларымыз және тағы басқалары болмақ. Сабақты талапқа сай ұйымдастыру, оқыту әдістерін жаңаша түрлендіріп өткізудегі мақсат білім мен бірге қоса патриотизмді қалыптастыру, Абай атамыз айтқандай, ұлттық қадір қасиетімізді арттыру.

Әскери - патриоттық тәрбие жасөспірімдерді еліне деген сүйіспеншілікке, ұлттық армия сапында адал қызмет атқаруға, адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіруге баулиды. Оларды саяси-идеялық жағынан шыңдап, бүгінгі қоғамның мұраттарына сенімі мол саналы азаматтар даярлауды әскери жетекшілер өздерінің қасиеттері борышы деп санайды. Мұндай күрделі мақсаттарда іске асыруда тәлім-тәрбие жұмыстарының түрлері де әр сан алуан.

Оқу бағдарламасының талаптарына орай, өзге оқу пәр дері сияқты шәкірттердің алғашқы әскери даярлық пәнн де тиянақты меңгеріп, адамгершілік құндылықтарды жоғары бағалайтын, ұлтын, Отанын, тілін ардақтайтын ұрпақ тәрбиелеуге баса көңіл аударманы. Жасөспірімдердің қыры мен сыры мол әскери мамандыққа мектептен және колледжден бастап даярлау – қоғам мен ұлттық армия алдындағы әлеуметтік міндет және азаматтық борыш.

Патриоттық тәрбие мұғалімнен білікті, әдістемелік шеберлікті талап етеді. Сондықтан да әрбір өтілген материал әр оқушының санасына, сезімдене, ішкі жан дүниесіне әсер етіп, оны ойландырып, тебіреніске жетелеуі тиіс деп ойлаймын. Өзімнің сабақтарымда мен алдыма осындай мақсаттар қоямын. Сабақтың білімділік, тәрбиелік және дамытушылық міндеттерін белгілей отырып, оқулықтағы материал

жеткіліксіз болса, онда қосымша материалдар жинастырып, оны жаңа сабақтың қай кезеңінде және қандай әдіс-тәсілдердің көмегімен пайдаланатынымды жоспарлаймын.

Менің жеке ұстанымым - әрбір оқушы, студентті оның жеке қабілеті мен мүмкіндігіне сәйкес терең зерттей отырып, оның бойында қазақстандық патриотизм, отансүйгіштік сезімін қалыптастыру.

Тәуелсіздік алып, өзіміздің төл Қарулы Күштерімізді құрағанымызға 24 жылдан асып, әскеріміз де еңсесін көтеріп келеді. Ал осы әскерді дайындықсыз елестету мүмкін емес. Отанды қорғау – әрбір Қазақстан азаматының қасиеті борышы.

Осы жоғарыда баяндалғандай патриоттық сезімдерді жеткізе білсек, барлық адамның көкейіне патриотизм туралы ой сала білсек, үлгі көрсетсек, атақ та, даңқ та, құрмет те, бақта Отанды сүюден басталады десек, онда заманға сай, қоғамға керекті азамат, отан сүйгіш, ел сүйгіш азамат, елге қызмет ететін қайраткер тәрбиелейміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Алғашқы әскери дайындық. Өмір қауіпсіздігі негіздері «Начальная военная подготовка. Основы безопасности жизнедеятельности» әдістемелік журнал 2014, №5. 2013, №3.
2. ҚР президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» халыққа жолдауы, 2014.
3. Жастарды патриотизмге тәрбиелеу – мұғалімнің басты міндеті. // Қазақстан орта мектебі. 2010ж. №9

ПЕДАГОГИКА МЕН ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ОТБАСЫ МӘСЕЛЕСІ

Бакытбекқызы Б., Саданова Ж.К.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Отбасы - қоғамдық қатынастар мен процестердің алуан түрлі формалары біртұтас болып ұштасатын кешенді әлеуметтік құбылыс болып табылады. Сондықтан да әлеуметтік құбылыс бола отырып, ол адамзат өмір сүру жағдайына қарай құрылып, оның дәстүрлері мен әдеттері ғасыр өткен сайын жаңа сипатта көрініс береді. Отбасын әлеуметтану ғылымында былай деп көрсетеді «отбасы дегеніміз – тарихи өзгеріп отыратын әлеуметтік топ, оның жалпы белгілері – бөтен адаммен жыныстық байланыс орнату, туысқандық қатынастар жүйесі, адамның жеке-дара адамгершілік сапаларын қалыптастырып дамыту,

белгілі бір экономикалық қызметті іске асыру». Яғни, адамзат отбасын құра отырып, сол шағын мемлекетке әлеуметтенеді, отбасылық құндылықтар қалыптастырады және әдет-ғұрып дәстүрлерін дамытады. Отбасының жоғарыда келтірілген анықтамасы бойынша, ол - отбасындағы қатынастар, отбасының құрылымы мен формасы тарихи өзгеріп отыратын әлеуметтік топ.

Ең алдымен біз жастар тәрбиесіндегі отбасының рөлін айқындап алайық. Әдебиеттерде көрсеткендей, “Отбасы – жанұя, үй деген сөздің синонимі”, яғни бір оттың (ошақтың) басында өмір сүріп жатқан қандас адамдар жиынтығы. Бір оттың басында өмір сүруге дайындық физиологиялық және психологиялық тұрғыдан негіздеуді қажет ететіндігі сөзсіз. Ер адам мен әйел адамның сезімдерінен туындаған шешім мен жауапкершілікті ұғыну негізінде отбасылық өмір бастала отырып, ұрпақ жалғастыру процесі жүзеге асады.

Кейбір ғылыми зерттеулерде, отбасыға мынадай анықтама берілген: қазіргі заманғы отбасы – ерлі-зайыпты екі адамның арасындағы некеге құрылған негізгі әлеуметтік топ, отбасыға сонымен бірге ұрпақтары (ұл-қыздары) да кіреді. Отбасының негізгі функцияларының қатарына мыналар кіреді: өмірге бала әкелу, оны тәрбиелеп, өсіру, ең бастысы ерлі-зайыптылар жыныстық қарым-қатынас қажеттілігін және эмоциялық сезімдерін және басқа ішкі және сыртқы (әлеуметтік, экономикалық) мұқтаждықтарын өтеу.

Көптеген зерттеулерде отбасына деген жағымды қатынас таныту балалық шақтан қаланады деп тұжырымдалады. Балалық шақта адамгершілік қасиет ата-ананың балаға қатынасына және олардың өз басына деген қатынасына тәуелді болып келеді. Балалық шақ онтогенезде даму барысында адам өмірінің маңызды кезеңі. Тұлғаның балалық шағының өту жағдайына байланысты, яғни оның санасы мен жүрегіне қоршаған әлемнің әсер етуіне қарай бүгінгі нәрестенің ертеңгі болмысы қалыптасады. Қазақ халқы отбасы тәрбиесіне ерекше мән беріп, «он үште- отау иесі» деген. Ерте кезде қазақ отбасыларында қыз баланы 3-5 жастан анасы қасына алып, үйдің жұмысына араластырса, ұл балаларды аңшылық, мал бағу сияқты түздің тірлігіне араластырған. Осы орайда, қазіргі өмір тіршілігіміз мүлде басқа сипатта. Сондықтан отбасында әке мен ананың қарым-қатынасы тұлғаның болашақтағы отбасы егесі ретінде қалыптасуының негізі болып табылады. Ал, қазіргі таңдағы ересек азаматтардың өзі отбасылық жауапкершілік пен міндеттерді дұрыс түсінбеуінен қаншама шаңырақ шайқалып жатқаны белгілі.

Әрдайым отбасы мүшелері тұлғаның ең алғашқы қоғамдық ортасы мен өмір тәжірибесін жинақтау мектебінің ұстазы болып табы-

лады. Бұл жағдайда отбасы қарым-қатынасында жағымды сезімдер оның мүшелерін көркемдейтін болады. Отбасы әлеуметтік институттың алғашқы сатысы болғандықтан тұлға өмірін әрдайым қолдап отыруы қажет. Себебі, осы әлеуметтік ортада әр баланың ата-анаға деген сүйіспеншілігі шексіз, шартсыз, кіршіксіз болып табылады. Егер бала өмірінің алғашқы жылдарында ата-анасының сүйіспеншілігі оның өмірі мен қауіпсіздігін қамтамасыз етсе, өсе келе ата-ана махаббаты адамның ішкі, эмоциялық және психологиялық әлемінің қауіпсіздігі мен қолдау қызметін атқарады.

Ата-ананың махаббаты – адамның жан және тән саулығының, рухани байлығының және берекесінің сапа көрсеткіштері мен қайнар көзі болып табылады. Дәл осыдан ата-ананың бірінші және негізгі міндеті баланың көзқарасында оны жақсы көретіні туралы сенімділікті қалыптастыру болып табылады. Қандай жағдай, қандай күйде болсын балада ата-ана сүйіспеншілігінен еш күмән болмауы тиіс. Ұрпағына қай жас кезеңінде болмасын әрқашан мейіріммен, ілтипатпен және ізгілікпен қарау – ата-ананың табиғи да ең керекті міндеттерінің бірі.

Ата-ана сүйіспеншілігіне сенімділікті ерекшелеу бала тұлғасында кейбір жағдайларға байланысты қажеттілік тудыратындығы белгілі. Қазіргі таңда өсе келе бала ата-анасынан бөлек кететін жағдайлар сирек кездестіріп жүрміз. Бұл жағдайда баланың ең жақын адамдарымен эмоциялық байланыстары үзіліп, психологиялық, ішкі жан дүниелік жағынан алшақтайды. Қазіргі таңдағы зерттеулерге сүйене отырып, психологтар жеткіншектік кезеңдегі маскүнемдік пен нашакорлықтың астарында көбіне ұрпағын сүймейтін ата-аналар жатқанын дәлелдеген. Нарық жағдайында, материалды құндылықтар басым болып тұрған уақытта отбасылық тәрбиеге негізгі психологиялық талап – махаббат болып табылады. Яғни, баланы сүйіп және күнделікті соны жетекшілікке алып қоймай, сонымен бірге баланың өзі қандай қиындықтар мен қақтығыстар, жанжалдар туындатып отырса да, тіпті ол өзара қарым-қатынаста болмасын, мейірімін, олардың оған деген кіршіксіз махаббатын, жылуын үнемі сезінуі керек. Тек осы жағдайда ғана адамның ішкі әлемі дұрыс қалыптасып, сүйіспеншілік негізінде ғана адамгершілік құлықты іс-әрекет жасалады, ал сүйіспеншілікке тек сүйіспеншілік ғана үйретуі сөзсіз.

Қоғамдағы түбегейлі бетбұрыстарға орай, отбасылық қарым-қатынас сипатында, оған деген көзқарас жаңа сипатта көрініс беріп жүр. Ғылыми-экономикалық даму жағдайында ата-ана өз сезімдеріне, жүрегiнің үніне, өз баласының қабілеттеріне сенімділікпен арқа сүйеуі керек. Осы орайда, ата-ана тәрбиенің қандай жүйесін ұстануына тек өзі ғана шешім жасауы тиіс. Бұл жағдайда баланың жараланғыш нәзік

жүрегі үшін оның отбасында сүйікті екенін сезіну, ата-анасы үшін қымбат екенін ұғыну болып табылады.

Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, өскелең ұрпақтың қалыптасуындағы отбасының маңызды рөлі оның бала дамуындағы әсерін және қайталан бастығымен, даралығымен және жақындығымен анықталады. Шын мәнісінде ата-анадан жақсы баланы ешкім біле алмайды. Жоғарыда атап өткендей біз жастарды отбасылық өмірге психологиялық дайындауда балалық кезеңдегі отбасы ішілік қарым-қатынасқа тікелей байланысты жағдайларды сипаттап отырмыз.

Ата-ана тәрбиесі негізінде отбасында тұлғаның адами сапалары қалыптасады. Бұл адами сапаларға адамгершілік, қайғыра білу, сөйлеу мәдениеті, зейінділік, мақсаттылық, инабаттылық, ізгілік және т.б. қасиеттер кіреді. Керісінше, ата-ана стиліне қарай, отбасы ішілік қарым-қатынасқа байланысты өзімшілдік, қаталдық, үлкенге деген дөрекілік, қоршаған ортаға салғырттық, жауапсыздық және аяусыздық сияқты жаман қылықтар да дамиды сөзсіз. Осы орайда, ұрпағының тұлғалық сапаларын қалыптастыру мақсатында ата-аналар әр жағдайда отбасылық салт-дәстүрді ұстанып, өз ата-анасына құрметпен қарап, баласына боларлық тәрбиеші болып, шыншылдық, адалдығын көрсетіп, оны жетілдіруі керек.

Жалпы алғанда, әлемде мекендейтін тіршіліктің ішіндегі ең әдемі де қорғансыз тіршілік иесі - бұл адамзат болып табылады. Адам баласы тұлғалық дамып, әрі жетіліп өзіндік өмірге тән мен жан үйлесімдігіне жету үшін және әлеуметтік күрделі қатынастарға дайындалуы үшін шамамен екі он жылдықтай керек. Осы онжылдықтар адамға білім алып, тәжірибе жинап, мамандық алып, еңбек әрекетіне қатысып, қоғамда өз орнын табу үшін маңызды болып келеді. Сондықтан әрбір кезеңдегі тұлғалық дамуды ғылыми тұрғыда зерттеу маңызды мәселелердің бірі. Біздің зерттеуіміздің басты мәселесі болып табылатын студенттерді отбасылық өмірге дайындау өзінің құндылығымен алға шығады.

Белгілі ғалым, гуманистік психологияның негізін салушы А. Маслоу тұлғаның сәтті дамуы үшін оның қажеттіліктері өтелуі тиіс деген тұжырым жасайды. Бұл қажеттіліктердің қанағаттандырылу деңгейі оның қалыпты дамуына, құрдастарынан қалмай жетілуіне немесе оның қате жолға түсуіне әсер етеді. Сонымен қатар, баланың жеке тұлға ретінде қалыптасып, қоғамда өз орнын табуына мүмкіндік береді. Айтылып отырған мәселе тікелей оның ата-анасының қатынасына тәуелді болып келеді.

Бүгінгі күні отбасылық өмір сүру жағдайлары түрлі сипатта көрініс беріп отырған жайы бар. Отбасында ерлі-зайыптылардың бірге

тұруы, олардың ара қатынасын айналасындағылардың «жақсы» деп бағалауы некеде де бақыттылығын білдіре бермейді. Отбасы өмірінің астарында қитұрқылардың әртүрі болады: сырттай тату болып есептелетін отбасыларда ерлі-зайыптылардың бір-бірін жек көріп, рухани салқындық байқалуы мүмкін.

Қазіргі таңда көп белең алып отырған ажырасуға аз қалған ерлі – зайыптар түрлі ойлардан бірге тұра береді. Біреудің қызмет беделіне нұқсан келмес үшін, екіншілерін–белгісіз тұманды болашақ үрейлендіреді, үшіншілерін–бала алдындағы борышын өтеуде отбасы маңызды деп есептейді. Алайда мұндай позиция көп таралған адасуларға алып келеді.

Әке мен ана отбасында баланың бойында белгілі бір қасиеттердің дамуына негіз болады. Бала өзін әкесі сияқты көріп, өзін сол сияқты сезінеді, өзінше оның күшін, сенімділігін, ересектігін алғандай болады. Ол балаға жанына рухани тепе-теңдік пен сабырлық қалыптастыруға көмектеседі.

Отбасы нақты қоғамда өмір сүретін болғандықтан оның жалпы сипатымен қатар, өзі өмір сүретін әлеуметтік қатынастардың мазмұнына сәйкес ерекше белгілері де болатыны анық.

Отбасы туралы философ, педагог, психолог, әлеуметтанушы, мәдениеттанушы және т.б. ғалымдар анықтама беріп, еңбектер жаза отырып, осы мәселенің негізін қалаған. Айталық, әлеуметтанушылардың пікірінше, отбасы бұл қоғамның ажырамас бөлігі, оны тар мағынада қолдану мүмкін емес десе, ал психологтар отбасы бұл әлеуметтік институт, қоғамның бастауыш ұйымы, бірігіп шаруашылық жүргізетін және өмір сүретін кіші топ деп қарастырады.

Әлеуметтік институттардың бірі ретіндегі отбасының бала тәрбиесінде рөлі төмендегідей:

- бала тәрбиесінде отбасы басқа әлеуметтік институттарда жүргізілетін тәрбиелік ықпалдарға қарағанда басым болып келеді;

- жаһандану жағдайындағы өркениетті, зайырлы, құқықты мемлекеттің азаматын тәрбиелеуде отбасы қоғамның негізгі буыны болып табылады;

- отбасы өскелең ұрпақтың бойында ең құнды адамгершілік қасиеттерді қалыптастыратын қоғамның ажырамайтын басты әлеуметтік институт;

- отбасының ең басты міндеттерінің бірі жеке тұлғаны әлеуметтенді. Ол өскелең ұрпақтың дене жетілуіне, шынығуына, рухани және адами дамуына, ең құнды жалпы адамзаттық құндылықтарды және ұлттық рухани байлықты бағалауға, еңбек ету дағдысын тәрбиелеуге ықпал етуші;

- отбасы бала тәрбиесінде адамзат қоғамының тарихындағы ғасырлар сынынан мүдірмей өткен ұлттық дәстүрді жалғастырушы;
- отбасының әлеуметтік міндеттерінің өзегі тәуелсіздікке ие болған ҚР мемлекеттік заңдарын құрметтеуші, елжанды азамат тәрбиелеу;
- отбасы баланың мамандықты еркін және саналы таңдауына ықпал жасаушы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. Ғасырлар тоғысында. - Алматы, 1996.
2. Торыбаева М.З. Жасөспірім оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастырудағы мектеп, отбасын және қоғамдық қауымның бірлескен жұмысы. Автореф. канд. дис. -Алматы, 2004.
3. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. - М., 2000.
4. Ковалев С.В. Психология современной семьи. - М., 1988.
5. Варга А.Я. Системная семейной психотерапия // Журнал практической психологии и психоанализа, 2002.№ 2. - С. 7-13.
6. Немов Р.С. Психология: Кн. №1. - М.: ВЛАДОС, 1997.
7. Васильева Н.Л. Процесс индивидуализации как условие нормального развития семьи // Семейные психотерапевты и семейные психологи: Кто мы? - СПб., 2001.
8. Қазақстан-2030 бағдарламасы.
9. Семья сегодня / Под ред. Т.М. Афанасьевой. - М., 1977.

ҰЖЫМДЫҚ ТҮСІНУ МЕН БІЛІМ БЕРУГЕ ҚОЛ ЖЕТУ АЯСЫНДАҒЫ ТАБЫСТЫ ТАЛҚЫЛАУЛАРДАҒЫ ЗЕРТТЕУШІЛІК ӘҢГІМЕНІҢ МАҢЫЗЫ

Зейнекәрімқызы А.

*«Оспанқұл Меңаяқұлы атындағы жалпы білім беретін орта мектеп»
КММ, Баршатас а., Аягөз ауд., Қазақстан*

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Еліміздің ертеңі – бүгінгі жас ұрпақтың қолында. Жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында», - деген қанатты сөзі әр ұстазға ой салуы керек. Бала тәрбиесіне, оның білім алуына немқұрайлы қарау – білім алушының тағдырына ғана емес, еліміздің өркендеуіне жауапсыздықпен қарау деген сөз.

Шәкірттерге сапалы білім беруде жаңа инновациялық технологияларды меңгеріп, құзіреттілігін дамытып, өз тәжірибесінде шебер-

лікпен қолдану – барша педагогтардың міндеті. «Қандай мектептің болсын, басты нысаны – оқушыларға сапалы білім, салиқалы тәрбие беріп, оларды білімді, еңбекшіл етіп тәрбиелеу», - деп А. Байтұрсынов айтқандай, берілетін білім мен тәрбие егіз болуы шарт.

Бала тәрбиелеудегі оқыту үрдісінде білім ошақтарының маңызы басым, ал білім ошағының озық тұруы білім беретін ұстаздарға байланысты. Бүгінгідей жаһандану заманында өзгерістер көшіне ілесіп, заман талабына сай болу және ғаламдық өркениеттен қалып қоймайтындай шәкірт оқытып тәрбиелеу үшін ұстаздардың өзі көш алдында жүруі керек. Ал ол үшін не істеу керек? Әрине, іздену керек, білімін жетілдіру керек. Осы тұста атақты педагог К.Д. Ушинскийдің: «Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқанда, оның мұғалімдігі де жойылады», - деген сөзі ойға оралады.

Іздену мен білім жетілдірудің де түрлі жолдары бар. Солардың бірі – деңгейлік оқыту бағдарламасы бойынша білім жетілдіру. Педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру мақсатындағы Екінші (негізгі) деңгей бағдарламасы сындарлы оқыту теориясына негізделген. Бұл бағдарламадан күтілетін нәтижелер – оқушыға қалай оқу керектігін үйрету арқылы өз пікірін еркін жеткізе алатын, өзіне деген сенімі зор, сыни көзқарастары дамыған, әр істе құзыреттілік таныта алатын оқушыны қалыптастыру. Бұл бағдарламаның мазмұны оқытудың жеті модуліне негізделген. Олар:

- оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер;
- сыни тұрғысынан ойлауға үйрету;
- оқу үшін бағалау және оқуды бағалау;
- АКТ-ны қолдану;
- талантты және дарынды оқушылармен жұмыс;
- оқушыларды жас ерекшеліктеріне байланысты білім беру және оқыту;
- білім берудегі басқару мен көшбасшылық.

Жоғарыда аталған модульдер бір-бірімен аса тығыз байланыста. Бұл күнде сабақ беру тәсіліне жаңа әдіс-тәсілдер мол енгізіліп, оқытудың жеті модулін тиімділігіне қарай өз тәжірибелерінде ықпалдастыра қолдануда. Мұндағы негізгі мақсат: оқушылардың сабаққа деген ынталарын, білімдерін көтеру және олардың өздеріне деген сенімділіктерін арттыру, шығармашылық жұмыстарға баулу. Ал сындарлы оқытудағы ұстаздардың міндеті - оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға жетелеу және әр оқушының сыни ойлау дағдыларын дамыта түсуге бағыт-бағдар беру.

Қазіргі таңда топтық жұмыстар арқылы сабақ жүргізуде бірлес-

кен оқудың мәні ашылуда. Топтық жұмысты қолдану барысында тәжірибеге өзгерістер енгізілді. Ал өзгерістерді енгізу мұғалімнің тәжірибесін жетілдіреді.

«Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулі оқушылардың сондай-ақ мұғалімдердің де сыни тұрғыдан ойлауын арттырады. Бұл модуль арқылы оқушылардың ойлана білу қабілеті, өзіндік идеясының қалыптасуы және өзгелердің айтқан идеясына күдікпен қарауы айқындала бастайды. Өзіндік пікірі қалыптасқан оқушы басқаның ойымен келісе бермейді. Өзінікін қалай да дәлелдеуге тырысады. Осы арқылы оқушылардың ой өрістері де дами түседі. Яғни, бұның барлығы диалогтік оқыту арқылы іске асады.

«Диалогтік оқыту» - «мұғалім-оқушы», сондай-ақ «оқушы-оқушы» арасында шығармашылықпен өтетін, өз пікірін негізді, тұжырымды түрде білдіруге жетелейтін әңгімені ынталандырып, қуаттайтын оқыту әдісі. Оқушыларды ынталандыру және дамытуда әңгіменің рөлі зор. Себебі оқытудағы әңгіме – қарым-қатынас жасаудың бірсарынды үдерісі емес, керісінше, әңгіме барысында идеялар екі жақты бағытта жүріп, соның негізінде оқушының білім алу үдерісі алға жылжитын белсенді үдеріс (МАН-97). Соның нәтижесінде оқушылар бірлескен топтағы әңгіме арқылы проблеманы шешуде нәтижеге жету үшін бар күш-жігерін жұмсауға тырысады. Осы диалогтік оқытудағы Мерсер анықтаған әңгіменің 3 түрінің ішіндегі зерттеушілік әңгіме тиімді әдіс. Себебі оқушылар зерттеушілік әңгімеге тартылғанда идеялармен пікір алмасып, бір-бірінің идеяларын талқылайды, баға береді; талқылау кезінде «мүмкін», «егер», «бәлкім» деген сияқты сөздерді қолданып, өз идеясын дәлелдеу үшін «сондықтан» деген сөзді пайдаланып, топ тарапынан қолдау қажет болғанда «Солай емес пе?» деген сұраққа сүйенеді (МАН-98). Нәтижесінде ұзақ талқылаудан кейін топтағы оқушылар өзара келісімге жетуге тырысады.

Кез-келген ұстаз өз сабағынан нәтиже күтері сөзсіз. Сабақта диалогтік оқыту модулінің мынадай стратегияларын тиімділігіне қарай қолдандық: «Тыңдап отырған үштік», «Еркін талқылау», «Ойлан-жұптас - бөліс», т.б. Бұл стратегиялар - оқушылардың тақырыпты өз бетімен меңгеруіне және әңгімелесу дағдыларының артып, топта зерттеушілік әңгіменің өрбуіне өте қолайлы деп ойлаймын. Өйткені зерттеушілік әңгіме - мұғалімдердің оқушыларды әңгімеге тарту кезінде дамыту қажет болып табылатын оқытудың түрі (МАН-98). Осы стратегиялар арқылы оқушылар проблеманы өздері шешіп, зерттеушілік әңгіме арқылы өз ойын жүйелі жеткізе білу қабілеттерін дамытады. Оның дәлелі: 9-сыныпта қазақ әдебиеті пәнінен «Әйтеке би» тақырыбын өткенде сабақтың қолдану бөлімінде "Ақындар" тобына: 1 балаға

таласқан 2 адамның дауын, "Ғалымдар" тобына екі жүздің билері төрелік ете алмаған жесір дауының шешімін сендер қалай шешер едіңдер? деген тапсырма берілді. Табыс критерийі - би-шешендер сияқты бітім айта алуға негіздеу. Тапсырма «Тыңдап отырған үштік» стратегиясы арқылы орындалды. Бұл стратегияның ерекшелігі оқушылар үшеуден отырады, екеуі қарсы, ал біреуі сәл алшақта – сөйлесуге қатыспайды, бірақ бақылайды. 1-оқушы: сөйлеуші, сұрақты түсіндіреді немесе пікірін білдіреді; 2-оқушы: сұрақ қоюшы, көмектесіп айтып отырады және түсініктеме беруді сұрайды. 3-оқушы: бақылаушы, қажетті жерлерін түртіп алып, соңында қорытынды жауапты айтады. Топта бұл тапсырманы талқылауға 10 минут уақыт берілді. «Ақындар» тобы: 1 балаға таласқан 2 адамның дауын: егер біз би болып төрелік айтар болсақ: баланы садақпен атуға қимай тұрған анаға берер едік деп, өз жауаптарын айтты. Содан кейін бейнежазбадан дұрыс нұсқасы көрсетіліп, оқушылар дұрыс шешім қабылдағандарына риза болды. Ал «Ғалымдар» тобы: екі жүздің билері төрелік ете алмаған жесір дауын былай шешер едік: жылқысын да, жесірін де өздеріне қайтарып береміз, - деп өздерінше шешім қабылдады. Нәтижесінде 2 топта да зерттеушілік әңгіме көрініс тапты. 2 топтың мүшелері де табысты талқылаулардан кейін ортақ келісімге келе білді және бәрі бірге ойлап, ұжымдық білім мен түсінік қалыптастырды.

Қорытындылай келе, зерттеушілік әңгіме арқылы:

- оқушылар топтарда жұмыс жасауға қалыптасты;
- оқушылардың арасында еркіндік пен сенімділік орнады;
- туындаған сенімсіздік пен қобалжудан арылды;
- бір-бірімен жеке қарым-қатынас орнатты;
- оқушылар проблеманы шеше білуді үйренді;
- өз ойларын жүйелі жеткізуге дағдыланды;
- барабар шешім қабылдау дағдылары қалыптасты;
- оқушылардың оқуға деген ынтасы артты деп есептеймін.

Ұжымдық түсіну мен білім беруге қол жету аясындағы табысты талқылауларда зерттеушілік әңгіменің маңызы зор.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Алматы, 2015.
2. Мектептегі тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. (Үлестірмелі материалдар) Екінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ. 2015 ж.
3. Құдайбергенов К.С. (2013). Мектептегі іс-әрекетті зерттеу.
4. Құдайбергенова К.С. Құзырлықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық - әдіснамалық негіздері. Алматы, 2012.

5. «Қазақ әдебиеті». 9-сыныпқа арналған оқулық. - Алматы, 2013.
6. Интернет жүйесіндегі ақпараттар.

БЕРДІБЕК СОҚПАҚБАЕВТЫҢ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ӨЗІНДІК ҚОЛТАҢБАСЫ

Шакер Г., Едильбаева Г.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Балалар әлемі - өзіндік ерекшеліктері мол, күрделі де қызықты әлем. Сол әлемге еркін еніп, небір нәзік сыр-сипаттарды сезімталдықпен танып, зерделілікпен зейін салу, зергерлікпен бейнелеу – қаламгерлер қауымы үшін үлкен сын. Одан өту үшін «Балалар жазушысы болып туу керек». Өйткені, балалардың ойлауында, дүниені тануы мен араласуында өзгеше сипат бар. Соны түсіну, әрі балғындар риза болатындай бейнелеу - шеберлік. Тегінде өмір, орта атты үлкен ұяда неше алуан нәрсе болуы мүмкін. Әдебиет соларды қалай көрсетеді, нені көрсетеді, дәуір, замана сырын қалай бейнелейді деген мәселенің әрқашанда күн тәртібінен түспеуі де сол себептен. Көзі жаңа ашылған қайнардың қай арнаға бет алуы - ағысты мөлдір өзенге ұласуы, немесе су аяғы құрдымға кетуі табиғаттың ықпалына байланысты. Оң-солын танып үлгермеген, өмірдің ұзақ жолына түсіп, жан-жағына аң-таң болып қарайлап келе жатқан бала үшін де әдебиеттің рухани-эмоциональдық әсері сол секілді ерекше. Балалар үшін әдебиет тек қана рухани азық - базарлық болып қана қоймай, рухани тәрбиеші де болса, қадірі арта түспек.

Осындай рухани азықты балаларға сыйға тарта отырып, олардың рухани тәрбиешісіне айналған балалар жазушысы - Бердібек Соқпақбаев. Оның «Менің атым – Қожа» повесі аттас кино дүние жүзін аралап кетті. Бүкіл әлем балаларының сүйікті кейіпкері – Қожа. Ал Қожа кім? Бұл – қазақ әдебиеті тудырған бейне. Оны дүниеге әкеліп, әлемді аралатқан Бердібек Соқпақбаев. Осы бір ғана шығарма жазушыны заңғар биікке көтерді. Қазақ балалар әдебиетін де, қазақ жазушысын да дүние жүзіне танытты. Қазақтың әрбір баласы балалар әдебиетінде Қожаны біледі. Француз композиторы Руже де Лиль жалғыз туындысы – «Марсельезасымен», Польша композиторы Михаил Огинский жалғыз шығармасы – «Полонезімен» әлемге әйгілі ұлы адамдар атанды. Ал қазақ жазушысы Бердібек Соқпақбаев «Менің атым – Қожамен» әлемнің ұлы жазушысына айналды.

Оның ұлылығы әлдеқашан, бұдан жарты ғасыр бұрын дәлелденсе

де, оның талантын мойындамай келе жатқанымыз әрине, өкінішті. Бұл – біздің елдігімізге сын. Қазақ әдебиетінің інжу-маржаны Қасымның (Аманжолов) «Абдолла» дастаны болса, балалар әдебиетінің інжу-маржанға айналған жауһары – «Менің атым – Қожа»! Бұл ешқандай дәлелдеуді қажет етпеуі де, талассыз болуы да қажет.

Қазақ балалар әдебиетінің классигі, балалардың ғана емес, ересектердің де сүйікті жазушысы Бердібек Соқпақбаев туралы қазақтың көрнекті ақыны Қадыр Мырзалиев: «Бәріміз де бала болдық. Қазір есейдік, ересек тарттық. Дегенмен, сонау кезіміздегідей пәк емеспіз. Ал сол көңіл-күйімізді айна қатесіз бейнелеген «Менің атым – Қожаны» барлығымыз оқып шықтық. Біз соны жазған Бердібек ағамызға сол кезде-ақ балалық көңілдің Мемлекеттік сыйлығын сыйлап қойғанбыз...», - деп жазып еді.

Бердібек Соқпақбаевтың творчествосы - өзіндік сырлы бояуы бар шуақты шыншыл творчество. Балаларға деп жазып, балалар жазушысы атанып, ал шынтуайтында келгенде шығармалары жас пен кәрінің бәрі бірдей сүйіп оқитын, қалың оқырманның махаббатына бөленген шын мәніндегі халықтық жазушы болып еді. Қазақ балалары арасында Бердібек Соқпақбаевтай кең таралған, кең танылған жазушы некен саяқ. Оның кітаптарын қазақ балаларының қолынан дүниежүзі әдебиетінің ең үздік туындыларымен қатар ұстап жүргенінің де куәсі болғанбыз. Қазақ балалары үшін “Том Сойер мен Гекльберри Финннің басынан кешкендері” қандай қызғылықты болса, өз топырағынан шыққан Қожаның басынан кешкендері де соншалық қызғылықты оқылатын. Тілдегі албырт ойнақылық, езу жиғызбас юмор, кейіпкерінің ұшқыр қиялшылдығы, тапқырлығы және тектілігі, ең бастысы автордың да, кейіпкердің де адамға деген шексіз махаббаты – міне, бұлар Б. Соқпақбаев шығармасының ең басты қасиеттері. Оқушысын үнемі еліктіріп, қызықтырып қашан аяғына жеткенше бас көтертпейді.

Бердібек Соқпақбаевтың жастық шағы қиындыққа толы, қайғы-қасіреттері көп болғанымен ол творчестволық қадамын бірден сәтті бастаған, жолы болған жазушы. Оның тұңғыш өлеңдер жинағы “Бұлақ” 1950 жылы Оқу құралдар баспасынан сол кездегі қазақтың майдангер ақыны бүгінде Әбу Сәрсенбаев директор боп тұрғанда сол кісінің қамқорлығымен жеке кітап боп шыққан еді.

Алғашқы кітабының жарыққа қалай шыққанын Бекең былай еске алады: «Баспаның директоры аты республикаға белгілі ақын еді. Ол мені студент кезімнен білетін. Бұрынғы жылы институттың мен басқаратын әдебиет үйірмесінде біз онымен мықтап тұрып дауылдасып, кездесу кешін өткізгенбіз. Бірге суретке түскенбіз. Соның бәрі ол кісінің есінде екен. Жастарға қамқоршыл мінезімен ол мені өте жылы

қарсы алды. Баспаға қатысты шаруаларымды ешқайда әуре-сарсаңға салмай тындырып берді», - дейді.

Бұрынымдай қыздардың,
Ағасың әсем өріліп.
Төсінде ойнап құздардың,
Күмістей жалт-жұлт көрініп.
Соқсада дауыл бұлқынып,
Басса да құлап зіл жартас;
Жай түссе де тас жарып,
Күлкіңді сенің тия алмас.

Осындай жыр шумақтарымен Бердібек Соқпақбаев әдебиет әлемінің табалдырығынан аттаған еді. Әдебиетке құштар, жазушы болуды армандаған балғын жас осылайша өз күшін ең әуелі поэзиядан байқап, сөз қасиетін, сөз қадірін поэзияға безбенімен өлшеуді үйренді. “Бұлақ” жазушының алдағы творчестволық ғұмырының программасы іспетті болған. “Төсінде ойнап құздардың, Күмістей жалт-жұлт көрініп” – Соқпақбаев творчасының бар сипаты, қасиеттерінің анықтамасын осынау жолдарда алдын ала өзі айтып кеткендей. Көркемдік биігінен ойнақтап көрінген оның тамаша повестері, күмістей жалт-жұлт еткен мөлдір таза әшекейлі тілі шығармадан шығармаға шыңдалып, шымырланып, шеберлене берілді.

“Алыстағы ауылда”, “Он алты жасар чемпион”, “Менің атым Қожа” осы повестердің әрқайсысы кезінде қазақ балалар әдебиетінің көкжиегін кеңейткен, тақырыптық сонылық, идеялық көркемдік жаңалық әкелген айтулы шығармалар еді. Бұған дейін көбіне кейіпкерлерді екіге: ақ пен қараға, яғни жағымды, жағымсызға бөліп қойып, онан соң бір схемаға салып соларды өзара айтыстырып, жасанды оқиғаға құрылған шығарма жазу әдет болған. Олар көбіне мектеп өмірі, мектептегі пионер өмірі болып келген. Жағымды кейіпкер жеңіп, жағымсыз кейіпкер жеңілетін. Балалар әдебиеті деп аталатыны әдебиеттің бірден бір үлгісі еді бұл. Б. Соқпақбаев осы схеманы бұзды. Ал жазушы буыны бекіп өсу, іздену үстінде еді. Осы кезде оны балаларға арналған шағын шығармалары және “Мен қалай үйлендім”, “Көйлек мәселесі”, “Жалғыз миллиардшы”, “Бурыл ат” тәрізді тамаша әңгімелері жарық көрді. Бұл әңгімелердің қайсысы болмасын көркемдік дәрежелері өте жоғары, қас шеберге тән қолмен жазылған дүниелер еді. Жазушының түлеуі, өсуі осы болатын.

Балалар жазушысы болу қиынның қиыны екенін әдебиет сыншылары айтудай-ақ айтып келеді. Бала тілін табу, олардың психологиясын тану үшін қаламгер аз тер төккен жоқ. Жазушының «Пионер» және «Балдырған» журналында, Шәкен Айманов атындағы «Қазақ-

фильм» студиясында, Қазақстан Жазушылар одағында балалар әдебиеті жөнінде әдеби кеңесші болып қызмет атқаруы да өз жемісін берген болуы керек. Сол тұста балалар әдебиеті де одан әрі дамып, кең өріс алды.

Бердібектің бағасын беру және оның әдеби мұрасына шынайы қамқорлық керек. Ол – халық қазынасы, жас ұрпақтың несібесі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әлімбаев М., Баянбаев Қ. Қазақ балалар поэзиясының антологиясы. – Алматы: «Жалын», 1977.
2. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиетінің очерктері. – Алматы, 1965.
3. Қазақ совет балалар жазушылары. – Алматы, 1987.

БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КҮШ - ҚУАТЫН АРТТЫРУДАҒЫ ВОЛЕЙБОЛ ОЙНЫНЫҢ РӨЛІ

Тұрсынханов А.М., Орман К.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Балалар мен жасөспірімдердің қозғалыс қабілеттері олардың морфо-функционалдық негіздерімен тығыз байланысты болып табылады. Оқушы жасөспірімдердің дамулары үздіксіз, бірақ бәрінен бірдей емес. Әрине, мектеп оқушыларының өсуіне негізгі жүгіру, секіру сияқты дене жаттығулары белсенді әсер етеді.

Мектеп оқушыларының дамуын үш кезеңге бөлуге болады:

1 Төменгі мектеп жасында (6-10 жас). Бұл кезеңде балалардың өсуі интенсивті бір қалыпты болады. Бұл кезде сонымен қатар өзгерістер болуы мүмкін. Бір жылда бойы – 1 см, салмағы 1-3 кг өседі. Осы кезеңде ұлдар мен қыздардың өсулері бірдей болады және қаңқаларының түгел еттеніп болуға көп уақыт бар екенін көрсетеді. Мысалы, 7-8 жаста жамбастың жаңа жетілуі басталады. Бұл кезде жамбасқа күш түсетін жаттығуларды жасатпауды естен шығармаған жөн. Дене бұлшық еттерінің дамуы өте нашар болады.

2 Орта мектеп жасында (11-14 жас). Орта мектеп жасы кезеңінде жасөспірімдер де морфо-функционалдық, жыныстық өзгерістер пайда болады. Бұл кезеңнің соңына қарай бойдың, салмақтың тез өсуі байқалады. Ұлдарға қарағанда қыздардың жыныстық өзгеруі және бойларының өсуі тез болады. Осы кезеңде қыз балаларда секіру, асылу жаттығуларын орындағанда көптеген қиыншылықтар кездеседі. Бұл кезеңде бір бағыттағы дене жаттығуларын істету, дене қасиеттерінің бір

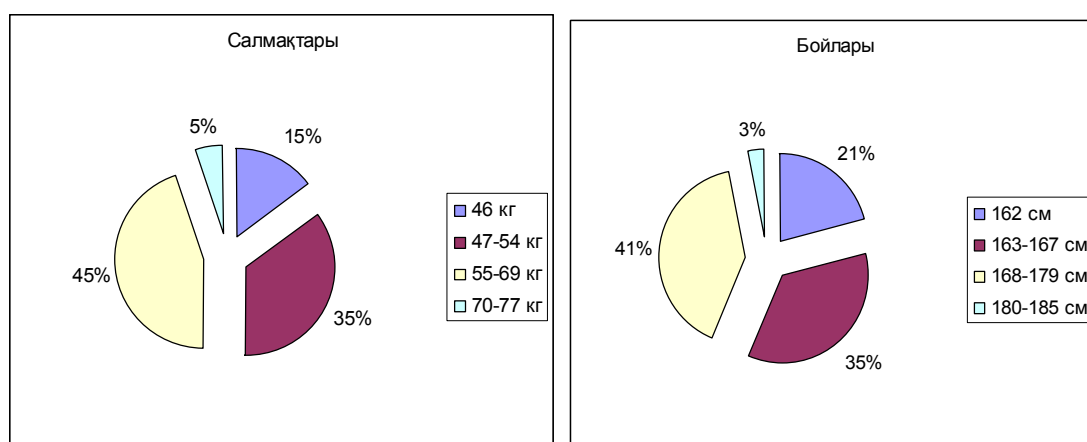
бағытта дамуына және омыртқа жотасының дұрыс қалыптаспағына келіп соқтыруы мүмкін.

Оқушылардың өз денелерін дұрыс күтуге, яғни жаттығу кезінде денелерін дұрыс игере білуге үйрету керек. Орта мектеп жасында өне бойы бір қалыптан тез жалығады, сондықтан жаттығулардың көп түрлілігіне көңіл бөлу қажет және жасөспірімдердің тағы бір ерекшелігі бұлар түрлі дене жүктемелерінен кейін тез қалыпқа келеді.

3 Үлкен мектеп жасы (15-17 жас). Үлкен мектеп жасы кезеңі бірдей дамуы кезеңі болып табылады. Бірақ, қыздарға қарағанда ұлдарда тез өсу, даму болады. Осы кезеңде жыныстық жағынан толықтай жетіледі. 17-18 жастағы ұлдарда бұлшық ет ағзаның 45 пайызын құрайды, бұл ұлдардың жетілгендігін байқатады. Ал қыздарда бұл кезеңде жамбас, бөксе бұлшық еттері қомданып кейбір жаттығуларды жасағанда қиыншылықтар туғызады. Бұл жаста қыздардың жаттығу жасаудан қашқақтайтыны байқалады. Жоғары мектеп жасында өмірді тану, өмірдегі қатынастарды сезінуі спортпен шұғылданғанда да айқын байқалып тұрады.

Мектеп оқушыларына волейболдың әсері. Оқушылардың дене қасиеттерінің үйлесімді, жан-жақты дамуына волейболдың әсері мол. Жүгіру, секіру, лақтыру, жүру әрбір сабақтың қатардағы жаттығуы болып есептеледі. Сыныптан тыс спорттық үйірмелерде, жазғы демалыс орындарында көп қолданылатын спорттың түрі волейбол болып саналады.

Волейбол негізгі қозғалыс қасиеттерін тәрбиелейді және дененің функционалдық қасиеттерін дамытады. Сонымен қатар моральдық ерік-жігерге, қиындықты жеңуге ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Волейболмен шұғылданған адамдардың денесінде тек даму, өсу пайда болады (сурет 1).

Сурет 1. Волейболмен айналысатын мектеп оқушыларының дене даму көрсеткіштері

Жаттығу техникасын орындау кезінде қателер көрініс берсе, оқушы мұғалімнің көмегімен өз қатесінің мәнін міндетті түрде түсінуі қажет. Осыдан кейін мұғалім ойын техникасының берілген бөліктерінің дұрыс құрылымын оқушыға түсіндіріп көрсетеді және осы жаттығуды көп қайтара саналы түрде қайталауды ұсынады. Және де дұрыс жасалмаған қимылдың тежелуіне, оның орнына дұрыс қимыл жасауға қол жеткізу керек.

Қандай да болмасын ойын техникасын үйрену үшін біріншіден, алдын ала жаттығуларын жасап алу керек. Волейболды ойнау кезінде сыртқы қозғалыс пен ішкі органдар арасында тығыз байланыс болады. Сондықтан волейбол ойындары оқушылар ағзасына тек дамытушылық әсерін тигізіп отырады.

Мектептің спорт залы, спорт алаңы волейбол талаптарына сай жабдықталған болуы керек. Спорт ғимараттарын салу кезінде осындай жайттарды естен шығармаған жөн. Ауылдық жерлерде көбіне осы тиістілік орындалмай салынған ғимараттарда балалардың айналысу деңгейі төмен болады. Спорт ғимараттарының кеңдігі оқушылардың қатар тұрып бірге жаттығу жасауы, бұл сабақ тығыздығын арттырады. Дене тәрбиесі сабағындағы жаттығулардың денеге әсерлі болуы үшін, басқада оқу процестеріндегідей жоспарлы болуы қажет.

Өткізілетін жер біріншіден, тегіс, таза болу керек, екіншіден, алаңда бөгде, артық заттар болмауы керек. Волейбол негізінен таза ауада, теректі жерлердің алаңқайларындағы алаңдарда өткізілсе өте жақсы болады.

Қандай жағдайда болмасын жаттығу орындағанда қауіпсіздік ережесін және сақтандыру техникасын қатаң сақтаған жөн. Келеңсіз жағдайлар болмау үшін жылдың немесе тоқсан басында мұғалім оқушыларды қауіпсіздік ережесімен толық таныстырады. Волейболдан мектептегі сыныптан тыс жұмыстар: Волейболдан жақсы жетістіктерге жету үшін дене тәрбиесі мен сыныптан тыс жұмыстарды ұштастыра білу қажет. Жасөспірімдердегі жақсы дағдылар мен іскерліктерді үйренуге үйірмелердің тигізетін әсері мол.

Кесте 1. Мектеп оқшыларының айналысқысы келетін спорт түрлері

№ р/с	Таңдаған спорт түрлері	Респонденттердің жауабы % қатынасымен
1	Спорттық ойындар	22,5
2	Жүгіру, үйдегі жалпы дене қуаты жаттығулары	14,68
3	Стол теннисі	11,21
4	Ат спорты, атқа мініп серуендеу	9,60

5	Жеңіл атлетика	8,19
6	Аңға шығу, балық аулау	7,62
7	Штанга, гир көтеру	7,62
8	Бокс, күрес	5,93
9	Шаңғы тебу	5,64
10	Жаяу серуендеу, спорттық жүріс	4,6
11	Туризм	2,5

Волейболдан үйірме ашу үшін, ең алдымен, мұғалім оқушылардың қызығушылығын ояту керек. Бұл үшін үгіт-насихат жұмыстары жүргізіледі. Жыл басында мектепте волейболдан жарыс өткізіп, оған атақты спортшыларды шақыру қызықтырудың басты амалы болып саналады. Мұғалімнің кәсіптік шеберлігі жоғары деңгейде болу керек. Мұғалім спортқа деген болашақтың күнделікті дене тәрбиесі сабағынан, үйірмелерден басталатына оқушылардың көз жеткізу керек (сурет 2).

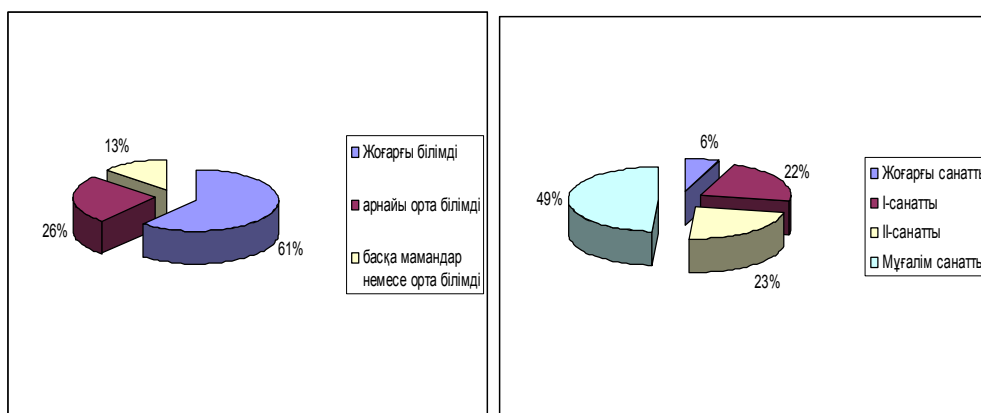
Үйірме жұмысы 2-3 сағат болуы тиіс. Жаттығу кезінде оқушылар жасына, жынысына, спорттық әзірлігіне байланысты 3 топқа бөлінеді.

1 Дайындық тобы - 10-11 жас.

2 Бастапқы топ - 12-15 жас.

3 Оқу-жаттығу тобы 16-17 жас.

Бірінші топ жұмасына үш рет, екінші, үшінші топтар жұмасына төрт рет жаттығу өткізуге болады. Сыныптан тыс үйірме өткізгенде мұғалім практикалық материалдарды және жаңа жаттығуларды үйрету керек. Өз еркімен жаттығу жасатқанда, үйге тапсырмалар бергенде оқушылардың жасына, жынысына, дене дайындық мүмкіндігін естен шығармаған жөн. Спортшылардың жетілуі жарыс кезінде байқалады. Сондықтан, да әр сынып мектеп аралық 2-3 жарысқа қатысуы тиіс [3, 62 б.].

Сурет 2. Өскемен қаласы мектептеріндегі дене тәрбиесі мұғалімдерінің

Спорттық жаттықтырудағы дене қуаты дайындығы спортшының ағзасының мүшелері мен жүйелерін нығайтуға, олардың қызметтік мүмкіншіліктерін жоғарылатуға, дене қуаты қасиеттерін дамытуға бағытталған. Дене қуаты дайындығы жалпы және арнайы деп бөлінеді. Арнайы дене қуаты дайындығы алдыңғы және негізгі арнайы дайындық деген екі бөлімге бөлінеді. Алдыңғы арнайы дайындық бөлімі негізгі бөлімге фундамент ретінде қаланса, негізгі бөлімі спорт түріне бағытталған қимыл дайындығын кең мөлшерде қамтамасыз етуге қолданылады.

Қысқасы, дене қуаты қасиеттерінің деңгейін көтеру, дамыту, тәрбиелеу арқылы ғана біз дене тәрбиесі мен спортта жақсы нәтижеге жетеміз. Мысалы, волейбол ойынындағы маңызды техника тәсілі «шабуыл соққысын» орындау, жоғары көтерілген допты соғу үшін, спортшының секірген кездегі қолы тордың үстінен ең аз дегенде 20-30 сантиметр жоғары шығу керек. Ол үшін міндетті түрде аяқтың секіру, серпін жасау күшін дамыту керек болады. Сондықтанда біз дене тәрбиесі мен спорт тәжірибесінде қозғалыс техникасын үйретумен қатар дене қуаты қасиеттерін дамытуды қажет. Дене тәрбиесі мұғалімі, спорт түрлерінің жаттықтырушылары, сауықтыру дене тәрбиесімен, қолданбалы дене тәрбиесімен айналысатын мамандар, спорт нұсқаушылары дене қуаты қасиеттерін дамыту, тәрбиелеу амалдарын, әдістерін, әдістемелерін, әдістемелерді жас ерекшеліктеріне байланыстыруды жақсы білуі, іс-тәжірибеде қолдана білуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Рагозин Н.М. Индивидуализация подготовки волейболистов. – Алматы: Казахская Академия Спорта и Туризма, 1977.
2. Методическое пособие по обучению игре в волейбол и ее совершенствование. Федерация Волейбола Республики Казахстан. – Алматы, 2008.
3. Матвеев Л.П. Проблема периодизации спортивной тренировки. – М.: ФиС, 1964.
4. Спасский О. Чем счастлив тренер. – М.: ФиС, 1987.
5. Железняк Ю.Д., Клещев Ю.Н., Чехов О.С. Подготовка юных волейболистов. – М.: ФиС, 1967.
6. Спортивные игры и методика преподавания. – М.: ФиС, 1986.
7. Барбара Л. Виера Бонни Джилл Фергюсон. Волейбол: шаги к успеху. – М.: ФиС, 2008.
8. Спортивные и подвижные игры. – М.: ФиС, 1970. – С. 151-192.
9. Ботағариев Т. Дене тәрбиесі мәселелері. // Қазақстан мектебі. 2004. –№9. – Б. 45-48.

А. БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ТІЛ БІЛІМІ САЛАСЫНДАҒЫ ЕҢБЕКТЕРІ

Сеилханова К.К.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Ахмет Байтұрсынұлы – тіл білімінің негізін салушы, қазақтың ақыны, әдебиет зерттеуші ғалым, түркітанушы, публицист, педагог, аудармашы, қоғам қайраткері.

Ахмет Байтұрсынұлы бой шығармашылық мұрасының басым бөлігі – лингвистикалық еңбектері. Бұлар және тіл деңгейлерінің жалпы бәріне қатысты болып келеді, тақырыбы жағынан да өте әр тарап. Оның лингвистикалық ізденулері кеңінен танымал «Тіл-құрал», «Әліпби» сияқты арнайы еңбектерімен ғана шектелмейді. Ғалымның түрлі тіл мәселесіне қатысты өзіндік пайымдаулары, теориялық тұжырымдары бұлардың сыртында көсемсөз түріндегі жазғандарынан да, сондай-ақ «Әдебиет танытқыштан» да үнемі кездесіп отырады. Қазақ тілінің фонологиялық жүйесі, грамматикалық құрлысы жөніндегі негізгі зерттеулерін былай қойғанда, оның назарынан әдеби тіл, тіл мәдениеті, этнолингвистика, прагматикалық (функционалды) грамматика, «оқыту ғылымы» (әдістеме) мәселелері де еш уақыт тыс қалған емес, ол артына бұлар жөнінде де бірсыпыра құнды бағдарламалық пікір қалдырды.

XX ғасырдың алғашқы ширегінде, Қазан төңкерісінен кейінгі халықты жаппай сауаттандыру мақсатына орай негізгі жұмыс практикалық деңгейде жүргізілгендіктен, грамматиканың да мәселесі осы осы тұрғыдан қызу қолға алынып, алғашқы әліппелер, бастауыш мектептерге арналған бағдарламалар жазылып, басылып шыға бастады. Осы тұста қазақ халқының саяси-әлеуметтік, қоғамдық өміріне белсене араласқан А. Байтұрсынұлының тіл біліміндегі еңбегінде айрықша болды.

Бүгінде жұртшылыққа кеңінен мәлім «Оқу құралы», «Тіл – құрал», «Тіл жұмсар», «Баяншы», «Әліппе», «Әліппе астары», «Сауат ашқыш» тәрізді бірнеше рет қайта басылған лингвистикалық еңбектері тіл білімі саласындағы құнды қазына. Ахмет Байтұрсынұлы қазақ әліппесі мен қазақ тілі оқулықтарын жазуды 1910 жылдардан бастап қолға алдады. Онымен қоса қазақ графикасын жасауға кіріседі. Қазақ графикасының негізіне қазақтың мәдени дүниесінде көпғасырлық дәстүрі бар, өзге түркі халықтарды да пайдаланыла отырғандықтан, туыстық, жақындық сипаты бар араб таңбаларын алады. Оны қазақ фонетикасына икемдейді, ол үшін қазақ дыбыстары жоқ таңбаларды

әліпбиден шығарады, арабша таңбасы жоқ дыбыстарына таңба қосады, қазақ тілінің жуанды-жіңішкелі үндестік заңына сай жазуға ыңғайлы дәйекші белгі жасайды. Сөйтіп 24 таңбадан тұратын өзі «қазақ жазуы» деп, өзгелер «Байтұрсынов жазуы» деп атаған қазақтың ұлттық графикасын түзеді. Одан осы жазуды үйрететін әліппе жазады [1, 64 б.].

Қазақша сауат ашуды көздеген Ахмет Байтұрсынұлы 1912 жылы «Оқу құралын» жазды. Оқулықтың бірінші бөлімі фонетикаға арналып, ол 1915 жылы жарық көрді. Ал екінші бөлімі 1914 жылы, үшінші бөлімі синтаксиске арналып, ол 1916 жылы жарық көрді. Қазақша сауаттандыру мақсатындағы бұл еңбек бірнеше рет басылып шығып, 1928 жылға дейін пайдаланылып келді. А. Байтұрсынұлының «Оқу құралының» Орынбордан басылып шыққанына 100 жыл толды. Бұл еңбек қазақ елін сауаттандыруда тарихи рөл атқарған еді. Оқулық 1912 жылы халық қолына тиді. 28 әріптен тұратын араб графикасына негізделген бұл әліпби сауат ашу үшін өте қолайлы болды. Аталған еңбек сол жылдан бастап ауыл балаларының сауатын ағу үшін қолданыла бастады. Оқулық тиімді етіп жасалып, оқыту әдісі көрсетілді. Бұл балалармен қатар оқытушыларға да қолайлы болды. Ал оқушылар бір жылдың ішінде хат тану мүмкіндігіне ие болды. Кезінде ауыл молдасынан хат тани бастаған балалар үшін үш жылда хат таныса, Кирилл әрпімен оқып жүргендер қазақшадан алыстай бастады. Ахмет Байтұрсынұлы дыбыстарды жылдам ажырату үшін жаттықтырудың тиімді жолдарын қарастырды. Ахмет сауаттылықтың басты негізі – жазуға жаттықтыру деп білді [2].

Ахмет Байтұрсыновтың әлеуметтік қызметінің арқауы оқу-ағарту ісі болды. Мұның негізінде халқының қамы жатты. Қазақ халқын сауаттылыққа, мәдениеттілікке шақыру мектептен, бала оқытудан басталатынын айтты. Бұл мәселені 1913 жылы «Қазақ» газетінің мінбесін пайдалана отырып, халық тұрмыс-тіршілігін ел экономикасымен байланыстыра отырып дәлелдеген болаты. А. Байтұрсынов қазақ балаларының тек сауатын ана тілінде ашып қоймай, ана тілінде сауаттанған балалардың басқа ел мәдениетімен де сауаттану керектігін түсіндірді.

1913 жылы төте әліпбиді меңгергендер біршама көбейе бастады. Соған байланысты А. Байтұрсынов Орынборда осы әліпбимен «Қазақ» газетін шығаруды ұйғарды. «Қазақ әліпбиін» оқыту тиімділігі үшін А. Байтұрсынов оған қоса бірнеше әдістемелік оқулық та шығара бастады. Бұл оқулықтар кеңес үкіметі кезінде ашылған мектептерде қолданылып, 1929 жылға дейін пайдаланылып келді. «Қазақ әліпбиінің» оқулықтары сол кезде тоғыз рет басылып шықты. Өйткені кеңес тұ-

сындағы мектептердің қажеттілігі мен сұранысы осыны талап етті. А. Байтұрсынов XX ғасырдың алғашқы кезінде «Қазақ әліпбиін» жаза отырып, тағы бір үлкен қадам жасады.

Байтұрсынов қазақ тілін пән ретінде үйрету мақсаты мен қазақ мектептерінің мұқтаждықтарын өтеу үшін жаңа оқулықтар жазды. Оның «Тіл – құрал» оқулығы үш бөлімнен тұрды. Морфологияға арналған бөлімі алғаш рет 1914 жылы, фонетикаға арналған бөлімі 1915 жылы, синтаксиске арналған бөлімі 1916 жылы жарық көріп, кейіннен әрқайсысы 6-7 реттен толықтырылып қайта басылып отырған. Байтұрсыновтың «Тіл – құралы» қазақ тіл білімі, қазақ мәдениеті үшін бұрын-соңды болып көмеген тың жаңалық болды. Қазіргі қазақ тілінің негізі осы оқулықтан бастау алды. «Тіл – құрал» қазақ тіл білімінің тарауларын жүйелі зерттеген ғылыми зерттеу, тұңғыш құрал. Оқулықта тілдік ұғымдарға нақты, дәл анықтамалар берілген. Мұндай нақтылық қазіргі ғылым үшін өте маңызды. Сөйтіп, ол қазақ грамматикасының терминдерін қалыптастырды. А. Байтұрсыновтың келесі еңбегі «Тіл жұмсар» практикалық құрал ретіндегі кітабы болса, әдістемелік негізде мұғалімдерге арнап «Баяншы» деген кітап жазды.

Сонымен қатар Ахмет Байтұрсынов – қазақ тіл білімінің терминология саласында да елеулі еңбек атқарды. Ең басты атап айтатын нәрсе – ғалым бір топ терминдерді ғана емес, бүкіл ғылым саласындағы арнаулы ұғымдардың атаулар жиынтығын, дәлірек айтқанда, терминдер жүйесін жасаған. А.Байтұрсынов – қазақ тілінің сөзжасам тәсілдерін анықтап, оларды өзінің терминжасам тәжірибесінде кеңінен пайдаланған ғалым. Қазақ тіл білімінің ана тіліміздегі іргетасын қалаудағы Ахметтің тағы бір зор еңбегі – ғылымның осы саласының терминдерін жасауы. Ғалым қазақ тілі грамматикасына қатысты категориялардың әрқайсысына қазақша атау ұсынды. Осы күні қолданып жүрген зат есім, сын есім, сан есім, етістік, есімдік, одағай, үстеу, шылау, бастауыш, баяндауыш, жай сөйлем, құмалас сөйлем, қаратпа сөз сияқты сан алуан лингвистикалық атаулардың баршасы – Ахмет Байтұрсынұлыныкі. Бұлар не бұрынғы қарапайым сөздің мағынасын жаңғырту арқылы, не жаңа тұлғадағы сөз жасау арқылы дүниеге келген соны сөздер, сәтті шыққан атаулар екенін олардың күні бүгінге дейін қолданылып келе жатқандығынан байқауға болады.

Ахмет Байтұрсыновтың лингвистика саласындағы бұл ғылыми еңбектерін кезінде Орта Азия, бүкіл түркі әлемі мойындап, қолдап және Аханның лингвистика саласындағы зор жетістіктерін өздерінің грамматикасында пайдаланды.

Қорыта келгенде, қазақ тіл білімінің ұлттық ғылым ретінде ана тілімізде қалыптасуы халқымыздың даңқты перзенттерінің бірі Ахмет

Байтұрсыновтың зерттеулерінен басталады. Оның ғылыми мұрасының зерттеліп бітпеген тұстары әлі баршылық. Қазақ тіл білімінің негізін салған ғалымның ой-пікірлерін саралап, олардың теориялық негізін көрсету, бүгінгі күн тұрғысынан бағалау, қазіргі қазақ тіл білімінің дамуындағы орнын көрсету ғылымның тарихы үшін аса маңызды мәселе болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қордабаев Т. Қазақ тіл білімінің қалыптасу, даму жолдары. – Алматы, 1995.
2. Омаров Е. Ученая деятельность А.Б. Байтұрсынова // Труды изучения Киргизского края. Вып. 3. – Оренбург, 1992.
3. Ахметтану тағылымдары. – Алматы, 1998.
4. Сыздық Р. Ахмет Байтұрсынов. Өмірі мен қызметі туралы // Тіл тағылымы. – Алматы, 1992.
5. Байтұрсынов А. Тіл – құрал. – Орынбор, 1914.
6. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы, 1966.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СОТ БИЛІГІ: ТАРИХЫ, ЖАЙ-КҮЙІ, БОЛАШАҒЫ

Елеусизова А.Р.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Қоғамдағы өзгерістер мен жаңалықтардың мазмұнына жүгінсек, аталған тақырыптың кең ауқымдылығын байқауға болады. Қазақстан Республикасының сот билігінің дамуы, жұмыс жасау саясаты, қалыптасу тарихы Республикамыздың өміріне ерекше орын алады. Ертеден қалыптасқан ережелер мен дәстүрлі тәлім тәрбие беру ісі, нормативті құжаттарда белгіленіп өз заңдарын құрады.

1995 жылдың 30 тамызында Республикалық Референдумда қабылданған Ата Заңымыздың 1-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырып, өзінің ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары деп жариялады.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 3 бабы бойынша мемлекеттік билік біртұтас және ол Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну, олардың тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы, өзара іс-

кимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылуы тиіс деп белгіленді.

Сот билігінің заң шығару және атқару билігімен бір деңгейде тұру демократиялық мемлекеттің белгісі. Сот билігін басқа мемлекеттік билікті құрылымдардан бөлу, мемлекеттің құқықтық жоғарлығы принципін, соның ішінде бостандық пен әділдік идеясын жүзеге асыруға нақты түрде жылжуын көрсетеді.

Сот билігінің негізгі мақсаты – қоғамның мүшелерін кез келген бассыздықтан қорғау, яғни басқа азаматтардың бассыздығынан, мемлекеттің, оның органдары мен лауазымды тұлғалардың теріс әрекеттерінен қорғау болып табылады. Мұндай қызметті жүргізбей мемлекет құқықтық деп есептелінбейді. Қоғамда пайда болатын даулардың құқық негізінде шешілуін қамтамасыз ете отырып, қоғамдық өмірдің барлық субъектілерінің заңға бағынуы, сот билігінің заң шығару мен атқару биліктерінен оқшаулануында және олардың қызметіне құқықтық қадағалауды жүзеге асыруында маңызды роль атқарады. Егер де сот билігі Конституцияға сәйкес заң шығару мен атқару билігінің қызметтерін бағалау мүмкіндігі болса, бұл функция нәтиже береді.

Тақырыптың өзектілігі: Қазақстандық сот билігінің қалыптасу тарихы, жұмыс істеу үрдісі, тармақтары мен құқықтық нормалардың пайда болып жинақталуы құқық пен тарих пәндеріне тығыз байланысты. Қазақ даласында пайда болған заңдар мен алғашқы нормативті құжаттар тарихи құнды жәдігер болып табылады. Ал салт – дәстүрлерден алынған тәрбие көздері ереже тәртіп болды.

Қазақ халқының тарихындағы сот төрелігі қазақ билер соты өз төрелігін алуда. Билер соты қазақ қоғамында ерекше маңызды бар, ол басқару жүйесінде биліктің жетекші нысанына айналды. Көшпелі ұжымдарда басқару функциясы негізінен ұжымның ішінде де, рулар мен олардың қауындағылардың да даулары мен талаптарын талқылаудан тұрды. Судьялар нормаларды, дәйектемелерді түсіндіруде және шешімдер шығаруды талқылауда, сондай-ақ осы шешімдерді орындауға келтіру әдістері мен нысандары айқындауда едәуір құқықтарға ие болды.

Билер сот біріктіруші, бағыт беруші және жасампаз ретінде сөз сөйледі. Олардың салмақты пікірлерімен тіпті, жоғары шонжарлар – сұлтандар мен хандар да санасты. Билердің көшпенді ұжымдардың ба-сында да тұруы да аз емес. Соттаса құрметті және тәуелсіз орган болған.

Билер соты ерекше қоғамдық жағдайларды шешіп ереже салт дәстүр нышандарын жасады..

XIX ғасырдың ортасынан бастап билер сотымен қатар қазылар соттыда қоғамдық істер атқарды. Қазылар соты Құран нормаларын

басшылыққа алды. Бұл Қазақстанды мекен еткен халықтардың ислам дінін қабылдауымен Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанға өтіп, жаңа құқықтық жүйе - мұсылмандық немесе шарифаттың бекітілуімен байланысты болды. Бұл соттарда ауыр істерді талқылауды жүзеге асыратын молдалар судьялар болып табылды.

XX жүзжылдықтың басында көптеген облыстар мен уездерде көбінесе шешендер қазылар сотының сақталуын, ал қазылар соты жоқ жерлерде оларды құруды сөз еткен жиналыстар мен съездер болып жатты. Мәселен, қазақ буржуазиялық тобының Торғай облыстық съезі жұмыс істеп жүрген қазылар мен билер соты сақталады және халық соты ретінде бұрынғы негіздерде қызмет етеді деп шешім қабылдады; би - судьялардың төтенше съезін одан әрі шақыруды Уақытша үкіметтің уездік комиссары жүзеге асыруға тиіс болды.

Сотта шарифатын номалары құқықтық нормалармен қатар жүрді. Ескі мен жаңа, социализм мен патриархтық - феодалдық қатынастарда қазақтардың тұрмыстық өмірлерінде қайшылықтарға ие болды.

Билер мен қазы соттары революциялық комитеттер мен жергілікті кеңестердің бақылауында болғандығын атап өту қажет. Қазы не би сотының шешімімен келіспеген кез келген тараптар жергілікті халық сотына жүгіне алатын болды.

Қарастырылып отырған кезеңде көшпелі қазақ ауылында кеңестік соттармен қатар аралық соттар түрлері бойынша сот төрелігі функциясын жүзеге асыратын "ақсақалдар соты" жұмыс істеді. Ақсақалдар соты мағынасы жағынан билер мен қазылар сотынан ешбір айырмашылығы болған жоқ.

Біз статистикалық мәліметтер жергілікті жерлердегі істердің нақты жағдайларын көрсететін объективті болып табылмайтын сол тоталитарлық режимнің, кеңес кезеңінің мемлекеттік статистикасының ресми мәліметтерін келтірдік. Партиялық - кеңестік органдар көбінесе қажет нәрсені ғана берді.

Қазақстан аумағында билер, қазылар сотының, сондай-ақ ақсақалдар сотының тоқтатылғанына қарамастан, олар Кеңестік Қазақстанның халықтық, облыстық және Жоғарғы соттарын қалыптастыру мен дамытуда маңызды роль атқарды. Билер, қазылар және ақсақалдар соттарының қызметі туралы мұрағаттық жәдігерлер Қазақстан Республикасындағы мемлекеттің дамуының қазіргі кезеңінде де маңызды рольге ие. Қоғамымызда сот - құқықтық реформалаудың жүргізілуіне байланысты осы соттарды құру және даму тәжірибесі айрықша маңызды. Осы соттарды ұйымдастыру мен оның қызметінің көптеген ережелері Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырыстарында бірнеше рет жобасы талқыланған "Қазақстан Республика-

сының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының Конституциялық заңын жасау кезінде зерделеніп, барынша қолданылды. Осы заң жобасын әзірлеу кезінде судьялар ғана емес, Президент Әкімшілігінің, Бас Прокуратураның, Әділет министрлігінің жауапты қызметкерлері, ғалымдар және заңгерлер қауым қатысты.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасында билер сотын құрудың перспективалары.

Олар:

- халықтың және өзін-өзі басқару институтының құқықтық сауаттылығын арттыруға, белсенді азаматтық ұстанымды дайындауға, сот төрелігін атқару бойынша қызметке азаматтарды тартуға;

- қазақ сот төрелігінің ұлттық ерекшеліктері мен дәстүрлерін ескеруге, қылмыстық-түзету сипатындағы (күн, айып, көпшілік алдында кешірім сұрау, көпшілік соты) шараларды қолданбастан туындаған дауларды шешу мүмкіндігіне;

- жекелеген этникалық топтардың туыстық байланыстармен тұру жиынтығына, ортақ менталитетті білдіретін, оның ішінде кінәлілерді жазалау мәселелерінде діни және дәстүрлік байланыстардың ортақтығына;

- заңды бұзушыға моральдық - этикалық және адамгершілік императивті ықпал етуді бір мезгілде күшейте отырып, азаматтардың арасындағы қатынастарға мемлекеттің құқықтық әсер ету саласын азайтуға;

- билер соты шешімінің орындалуын мәжбүрлеп орындату арқылы емес, ұжымдық әсер ету және талқылау арқылы қамтамасыз етуге байланысты.

Сот бұл мемлекет пен азамат арасындағы дауларды шеше алатын құрылым. Ал мемлекетпен, мемлекеттік орган немесе лауазымды тұлғамен соттасуға деген мүмкіншілік сот жүйесінің ашықтығын, әділеттілігін білдіреді. Осылайша, ҚР-ның сот жүйесі дамып, өсіп келеді. Өз кезегінде, судьялар, әділеттілікпен, ашықтықпен, қабылданған шешімдерінің заңдылығымен халықтың сенімін ақтауы тиіс.

Дұрыс жасалған сот жүйесі Республикамыздың болашағының ашық, адамгершілікке мол, сенімді ұлт болашағына кепіл бола алатын мемлекеттік органдардың бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы – Конституция Республики Казахстан. - Алматы: “Қазақстан”, 1998.
2. Халиков К.Х. Некоторые вопросы борьбы с преступностью в

- Казахской ССР. Развитие демократических начал в организации и деятельности суда. - Алма-Ата, 1987.
3. Алиев Мирбашир Мирахмед Оғлы. «Қазақстан Республикасының Сот жүйесі мен құқық қорғау органдары». - Астана, 2004
4. Маами К.А. Становление и развитие судебной власти в РК. – Астана, 2001.

САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ИМАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ

Онгарбаева А.С.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Еліміздің президенті Н. Назарбаев: «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық. Қазақстан жоғары оқу орнының міндеті әлемдік стандарттар деңгейінде білім беру» – деген өзінің жолдауында еліміздің дамуына, дамыған елдермен теңесуіне мүмкіндік беретін білім екендігін айтып өтеді.

Жас ұрпақты адамгершілікке, әдептілікке, имандылыққа тәрбиелеуде ұлттық сана-сезімнің қайнар бұлағы салт-дәстүрлер, мақал-мәтелдер, құнды әдеби мұралар, нақыл сөздер болып табылады.

Адамның жарық дүниеге келуі, өсуі, ержетуі, тіршілік етуі, қартаюы, ата мен баланың қарым-қатынасы, үлкендік пен кішілік, сыйласты, әдептілік пен арлылық, инабаттылық тәрізді маңызды мәселелер имандылықтың маңызды құрамдас бөлігі ретінде ешқашан да назардан тыс қалмаған. Жастардың үлкендерге құрмет көрсетуі, үлкендердің кішілерге ізет білдіруі өмір сүру салтына айналған. Қоғамда берік қалыптасқан осындай көрегенділікпен өмір кешу дағдылары жинала келіп, барша адамгершілік қағидалардың, имандылықтың жазылмаған кодекстерінің қалыптасуына негіз болған. Бойына адамгершілік асыл қасиеттерді жинап өскен жасты „көргенді” деп, жүрегінен нұр, өңінен жылу кетпейтін әрдайым жақсылық жолын ойлатын, әр істе әділдік көрсететін адамдарды „иманды” деп атаған. Мұсылмандық дүниетаным бойынша имандылық иманнан пайда болған. Ал иман – жүректегі нұр, нұрдың сыртқы болмысы, яғни, имандылық – Алла тағалаға иман еткен адамға бітетін көркем мінез. Алла жіберген әрбір пайғамбарының міндеті – иман мен имандылыққа уағыздау деп саналған. Ең соңғы пайғамбар Мұхаммед (ғ.с.): „Мен ең ғажайып көркем мінезді толықтыру үшін жіберілдім”, - деу арқылы әлемдегі тәлім-тәр-

бие мен имандылықтың қаншалықты маңызды екенін көрсеткен, имандылыққа өзі бірінші үлгі болған делінеді. Алла тағала адамды иман мен имандылық үшін жаратқан, сондықтан: „Алланың мінезінен үлгі-өнеге алыңдар”, - деп уағыз далады. Имандылықтың негізінен мұсылмандар Құранда деп біледі. Құран Кәрімнің ең көп үлгі алған Мұхаммед пайғамбардың (ғ.с.) мінезі жайлы Хазіреті Айша: „Оның мінезі – Құран”, - деп жауап берген. Құранда: „Негізінен иман етіп ізгі іс жасағандар, намазды толық орындап, зекет бергендерге Раббыларының жанында сыйлық бар”, - делінген. Қазіргі зайырлы қоғамда да имандылық аса қастерлі, биік адамшылық қасиет ретінде ұғынылады имандылыққа қарама-қарсы жағымсыз сипат – имансыздық.

Академик Волков Г.Н. «... батыстан келген бұл рухани апаттан жастарды аман алып қалудың жолын қарастыруымыз керек. Ол әр халықтың ғасырлар бойы ұрпақ тәрбиесінде қалыптасқан, түрлі сыннан сүрінбей өткен халықтың бай тәжірибесіне сүйенген халықтық педагогика болмақ» - деп жазады.

Қазақ халқында ешқандай қағазға жазылмаса да, бала тәрбиелеудің белгілі бір жүйесі болған. Ол ғасырдан - ғасырға, ата-анадан балаға, баладан оның ұрпақтарына жалғасып келе жатқан ұлттық дәстүр, әдет-ғұрыптар мен салт-саналар. Олар халық педагогикасының басты тарауларының бірі.

Халық тәрбиесі – сол халықтың ой-арманымен, тіршілік тынысымен, шаруашылық кәсібімен, отбасылық, қоғамдық, ұлттық тәлім-тәрбие дәстүрімен тығыз байланыста туып, өсіп-өркендеп, дамып жеткен тарихи және мәдени мұрасы.

Өскін ұрпаққа тәлім-тәрбие беріп, олардың жан дүниесін дамыту жайында ұлы орыс педагогы К.Д. Ушинский “әрбір халық пен ұлт өз ана тілі мен салт-дәстүрін қастерлеп, тарихи даму жағдайына орай білім алып, тәрбиелеу керек” деген өзінің ұлағатты ойын “Родная речь” атты еңбегінде ерекше атап айтады. Халқымыздың ұлы перзенті Ы. Алтынсарин өзінің еңбектерін ана тілінде жазып, “бала тәрбиесі оның табиғи ортасы мен халқының салт-дәстүрі рухында тәрбиеленетін болса, оның сана сезімінің дамып жетілуі де ұлты мен халқына қызмет ететін көкірегі ояу, салауатты азаматтар болып өседі» - деген.

Ал, Шәкәрім Құдайбердиев: «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады, олар барлығынан басым болатын адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек. Бұл сапалар адамды дүниеге келген күнінен бастап тәрбиелейді», - деп жазады. Шынында да, құнды қасиеттерге ие рухани адамды қалыптастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Адамның Адам болып қалыптасуында ата-аналармен қатар тәрбиеші мен мұғалімнің ролі зор. Яғни, білім жүйесінің қызметкерлеріне

болашақ ұрпақты тәрбиелеуде үлкен жауапкершілік жүктелген. Сондықтан бұл істе асығыс шешім, жалған әдіс, қалыптағыдай қатып қалған, ескірген тәсіл қолданылмауы тиіс.

Қазақ халқының этностық ерекшеліктерін байыптасақ, бұл халық ұрпақ сабақтастығын сақтап, алысты жақындатып, аразды татуластырған, ізетті келіннен таныған, татулықты абысыннан тапқан, дарқандықты даласынан, даналықты бабасынан, пәктікті баласынан алған халық. Қазақ адамгершіліктің басы әділдікті ту етіп, әділдіктің басы болған адалдықты анасынан алған. Аналар ұрпақты ұлағаттыққа баулып, дауға - дәру, жауға - қару, араздыққа - араша, татулыққа - тамыр, тазалыққа - нәр, пәктікке - пәрмен, дәстүрге - дәрмен, өнерге - тұлпар, көкте - сұңқар етіп тәрбиелеген.

Халқымыздың ғасырдан - ғасырға қастерлеп келген құнды дәстүрлері өте көп. Оны бүгінгі ұрпақ қаншалықты біледі, қастерлейді, білмесе білуге ұмтыла ма, “халқын сүйген салтын да сүйеді” демекші, олар ата - салтын мақтаныш тұта ма, деген сұрақтар төңірегінде ойланғанымыз жөн.

“Қазақтар балаңды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле”, - дегендей халқымыздың бойына сіңген атадан балаға жалғасып келе жатқан ұлттық тәрбиесі өзге ұлттардан ерекшеленіп, өздеріне тән қасиеттерді көрсетіп тұратындығын жоққа шығара алмаймыз.

Адам бойындағы бар игі қасиет мектеп қабырғасында қаланады. Сондықтан еліміздің ертеңгі ұлт тізгінін ұстар жастарымыздың тәрбиесіне аса мән беру – біздің негізгі мақсатымыз. Осыған орай мектептегі тәрбие үрдісін ұлттық қағидалармен толықтыру өте қажеттілікті талап етеді. Бүгінгі таңдағы мектептер балаларға жекеленген ғылыми пәндерді терең оқытуға тырысса да, адамгершілік құндылықтар арқылы тәрбиелеуге мән бермей келеді. Соның салдарынан жастарымыз жағымсыз қылықтарға бой алдырып, имандылық дегеннің не екенін білмей өсуіне әкеліп соғуда. Ендеше рухани - адами салауаттылық жолын қалыптастыру уақыты жеткен тәрізді.

Бүгінгі күні тіліміздің аясы кеңіп, қазақ мектептерінің саны да артып келеді. Алайда ең керегі оқу орнының сан емес – сапасы екенін естен шығармау керек.

Көбінесе тақырдан басталған халықтық тәрбиенің негізі – орыс мектептеріне арналған оқулықтар мен оқу құралдарынан, әдістемелерден аударып бағдарламаларға енгізілді. Ал, бұл тұста атап айтып тұрғандай, біздің ұлтымызға ғана тән тіліндегі, дініндегі, өмір сүру үрдісіндегі, тұрмыс салты мен әдет-ғұрпыдағы басқа ешбір халықта қайталанбайтын ерекшеліктер ескерілмеді. Басқасын былай қойғанда

жетпіс жыл бойы солақай саясаттың шырмауында, сол кездегі саясатқа байланысты қазақ мектептерінде, ұлттық мектептерде тәрбие мүлдем жүргізілмегендігін ешкімге жасырын емес. Бүгінгі таңда тәуелсіздігіміздің жиырма бес жылдығын атап өтерде, егемендігіміздің еркіндігінің есебі өмірдің – сан-саласында қанат жайып, шарықтаған тұста, әлі де ауыз толтырып, ұртымыз ісіп, мақтанып айта алмайтын күрмеуі шешілмей келе жатқан мәселелер аз емес.

Жоғарыдағы ойымызды тірілтер болсақ, көптеген мектептерде “Халық педагогикасы” өз дәрежесінде жүргізілмейді.

Осының салдарынан ұлттық дәстүр мен әдет-ғұрыпты аяқ асты ету, үлкенді кішінің, ата-енені келіннің сыйламауы, ағаның ақылын інінің алмауы, жастардың еңбекті сүймеуі, жатып ішер жалқаулық, нашакорлық пен маскүнемдік, пайдакүнемдік т.б. сорақы қылықтар жастар арасында жиі көрініс беруде.

Бала тәрбиесі баршаға ортақ іс. Оған көпшілік қоғам болып жұмылу, парасаттылық пен байсалдылық керек. Ұрпақ тәрбиесіндегі ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрі мен тағлымдарын, мәдениет тарихын, бұрын - соңғы ұлы ойшыл педагогтардың еңбектерін оқып жетік білмей, оны жақсы меңгермей тұрып келер буынға дұрыс тәрбие - тағлым беру мүмкін емес. Себебі, өткенді жақсы білмейінше келешекке сапар шегу, Л. Толстой айтқандай, айсыз қараңғыда сүрлеу соқпақ іздеп шатасумен пара-пар. Сондықтан да ұлттық салт-дәстүрлерді бала бақшадан бастап жоғары оқу орындарында дейін кең түрде насихаттау қажет.

Бұл мәселемен Республикаға есімі танымал ғалымдар мен педагогтар, атап айтқанда, Қ. Жарықбаев, С. Қалиев, С. Ұзақбаев, М. Балтабаев, Ә. Табылдиев, С. Тілеуова, Қ. Ералин, Б. Ортаев сынды зерттеушілер айналысқан.

Қазіргі таңда салт-дәстүрлердің тәрбиелік мәнін ашу, тәрбиелік әдіс-тәсілдерін жетілдіру қажеттігі айқын көрінуде. Салт-дәстүрлердің тәрбиелік қажеттілігі мен оның тәрбие үрдісінде қолданудың арасында қарама-қайшылық орын алуда.

Имандылықтың құраушы сапалық қасиеттерін анықтау және оларды қазақтың салт-дәстүрі арқылы жастардың тәрбиесіне ықпалын жетілдіруге ұсыныс беру.

1. Педагогикалық, психологиялық, философиялық, арнайы немесе әдістемелік әдебиеттерді зерделеу.

2. Қазақ салт-дәстүрлерінің тәрбиелік мәнін ашу.

3. Оқу процесінде қазақ салт-дәстүрлерінің пайдалану барысын айқындау.

4. Қазақ этнопедагогикасы мазмұнының имандылық тәрбие беру-

дегі мүмкіндіктерін ашу.

5. Қазақ этнопедагогикасы негізіндегі имандылық тәрбиенің жолдары мен құралдары, нысандары мен әдістерін айқындау.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы, 2014
2. Нысанбаев Ә., Қазақстан Ұлттық энциклопедиясы. - Алматы, 1999.
3. Қалиұлы С. Қазақ энциклопедиясының теориялық негіздері мен тарихы (Оқу құралы). –Алматы, 2003.
4. Бегалин С., Шығармалар жинағы. - Алматы, 1966.
5. Кенжалин Ж. Ұлт рухын ұлықтаған ұрпақпыз. – Алматы, 2005.
6. Жастар өміріндегі патриоттық тәрбиенің орны. Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. -2003. - №4
7. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. – Алматы, 1999.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫНЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУ ЖОЛДАРЫ

Сапарғалиева Г.С.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледж, Өскемен,
Қазақстан*

Қазіргі заманғы білім беру тұжырымдамасының бағыты - ізгілікті жеке тұлғаны қалыптастыру. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің басты мақсаты - ұлттық жеке адамзаттық мәдени құндылықтар негізінде жеке тұлғаның қалыптасуына қажетті жағдай жасай отырып, оның шығармашылық қабілетін дамыту» деп атап көрсетілген. Осыған орай мектеп мұғалімдерінің алдында оқушыға білім-білік дағдыларын игертіп қана қоймай, қабылдауын, ойлауын, қиялын, сезімдерін, ерік-жігерін, яғни оқушыны жан-жақты дамыту міндеттері тұр.

Шығармашылық қабілетті тәрбиелеудің алғы шарттарына мына нәрселерді жатқызуға болады:

- Оқушылардың шығармашылық қабілет деңгейін анықтау.
- Қызығушылық пен таным белсенділігін арттыру.
- Оқушы мүмкіндігіне сай шығармашылық тапсырмаларды жүйелі орындату.
- Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды кезең бойынша сатылап дамыту.
- Мұғалім өз ісіне шығармашылықпен қарап, сабақты шығар-

машылықпен өткізу.

Осы мәселелер өз шешімін тапса, жан-жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғаны тәрбиелеу ісі өз мақсатына жетеді. «Мектеп жаны – мұғалім», - деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай әр мұғалім шығармашылықпен дайындалуына тура келеді. Көп іздену, дайындалу, көрнекіліктер, қосымша әдебиеттерді орынды қолдана, білу - негізгі мақсаты. Математика мамандарының іскерлігі, білім мен біліктілігі, ой ұшқырлығы өте қажет. Оның ішінде оқушының шығармашылық қабілетін дамыту орны ерекше. Баланы шығармашылыққа дамыту үшін психологиялық, педагогикалық алғы шарттарды негізге алған жөн:

- Білім дағдыларын жүйелеу;
- Оқушының өзін-өзі дамыту;
- Өзіне сын тұлғасынан қарау;
- Қабілетін жетілдіруге бағыттау;
- Пікір шектелмейтін еркін шығармашылыққа қалыптастыру.

Оқушының шығармашылығын дамытуға арналған жүйе құрғанда және сол арқылы іс-әрекетті ұйымдастырғанда интеллектуалды жоғары, ойлау қабілеті дамыған, үздік, тәрбиелі, шығармашылық жоба жасай алатын, өз көзқарасын дәлелдей алатын тұлға қалыптастыруға болады. Оқушылардың шығармашылығын дамыту үлкен маңызға ие.

Бұл педагогикалық білім беруді демократияландыру, құқықтық, жариялылық бірлесе сабақ өтумен шығармашылық ынтымақтастық қатынастарын бекіту. Қазіргі заман талабын жете түсінген ір бір ұстаз, өз Отанын шексіз сүйетін білімді, іскер, адамгершілігі мол парасатты, мәдениетті жан – жақты жетілген ұрпақ даярлауға міндетті.

Әрбір ұстаздың мақсаты мен міндеттерінің жүзеге асуы өз пәндерінен оқушыларға үздіксіз білім беру, сабақ сайын ұлттық-рухани тәрбие бойына сіңіріп отыру.

Мағжан Жұмабаев былай деп айтқан екен. «Сыртқы сезім мүшелері арқылы қабылданған дүниенің дамуына әсер ететін, ішкі сезімдердің жанды болуы, алдымен адамның зейініне байланысты. Бала зейінді болмаса ешнәрсе үйрене алмайды».

Оқушыны жобалау шылыққа, шығармашылыққа баулу, ізгілендіру бағытын өрістетудің мәні пәндерді оқыту жүйесін жеке тұлғаның құрылымымен, оның даму заңдылықтарымен сәйкестікте ұйымдастырудан көрініс табады. Оқушының өзін-өзі тануына, өзіндік санасының өсуіне, оның дара тұлға ретіндегі қасиеттерінің қалыптасуына мүмкіндік туғызу жаңа педагогикалық парадигманың өзегін құрайды. Педагогика ғылымы мектеп алдына жеке тұлғаны қалыптастыру міндетін әлдеқашан-ақ қойғанмен, шын мәнінде оның жүзеге асуында

әлде толық шешімін таба алмай отырған мәселелер жеткілікті. Қоғамның даму деңгейі мен әлеуметтік сұраным талаптарына үндес жүйеленген білім көлемі оқыту тәрбиелеудің басты ұстанымдарына сәйкес іріктеліп, оны меңгерту үдерісі педагогикалық психологиялық жаңа бағыттарын басшылыққа ала отырып ұйымдастырылған жағдайда көздеген мақсатқа қол жететіні аян.

Оқушылардың шығармашылық ізденістерін көтеру төрт кезеңнен тұрады.

I-кезең – бұл кезеңде мұғалім оқушыға қарапайым таным әрекетімен таныстырады. Есептерді шығаруға бағыт беріп, өз бетімен орындалуына мүмкіндік береді.

II-кезең – бұл кезеңде мұғалім есепті шешудің әр түрлі тәсілдерін көрсетіп талқылай отырып қолайлысын, тиімдісін таңдай білуге үйретеді.

III-кезең – бұл кезеңде оқушыға өте үлкен жауапкершілік жүктеледі. Оқушы сыныптан тыс қосымша оқуға жалпылама қорытынды жасай білуге үйрену керек, жұмысына анализ беріп, алдағы жұмысына жоспар құра білу керек.

IV-кезең – бұл кезеңде оқушы жұмысы ізденімпаздық мағына алады. Кейбір теориялардың дәлелдемесінің басқа тәсілдерін табу, ғылыми-конференцияға баяндама дайындау.

Осы мақсатта оқушылардың функционалдық сауаттылығын дәстүрлі емес сабақтар арқылы көрсетуді негізге алып отырмын.

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жағдайы. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру – жаңаша педагогикалық теория мен практиканың өзекті мәселесі болып тұр. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту - оқу тәрбие процесіне ықпал етудегі өмір талабы. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары, олардың танымдық қабілеттері мен өзіндік іс - әрекеттерді дамыту педагог, психолог, әдіскерлер және мұғалімдердің міндеті. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту - мәселені шешуде, оқу сапасының артуына, технологияларды ұтымды қолдануға көмек беретін негіз болып табылады. Мектептік білім беру жүйесін жаңа уақыт талабына орай өзіміздің ұлттық болмысымызға, негізге алынған ұстанымдарымызға сай жетілдіру үшін «Нәтижеге бағдарланған білім» моделін ұсынады. Мектеп түлектерін өмірде болып жатқан өзгерістерге дайындау және білім беруді заман ағымына сай өзгерту мақсатында оқытудың түпкі нәтижесі ретінде оқушылардың игерген құзыреттіліктері алынған. 1 Математика сабағында функционалдық сауаттылығын дәстүрлі емес сабақтар арқылы көрсетуге қажетті құралдар. Сабақта дұрыс алынған проблемалық си-

туациялар, құбылыстар мен шамалар арасындағы тәуекелдікті дұрыс анықтай білуге дайындайды. Бұл кезде оқушылардың ойлауы белсенді, үдемелі жұмыс жасайды. Мәселені сәйкестендіру кезінде сұрақтар қою арқылы – практикалық есептер, мына талаптарды қамтамасыз етуі қажет. Оқушылардың есептерді кез - келген әдіспен шешу, оқушылардың шығармашылық қабілетін кеңейту. Дәстүрлі емес сабақтардың классификациясы. Дәстүрлі емес сабақтардың көбеюіне байланысты оны классификациялау қажет болды. Классификациялау үлкен көлемді ақпараттан өзімізге қажетті және қызықты, бөлімдерді бөліп алуға көмектеседі. Қазіргі кезде нақты нұсқаулармен ғана жүре алатын, өзіндік пікірі, көзқарасы, ойлау қабілеті төмендеп кеткен, осының негізінде сабақ пен әдіс тәсілдердің бір - біріне сәйкес келмейді. Осыдан келіп өзіндік «мені», өзіндік көзқарасы бар «ой - пікірі» қалыптасқан тұлғаны қалыптастыру үшін, мұғалімнің бойында да тұлғаның қасиеті болу керек.

Сабақтарға Ж. Қараевтің «Деңгейлеп оқыту»технологияларының элементтерін енгізуге тырысамыз.

Бұл технологиялар шығармашылықпен жұмыс істейтін оқушыға үлкен мүмкіндік береді. Ол басқа оқушылардың ілгерілеп жұмыс істеуіне және әдебиеттерді пайдалана білуге және жұмысына жоспар құра білуге үйретеді. Мұғалімнің шығармашылықпен еңбек етуіне мүмкіндігі мол. Оқушыны қостай отырып, оны өз еркінен тыс елеусіз түрде тура шешімге бастау мұғалімнің негізгі мақсаты екенін естен шығармауымыз керек. Сонда ғана өзіне сенімді шығармашылықпен айналысатын білімді оқушы даярлай аламыз. Шығармашылыққа үйрету кезеңінде оқушының көңіл-күйіне түрткі болатындай жағдай туғызбау керек. Осы психологиялық әсер оқушыны шығармашылыққа құлшындырады. Мұғалім әрқашан баланың жетістігін мадақтап, көтермелеп, құптап отырса, оның өз-өзіне деген сенімі оянады, өзін еркін ұстайтын болады. Сонымен қатар, өтілетін сабақтың оқу материалын терең ұғына біледі, оқуға,білімге деген құштарлығы дами түседі. Өз идеясын жүзеге асыруға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдер іздейді, өз мүмкіндігін дамытады. Шығармашылық әрекеттерде баланың іздену жұмысы басты нысана болуы қажет. Оқу әрекеті баланың жалпы қабілетін дамытса, шығармашылық әрекет нақты жағдайды шешу барысында нәтижеге жеткізетін қабілеттерін дамытады. Қорыта айтқанда оқушы бойында шығармашылықты дамытудағы үздіксіз құлшыныс, оқуға, білімге деген ұмтылыс өшпей, күннен-күнге дами түсуі қажет. Сонда ғана оқушының ішкі дүниесі, сыртқы ортамен байланысы дамып, оқушы дүниетанымы арта түсері анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Глейзер Г.И. Мектептегі математика тарихы. – Алматы, 2012.
2. Собалақов А. Математика тарихынан. – Алматы, 2013.
3. Егемен Қазақстан», 27 тамыз 2008 жыл, 14-бет
4. Дополнительные главы по курсу математики 7-8 классов для факультативного занятия. Пособие для учащихся. / Сост. К.П. Сикорский. – М.: «Просвещение», 1969.
5. Төлепов Ө.Ш. Математика. - Астана: «Фолиант», 2007.
6. Бертісканова К.Т. «Математика тарихы» пәні бойынша оқу әдістемелік кешен. – Алматы, 2014.

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қабдықалиқызы Ж.

«№11 мектеп-гимназиясы» КММ, Өскемен, Қазақстан

Бүгінгі ұлттық білім беру жүйесінде қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда жаңа технологияларды сабақта қолдану - жаңа оқытудағы заман талабы. Осындай іргелі технологиялардың бірі - ақпараттық-коммуникативтік технология болып саналады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жиі қолданылатын мультимедиялық технология. Оны сабақта қолдану сабақтың құрылымын өзгертпейді, негізгі кезеңдер сақталады, тек уақыт сипаттамасы өзгереді. Ынталандыру кезеңінің ұзартындығын атау қажет. Бұл - оқушының оқытуда білімін толықтыруға деген қызығушылығын, шығармашылық қабілетін көтерудегі қажетті шарты. Мультимедиялық тұсаукесер (презентация) жүйелі аналитикалық ойлауды дамытады, сонымен қатар тұсаукесердің көмегімен танымдық қызметін ұйымдастырудың әр түрлі формаларын қолдануға болады: фронтальды, топпен, жеке. Мультимедиялық тұсаукесер сабақтың үш мақсатына сәйкес келеді.

Мультимедиялық тұсаукесер сабақтың дидактикалық мақсатына барынша қолайлы әрі тиімді болып сәйкеседі: білімділік аспект: оқу материалын оқушының саналы игеруі; дамытушылық аспект: оқушының танымдық, қорыта білу, талдау, салыстыру, шығармашылық қабілетін белсендіру, дамыту; тәрбиелік аспект: ғылыми көзқарасын, өзіндік және топтық жұмысты ұйымдастыра білуге, өзара көмек көрсетуге тәрбиелеу.

Инновациялық үрдістің негізі - жаңалықтарды қалыптастыру,

қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады.

Инновация мәселелерін өз еңбектерінің арқауы етіп жүрген бір-қатар ғалымдардың еңбектерін жазған анықтамаларын қарастыра отырып, талдай келе бұл ұғымның белгілі уақыт арасында жаңашыл идеяны қайта қарау, жаңалау деп айтуға болады [1, 28 б.]. Сәл ертерек кездің өзінде белгілі қолданылып жүрген идеялар жаңа бағытта ұсынылса, мұның өзі инновациялы деп аталған. Осыларды негізге ала отырып, инновацияны «жаңалық», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «әдістеме», «жаңашылдық», ал инновациялық үрдісті «жаңа әдістеме құралы» ретінде ұғынатын боламыз.

Сонымен қатар инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Кейінгі кезеңде ғалымдар өз зерттеулерінде оқу-тәрбие ісіне жаңалықтарды енгізіп тарату мәселесін қарастырып жүр. Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру педагогикалық технологияны ендіруді талап етеді. Ал жаңа педагогикалық технологияның түрі, қолдану ерекшелігі, одан туындайтын мәселелер әлі де зерттеуді қажет етеді.

Жаңашылдық адамдардың кәсіптік қызметінің бәріне тән болғандықтан ол зерттеу мен талдаудың және тәжірибеге енгізудің нысанына айналған. Сонымен қатар жаңашылдық өздігінен пайда болмайды, сондықтан ол ғылыми ізденістің тұтас ұжымның атқарған белсенді іс-әрекетінің нәтижесі ретінде көрінеді [1, 78 б.].

Инновация ұғымы көпшілік жағдайда техникалық өндіріске қатысты қолданылып келгенімен, кейінгі жылдары педагогикалық әдебиеттермен білім беру тәжірибесінде кеңінен көрініс тауып отыр.

Педагогикалық үдерісте инновация оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері, мақсаты мен мазмұнына, мұғалім мен оқушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізу деген ұғымды танытады. Жаңашылдық адамдардың кәсіптік қызметінің бәріне тән болғандықтан, ол зерттеу мен талдаудың және тәжірибеге енгізудің нысанына айналған. Жаңашылдық өздігінен пайда болмайды, сондықтан ол ғылыми ізденістің, жекелеген мұғалімдер мен тұтас ұжымның әрекетінің нәтижесі ретінде басқаруды қажет етеді.

Мультимедия, бұл - қарқынды дамып келе жатқан, өзіне теледидарлық кескіндеудің және стереодыбыстық бейнелілігі мен нақтылығын дербес компьютердің интерактивтік мүмкіндіктерімен біріктірген ақпараттық технология. Мультимедия құралдары деп бірыңғай басқару элементі- компьютермен жалпы негізде өңделетін өзара байланысты мәтіндік, графикалық, көру және дыбыстық деректердің комбинациясын атайды [2, 101 б.].

Оқытуда негізгі салмақ оқушының жаңа білімді қабылдауына салынып, игеруіне, ізденуіне жұмсалады. Мұндай әдістемені оқушы ауырып сабақ босатқанда немесе тапсырманы орындап үлгермеген жағдайда қолдану ыңғайлы. Бұл жағдайда оқушылар информатика кабинетіне келіп, аяқталмаған тапсырманы толық орындауына болады. Сондай-ақ сабақ уақытында өз тапсырмаларын орындап болғандар басқа оқушыларды тоспай, келесі бөлімге ауыса беруіне болады. Осылайша оқушының жеке жұмыс істеу тәртібіне байланысты барлығы жақсы нәтижеге қол жеткізеді. Мультимедиялық қосымшалар осындай жұмыстарды ұйымдастыруға көмектеседі және бірнеше көмекші тақырыптарды өзіне кірістіре береді. Бұл жағдайда өз бетімен білім алуға, оқушының басқалардан ілгері озуына да болады. Тұсаукесер күрделі, салалы түрде болады. Тапсырмаларды дұрыс орындай отырып, келесі кезеңге өту қажет.

Сабақта ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолданудың тиімді жақтары айтарлықтай көп. Атап айтсақ, АКТ қолдану қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының мазмұнын байытып, жаңа сабақты түсіндіру барысында, сабақты қорыту кезінде тиімді. Осылайша оқу үдерісінің тиімділігі артпақ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Профессионально-ориентированное иноязычное образование: Проблемы. Состояние. Перспективы: республиканская научно-практическая конференция. 28 мая 2010 г.- Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2010.
2. Қазақ тілін жоғары деңгейде меңгерудің тақырыптық лексикалық минимумы. - Астана: Ұлттық тестілеу орталығы, 2011.

РЕФЛЕКСИЯ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ ТАЛДАНУЫ

Аликанова Э.А.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Рефлексия терминінің латын тілінен аудармалары: «reflekto - кері бұру; «refleksys»-кері қозғалу, кері бұрылу; «reflexio» - кері қарау. Сонымен қатар латын тілінде «animus reflektare» - көңіл бөлу, еске түсіру, ойлау дегенді білдіреді. Рефлексия - субъектінің өзіндік ішкі психикалық күйін тану үдерісі дегенді білдіреді.

Психологияда рефлексия адам санасының ең маңызды ерекшелігі

ретінде анықталады. Рефлексия терминінің латын тілінен аудармалары: «reflekto»-кері бұру; «refleksys»-кері қозғалу, кері бұрылу; «reflexio» - кері қарау. Сонымен қатар латын тілінде «animus reflektare» - көңіл бөлу, еске түсіру, ойлау дегенді білдіреді. Рефлексия – субъектінің өзіндік ішкі психикалық күйін тану үдерісі дегенді білдіреді [1, 29 б.].

Философ, логик, психолог, педагог ғалымдардың еңбектерінде (А.А. Бизяева, Л.И. Божович, Д.В. Выготский, К.Я. Вазин, Гегель, В.В. Давыдов, А.И. Зимняя, А.Н. Леонтьев, Л.С. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин, Г.П. Шедровицкий және т.б.) «рефлексия» ұғымына берілген анықтамаларды төрт топқа бөлуге болады: әлеуметтік-психологиялық анықтамалар (рефлексия – субъектінің ойлану, өз ойларын талдау, өзінің психикалық күйін саралау, өз әрекетін талдауға деген бейімділігі; рефлексия ойлау мен іс-әрекетте - тұлғаның өзінің әрекет етуінің механизмі; кооперация мен коммуникацияда - «үстіне», «сыртқа» ұстанымсына шығу механизмі; өзіндік танымда - ішкі бағыттылықта өзінің орнын анықтау механизмі мен «Мен-ділік» шекарасын белгілеудің әдісі); логикалық-гносеологиялық анықтама (рефлексия – адам ойының қағидасы, өзіндік әрекеттердің алғышарттарын ұғыну, білімнің мазмұнын және оның танымдық әдістеріне талдау жасау); әлеуметтік-философиялық анықтамалар (рефлексия - өзіндік сананың маңызды элементі, оны дамыту факторы; рефлексия – бұл ішкі қарама-қайшылықтардың өзектілігін тауып, оларды шешу жолдарын көрсететін, өзінің тәжірибиелік іс-әрекетін сезінуге бағытталған, адамның өзін-өзі тану қабілеті); педагогикалық анықтамалар (рефлексия - өзін-өзі танудың, түсінудің, тексерудің, бағалаудың негізгі тәсілі және ойлаудың қажетті құралы) [2, 23 б.].

Рефлексия ең алғаш философияда пайда болып, адамның санасында болып жататындарды ойлау үдерісі ретінде танылған. Сонда рефлексия адамның рухани әлемінің мазмұнын ашушы өзін-өзі тану іс-әрекеті. Алғаш рефлексия ұғымын қолданысқа енгізген ежелгі грек философтары болып табылады. Сократ адамның маңызды міндеттерінің бірі өзінің рухани белсенділігінің танымдық функцияларын тану деп білді. Платон өзін-өзі танудағы ақылдылықты тәрбиелеуді өзі туралы білім ретінде анықтады. Аристотель рефлексия ретінде құдайлық ақылды, яғни зат туралы білім мен білімнің бірлігін, яғни ойлаушы және ой ретінде мойындады. Уақыт өте келе рефлексия ұғымы кеңейді, бұл бір жағынан философиядағы жаңа заман мәселесі адам білімінің көзін негіздеуге байланысты болды. Р. Декарт рефлексияны индивидтің өз ойларының мазмұнына шоғырлана алуы ретінде қарастырды. Нәтижесінде алынған өзі туралы білім бұл жалғыз нақты

білім болып табылады. Дж.Локк рефлексияны ішкі тәжірибе ретінде қарастырып, оны сыртқы орта жайлы сезім мүшелері қабылдауларына негізделген білімнің жалғыз көзі деді. Кейінірек бұл интраспективті психологияның басты аксиомасы болды. Рефлексияны ғылыми зерттеу Локк еңбектерінен бастау алады. Локк ең алғаш рефлексияны ерекше психикалық шындық екенін көрсетті. Ол оны ақылдың өзін-өзі бақылау әрекеті ретінде анықтап: «... ақыл өз іс-әрекеті мен оның көрінулерін итермелейтін бақылау, соның негізінде санада осы іс-әрекет идеялары туындайды». Неміс классикалық философиясында гносеологиялық мәселелерді қарастыру рефлексия жайлы білімдер ерекше дамыды. Мұнда рефлексия өзіндік таным құралын талдау ғылымы ретінде немесе теориялық интроспекцияның ерекше түрі ретінде түсінілді. И. Кант рефлексияны адамның танымдық қабілеттілігі негізіндегі зерттеулермен байланыстырып қарастырды және оның ұғымдарды қалыптастырудағы ерекше рөлін көре алды. Ол қоршаған орта заттарын бір-бірімен салыстыру негізінде логикалық рефлексияны және салыстырылған елестер қандай да бір танымдық қабілеттілікпен сезім немесе санамен байланыстыру арқылы трансцендентті рефлексияны бөліп көрсетті (Кант, 1965). Гегель рефлексияны танымдық үдерістің керекті кезеңі ретінде мойындап, сонымен қатар оның шектеулерін де атап көрсетті. Ол сонымен бірге рефлексиядағы адам жанын дамытушы қозғалтқыш күшті де көре алды. Жалпы сол кезеңдегі Батыс Еуропа философиясында рефлексия бағыты қарқынды дами бастайды. Рефлексиялық қағиданың көптеген бағыттарының ішінен рефлексияның рөлі ерекше мәнді болғандарын қарастырайық [3, 290 б.].

Гуссерль феноменологиясында рефлексия сана танудың әмбебап тәсілі ретінде сипатталады. Қазіргі герменевтика (Г.Гадамер, П. Рикер, К. Ясперс) рефлексияның негізгі функциясы ретінде мәнділікті интерпретациялау және негіздеу деп қарастырып, рефлексияны мәнділік және «Мен» арасындағы қатынас ретінде көрсетеді. Экзистенциализм философиясы (Ж. Сартр, М.Хайдеггер, С.Франк) рефлексияның жаңа мазмұнын ашады: рефлексия адам ұятының дауысы бола отырып, сананы бақылаушы функциясына ие этикалық қасиетке жатады. Рефлексия «саналы ойлау» ретінде адамда кінәлілік сезімін оятады, адамды өзінің адамгершілік ұстанымын бағалауға итермелейді, оның өмір сүру барысын айқындайды. Қазіргі философияда рефлексиялық бағыт дәстүрлі және әртүрлі мәдениет формасындағы (өнерде, тілде, ғылымда және т.б.) білім мазмұны жайлы рефлексия, ойлау үдерісі жайлы рефлексияда белсенді жүзеге асырылуда. Ақпараттанған қоғамдық жағдайда, білімнің дифференцияциясы және ық-

палдастығының өсуіне байланысты рефлексияның әдіснамалық функциясы қарқынды дамуда. Осы рөлде рефлексия пәнаралық әдіснамалық мәселелерін шешуде, пәнаралық ғылыми зерттеулерді ұйымдастыруда, ірі жүйелерді басқарудың тиімділігін жоғарылату үшін қолданылады. Рефлексиялық бағытты қазіргі философиялық ғылымда жүзеге асырудың болашақтық бағыты ғылымның өзіндік рефлексиясын зерттеу болып табылады. Өзіндік рефлексия ғылымы қоғамның рухани өміріндегі өз орнының мәнділігін, моральдық қағидаларды, зерттеудің мүмкін болар салдарын саналау, ғылыми ізденістерді тіл құралдары арқылы сипаттау. Ғылымда рефлексия өзіндік ғылыми, әлеуметтік, этикалық, тіпті эстетикалық бағыттылыққа ие. Әрине, мұндай бағыт ғылыми ізденістердің дамуына ықпал жасап, оның өнімділігін арттырады және оның рухани әлеуетін байытады (Ладенко, Семенов, Степанов) [4, 176 б.].

Рефлексия жайлы білімнің дамуы оның ары қарайғы дифференциациялануына әкеледі. Қазіргі философияда рефлексияның негізгі үш түрін бөлі көрсетеді.

Тұлға мен оның іс-әрекетінің күрделілігі, көп мәнділігі адамның белсенділігінің психологиялық реттеу ерекшелігі мен іс-әрекетінің өзіне тән сипатымен шарттанады.

Адамның кәсіби іс-әрекеті меңгеруі мен таңдауы оның қоғамдық және жеке өмір тәжірибесіне байланысты. Сондықтан кәсіпті меңгеру тек қандай да бір когнитивті жүйелерді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар адамның жеке тұлғалық құрылымның қайта құрылуы мен субъективті тәжірибесін терең қарастыруды қажет етеді.

Рефлексия мәселесінің дамуы мен қалыптасуын зерттеген Г.П. Щедровицкий (1929-1994) болды. Оны рефлексия философиялық көзқараста қызықтырды яғни «құрастыруды басқаратын нақты ережелер немесе табиғи іс-әрекеттердің даму заңдылықтарының механизмдерінің көрінуі» болды. Г.П.Щедровицкий рефлексияны түсіндіру үшін «рефлексивті шығу»түсінігін енгізді, ол «индивит үшін қажет» іс-әрекеттің өткен көзқарасынаншығып жаңа жаңа көзқарасқа өту, сырттай қарағанда жасалған әрекеттерге қатынасымен және болашақ жоспарланған әрекетке қатынасы.

С.Ю. Степанов пен И.Н. Семенов еңбектерінде рефлексия жеке даму қасиеттерінің даму механизмдері ретінде қарастырылады. Сонымен бірге рефлексия іс-әрекеттің бағытында, оның мәні оны іс-әрекет құрылымының компоненті ретінде қарастырудан тұрады. Осы бағыттағы өкілдерге Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев жатады.

Практикалық қатынаста Л.С.Выготский психикалық дамуда рефлексияның теориялық рөлін ескерген. Ол «байланыстың жаңа типтері

мен функцияның бірлестігі санадағы өзіндік процестің бейнесі ретіндегі болжамы» деп есептейді. Мұның негізінде сыртқы әлемдегі жағдайларды өзінен кез келген қайғыруды өткеру деп түсіндіріледі.

Сонымен қатар Л.С. Выготский онтогенез үдерісінде адамның рефлексивті мүмкіндіктерінің игеруімен жеке психикалық актіде тұлғаның қатысуы байқалады деген ойы да маңызды. Бұл тұжырым ішкі тұлғалық белсенділіктің психикалық актісі арқылы байқалу мүмкіндігін менгереді. Выготский рефлексивтіліктің эмпирикалық зерттелу мүмкіндігін ескереді. Сонымен қатар жас ерекшеліктер, соның ішінде адамдағы рефлексияның пайда болуы мен сананың құрылу кезеңі ретіндегі жас өспірімдік кезең айтылады [5, 260 б.].

А.Н. Леонтьев рефлексияны психикалық бейненің формасы ретінде, сыртқы іс-әрекетің ішкіге механикалық түрде өтуідеп қарастырады. Рефлексия адамда өзінің сыртқы іс-әрекет шындығында, өзінде сананың пайда болуы ретінде қарастырылады. Мұнда рефлексия енді сананың критериясы ретінде көрінеді.

Б.Г. Ананьев тәрбиемен өзін ақылды етіп тәрбиелеу жайлы сұрақ қойып, оқушылардың өзіндік жұмыс процесінде оны бақылап, рефлексияның даму мәселесін ажыратты. Рефлексия мәселесі, оның рөлі нақты және гумунитарлық ғылымдардың әртүрлі теориялық бағыттарында, соның ішінде жалпы, әлеуметтік, педагогикалық психологияның т.б. әртүрлі бағыттарында зерттелген. Психологияда рефлексия мәселесі сананың мәселесімен үздіксіз байланыста, осындай сапада рефлексия шет елдердегі сияқты отандық психотерапияда да кен таараған.

Рефлексия ішкі және сыртқы тіршіктің күрделі және қайшылықты сипатын түсінудің, мәселелерді конструктивті шешудің және үйлесімді жан-жақты дамушы тұлға болып қалыптасудың қажетті шарты. Ойлауды денгейлі ұйымдастыру динамикасында, кәсіби міндеттерді шешудің әртүрлі сатыларында, рефлексивті тұлғалық реттеу мехонизмдері ең маңызды сипатқа ие. Рефлексия ойлаумен тығыз байланысты. Кәсіби міндеттерді сәтті шешуде заттық-операциялық жоспарды жанамалап түсіндіретін рефлексивті жоспардың рөлі өте зор.

Рефлексия тұлғаның өзіндік танымына апаратын жол мен форма, тұлғаның кәсіби өсуі мен өзіндік жетілуін қамтамасыз етеді. Рефлексия өзінді, басқаларды түсіну арқылы өз іс-әрекетінің нәтижесін түсінетін жанамаланған үдеріс. Рефлексия өзіндік даму мен өзін-өзі жетілдіру негізі, өмір әрекетінің нағыз субъектісі, тұлғаның даму шарты [6, 380 б.].

Рефлексия – адам санасының маңызды ерекшеліктерінің бірі.

Рефлексияны «ойлау туралы ойлау» деп те түсінеміз. А.П.Огурцовтың пікірінше, «рефлексия – бейнеден ауытқығанда, бұрынғы бейнеге қанағаттанбаған сезімді ұғынғанда пайда болады», - дейді. Ал А.З. Зак рефлексия мәселесі бойынша бірнеше бағыттарды көрсетеді, соның бірі, рефлексияның кәсіптік ойлаумен байланысты. Яғни санадағы идеялар әлемі, ұғымдар, тұрмыстық және ғылыми білімдер, әсерленулер, құндылықтар, эмоциялар, аффектілер. Ойлау жұмысының продуктивтілігін қамтамасыз ете алатын рефлексивті – тұлғалық реттеу механизмдерде негізгі рөл атқарады.

Рефлексия – тұлғаның өзіндік танымының негізгі формасы. Рефлексия арқылы субъект біртіндеп өзіндік даму мен өзіндік жетілдіру негізінде болатын, өз әрекетінің нағыз субъектісі жетілген тұлғаға айналады. Рефлексия – ойлаудың жүйе қалыптастырушы факторы және оның реттелуін жүзеге асырады.

Рефлексия ұғымының анықтамасын қарастыра келе, А.П.Огурцов теориялық іс-әрекеттің формасы екенін атайды. Ендеше ол тек теориялық әрекетте ғана көрінеді, ал дәстүрлі мәдениетте кездеспейді деген ұғымға әкеледі. Ол теориялық іс-әрекет ұғымын түсінуге байланысты. Адамдар тек не теориялық, не практикалық қана ойлайтын адамдар деп бөлінбейді ғой. Мұнда С.Л. Рубинштейннің пікіріне негізделеміз, яғни теориялық іс-әрекеттен өндіріледі [7, 432 б.].

Сонымен, рефлексия – тұлғаның жеке құндылық бағыт-бағдарының жаңаруын, ұмтылысын, іс-әрекет амалдарын, өзіне деген қарым-қатынастардың қалыптасуының жасалуына әсер етеді, адамның өзіндік дамуының негізгі механизмі болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Абульханова-Славская К.А. О путях построения типологии личности // Психол. журн. - 1983. - № 1.
2. Авилов А.В. Труд руководителя: Рефлексивное управление: Автореф. дис... канд. психол. наук. - М., 2000.
3. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. - М., 1995.
4. Айзенк Г.Ю. Проверьте свои способности. - М.: Мир, 1972.
5. Алдер Х. НЛП: современные психотехнологии. - СПб., 2000.
6. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. - М., 1977.
7. Андреева Г.М. Социальная психология. - М., 1988.

БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАҒДЫЛАНДЫРУ

Касенова Ш.И.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледжі, Өскемен,
Қазақстан*

Уақыт озған сайын ғылым да қарыштап дамып, адамның білім өресі мен интеллектуалдық мүмкіндіктері бұрын-соңды болмаған белестерді бағындыруда. Кез-келген елдің экономикасы мен әлеуметтік саладағы дамуы, қол жеткен табыстары оның ғылым мен білім беру жүйесіндегі жетістіктеріне тікелей қатысты екіндігі бүгінгі күннің шындығы болып отыр. Бүгінде заманауи біліммен, ғылымның озық жетістіктерімен жана-жақты қаруланып қоймай, оны іс жүзінде қолдаудың тетіктерін меңгеріп, рационалды ойлауды нақты тәжірибеде жүзеге асырудың таба білген қоғам өзгеден озып тұр. Сол себепті бүгінде әлеуметтік қоғамның барлық саласында дендеп енген жаһандану дәуірінде әр егеменді ел әлемнің білім кеңдісінде өз орнын айқындап алуы керек.

Мұғалімнің шығармашылық ізденісінің ең бастысы- оқушының ойлау қабілетін дамыту және оқуға деген ынтасын қалыптастыру. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек.

Бүгінгі күні оқушыларға қойылатын басты талаптардың бірі оларды танымдық іс ерекеті арқылы жан- жақты дамыған, шығармашылықпен жұмыс істейтін жеке тұлға ретінде қалыптастыру болып табылады.

Шығармашылық бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жана ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Қоғам өміріндегі болып жатқан әлеуметтік, саяси және экономикалық өзгерістер мен аталған салалардың болашақтағы дамуы қоғамдағы негізгі фактор болып есептелетін жеке тұлғаның даму деңгейіне тәуелді. Бұл мәселе қоғамдағы білім берудің талаптарын түбегейлі өзгертуді, ақпараттық- коммуникациялық технологияларды қолдануды, ол өз кезегінде, жеке тұлғаның қоғамның талаптарына сай

жан жақты дауына жол ашады. Аталған міндеттің орындалуы студенттердің танымдық іс әрекетін қалыптастыруға бағытталған кәсіби құзырлығы мен педагогикалық шеберлігі қалыптасқан мұғалімдердің қолында. Дәлірек айтқанда, биология пәні мұғалімдерінің инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың танымдық іс әрекетін қалыптастыруды арттыра түсуді көздейді.

Оқушылардың танымдық іс –әрекеті мектеп оқушыларының пән сабақтарында шығармашылықпен жұмыс істей отырып, проблеманы шеше алатын құзыретті тұлға ретінде қалыптасуына септігін тигізеді. Аталған әрекет кез-келген пән мұғалімдерінің қызмет түрімен біртұтас құрылымдық бірлікті құрай алады.

Оқушылардың биология саласында қалыптасатын танымдық іс әрекеті танымдық қызығушылық пән қажеттілікті туғызуға бағытталған оқу әрекетінің түрі болып саналады. Танымдық іс әрекеттің қалыптасуы негізінде студенттердің ой өрісі толысып, белсенді ойлау әрекеті мен шығармашылық ойлау үдерісін дамытумен қатар, студенттердің кәсіби мәдениеті мен ізденімпаздығын дамытады. Танымдық іс - әрекет -оқушылардың танымдық мотивтеріне мотивациялық тұрғыда басшылық жасау нәтижесінде туындайды. Оқушылардың орта білім беретін мекемелерде білім алуы, біліктіліктерінің қалыптасуы дағдыларының дамытылуы оларды шығармашылықпен еңбек етуге үйретеді.

Қазіргі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаналықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндетінің тұрғаны баршамызға белгілі. Осы орайда оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерің даму тудың маңызды мәселе екендігі туындайды.

Ғылыми зерттеулерге сүйенетін болсақ, оқушы шығармашылығын дамытуда «шығармашылық тапсырмалар» үлкен рөл атқарады. Шығармашылық тапсырма ретінде біз оқушылар ұлайы тек акпарат өндіру емес, шығармашылықты талап ететін тапсырмаларды қарастырамыз. Себебі тапсырмалар белгісіздіктің кіші және үлкен элементтерінен және бірнеше дұрыс дауыстардан тұруы мүмкін. Шығармашылық тапсырма кез келген интерактивті әдістің мазмұны мен негізін құрайды. Оның айналасында жариялылық пен ізденімпаздықтың тапсырмалар оқу барысына үлкен мағына беріп, оқушыларды ынталандырады.

Шығармашылық тапсырма жеке дара күйінде мұғалімдер үшін де шығармашылық тапсырмалар мына төмендегі талапқа сай болуы керек:

1) бір мағыналы және тым карапайым жауабы немесе шешімі болмайды;

2) оқушыларға тәжірибелік тұрғыдан пайдалы болып табылады;

3) оқушылардың өмірімен байланыста болады;

4) оқушылардың қызығушылығын тудырады;

5) оқытудың мақсатына барынша сай келеді.

Оқушылардың танымдық белсенділіктері мектеп оқушыларының пән сабақтарында шығармашылықпен жұмыс істей отырып, мәселені шеше алатын күзиретті тұлға ретінде қалыптасуына септігін тигізеді. Аталған әрекет кез келген пән мұғалімдерінің қызмет түрімен біртұтас құрылымдық бірлікті құрай алады.

Шығармашылық тапсырмалар арқылы биология саласында оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру оқу үдерісін ойдағыдай ұйымдастырудың негізгі шарты болып табылады. Ол оқу үдерісінің тиімділігін арттыру, студенттердің оқу әрекетінің психологиялық ерекшеліктеріне сай дидактикалық әдіс-тәсілдерді қолданулы, оқытудың дамытушылық қызметін толық пайдаланып, танымдық іс-әрекетті дамытуды талап етеді. Орта білім беретін мектептерде шығармашылық тапсырмаларды шеберлікпен орындауда пән мұғалімдері мен оқушылардың өзара субъективтік қатынасына негізделген танымдық іс-әрекет онтайлы ұйымдастырылғанда оқытудың нәтижелілігі артады. Сондықтан оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру орта білім беретін мектептерде оқу үдерісін ұйымдастырудың маңызды міндеті.

Егемен еліміздің білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін жасалып жатқан талпыныстар жағдайында оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана шығарманы қайталап тыңдау.

Қорыта келе айтарамыз бірқатар қазақстандық және шетел ғалымдарының берілген анықтамаларына талдау негізінде танымдық іс-әрекетті тұлғаның құндылықтарымен қажеттіліктеріне сай өзін-өзі жетілдірумен дамытудың тұлғалық тәсілі ретінде қабылдан, томендегі негізгі компоненттері өзіміздің іс-тәжірибемізді қолданамыз:

1. Дидактикалық компонент, танымдық іс-әрекеттің дидактикалық сипатын білдіреді: мақсат, мазмұн, түрі, әдісі, құралдары, тәсілдері, т.б.

2. Кибернетикалық компонент, пән мұғалімі мен оқушының бірлескен іс-әрекетін танымдық деңгейде анықтайды т.б. қоғам, жеке тұлғалық сипатта болады.

3. Психологиялық компонент, оқушылардың танымдық іс-әрекетін психологиялық қамтамасыз ету.

4. Гносеологиялық, танымдық іс-әрекет үрдісінде ақпараттар ағы-

мын реттен, оны игеруді басқарады.

5. Әлеуметтік компонент, танымдық іс- әрекетті қалыптастыруда жалпы әлеуметтік байланыстардың ықпалып белгілейді.

6. Ұйымдастырушылық компонент, оқушының танымдық іс әрекетінің ұйымдастыру сапасын қамтиды.

Себебі биология пәнінде оқушылар білімді өз бетінше алуға дайындығы болады және оны түрлі жағдайда қолдана білуге дағдыланады; тұтас педагогикалық үдерісте биология пәні мұғалімінің басшылығымен мақсатты өзара әрекет жасайды; іргелі білімдерді игереді; танымдық іс- әрекет тәсілдерін меңгереді; өзін- өзі бақылау мен әрекетке беймделу біліктіліктері қалыптасады; шығармашылық тапсырмаларды орындауды үйренеді; мәселелерді шешудің қажетті ұжымдық нысандарын ұйымдастыру дағдыларын меңгереді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Куанышбаева Г. К. Биология пәнінде жана технологияларды колдану «орта мектеп, Алматы, 1 (4), 1991.
2. <http://bilimkozy.idhost.kz/31>
3. Божович Л.И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе // Вопр. Психологии. 1976 № 6 - С. 45-53.

ЖАРЫС ӨТКІЗУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТҮРЛЕРІ, ЖАРЫС ЖӘНЕ ЖАРЫСҚА ДАЙЫНДЫҚ

Рамазанов А.К.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледжі, Өскемен,
Қазақстан*

Жарыс өткізу жүйесінің кең тараған түрлері айналмалы жүйе, жарыстан шығып қалу жүйесі және аралас жүйе.

Айналмалы жүйе. Айналмалы жүйе бойынша жарыс өткізілгенде әр команда өз алаңында және қарсыластың алаңында барлық командамен кезігеді. Бұл жүйемен өткізілген жарыста шындығында ең мықты команда анықталады. Бас төреші жеребе тартып, әркоманда нөмер алады. Ойын кестесін жасау үшін, жарыстың неше күнге созылатынын және неше кездесу өтетінін мына формуламен анықтайды: $X=A(A-1)/2$;

X – кездесу саны, A – барлық команда саны.

Ал жарыстың өтетін күндерінің саны – жарысқа қатысушы командалардың санына байланысты, егер командалар саны тақ болса,

командалар санына, командалар саны жұп болса, бір күнге аз болады.

Мысал үшін жарысқа 9 команда қатысуда, онда бір айналымда кездесулер саны 36-ға тең болады, және жарыс 9 күнге созылады, $X=9(9-1)/2=9*8/2=36$. Жарыс кестесін жасағанда, алаңды кезекпен ауыстырып өткізетін және алаң ауыстырмай өткізетін екі жүйе қолданылады.

Жарыстың алаң ауыстырып өткізетін жүйесін үйренейік: командалардың тақ санын алып, соншама тік сызық қатарлап сызамыз. Айтайық 5 команда:

		4		5		
4		3		5		4
5		2		1		3
		1		2		3
1 – 0		0 – 4		2 – 0		0 – 5
5 – 2		2 – 1		1 – 3		4 – 1
4 – 3		3 – 5		5 – 4		3 – 2
1 күн		2 күн		3 күн		4 күн

Ал алаңды ауыстырмай, бір-ақ алаңда өтетін жүйені алайық, мында жарыстың неше күнге созылатын күнін анықтайды да, осыған орай ойнайтын жұптарды белгілейді. Ойын кестесін құрғанда екінші және одан кейінгі күндері 1 – нөмер орнында қалады, ал басқа командалар сағат тіліне қарсы бағытта бір орын алға жылжып отырады.

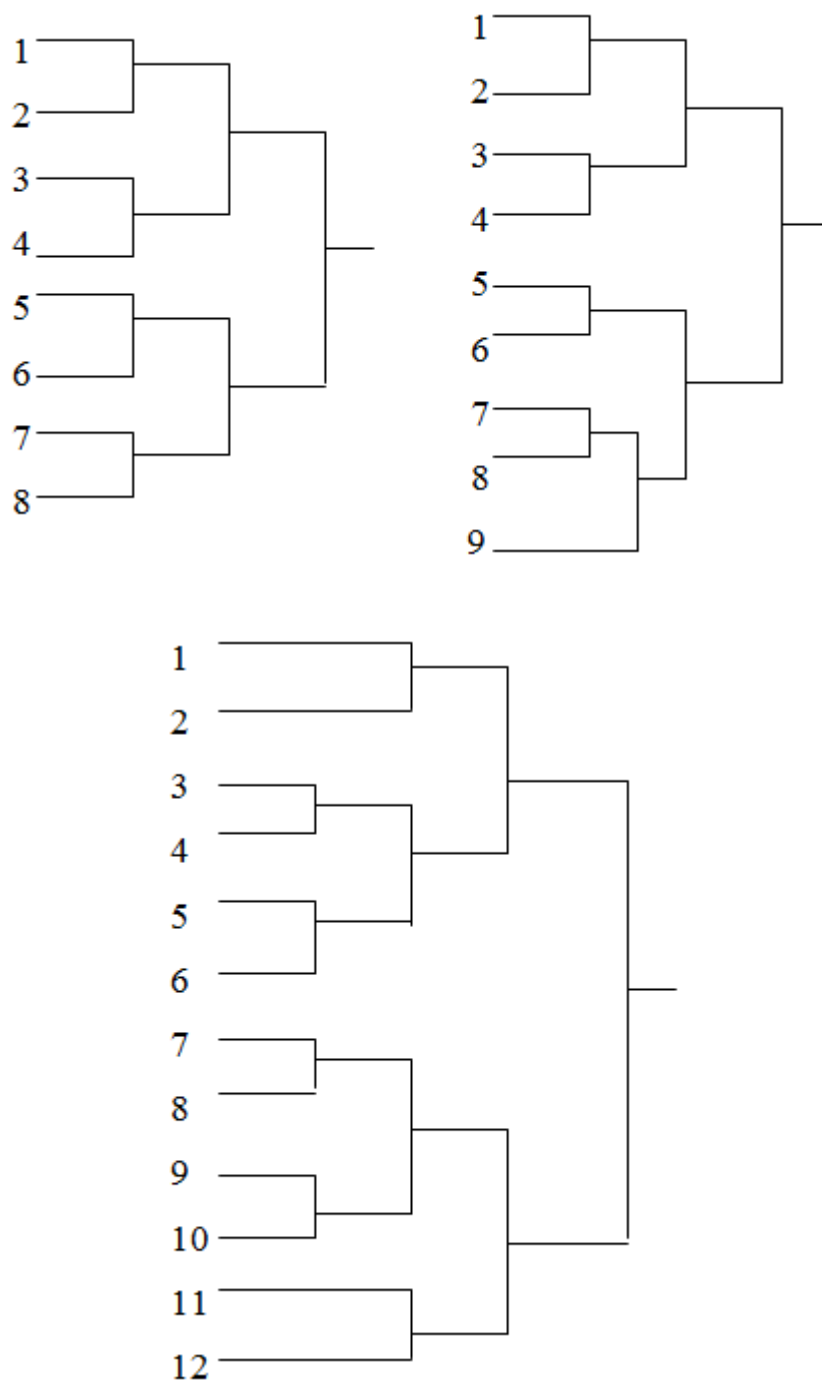
1 – 6	1 – 5	1 – 4	1 – 3	1 – 2
2 – 5	6 – 4	5 – 3	4 – 2	3 – 6
3 – 4	2 – 3	6 – 2	5 – 6	4 – 5
1 күн	2 күн	3 күн	4 күн	5 күн

Жарысқа қатысушы командалар көп болған жағдайда, командаларды топқа бөліп тастайды, жеңімпаздар финалда кезігеді.

II. Жарыстан шығып қалу жүйесі

Бұл жүйе бойынша команда алғашқы жеңілістен кейін-ақ жарыстан шығып қалады, келесі айналымда барлығы екі есе аз команда

өнер көрсетеді, ең аяққы кездесудегі жұп финалдық кездесуді өткізеді. Бұл жүйеде жарысқа өте көп команда қатыса алады, бірақ аса мықты командалар финалға дейін-ақ жарыстан шығып қалуы жиі кезігеді.

III. Жарыс өткізудің аралас жүйесі.

Бұл жүйеде жарыстың айналмалы жүйесінен бастап жарыстан шығып қалу жүйесімен аяқталуы немесе керісінше жарыстан шығып

қалу жүйесінен бастап айналмалы жүйемен аяқтауға болады.

Жарыс және жарысқа дайындық.

Жарысқа дайындық күнтізбелік жарыс жоспарына өткізілетін жарысты кіргізіп, жарыс уақыты белгіленген күннен басталады. Жарыстың масштабына, маңыздылығына, қатысатын спортшылардың дәрежесіне, санына байланысты жарысқа дайындалу уақыты, кезеңдері белгіленеді. Шартты түрде жарысқа дайындалу кезеңін үшке бөлуге болады.

• Алдын ала дайындық кезеңінде өткізілетін жарыс күнтізбе жарыстар жоспарына кіргізіліп, өткізу уақытына 2-3 ай қалған уақыттан басталады.

Бұл кезеңнің негізгі жұмыстары:

- жарыстың мәлімдемесін жасау;
- демеушілерді дайындау;
- жарысты ұйымдастыру комитетін тағайындау;
- жиынын өткізу;
- жауап беретін жұмыстарын анықтау;
- марапаттау сыйлықтарын, мақтау қағаздарын белгілеу;
- қатысатын командаларды, жарысты өткізетін төрешілерді белгілеу;
- мекен жайларын анықтау;
- мәлімдемелерді қатысатын командалардың мекен жайына хат арқылы жіберу;
- жарыс болатыны жазылған хабарламаларды (афишаларды), жарыс бағдарламаларын, қойылымдарын, шақыру қағаздарын дайындау және т.б.

• Жарыс алдындағы дайындық кезеңі жарысқа бір-бір жарым ай қалған кезден басталады.

Бұл кезеңнің негізгі жұмыс мазмұны үш түрге бөлінеді:

А. Байланыс, қонақ үй мәселелері:

- қатысатын командалардан, төрешілерден келген телеграммаларды жинақтау;
- телеграмма келмегендермен телефон арқылы хабарласу;
- басқа қаладан келетін жарысқа қатысушылар үшін (санын анықтағаннан соң) қонақ үйге сұраныс беріп, хат тапсыру арқылы сол уақытқа бөлмелерді белгілеп қою.

Ә. Жарыс өткізетін жер, дәрігерлік қызмет жұмыстары:

- жарыс өткізілетін спорт кешеніне сұраныс беріп, уақытын белгілеп қою;
- жарысты дәрігермен қамтамасыз ететін медициналық мекемеге хат апарып беріп, оларға жарыс күнін ескертіп қою;

- жарыс кезінде тамақтандыруды ұйымдастыратын мекемелерге хабарласу.

Б. Жарыстың ашылу салтанатына байланысты жұмыстар:

Жарыс кезінде концерттік бағдарлама жүргізетін мәдениет мекемелерімен, спорттық көрсетілімдер көрсететін спорт мектептерімен хабарласу.

Жарыс салтанатында сөз (құттықтау) сөйлейтін ресми адамдарға, спорт және еңбек ардагерлеріне шақыру қағаздарын беру.

Ұйымдастыру комитетінің жиналысын өткізу.

Жарыс өткізілетіні туралы хабарламалар, жарнамалар ілу т.с.с.

1. Жарыс кезіндегі дайындық кезеңі:

Бұл шара жарысқа 3-4 күн қалғанда басталып, жарыс күніне дейін созылады.

Бұл кезеңнің негізгі жұмыстары:

Қонақ үйге, спорт кешеніне, дәрігерлік мекемеге, мәдени шараға жауапты адамдарға тағы бір рет хабарласып, пысықтап қою.

Жарыс орнын дайындау – жарыс алаңы, Мемлекеттік Жалау, Мемлекеттік Әнұран, радиофикация, құжаттар, хатшы, компьютер, ашылу, жабылу салтанаты, төрешілер мен спортшылар киінетін, отыратын жерлер және т.б.

Бір күн қалғанда төрешілер мен спортшыларды қарсы алу, орналастыру.

Мандаттық комиссия жұмысын ұйымдастыру.

Төрешілер отырысын өткізу.

Жарысты өткізу

Жарыс өткізілетін жер өте сәнді безендірілуі, ашылу, жабылу салтанаты, сауатты жоспарланып өткізілуі қажет. Оның қазіргі заманның талабына сай болуына өте көп көңіл бөлінуі керек. Спортшылар мен көрермендердің патриоттық сезімін ояту үшін міндетті түрде ашылу, жабылу салтанаты кезінде Мемлекеттік Ту көтеріліп, Мемлекеттік Әнұран ойналуы керек. Жарыстың өтуін хабарлап отырған диктордың нақты, сауатты сөздерінің де маңызы өте зор. Осы жердегі тәртіпті сақтаудың қатаң қадағалануы да маңызды мәселелердің біріне жатады. Спорт жарыстарында көрсеткіш тақталардың болуы, төрешілердің өз жұмыстарын нақты орындауы, төрешілік терминдерді, қолмен көрсететін төреші ымдарын нақты орындауы, өз жұмыстарына жауапты қарауы жарыс кезінде көзге көрініп тұрады. Өйткені көрерменнің назарына спортшының қимыл-әрекетімен бірге, төрешінің әрекеті де бірдей шалынады. Сондықтан, спортшының таза, қонымды спорттық формасымен бірге, төрешінің де төрешілік киімі сәнді, таза,

жарыс талабына сай болуы қажет.

Салтанатты мереке түрінде басталған жарыс әсем, әсерлі түрде салтанатты жабылуы қажет. Көрермендер өткен жарыстан эстетикалық қанағат алып, тамаша көңіл-күймен тарқағаны дұрыс болады.

Жарыстың құжаттары

Жарыстың құжаттары төртке бөлінеді:

1. Жарыстың мәлімдемесі.
2. Жарысқа қатысушының сұранысы.
3. Жарыстың хаттамалары.
4. Жарыстың бас төрешісінің есебі.

Барлық дәрежедегі жарыстарға даярлық алдында ең негізгі жарыс құжатын - мәлімдемені сауатты құрастыру қажет. Жарыстың атына, атауына үлкен мән берген дұрыс. Жарыстың атауында жарыстың масштабы, кімдер арасында өткізілетіні нақты түрде көрініс табуы керек. Мысалы: «Волейбол спортынан студенттер арасында өткізілетін Шығыс Қазақстан облысының біріншілігі». Барлық жарыс түрлерінің мәлімдемелері негізгі жеті түрлі бөлімнен тұрады:

1. Мақсаты мен міндеттері. Жарыс негізгі қандай мақсатта өткізілетінін жазамыз. Мысалы облыс біріншілігін өткізсек республикалық жарысқа қатысатын облыс құрама командасының мүшелерін анықтау т.с.с. Міндеттері бірден үшке дейін болуы мүмкін:

1. Спортшылардың денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтын насихаттау.

2. Жарыс өткізілетін спорт түрін насихаттау.

3. Спорт түрінің техникасы мен тактикасын жетілдіру және т.б.

2. Жарыс өткізілетін орны мен уақыты. Өткізілетін орны мен уақыты қатаң белгіленіп, нақты жазылуы керек. Мысалы: «Жарыс Өскемен қаласында,

Б. Александров атындағы спорт сарайында 2013 жылдың 1-3 қыркүйек аралығында өткізіледі» деп жазылуы керек.

3. Жарысты басқару мен қаржыландыру.

Мәлімдемені бекітіп, оның оң жақ жоғарғы бұрышына «Бекіттім» деп қол қоятын мекеме басшысы жарысты басқаруға төрешілер тағайындайды. Сол төрешілер жарысты басқару бөлімінде жазылуы керек. Спортшылардың келуіне, қайтуына, қонақ үйге, тамақтануға қаржыны команданы жіберген мекеме көтереді.

4. Жарысқа қатысушы спортшылар мен командалар.

Бұл бөлімде жарысқа қатысушылардың кімдер екені (ерлер, әйелдер, ұлдар, қыздар), қай жас тобына жататыны (жасөспірімдер, жастар, ересектер, үлкен жастағы адамдар), қандай разрядтағы спорт-

шылар қатысатыны жазылады. Командалар арасында болса, команда аттары және қай лигада ойнайтын командалар арасында өткізілетіні нақты жазылады.

4. Жарыстың бағдарламасы мен кестесі.

Бұл бөлімде жарыстың өткізілу уақыты, сағаты, ашылу және жабылу салтанаты жазылады. Жарыс кестесі (графигі) қай команда кіммен ойнайтыны көрсетіледі.

5. Жарысты жүргізу, есептеу жолы мен марапаттау.

Бұл бөлімде жарыс қандай жолмен (айналмалы, шығып қалу, аралас) өткізілетіні, ұпай саны қалай есептелетіні жазылады. Марапаттауды жазғанда жүделі орын алған спортшыларға қандай мақтау қағазын, қандай сыйлықтар берілетіні жазылады.

6. Сұраныс және оны беру уақыты.

Бұл бөлімде сұраныс қандай түрде, қашан берілуі қажет екені жазылады.

Сұраныс беру үлгісін көрсетейік:

Өскемен қаласының колледждері арасында волейбол спортынан жарысқа қатысушы ҚАЕУ колледжінің

СҰРАНЫСЫ

№	Аты-жөні	Туған жылы	Спорттык разряды	Дәрігердің рұқсаты
1	Әбеуханова Шырын	1996ж	I	Дені сау
...12	Төлеуханова Айжан	1996ж	I	Дені сау

ҚАЕУ колледжі директоры _____ М.И. Кикина

Дәрігер _____ Н.А. Паньшина

Топ жетекшісі _____ А.Қ. Рамазанов

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Волейбол: Учеб. для институтов физической культуры. / Под ред. Ю.Н. Клещева, А.Г. Айриянца. - М.: «Физкультура и спорт», 1991.
2. Губенко Л.Я. Организация и проведение соревнований по волейболу. М.: «Физкультура и спорт», 1988.
3. Гурович Л.И., Иванова Г.П., Люшкинов Н.М., Ласин Г.С. Спортивные и подвижные игры. - М.: «Физкультура и спорт», 2002.
4. Уанбаев Е.Қ., Уанбаева Ф.Ж., Рамазанов С.М., Қамбетов Ж.З.

Мектептегі дене тәрбиесін бақылау, жоспарлау және есепке алу. - Өскемен, 2006.

5. Уанбаев Е.Қ., Уанбаева Ф.Ж. Дене мәдениеті және спорттың теориясы мен әдістемесі. - Өскемен, 2006.

БОКСТАҒЫ ТӨТЕ СОҚҚЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ

Бейбітұлы Ж., Шорганова А.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университет, Өскемен, Қазақстан

Бокс спортының техникасын жан-жақты дайындығы бар, көп жаттыққан және рингте үнемі жекпе-жекке түскен спортшы ғана меңгере алады.

Бокс техникасы дегеніміз – үзбей жаттығу арқасында қорғаныс пен шабуылдың бір-бірімен сабақтасып, боксшының жекпе-жекте дағдысына айналуы, рингте тез әрі шапшаң қимылдау, жекпе-жек кезінде туатын көптеген қиын жағдайларда қорғанып қана қоймай, шабуыл жасай алатын қолайлы сәттер туғызу, қорғаныстан шабуылға көшу әдістерін жете меңгеру және оны дағдыға айналдыру, шабуыл кезінде әр түрлі соққыларды үйрену, қарсыласының шабуылы кезінде берік қорғанысқа көшіп өзіне соққы дарытпау, түрлі жағдайларда өзіне пайдалы әдіс-айлаларды толық пайдалану, барлық қимылды бір мақсатқа жұмылдыру.

Тактикалық есептерді басшылыққа алып отыратын жекпе-жек кезіндегі негізгі қару – боксшының техникасы болып есептеледі. Сондықтан боксшы техниканы жете меңгеріп, оны рингте сенімді және еркін пайдалана білуі қажет. Рингте, жекпе-жек кезінде боксшылардың жағдайы жиі өзгеріп тұрады. Бірақ қандай жағдайда болсын, спортшы өзіне ең пайдалы әдісті таба білуді үйренуі қажет. Техниканы жете меңгерген боксшылар ғана кез келген жағдайда дұрыс шешім таба алады. Боксшының жекпе-жек кезіндегі әр қимылы екіншісінен туындап, соны жалғастырып жатуы керек. Шабуыл мен қорғаныс бірімен-бірі сабақтасып жатпаған жерде боксшы өзіне аса қажет екі тізгінді де қарсыласына беріп қояды.

Әр боксшының техникасы тек өзіне ғана тән болуы мүмкін. Бірақ бұлардың негізі бір жүйе бойынша үйретіледі. Сол жүйені әр жаттықтырушы жақсы білуі және оны ұстаздық қызметінде жете пайдалануы керек.

Бокс техникасында негізгі үш түрлі соққы бар. Олар: төте соққы,

төменнен және қапталдан жасалатын соққылар. Бұл соққылардың әрқайсысын оң қолмен де, сол қолмен де қарсыластың басына немесе денесіне дарытуға болады. Соққылардың түрі сол соққыны атқаратын қол (оң немесе сол) және нысана (бас немесе дене) бірімен-бірі байланысты. Сондықтан бокс терминологиясында соққыларға арналған он екі тізбек бар: «оң қолмен басқа төте соғу», «оң қолмен денеге төменнен жасалған соққы», «сол қолмен денеге қапталдан жасалған соққы» және тағы басқалар.

Бокста, әсіресе, төте соққылар көп қолданылады. Ол үйренуге жеңіл және жылдам, дәл орындалады. Төте соққылар көбіне алыс және орта арақашықтықтарда пайдаланылады. Кейбір боксшылар жақын арақашықтықтарда да төте соққылар жасайды. Сонымен бірге мұндай соққылар шабуыл кезінде немесе қарсыласының шабуылын тоқтатуға, сондай-ақ алыс және орта арақашықтықтарды сақтауға жұмсалады.

Жекпе-жекті тек алыс қашықтықта өткізуге тырысқан боксшы көбіне төте соққылармен қаруланады. Мұндай жағдайларда олар үнемі әр жаққа жылжумен болады. Бұл оған бәсеке тізгінін уыстан шығармауға, жарыста көп ұпай алып, жеңіске жетуге мүмкіндік береді.

Боксты үйренгісі келгендер алдымен осы төте соққыларды үйренеді. Себебі, мұндай соққылар жекпе-жек кезінде жинақылыққа үйретеді. Сонымен қатар спортшыға алыс арақашықтықта бәсеке өткізудің техникасын жете меңгеруге мүмкіндік береді.

Сол қолмен басқа төте соққы беру. Бұл соққы рингте өте жиі қолданылады. Себебі, сол қолмен қарсыластың арасы жақынырақ болады. Сондықтан, боксшы бұл соққыны дәл және тез орындай алады.

Сол қолмен төте соққылар алыс қашықтықтағы түрлі-түрлі тактикалық шешімге байланысты қолданылады. Оның негізгі міндеттері – шабуыл алдында боксшының назарын басқа жаққа аударып, өзіне қолайлы алыс арақашықтықты сақтай отырып, жақындатпау, шабуылын тоқтату, келесі шешім қабылданғанша инициативаны қолдан шығармау үшін қарсыласының өзін осындай есептермен қақпанға түсіру. Сол қолмен жасалған көп әрі соққылар оның есін жиюына мүмкіндік бермейді.

Сол қолымен қарсыласының басына соққы берген кезде боксшы өзін сенімді сезінеді. Себебі, ол мұндай кезде қарсы соққы ала алмайды. Алыс арақашықтық қарсыластың қысқа соққыларынан сақтайды.

Мұндай соққылар негізінен боксшының бастапқы қалпынан басталады. Соққы болар алдында дененің салмағы екі аяққа тең түседі. Сонан кейін аздап оң аяққа ауыса бастайды. Оң аяқ серпілген кезде дене қарсыласқа қарай жылжиды да, сол аяқ ілгері қарай сүйретпе қадам жасайды.

Сол қолын қарсыласына тез сілтеген сәтте дене де солдан оңға қарай шапшаң бұрылады. Бұл соққының күшін бұрынғыдан да артыра түседі. Жұдырық нысанаға тиген кезде, бүгілген саусақтар төмен қарап тұруы қажет. Кейбір боксшылардың соққысы кезінде бүгілген саусақтар оңға қарап та тұрады.

Дененің бар салмағы сол аяққа түскен кезде ғана қол нысанаға тию керек. Бұл соққының күшті болуына көмектесіп қана қоймай, жұдырық қарсыласына тимеген сәтте тепе-теңдікті сақтауға да мүмкіндік береді. Жекелеген шабуыл кезінде, шешуші шабуылдарда да мұны естен шығармаған жөн.

Осындай соққы кезінде алақаны қарсыласына бағытталған оң қол иекті, сол шынтақ денені қорғап тұрады. Сонымен қатар иекті сол иықпен жабу керек. Шабуыл кезіндегі мұндай қорғаныстар боксшының дағдысына айналғаны дұрыс.

Сол қолмен денеге төте соққы беру. Бұл соққыны қолданған кезде де боксшының денесі ілгері әрі оңғақарай қозғалады. Ол қарсыласының қарсы соққыларынан басынқорғайды. Себебі, бастың негізгі бөлігі сол иықтың тасасындақалады. Сол қолмен соғу кейде қарсыласының басын қорғаныссыз қалдыратын алдамшы соққы ретінде пайдаланылады.

Мұндай шабуыл кезінде сол аяқпен бір қадам ілгері жылжиды. Иек астына қарай жұмсалған сол жұдырық нысанаға бағытталған сәтте, оң қол басты қарсы соққыдан қорғайды. Оның үстіне оң қол да соққы беруге дайын тұрады.

Соққы кезінде салқынқандылық өте қажет. Сол аяқтың басы оңға қарай бұрылуы керек. Бұл егер жұдырық нысанаға тимеген сәтте, дененің алға кетіп, тепе-теңдікті жоғалтуынан сақтайды. Оң аяқтың да қажетті қашықтықта болғаны дұрыс. Егер боксшы мұндай ұсақ жайларды ескермесе, нысанаға тие алмаған кезде теңдікті жоғалтып, қорғаныссыз қалады. Сөйтіп өзі қарсыласына ашық нысана болады. Оның үстіне нысанаға тимеген жұдырықты, сондай-ақ қолдың бұлшық еттерін тез босатып үйренген де дұрыс. Мұның да дененің теңдігін сақтауға тигізер көмегі аз емес.

Оң қолмен басқа төте соққы беру. Бұл ең күшті соққылардың бірінен саналады. Себебі оң қолды қарсыласына жұмсағанда, дене солға қарай кілт бұрылады. Дененің осындай бұрылысы және оң аяқтың серпілуі соққының күшін едәуір арттырады. Сол аяқты алға жіберген бастапқы қалыпта оң қол шешуші соққы жасауға үнемі дайын тұрады. Дененің бұрылысына, оң аяқтың қозғалуына және қарсыласынан алыстауға оң қолдың жұмсалыуына біраз уақыт кетеді. Қарсылас мұндай шабуылдан оңай қорғана алады. Сондықтан ондай шабуылды бас-

тауға, оң қолды нысанаға дәл жұмсауға алдын ала дайындалу керек.

Оң қолдың жұдырығы нысанаға дәл тию үшін алдымен шабуылды сол қолмен бастайды. Толассыз соққылар қарсыластың назарын басқа жаққа аударуы керек. Сонан кейін ғана қорғаусыз қалған нысанаға оң қол жұмсалады. Осындай шабуыл кезінде тепе-теңдікті сақтауды да ұмытпау керек.

Оң қолмен соққы берген кезде өте сақ болған жөн. Ол кезде басты сол қолдың жұдырығы, ал денені шынтақ қорғайды. Соққы бергеннен кейін боксшы бастапқы қалыпқа тез келуге тырысады. Себебі мұндай шабуыл кезінде кеуденің біраз жері қорғаусыз қалады. Әсіресе, оң қолдың жұдырығы нысанаға тимей кетсе, қорғанысты тез ұйымдастыру қиынға соғады. Егер дәл осы кезде шабуылға сол қол араласса, онда боксшының жағдайы бұрынғыдан жақсарады. Бұл арада сол аяқ та созылып, соққыға күш қосады.

Оң қолмен денеге төте соққы беру. Бұл соққының орындалу техникасы өте көп. Көбіне сол қолдың дайындық, жалған шабуылдарынан кейін орындалады. Сондай-ақ, сол қолмен қарсыласының басына соққы жасағаннан кейін қосалқы күшті соққы ретінде пайдаланылады. Немесе қорғанысқа тығыз байланысты қарсы соққы ретінде қолданылады. Сонымен қатар шабуылды өрбітетін соққылар тізбегінде енеді. Бұл да қарсыластың басына бағытталған төте соққының сынары болып есептелінеді. Оң қолмен денеге төте соққының одан айырмашылығы сол, бұл соққыны жасағанда дене көбірек иіледі, екі тізе жиі-жиі бүгіледі.

Оң қолмен денеге төте соққы жасаған кезде алда тұрған сол аяқ еденге ұшымен ғана тиіп тұрады. Бұл жұдырық нысанаға дарымай кеткен жағдайда дененің тепе-теңдігін сақтауға мүмкіндік береді. Оның үстіне осы соққыны жасаған кезде тізе көбірек бүгіледі. Бұл да соққыны күшейтуге көмек етеді. Сонымен бірге шабуылды одан әрі үдетуге де қолайлы болады.

Оң қолмен денеге төте соққы жасаған кезде қорғаныстың әлсірейтінін естен шығармау керек. Дене солға қарай бұрылғанда әсіресе, оң жақ ашық қалады. Боксшы сол қолдың жұдырығымен басты, сол білекпен және шынтақпен денені түгел қорғауға тырысуы керек.

Техникалық дайындық дегеніміз – жарыс жаттығуларын орындауды жоғары деңгейде меңгеру үрдісі. Оның негізгі міндеті спорт түріндегі негізгі қозғалысты шеберлікпен меңгеруді дағдылану. Сол үшін техникалық білімді болу, оны әр жаттығуда іс жүзінде көп қайталап жүйелі орындау, жақсы техниканы жоғары дәрежеде меңгеру жеңіске жетудің негізгі кепілі.

Әсіресе, бокс спортында техника өте маңызды, оны тактикамен

орынды пайдаланып, әр спортшы өзінің жоғары дене қуаты дайындығының арқасында жаттығу және жарыс кезінде бар мүмкіншілігін көрсете білуі. Қарыштап дамып келе жатқан егемен еліміздің намысын қорғайтын, көкбайрақты көк аспанға көтеріп, айдай әлемге қазақ елін, қазақ жерін, қазақ ерлігін паш ететін бокстың нағыз жанашыры болу, бұл қаны қазақ, кеудесінде жаны, көзінде оты бар әр спортшының арманы болуы міндетті.

Сондықтан бокстың техникасын, тактикасын, әр түрлі айла тәсілдерін меңгеру өте маңызды. Оларды көп қайталап жаттығу арқылы спорттық деңгейді көтеріп, жоғары жетістіктерге жетуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Атилов, А.А. Школа бокса для начинающих. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.
2. Атилов, А.А. Современный бокс. – Ростов на Дону, 2003.
3. Қаратайұлы Б. Соққы және оның түрлері // Ұлан. – 2007. – 9 қаңтар. – Б. 7-11
4. Қаратайұлы С. Бокстағы қорғаныс // Ұлан. – 2007. – 13, 27 ақпан. – Б. 6-10

АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ

Нұрбекова Н.С.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледжі, Өскемен,
Қазақстан*

Қазіргі заман талабы - оқытудың жаңа технологияларын меңгеру. Оқытудың жаңа технологияларының бірі - интерактивті техника және технология. Интерактивті техника және технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті жұмысшы мамандарын даярлау оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Білім беру реформасы - Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Осы заманғы білім беру мен

кәсіптік қайта даярлау, «парасатты экономиканың» негіздерін қалыптастыру, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды пайдалану, инновациялық экономиканы дамыту қажет. Білім беру реформасы табысының басты өлшемі - тиісті білім мен білік алған еліміздің кез келген азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады» делінген. Сонымен қатар бүкіл еліміз бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметін көрсетуге қол жеткізу, On-line тәсілінде оқыту тәжірибесін дамытып, елімізде оқу теледидарын құру, оқу жоспарларына жаратылыстану ғылымдары бойынша, бірінші кезекте, математика мен ақпараттандырудан қосымша сағаттар немесе пәндер енгізу қажеттігін баса айтты.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелерді бірі - оқытуды ақпараттандыру, яғни арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану. Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді. Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Білім беру саласында интерактивті техника және технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдері іздестірілуде.

Оқушылардың құзіреттілігін арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану арқылы дамыту атты баяндамада қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік беретіндігі туралы баяндалады.

Үшінші мыңжылдық кезінде қоғамның даму көрсеткіші ретінде ақпараттық қоғамға өту ісі алынады да, ал оның ең анықтаушы рөлін ақпарат түсінігі атқарады. Ақпаратта жинау, сақтау, өңдеу және тарату тәсілдері мен құралдары динамикалық түрде өзгеріске ұшырап, солар арқылы қоғамның инфрақұрылымы қалыптаса бастады.

Колледж оқытушылары үшін ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

- оқушының өз бетімен жұмысына;
- уақытын үнемдеуге;
- білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеруге;
- шығармашылық есептер шығару кезінде физикалық құбылыстарды түсіндіру арқылы жүзеге асыру;
- қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;

- қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;
- экономикалық тиімділігі;
- іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйренуде (би өнері, қол еңбегі, дене шынықтыру сабақтары т.с.с);
- қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әр түрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезінуге мүмкіндік береді;
- оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Оқытушы сабағында ақпараттық технологияның тиімділігін жүйелі түрде көрсете біледі. Арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану іс-тәжірибесі тиімді әдіс деп ойлаймын.

Электрондық оқу құралын арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану - бұл оқу курсының ең маңызды бөлімдерін, сонымен бірге есептер жинағы, анықтамалар, энциклопедиялар, оқу эксперименттерін жүргізу нұсқаулары, практикумға, курстық проектiлерге нұсқау және т.б. білім беруді басқаратын электрондық оқу құралы.

Сонымен қатар электрондық оқулықтарды сабақта пайдалану кезінде оқушылар бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды. Әрбір оқушы тандалған тақырып бойынша тапсырмалар мен тарау бойынша тест жұмыстарын орындап, анимациялық практика тапсырмаларымен жұмыс жасауға дағдыланады. Электрондық оқулық арқылы түрлі суреттер, видео көріністер, дыбыс және музыка тыңдатып көрсетуге болады. Бұл, әрине мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі әсерлі. Меңгерілуі қиын сабақтарды компьютердің көмегімен оқушыларға ұғындырса, жаңа тақырыпқа деген баланың құштарлығы оянады деп есептеймін. Осылайша оқыту құралдарының бірі - электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тестік бақылауға арналған бағдарламалық құрал.

Білім - болашақ бағдары, кез-келген маман даярлайтын оқу орнының басты міндеттерінің бірі - жеке тұлғаның құзіреттілігін дамыту. Құзірет - оқушының жеке және қоғам талаптарын қанағаттандыру мақсатындағы табысты іс-әрекетіне қажетті білім дайындығына әлеуметтік тапсырыс. Құзыреттілік - оқушының әрекет тәсілдерін жан-жақты игеруінен көрінетін білім нәтижесі. Ақпараттық құзыреттілік арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану - бұл жеке тұлғаны әртүрлі ақпаратты қабылдау, табу,

сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық -коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Оқушылардың түпкілікті құзіреттіліктері - білім берудің жаңа нәтижелері. Құзіреттілікті оқушының пән бойынша игерген білім, білігінің жинағы деп қабылдауға келмейді. Ол - оқу нәтижесінде өзгермелі жағдайда меңгерген білім, білік, дағдыны тәжірибеде қолдана алу қабілеті болып табылатын жаңа сапа.

Ақпараттық құзіреттілікті дамытудың басты мақсаты – оқушыларды ақпаратты беру, түрлендіру және оны қолдану білімдерімен қаруландыру, олардың арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану өз қызметтеріне еркін, тиімді пайдалана алу қабілеттерін қалыптастыру.

Кәсіптік білім беруде оқушылардың құзіреттілігін арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану арқылы төмендегідей нәтижелерге жетуге болады:

- кәсіптік білім беретін оқу орындарын қазіргі заманға сай жаңа ақпараттық құрал - жабдықтармен жабдықтау, интерактивті тақталар мен мультимедиялық кабинеттермен және арнаулы пәндер бойынша электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету;

- кәсіптік білім саласында оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын пайдалану бойынша білім жетілдіру курстарын жиі ұйымдастыру.

Ақпараттық құзіреттілікті дамытудан күтілетін нәтиже жаңа заманға сай ақпараттық мәдениеті мен құзіреттілігі қалыптасқан, теориялық білімдерін іс жүзінде қолдана алатын, информатика пәнін басқа пәндермен байланыстыра алатын жеке тұлға қалыптастыру.

«Қазіргі заманда болашақ жұмысшы мамандарды ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор.

Арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды оқу - тәрбие үрдісінде қолдану оқушының өз мамандығына қызығушылығын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, мамандық сапасын арттырып, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті мамандар даярлауда үлесі мол.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаевтың Н.Ә. Қазақстан халқына Жолдауы, 2012.
2. Өстеміров К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары: оқу құралы.- Алматы: ЖШС «Казпрофтех», 2007.

3. «Қазақстан мектебі» журналы №8, 2012 жыл
4. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы

ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӨЗІНЕ-ӨЗІ ҚОЛ САЛУ МӘСЕЛЕСІ

Баженова Н.К.

*Қазақстан-Американдық еркін университеті колледжі, Өскемен,
Қазақстан*

Суицид (лат. тілінен *sui* – өзін + *caedere* – өлтіру) - өзін-өзіне қол жұмсауға икемді адамның әрекеті. Адамның өзінің «ішкі болмысына» жасалған қатігездігі, яғни жауыздығы. Суицид дертіне әдетте рухани әлсіз, психикалық тұрғыдан тұрақсыз адамдар шалдығады. Сондай ақ, өз-өзіне қол жұмсауға күнделікті күйзеліс түрткі болуы да мүмкін.

Суицид оқиғасының мамандар жиілеуіне әртүрлі себептерді алға тартады. Соның ішінде айтатын болса ол әлеуметтік жағдай, тиісті отбасылық және қоғамдық тәрбиенің жоқтығы, моральдық және физикалық зорлық-зомбылық, есірткі қолдану, жоғары сынып оқушыларының төменгі сынып балаларының намысына тиетін әрекеттер жасауы сияқты жағдайлар негізгі факторлар. Дінге сенетін адам үшін бұл аталғандар өлімге себеп емес, пәни дүниеде әр адамға кезігетін кәдімгі жағдайлар ғана.

Өмірін қиюға бағытталған саналы ерікті түрдегі әрекет қазіргі таңда бүкіл жаһандық қоғамдық мәселеге айналып отыр. Ересектер тарапынан баланың саналы деген талап-тілек, мұқтаждықтарын өнегелі тұрғыдан ескермеу, олардың жас мөлшері мен балалық психологиясына көңіл бөлмеу сияқты кемшіліктерден болып жатады.

Балалар өз бастарына түскен проблемаларын ашылып ешкімге айтпайды. Біреуге айтса, елдің бәріне жария болып кете ме деп қорқыныш сезім туындайды. Сонымен өзіне-өзі қол салу өміріндегі кездескен дағдарыстан шығудың түйық жолы деп біледі, өмірмен күресуге қабілетсіздік, қиыншылдыққа төзе алмау. Алдын ала өзін өлімге ақырын бейімдеп жүреді де, кейін сәл ғана нәрсе түрткі болады. 15-25 жас аралығында жастар арасында жыл сайын өзіне-өзі қол салушылар көбеюде. Зерттеу нәтижесі бойынша әрбір бесінші жас осы дертке ұшырайды екен. Өзіне-өзі қол жұмсауға ұмтылған көптеген жастар, өздерінің осы іс-әрекеті туралы ылғи ескерту жасайды. Кейде айтады, кейде соны білдіретін іс-әрекеттер жасайды, кейде ыммен білдіреді. Өзін қоршаған адамдардың барлығына білдірмегенмен жақын досына немесе туысына білдіреді. Ешқандай білдірмей кететіндер аз.

Егер жасөспірім өзіне-өзі қол жұмсауға бет бұратын болса, онда оған ара түсу мүмкін емес. Бірінші кезде ойлағанына жете алмаса онда қайта-қайта қайталай береді де өз дегеніне жетеді. Егер осы кезде өзіне қымбатты бір адам ара түссе, өмірдің қымбатшылығын түсіндірсе, ол ешқашан мұндай қадамға бармайды. Егер сенімен бірге жүрген жолдасың өзіне-өзі қол салу туралы әңгіме қозғаса, оның ойында сол бар екенін ескере отырып, оның жаман жақтарынан сақтандырып, өмірдің қаншалықты қажет екенін түсіндіру керек. Өзіне-өзі қол салу тұқым қуаламайды. Өзіне-өзі қол жұмсауға психикалық бұзылысы бар адамдар және сонымен қатар сау адамдар да барады. Олар өзіне ғана емес, өзгеге де қауіпті. Олардың ішкі көңіл-күйлерінің бұзылуы өте жоғары дәрежеде болғандықтан, олар тек өлім туралы ойлайды. Өзіне-өзі қол салу туралы айтқан адам, сол іс-әрекетке барады. Он адамның жетеуі өзінің алдағы істейтін іс-әрекеті туралы жолдастарын хабардар этюда екен. Ал оған адамдар мән бермейді немесе қалжыңдады деп ойлайды. «Менің өлгім келеді» деген сөзге балалар, ата-аналар, мектеп мұғалімдері басқалардың көңілін өзіне аударғысы келіп тұр деп ойлайды. Олай емес, сол мезетте осы әңгімені қозғап, не үшін өлгісі келетінін білуге тырыс. Оған көмек қолын соз. Көп нәрсе адамның досына байланысты. Досың өзіне-өзі қол жұмсау туралы саған сеніп айтатын болса, онда оның шын мәнінде өлгісі келмегені, сенен көмек күткені. Баланы жасынан өзі қызығатын нәрсеге қарай баулып, бос сенделуге жол бермей, әрі үйдегі үлкенді-кішілі мәселенің бәріне араластырып ортақ мүдде үшін міндеттілікке, жауапкершілікке тәрбиелеу керек. Мектепте баланы тек ұрсу, ұялту арқылы жәбірлеп, жігерін құм етіп, оны өмірден безінетін жағдайлар да болып тұрады. Алдында үлгі-өнегі алатын, сырласатын, үлкен адамға тән қадыр-қасиет, жүріс-тұрыс, мәнері мен мен әдеттерін үйренетін, шаруашылыққа икемдейтін әкенің рөлі ер балаға ауадай қажет. Отбасында қандай, қай жастағы бала болсын онымен санасып, оның жеке ерекшелігін ескеріп, ақылдасып отырған мақұл. Жеткіншек бала өзінің өмір тәжірибесінің аздығына, білімінің әлі таяздығына қарамай «ересектерден кем білмеймін, қолымнан бәрі келеді» деп есептейді. Баланың осы кездегі ерекшелігін педагогикалық талапқа сай басқара білмеген адамның баласы опық жейтін оқиғаға баруы дайсыз. Мысалы, әке ұлының, шеше қызының жан дүниесіне үңіліп, жан сырын аша білсе, баланың өмірге деген сенімі күшейеді. Ал ата-аналарымен араласпай өз бетімен проблемаларын шеше алмаған бала депрессияға түседі. Депрессия кезінде жасөспірімдер көп сөйлемейді, қобалжушылық көрсетіп көңіл-күйі, ұйқысы бұзылып, тез шаршап сабақты жиі босатады, кейбіреулері шылым шегіп, ішімдік ішуді бастайды, ауырғанды жақсы көріп, үнемі

бір ауруларды ойлап тауып, ата-аналарын тыңдамай агрессивті мінез-құлық көрсетуі мүмкін.

Өзіне өзі қол жұмсауға негізінен отбасындағы, мектептегі және достарының ортасындағы қарым-қатынастар себепші болуда. Ал өз еркімен өмірін қиған немесе оны жасауға талпынғандардың ақыл-ойын зерделеу бұл балалардың басым көпшілігінің психологиялық тұрғыдан дендерінің сау екендігін көрсетті. Демек, кінәлі тиісті мемлекеттік уәкілетті органдардың жауапты шенеуніктері болып отыр. Соған орай аталған алқада мәселенің күрделі сипат алғандығы ескеріле отырып, тексеру барысында анықталған заң бұзушылықтар және олардың туындауына әсер еткен себептер бойынша Үкіметке осы жағдайларға сәйкес ұсыныс енгізу жөнінде шешім қабылданды.

Шынында да, қазіргі кездегі балалардың психологиясы бір түрлі екенін әрбір сөйлесе қалған ата-ана да мойындап отыр. Көп жағдайда тұрмыс деңгейі төмен отбасылардың балалары бүгінгі дүкенде жайнап тұрған киім мен техникалық құралдарға қол жеткізе алмайды. Оның үстіне отбасында да бай мен кедей туралы әңгімелер жиі-жиі айтыла бергендіктен, балалар барлығын сол күйінде қабылдап, өмір бойы біз кедей, ал басқалар бай болып өмір сүреді деген бір ішкі күйініш пен күйзелісті бастан кешіретіні анық. Барлық жағымсыз құбылыстарды қалың бояуымен қабылдайтын балалардың өздеріне деген сенімі жоғалып, алдағы болашақ тек қана ақшалы адамдардың еншісінде деген бір оғаш пікір пайда болатынын болжау қиын емес.

Көптеген ата-ана мен ұстаздар ұжымымен әңгімелесу барысында елімізде психолог көмек көрсету орталығын ашу қажеттілігі мәселесі көтеріліп отырғанын айтпасақ болмайды. Бұл тек балаларға ғана емес, ересектерге де аса қажет екенін уақыт дәлелдеп отыр. Қазіргі кездегі жекеменшік психологтарға барып, емделуді көптеген отбасылардың, әсіресе ауылды жерде тұратын адамдардың қалтасы көтере бермейді. Оның үстіне осындай қызмет болатынын көп адамдардың білетініне күмәнім бар. Әрбір баланың денсаулығы, өмірі үшін күресетін кез келген сияқты. Бұл үшін қаржыны аямау керек. Өйткені дәрігерлер суицидті емдеу қажет аурулар қатарына жатқызып отыр. Мұның бір ерекшелігі - адамдар тәні ауырса дәрігерге барады, ал жан ауырса қайда барарларын білмейді. Сондықтан да бұл ауруға көңіл аударатын мезгіл жеткен сияқты. Дүниеге келген балаларды сақтау үшін шара қолданбасак, ұлтымызды көбейтейік, сақтайық деген жалған сөздердің құны жоқ екенін білеміз.

Суицид дертінің емі – иманда. Анығырақ айтқанда имани тәрбиеде. Осы тұрғыдан алып қарағанда жасөспірімдер отбасында, мектеп қабырғасында имани тәрбиеге мұқтаж. Демек ата-ана, мектеп мұға-

лімдері және психологтар бірлесе жұмыс атқаруы қажет. Жауапкершілік те теңдей бөлінуі керек.

Бұл проблемада ата-ананың кінәсы басымырақ секілді. Ата-ана «баламды жұрттың баласынан кем етпеймін» деп тек тамағын тауып, киім кешегін бүтіндеумен әлек болудың салдары. Тіпті, шаңырағына бір мезгіл уақыт бөліп, перзентімен ашық-жарқын сөйлесу ұмыт қалған тәрізді. Баласының киімі көк болғанымен көңілі күпті, жаны құлазып ата-анасының мейіріне мұқтаж күй кешуде екендігін көп жағдайда ұғына бермейміз.

Жасөспірімдер арасында өзіне-өзі қол жұмсау (суицид) бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Еліміздің болашағы саналатын олардың мұндай оқыс әрекеттерге баруы алаңдатарлық жағдай. Статистикалық мәліметтердің өзінен адам жаны түршігеді. Әлемде жылына 1 млн. адам өзіне-өзі қол жұмсайды екен.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Намазбаев Ж.И. Психология, оқулық. – Алматы, 2005.
2. Сатиева Ш.С. Даму психологиясы. - Семей, 2007.
3. Дастанқызы Б. Психологиялық жаттығулар жинағы. – Алматы, 2007.
4. Мектептегі психология ғылыми- әдістемелік журнал, 2010 №4.
5. Тәжібаев Т. Жалпы психология. – Алматы, 1993.
6. Жарықбаев Қ. Жантану негіздері. – Алматы, 2002.
7. Педагогика және психология сөздігі. - Алматы, 2002.

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ МӘСЕЛЕСІ

Ильясова Б.К.

«№1 Қазақ орта мектебі» ММ, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде білім беру саласында болып жатқан өзгерістер мен әлеуметтік-экономикалық өмірдің тұрақсыздығынан педагогтардың кәсіби іс әрекетіне қойылатын талаптар да жоғарылай түседі. Педагогтар талап пен міндеттерді орындап қана қоймай, өздерінің өз білімі мен тәжірибесін үздіксіз жетілдіріп отыруды талап етеді. Әрбір педагог жаңа әдістер мен технологияларды белсенді қолданып-кірістіріп отыруға, жаңа оқулықтар мен әдістемелік құралдарды меңгерумен қатар, оқушының танымдық, шығармашылық қабілетін дамытып отыру қажет. Осындай көлемді жаңалықтарды әрқашан игеріп-қабылдау

қажеттілігі сияқты шамадан тыс жүктелу педагогикалық іс-әрекеттің стресс-факторы ретінде бағаланады. Яғни, педагогтар қауымына шамадан тыс жүктелген жұмыстар, оқушыларға жоғары жауапкершілік, рөлдік жанжалдар педагогтардың психологиялық денсаулықтарының нашарлауына ықпал етеді. Сонымен бірге көптеген педагогтар әйел адамзаты болғандықтан, мектептегі жұмыстан басқа үйдің жұмысы да қосылып, отбасы мен өзінің балаларына уақыты жетпей қалатын кездер де болады. Сондықтан психогендік факторлардың болуына байланысты педагогтарды тәуекел тобына жатқызуға болады.

Психологиялық денсаулық – жеке адамның өз-өзімен қанағаттанатын және өмірге, өзін-өзі реттеуге қызығушылық сезінетін, болмыстың біршама тұрақты жағдайы болып табылады.

«Психологиялық денсаулық» ұғымы ғылыми сөздік қорына И.В. Дубровина енгізе отырып, И.В. Дубровина оның анықтамасын категориялық жіктеу арқылы берді: психологиялық денсаулық – тұлғаға қатысты, тұлғалық дамудың жоғарғы деңгейі, өзін және басқаларды түсіну, өзін-өзі басқара алу, өзіне және басқаларға дұрыс қатынаста болу, өз тағдыры мен дамуына жауапкершілігін саналы түсінуді білдіреді; тұлғаны толық қамтиды, адам жан дүниесінің жоғары сатыларымен тығыз байланысты, психикалық денсаулықтың психологиялық аспектісі»; «психикалық денсаулық» жекелеген психикалық процестер мен механизмдерге қатысты болса, «психологиялық денсаулық» жеке адамды жалпы сипаттайды, адамның рухани дүниесімен байланыста болады, психикалық саулық проблемасының медициналық, социологиялық, философиялық аспектілерімен қатар психологиялық аспектісін жіктеуге мүмкіндік береді [1].

В.Э. Пахальян психологиялық денсаулық мәселесін психологиялық амандық төңірегінде қарастырады, сонымен қатар оның мәнін құрайтын және өзінің жеке, жасерекшелік - психологиялық мүмкіндіктерін дамудың кез келген кезеңінде өзекті қылуға мүмкіндік беретін, оны тұлғаның ішкі жайлылығының (келістілігінің) динамикалық күйі ретінде белгілейді.

Психологиялық денсаулық мәселесінің түсініктері мен мәселелері Б.С. Братусь, И.В. Дубровина, Г.С. Никифоров, В.И. Слободчиков, А.Б. Холмогорова, О.В. Хухлаева және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан. Ал денсаулығын сақтаудың кейбір аспектілері С.М. Жакыпов, Ж.Ы. Намазбаева, Х.Т. Шерьязданова, А.Р. Ерментаева, Р.Б. Каримова, А.Т. Акажанова, Қ.Н. Нығыметова, Н.Д. Унарбекова еңбектерінде қарастырылған [2].

Психологиялық денсаулыққа қатысты мәселелер әр түрлі ғылым мен тәжірибе саласындағы көптеген зерттеушілерді қызықтырған жә-

не әлі де қызықтырып келеді. Сондықтан да, білім мекемесіндегі педагогтардың психологиялық денсаулығын зерттеу қазіргі замандағы педагогика мен психология ғылымдарының өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Педагогтардың өзінің кәсіби әрекетін табысты жүзеге асыруда тұлғалық қасиеттеріне ғана емес, сонымен бірген олардың физикалық және психологиялық денсаулығына да жоғары талаптар қояды. Тек рухы дамыған және денсаулығы мықты педагог қана өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі дамытуға ниетті болып келеді.

Мектеп қабырғасында педагогтардың денсаулықтарына байланысты сұрақтар жиі туындағандықтан, біздің зерттеу жүргізуімізге осы мәселе негіз болды. Біздің зерттеуімізде 10 жылға дейінгі еңбек өтілі бар педагогтар қатысып, зерттеуде Дж. Тейлордың мазасыздық деңгейін анықтау әдістемесі қолданылды. Сонда зерттеу нәтижесі бойынша еңбек өтілі аз педагогтардың 63 пайызында мазасыздық деңгейі жоғары екені анықталды. Жалпы, еңбек өтілі аз педагогтардың мазасыздық деңгейінің жоғары болуы педагогтың қызметіне деструктивті әсер етуі мүмкін. Яғни, педагогта эмоционалдық тұрақсыздықтың пайда болып, ол психикалық күйлер арқылы көріне бастайды, яғни, педагогта стресс, психоз, ашу-ызалылық, өзінің сезімдерін басу, зейінін шоғырландыру қабілетсіздігі, жан күйзелісі, көңілдің бұзылуы түрінде болады.

Психологиялық денсаулық стресс жағдайларына төзімділікті білдіреді. Ал педагогтың стресске төзімділігі төмендеген сайын дәрменсіздік бой алып, адам торығады. Сонымен бірге бұл педагогтың көңіл күйінің бұзылуына, жұмысқа деген қабілетің төмендеуіне, сылбырлықтың пайда болуына, ұйқының бұзылуына әкеліп соғады. Өз кезегінде, психологиялық денсаулық көбінесе соматикалық саулықтың негізін салушысы болып табылады.

Көптеген зерттеушілердің көзқарастары бойынша стресс нақты еңбек жағдайының ерекшеліктерін қамтитын сыртқы орта талаптары мен педагогтың ішкі ресурстарының арасындағы үйлесімсіздік қорытындысы болып табылады. Осының әсерінен педагогта кәсіби стресс, фрустрация, ішкі терең дағдарыс қалыптасады. Аталған эмоциялық күйдің салдарынан педагогтың өмірлік, жұмыс сапасы төмендеп, нәтижесінде ұйымның жалпы дамуына және жұмысына кері әсерін туғызады.

Психологиялық денсаулық жан дүниенің толыққанды өмірлік іс-әрекетінің мүмкіндігіне әкелетін қалпы,- ол көтеріңкі көңіл-күйден, өзін-өзі жақсы сезінуден, белсенділіктен көрінеді. Ал мектептегі педагогтың психологиялық денсаулығын қолдау әрі нығайту үшін пси-

холог жеке, топтық және ұжымдық жұмыс түрлерін қолдануға болады. Педагогтардың психологиялық денсаулықтарын қамтамасыз етуде мектеп әкімшілігі тарапынан да мынандай қағидаларды басшылыққа алған жөн:

- мотивацияны дамыту;
- тұлғалық қолдау және дамыту жүйесі;
- жаңа тәжірибеге ашықтық;
- ұжымда психологиялық климаттың оңтайлы болуы;
- жас мамандарға бағыт-бағдар беру, үйрету және т.б.

Егер білім мекемесінде педагогтың психологиялық денсаулығын түзетуді дер кезінде қолға алмаса, педагогтың кәсіби іс-әрекетінде нашар көңіл-күйдің басымдылығы, бейімделу шіліктің төмендігі, алаңдаушылық, төмен белсенділік байқала бастайды. Сондықтан педагогтардың психологиялық денсаулығының бұзылуын алдын алуда психолог дамыту - түзету жұмыстарынан басқа, психоағартушылық, психопрофилактикалық жұмыстарды да жүргізгені абзал.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Унарбекова Н.Д. Тұлғаның психологиялық денсаулығы: Монография. – Өскемен: С. Аманжолов атындағы ШҚМУ баспасы, 2012. – 156 б.
2. Ниетбаева Г.Б. Қазіргі кезеңдегі студенттердің психологиялық денсаулығының дамуы. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. - Алматы, 2014.
3. Хухлаева О.В. Формирование психологического здоровья у школьников: Автореф. дис.докт. психол. наук. - М., 2001.
4. Реан А.А, Баранов А.А. Факторы стрессоустойчивости учителей / А.А. Реан, А.А. Баранов // Вопросы психологии. - 1997. - №1.
5. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / С.А. Боровикова, Т.П. Водолазкова. - СПб., 1991.

ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

РАЗВИТИЕ УМСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО В УСЛОВИЯХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Глушкова Т.В.

«Восточно-Казахстанское училище искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных» УО ВКО, Усть-Каменогорск, Казахстан

Важная задача школы и, в частности, музыкальной школы на современном этапе состоит в том, чтобы обеспечить условия для выработки самостоятельности, творческой активности учащихся. Школа должна не только формировать у учащихся прочную основу знаний, умений и навыков, но и максимально развивать их умственную активность: учить мыслить, самостоятельно пополнять и обновлять знания, сознательно использовать их на практике.

Развитие умственной активности происходит в процессе усвоения знаний, овладения их идейно - научным содержанием. Однако не всякое усвоение обеспечивает эту активность. Необходима его особая организация, при которой учащиеся развивают свое мышление, интересы, способности, реализуют потребность в общении со старшими и со сверстниками, учатся понимать себя и окружающих людей, работать коллективно. Развитие умственной активности при усвоении знаний – важный источник формирования личности ученика. Без самостоятельности и активности не может быть твердых убеждений, общественно значимой оценки своего поведения, творческого отношения к обязанностям, добросовестного их выполнения.

Умственная активность - сложное психическое образование. Возможности познания определяются не только содержательностью объекта, но и уровнем развития познающего субъекта, организацией его мыслительной деятельности. Чем выше уровень этой организации, тем глубже, содержательнее познание, которое осуществляется в школе через усвоение знаний. Соотношение между знанием и мышлением носит диалектический характер. Знания об окружающей действительности – важный источник развития мышления.

«Пустая голова не рассуждает: чем больше опыта и знаний имеет эта голова, тем более способна она рассуждать» (1, С. 308).

Знания преобразуются мышлением, и в этом смысле они являются орудием мысли, средством познания. Но процесс познания – не только объективный, но и субъективный. Если содержание знаний дается, как правило, одинаково, что определяется единством программ,

методов, средств обучения, то мыслительные средства каждого ученика весьма разнообразны. Испытывая на себе влияние одних и тех же программ, методов обучения, каждый ученик по-своему достигает при единообразных условиях обучения далеко не одинаковых результатов. Чтобы понять, как же нужно осуществлять индивидуальный подход, нужно уяснить, что существует две функции знаний: информативная и развивающая. В школе ученик получает научные знания - источник мышления. Задача обучения на уроке - научить научно объяснять, интерпретировать, обобщать факты, явления действительности, определять мировоззренческий подход к их анализу, использованию. Учитель не только излагает знания, сообщая их в определенной системе, а посредством знаний учит школьников мыслить, искать и находить ответы на поставленные вопросы, опираясь на уже известные знания, добывать новые. Образованность, то есть научная информированность, и развитость мышления – далеко не одно и то же. В этом проявляются сложные и неоднозначные соотношения обучения и умственного развития. Нередко приемы учебной работы отождествляются с приемами умственной деятельности, этим лишь подчеркивается источник происхождения последней.

Динамика мыслительных процессов определяется на уроках активностью учащихся. Характер умственной активности очень изменчив и зависит от ряда конкретных обстоятельств, как внутренних (способности, учебные интересы), так и внешних (симпатия к учителю, желание участвовать в конкурсном соревновании).

В умственной активности школьников наблюдается ярко выраженная возрастная динамика. Умственная активность младших школьников внешне проявляется в поведении. Они активны на уроках. Главное для них – заслужить одобрение взрослых (учителя, родителей). Однако они в своей работе ориентируются главным образом на достижение конечного результата, процесс его достижения они еще не могут оценить. Мышление младшего школьника осуществляется в плане конкретных операций, связанных с практическими действиями, включающими предметы, то есть мышление на этом этапе – конкретно – образное. Постепенно оно начинает абстрагироваться. К третьему классу детям уже доступны обобщения накопленных знаний. В средних классах увеличивается объем и сложность заданий, изменяются требования к овладению ими. В этом возрасте пересматривается оценка личности как к самой себе, так и к окружающим. Задача учителя в этот период – сообщить детям не столько сами знания, но и приемы их усвоения. Мышление в этот период все более абстрагируется, хотя и конкретно – образное занимает еще значительное место в

сознании ребенка.

В старшем возрасте умственная активность перестает носить характер чисто внешний, поведенческий. Пассивность старших школьников не означает, что пассивно и их мышление, их умственная активность. Напряженная умственная работа требует особой сосредоточенности. Для внешнего ее проявления на уроке необходимо создать особые условия. Это полностью зависит от учителя. В этот период учащиеся не только накапливают знания, но и формируют у себя, часто стихийно, свои способы учебной работы, обеспечивающие восприятие, запоминание, воспроизведение материала, его преобразование, и пользуются ими повседневно. Создается определенный стиль учебной работы, свой метод мышления. Задача учителя в этот период – помочь каждому школьнику сформировать свой метод мышления, а не предоставлять этот очень важный этап стихийному, беспорядочному поиску личности. Здесь важно соблюдать принцип кооперации, сотрудничества. Учитель специально не завоевывает авторитета, не подчеркивает своего превосходства, которое отличает его, профессионала, от непрофессионала – ученика. «Возможности педагога – умение, профессионализм и артистизм; возможности ученика – непосредственность, готовность к восприятию нового, эмоциональная открытость» (2, С. 66).

Особенности музыкально – исполнительского творчества требуют применения особой методики развития мышления юных музыкантов. Основные принципы этой методики – развитие художественных проявлений музыканта – ученика (воображения, вдохновения, интуиции); развитие его образного мышления; учет его личных особенностей; артистизм педагога и необходимость его любви к ученику. Художественная активность ученика, его образное мышление должны подвергаться такому же систематическому развитию, как это происходит с освоением всей музыкальной предметности и техники игры на инструменте.

Артур Рубинштейн, один из видных музыкантов нашего времени, как-то сказал, что современные музыканты – исполнители все больше походят на спортсменов. «Демонстрация силы, техники, ловкости – не задачи духовно развивающегося в музыке человека. Выращивание художественного сознания – вот цель ученика и задача человека, который учит его» (3, С. 87).

ЛИТЕРАТУРА

1. Блонский. П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения. Т. 2. - М., 1979.

2. Крутецкий В. Психология. - М., 1980.
3. Ражников В.Г. Резервы музыкальной педагогики. - М., 1980.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЗЫКОТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ И ВЗРОСЛЫМИ

Вдовина Е.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Термин «музыкотерапия» имеет греко-латинское происхождение и в переводе означает «лечение музыкой». Музыкотерапию определяют как:

- контролируемое использование музыки в лечении, реабилитации, образовании и воспитании детей и взрослых, страдающих от соматических и психических заболеваний.
- системное использование музыки для лечения физиологических и психосоциальных аспектов болезни или расстройства;
- средство оптимизации творческих сил в педагогической и воспитательной работы.

В целом, музыкотерапия развивается как интегративная дисциплина на стыке нейрофизиологии, психологии, психотерапии, рефлексотерапии, музыкальной психологии, музыковедения и др. Она всё более утверждается в статусе универсальной воспитательной системы, способной оптимизировать процесс личностного развития человека в сложных условиях современной общественной жизни.

Лечебное действие музыки на организм человека известно с древних времен. Корифеи античной цивилизации Пифагор, Аристотель, Платон обращали внимание современников на целебную силу воздействия музыки, которая, по их мнению, устанавливает пропорциональный порядок и гармонию во всей Вселенной, в том числе и нарушенную гармонию в человеческом теле. Первые же попытки научного объяснения этого феномена относятся к XVII в., а широкие экспериментальные исследования – к XIX в. Большое значение музыке в системе психологического воздействия на психику человека придавали С.С. Корсаков, В.М. Бехтерев и другие известные русские ученые. Подробный обзор литературы, посвященной различным аспектам музыкотерапии, представлен в работах Л.С. Брусиловского (1971), В.Ю. Завьялова (1995), Швабе (1974), Галинской (1977) и др.

Современные исследования в области музыкотерапии развивают-

ся по нескольким направлениям - это можно объяснить научно-техническим прогрессом, позволившим изучать физиологические реакции, возникающие в организме в ответ на музыкально-терапевтическое воздействие, на новом, более высоком уровне. Вместе с тем этот интерес обусловлен возможностью использования музыки в качестве одного из средств для предупреждения и снятия усталости, утомления, а также для повышенной работоспособности человека.

Исследования ряда авторов показывают, что музыка оказывает стойкое воздействие на центральную нервную систему (ЦНС). Так, Н.Н. Захарова и В.М. Авдеев исследовали функциональные изменения в ЦНС при восприятии музыки, осуществляя запись электроэнцефалограмм у испытуемых с одновременной регистрацией кожно-гальванических реакций. Обнаруженные данные свидетельствовали об изменении потока возбуждения в кортико-таламических и кортико-лимбических кругах. Более глубокие положительные эмоции при прослушивании определенных музыкальных произведений сопровождались изменениями ЭЭГ, свидетельствующими о большой активности коры головного мозга, учащением сердечных сокращений и дыханий.

И.В. Темкин исследовал вегетативные реакции в зависимости от характера музыки. Мажорная музыка быстрого темпа учащала пульс, повышала максимальное артериальное давление, увеличивала тонус мышц, повышала температуру кожных покровов предплечья. И.Р. Тарханов своими оригинальными исследованиями показал, что мелодии, доставляющие человеку радость, замедляют пульс, увеличивают силу сердечных сокращений, способствуют расширению сосудов и нормализации артериального давления, а раздражающая музыка даёт прямо противоположный эффект.

По современным представлениям, формирование целостных поведенческих реакций организма на различные внешние раздражители, в том числе и на музыку, осуществляется с помощью сложной функциональной системы, в частности, на основе специфических нейрохимических механизмах подкорки, которые вследствие химического сродства избирательно мобилизуют соответствующие образования головного мозга для выполнения той или иной целенаправленной деятельности. Европейскими специалистами было также отмечено, что музыка действует избирательно - в зависимости не только от её характера, но и от инструмента, на котором исполняется.

Музыкальная терапия как независимая дисциплина широко практикуется в США. Сфера ее применения постоянно расширяется в Австралии, Японии, Новой Зеландии, Южной Америке и других странах.

К сожалению, в Казахстане данное направление не достаточно развито.

Современные исследования показали, что возможности применения музыкотерапии в лечебно-профилактической медицине достаточно широки и могут включать в себя разнообразные программы: для снятия стресса и облегчения боли у взрослых и детей; для повышения резервных возможностей организма человека в центрах здоровья; для больных бронхиальной астмой; для взрослых с отклонениями в развитии; для контингента психиатрических больниц и клиник всех возрастных групп; для лиц, страдающих психосоматическими расстройствами; для пациентов реабилитационных центров, имеющих физические нарушения; для престарелых и лиц, нуждающихся в постоянном уходе; для детей, страдающих нарушениями речи и отстающих в развитии, и т. д.

Выделяют четыре основных направления лечебного действия музыкотерапии:

- 1) эмоциональное активирование в ходе вербальной психотерапии;
- 2) развитие навыков межличностного общения (коммуникативных функций и способностей);
- 3) регулирующее влияние на психовегетативные процессы;
- 4) повышение эстетических потребностей.

В качестве механизмов лечебного действия музыкотерапии указывают:

- катарсис;
- эмоциональную разрядку;
- регулирование эмоционального состояния;
- облегчение осознания собственных переживаний;
- конфронтацию с жизненными проблемами;
- повышение социальной активности;
- приобретение новых средств эмоциональной экспрессии;
- облегчение формирования новых отношений и установок.

Музыкотерапия существует в двух основных формах: активной и рецептивной.

Активная музыкотерапия представляет собой терапевтически направленную, активную музыкальную деятельность: воспроизведение, фантазирование, импровизацию с помощью человеческого голоса и выбранных музыкальных инструментов.

Рецептивная музыкотерапия предполагает процесс восприятия музыки с терапевтической целью. В свою очередь, рецептивная музыкотерапия существует в трех формах:

- коммуникативной (совместное прослушивание музыки, направленное на поддержание взаимных контактов, взаимопонимания и доверия);
- реактивной (направленной на достижение катарсиса);
- регулятивной (способствующей снижению нервно - психического напряжения).

Эффект скрытого управления поведением человека в результате воздействия соответствующей музыки уже давно взят на вооружение многими специалистами, лидерами духовных учений и менеджерами по управлению персоналом и по этой причине уже существуют различные направления специальной фоновой музыки, музыки для спорта, ритуальной музыки, музыки для торговых помещений и предприятий общественного питания, музыки для офисов, специальных мероприятий и т.д. Иными словами, на сегодняшний день уже определены те основные виды человеческой деятельности, требующие специфического психофизиологического состояния, для которых найдены те вибрационные потоки (музыкальные фоны и ряды) под которые нужным образом выстраивается ритмика организма и физиологические реакции протекают наиболее эффективно. Музыкальная терапия из экспериментальной области уже уверенно перешла в сферу практической и даже научно-практической деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Брусиловский Л. С. Музыкотерапия: руководство по психотерапии. – Ташкент, 1985.
2. Готсдинер А.Л. Музыкальная психология. - М.: НВ МАГИСТР, 1993.
3. Иванченко Г. В. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы. - М. : Смысл, 2001.
4. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учебное пособие для студентов и преподавателей. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 1997.
5. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000.

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

Русакова Н.А.

«Восточно-Казахстанское училище искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных» УО ВКО, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современные тенденции и научные изыскания в области музыкальной педагогики и психологии определяются общим стремлением к углубленному изучению проблем воспитания и обучения учащихся школ. В связи с этим особую актуальность приобретает рассмотрение методов проблемного обучения в контексте развития творческого мышления в учебно-педагогическом процессе. Данный процесс не может не сопровождаться, а иногда и предваряться, освоением и утверждением в педагогической деятельности инновационных технологий обучения, так как в последнее время возросли требования к профессиональным качествам педагога. Реальное воплощение развития творческого мышления возможно при разработке программ с использованием достижений проблемного обучения. Проблемное обучение, в отличие от любого другого, способствует не только формированию необходимой системы знаний, умению и навыков у учащихся, но и обеспечивает достижение высокого уровня умственного развития школьников, развития у них способности к самообучению, самообразованию. Обе эти задачи могут быть реализованы с большим успехом именно в процессе проблемного обучения, поскольку усвоение учебного материала происходит в ходе активной поисковой деятельности учащихся, в процессе решения ими системы проблемно-познавательных задач. Нужно отметить ещё одну из важных целей проблемного обучения: формирование особого стиля умственной деятельности, исследовательской активности и самостоятельности учащихся. «Развитие мышления – это изменение его содержания и форм, которые образуются в процессе познавательной деятельности ученика» (1).

Проблемное обучение в общем виде состоит в следующем: перед учащимися ставится проблема и они при непосредственном участии учителя или самостоятельно исследуют пути и способы её решения, т.е. строят гипотезу, намечают и обсуждают способы проверки её истинности, аргументируют, проводят эксперименты, наблюдения, анализируют их результаты, рассуждают, доказывают. «Если ученик умеет анализировать, выделяет главное, это значит, что он сможет выполнять задание конструктивного и творческого характера, подняться от репродукции к творчеству» (1).

Возьмём, например, задачи на самостоятельное «открытие». Знакомство с фразировкой на начальном этапе обучения. Проблемная ситуация: проигрывается произведение – без цензур, динамики – только текст. Педагог наводит ученика на цель – оживотворить музыку. Музыкальное произведение должно быть «живое», как и мы. Что мы делаем? Мы дышим, разговариваем, поём, причём все действия мы производим с интонациями, дыханием, эмоциями. Так же и музыка должна «жить». Ученик начинает искать способы «оживить» данное музыкальное произведение, возможно делая для себя какие-то «открытия». Ученик должен знать, что отдельные звуки составляют мотив: из мотивов составляется фраза, а из фраз предложение. Как и в языке, в музыке существуют знаки препинания. Без членения на фразы музыка будет бессмысленной, но вместе с тем необходима и внутренняя слитность музыкальных построений. Всё это надо показывать на примерах, очень помогают здесь песни со словами. Все знания ученик должен получать в процессе музицирования. Важно, чтобы ученик приходил к нужным выводам: участие педагога должно быть незаметным.

Противники проблемного обучения иногда спрашивают, имеет ли какое либо значение «открытие» школьником давно известных истин и надо ли ученику выступать в роли первооткрывателя. Как показали исследования, основное значение здесь имеет не нахождение результата, а сам процесс его поисков, вводящий учеников в «лабораторию» творческой мысли (2).

Применение технологии проблемного обучения позволяет научить учащихся мыслить логично, научно, диалектически, творчески.

Учитель при этом подобен дирижеру! В одном случае, поставив проблему, учитель отыскивает путь его решения вместе с учениками: рассуждает вместе с ними, высказывает предположения, обсуждает их, опровергает возражения, доказывает истинность.

Иначе говоря, демонстрирует учащимся путь научного мышления, заставляет их следить за диалектическим движением мысли к истине, делая их соучастниками научного поиска. В другом случае роль учителя может быть минимальной: он предоставляет школьникам возможность совершенно самостоятельно искать пути решения проблемы. Но и тут учитель не занимает пассивной позиции, а при необходимости незаметно направляет мысль учащихся, чтобы избежать бесплодных попыток, ненужной потери времени.

Противоречия являются движущей силой, основным источником психического развития ребёнка. Каковы другие источники и условия психической активности ученика?

Психология установила, что условиями и источниками психической активности ученика является сложная система потребностей, мотивов, интересов, желаний, которые воспитываются под влиянием среды, на основе имеющихся у человека врождённых качеств и задатков. Считается, что мыслить что человек начинает, когда у него появляется потребность что-либо понять. Наличие познавательных потребностей объективно присуще человеку уже в раннем возрасте и выражается в любопытстве и любознательности ребёнка, в его стремлении всё узнать, увидеть, пощупать, попробовать всё на вкус и т.д.

Любопытство в сущности есть проявление первоначальной познавательной потребности ребёнка, которая выражается в форме непосредственного интереса к какому-нибудь факту, предмету или явлению действительности. Удовлетворение интереса ребёнка реализуется в виде нового знания об интересующем его факте. Познавательная потребность ребёнка не есть что-то неизменное, постоянное. Она развивается под воздействием различных факторов и при наличии определённых условий.

Основными источниками и условиями активной психической деятельности школьника являются присущие ей противоречия и диалектически взаимосвязанные система потребностей, любознательность, интересы-мотивы учения. Эти понятия связаны с мышлением человека, с его чувственно-эмоциональной деятельностью и эстетическим отражением действительности.

Проблемное обучение требует изменения типа действия ученика и изменения структуры учебного материала. Суть активности, достигаемой при проблемном обучении, заключается в том, что ученик должен анализировать фактический материал и оперировать им так, чтобы самому получать из него новую информацию. Другими словами, это расширение, углубление знаний при помощи ранее усвоенных знаний или новое применение прежних знаний. Нового применения прежних знаний не может дать ни учитель, ни книга, оно ищется и находится учеником, поставленным в соответствующую ситуацию. Это и есть поисковый метод учения как антипод методу восприятия готовых выводов учителя.

Например, урок с учащимися средних классов по классу гитары - работа над штрихами. Надо подвести ученика к осознанию их важности. Без них, как и без динамических оттенков, невозможно раскрыть художественное содержание произведения.

Пьеса «Мотылёк» композитора С. Майкапара, где основным штрих «стаккато» сочетается в некоторых местах с «легато». Цель – создать в процессе исполнения образ порхающего мотылька, который

устремляется к свету, натывается на множество препятствий. Задача – найти средства для достижения цели. Педагог осторожно направляет ученика. Проиграли пьесу. Представили, что это ещё бесцветная картинка и мы должны её «раскрасить». Какими штрихами?

Можно тот же урок преподнести по-другому. Проблемная ситуация: играется три варианта этого произведения – в различных темпах, с различной динамикой, штрихами. Ученик должен сам выбрать из трёх вариантов верный и определить, почему другие варианты искажали смысл пьесы. В разных вариантах можно сыграть ещё ряд пьес, чтобы полностью убедить ученика в важности исполнения всех штрихов. Вариативный подход к исполняемому музыкальному произведению, по мнению В.И. Петрушина, должен лежать в основе развития у музыкантов творческого воображения (3).

Проблемные ситуации необходимо создавать ученику на каждом уроке на протяжении всего периода обучения.

А вот пример знакомства юного гитариста со штрихом «стаккато». Как можно исполнить отрывистый звук на гитаре? Например «ми» второй октавы – это первая открытая струна на 6-ти струнной гитаре. Открытая струна, как правило, звучит долго, если её не приглушить. Гораздо легче исполнить «стаккато» на «зажатой» струне: после извлечения звука палец левой руки, который зажимал струну моментально поднять и получится отрывистый звук. Если же это открытая струна, то после извлечения звука струну необходимо приглушить пальцем правой или левой руки. Таким образом, «стаккато» нотку «ми» второй октавы легче исполнить на зажатой второй струне на пятом ладу. Но необходимо, чтобы ученик додумался до этого сам, а преподаватель только осторожно направлял его мысли. В старших классах при разборе произведений и расстановке аппликатуры становится задача выбора более удобной позиции для исполнения на гитаре с учётом необходимых штрихов, «Ребёнок поставленный перед необходимостью создания простейшего произведения к заданным словам, рифму, фразе, создания аккомпанемента на ударных инструментах, подбора своей музыки к стихам, перед необходимостью дать названия прослушанным произведениям, преобразовать их в музыкальную форму и т.д. активизирует свой ум, стремится индивидуально решать задачу, привыкает к самостоятельному художественному высказыванию, приобретает веру в свои собственные творческие силы» (4).

Следовательно, суть активации учения школьника посредством проблемного обучения заключается не в обычной умственной активности и мысленных операциях, она состоит в активизации его мыш-

ления путем создания проблемных ситуаций , в формировании познавательного интереса и моделировании умственных процессов. Адекватных подлинному творчеству.

ЛИТЕРАТУРА

1. Панова Г.Г. Активизация мыслительной деятельности на уроках музыки. - М.: «Музыка в школе», №4. – 2001.
2. Симановский А.Э. Развитие творческого мышления детей. – Ярославль: «Академия развития», 1997.
3. Петрушин В.И. Музыкальная психология. - М.: «Владос», 1997.
4. Оконь В. Основы проблемного обучения. - М., 1968.

К ВОПРОСУ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ В СИСТЕМЕ ТИПО

Ким В.А.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Состояние подростковой преступности в современном казахстанском обществе тревогу как родителей, педагогов, юристов, так и общественность. Поэтому социальная профилактика в данном направлении должна играть важную роль в деятельности государственных и различных общественных организаций. Особое внимание в профилактической работе должно уделяться формированию правовой культуры в среде подростков.

В настоящее время уровень и организация правового образования и воспитания среди студентов системы технического и профессионального образования несколько не соответствуют требованиям современного периода. В условиях построения правового государства в РК криминогенная обстановка среди подростков и молодёжи вызывает беспокойство. Учитывая, что ученики в соответствии с учебными программами начинают знакомиться с основами права в 9 классе и изучают его один год в объеме 34 часов, можно говорить о совершенно недостаточном правовом образовании в основном звене средней школы.

Изучать право в колледже уже поздно, (не упоминаем о студентах специальности Правоведение), так как основы правосознания, правовая культура личности формируются значительно раньше. Необходимо учитывать и тот факт, что уголовная ответственность несовершеннолетних за тяжкие преступления наступает с 14 лет. Уже в этом возрасте школьники должны владеть минимумом правовых зна-

ний.

Одна из основных причин правонарушений и преступлений среди несовершеннолетней - в правовой безграмотности. Социологические исследования показывают, что немногие обучающиеся могут правильно ответить на вопросы о праве и законе, значительная часть проявляет неосведомленность в элементарных вопросах действующего законодательства. Подростки не всегда знают, что существуют моральные запреты, санкционированные законом, а многие поступки не допустимы с точки зрения нравственности и влекут за собой ответственность по закону.

Правовое воспитание включает в себя следующие составные части:

- субъекты воспитания (органы, организации, специально уполномоченные государством лица, осуществляющие воспитательную деятельность);
- объекты воспитания (отдельные граждане или группы населения, в нашем случае группа студентов);
- совокупность воспитательных мероприятий, осуществляемых в определенных формах с использованием специальных правовых средств и методов.

Основные элементы механизма правового воспитания - это, прежде всего, конкретные способы организации воспитательного процесса:

- правовая пропаганда - распространение определенных правовых идей и ценностей;
- правовое обучение – очень распространённая теоретическая форма;
- юридическая практика – работа органов суда, прокуратуры, правоохранительных органов;
- самовоспитание - самая эффективная форма воспитания, так как опирается на осознанное и добровольное усвоение личностью основных положений права.

Правовое воспитание воздействует и на сознание, и на определенную сторону поведения людей. Сознание людей и их поступки находятся в состоянии единства. Психологически поведение человека в нормальных условиях совершается на основе осознанно принимаемых решений, зависит от уровня сознания, интеллектуального и эмоционального развития. Сознание формируется в процессе активной социальной деятельности, что позволяет говорить о взаимообусловленности культуры сознания и поведения, человеческих отношений в целом. Основой правовой культуры человека выступают его политиче-

ские и нравственные взгляды и убеждения при условии, что они заложены с детства и имеют развитие в последующие годы обучения. Иные условия не предполагают сознательного использования их в повседневной жизни. Работа по воспитанию правовой культуры препятствует правонарушениям, формирует у подростков твердые моральные принципы, понимание и принятие норм общества. Процесс формирования правовой культуры студентов требует обратить внимание на следующие аспекты:

- обучение основам демократии: свобода, личность, правовое государство;
- наличие связи правового воспитания с нравственным и эстетическим;
- информация о законе должна подаваться интересно и увлекательно.

Безусловно, работа по правовому воспитанию должна представлять собой систему. Создание системы предполагает несколько этапов:

- диагностический - изучение состояния вопроса в группе: определение социального состава семьи студента, анкетирование совместно с психологом с целью выявления принадлежности к «группе риска»;
- поисковый - определение путей решения проблемы;
- деятельностный – анализ результатов и способы решения проблемы.

Проведенная диагностика социального состава семей позволит получить целостную картину индивидуальной коррекционной работы и взаимодействие с семьями, выявить подростков, оказавшихся в неблагоприятных семейных условиях.

Исследования с целью выявления подростков «группы риска» позволяют педагогическому коллективу наметить план работы с каждой группой и отдельным студентом.

Поисковый этап поможет определить пути решения проблемы проведением различных форм правовой пропаганды: правовой лекторий, клубы интересных встреч, радио, телевидение, кино, печать и т.д. во внеаудиторной работе с учащимися.

Деятельностный этап определяет, что основную заботу по правовому воспитанию учащихся должен проявить педагогический коллектив.

Одним из условий повышения эффективности правового воспитания является учет возрастных особенностей. Это даёт возможность использовать наиболее эффективные методы и приёмы работы.

Правовое воспитание студентов колледжа должно быть подлинно

воспитывающим, иметь четко выраженную профилактическую направленность, быть важнейшим фактором предупреждения антиобщественных проявлений.

В разнообразных формах воспитательного воздействия на подростков важное значение имеет вовлечение в игровые и творческие мероприятия:

- ежегодные Недели творчества ПЦК позволяют закрепить у студентов устойчивую и осознанную потребность в правовом поведении, выработать негативное отношение вредным привычкам, закрепить уважительное отношение к закону;

- внеаудиторные мероприятия по правовой тематике, например, "Человек и закон", "Суд над табаком», устный журнал "Закон и мы", "У опасной черты";

- постоянная работа Совета по профилактике со студентами различных категорий и их родителями;

- встречи с работниками правоохранительных органов «Свободный микрофон».

Нельзя недооценивать роль межпредметных связей: истории, обществоведения, культурологии, философии, политологии, литературы, языка и права. Огромная роль в правовом воспитании принадлежит куратору. Именно ему необходимо чётко прослеживать наличие правового нигилизма среди обучающихся, потому что правовой нигилизм порождает впоследствии преступления и правонарушения: финансовое мошенничество, отмывание денег, банковские махинации, лжепредпринимательство, лжебанкротство, уклонение от налогообложения и самое опасное последствие правового нигилизма - коррупцию – главную проблему любого государства и общества. Именно коррупция создает режим безнаказанности за экономические преступления и финансовые махинации, подрывающие экономику государства.

Таким образом, можно сделать вывод о необходимости систематической работы по формированию правовой культуры обучающихся, искоренению правового нигилизма в рамках правового воспитания. Правовое воспитание и обучение призвано сформировать у студентов современное правовое мышление, помочь новому поколению казахстанской молодежи войти в жизнь более терпимыми, миролюбивыми, свободными от идеологического максимализма и фанатизма, способствовать развитию у молодёжи гражданской и социальной ответственности, формировать аналитическое восприятие мира, умение вырабатывать собственную точку зрения на происходящие политические, экономические, правовые явления и процессы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буюнов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. - М., 1988.
2. Гаджиев К.С. Политическая наука. - М., 1995.
3. Михайловская И.Б., Вершинина Г.В. Трудные ступени: профилактика антиобщественного поведения. - М., 1998.
4. Никитин А.Ф. Что такое правовая культура. - М., 1988.
5. Чихалова С.Н. Трудные судьбы подростков – кто виноват? - М., 1991.
6. Шевердин С.Н. Со злом бороться эффективно (заметки журналиста). - М.: «Мысль», 1985.
7. Профилактика агрессивных и террористических проявлений у подростков: Метод. пособие / С.Н. Ениколопов, Л.В. Ерофеева, И. Соковня и др. Под ред. И. Соковни. - М.: «Просвещение», 2002.

РОЛЬ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИЦИРОВАНИЯ В МУЗЫКАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

Иващенко Н.Е., Курина Г.К.

КГКП «Детская музыкальная школа №1», Усть-Каменогорск, Казахстан

Искусство правдиво тогда, когда
оно слито с правдой жизни.

Абай Кунанбаев

Общей целью образовательных реформ в Казахстане является адаптация системы образования к новой социально-экономической среде. Нам предстоит большая работа по улучшению качества всех звеньев национального образования. Президентом Казахстана была поставлена задача о вхождении Республики в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира.

Изменения, происходящие в педагогической сфере, не могут оставить равнодушными педагогов-музыкантов. Непосредственно, воздействуя на эмоциональную и нравственную сферу ребенка, музыкальное искусство играет огромную роль в формировании творчески мыслящей духовно богатой личности, в условиях дополнительного образования.

Дополнительное образование в Республике Казахстан, является важным фактором личностного роста ребенка, развития его гумани-

стических ценностных отношений к семье, Отечеству, природе, миру, труду, культуре, знаниям, другим людям и себе.

Благодаря особенностям развития дополнительного образования, в Детских музыкальных школах раскрывается возможность развития учащихся его индивидуальных и творческих способностей. Очень важно, во-первых, научить детей понимать и любить музыку, во-вторых, воспитывать у них художественно-эстетический вкус. Научить ценить подлинно художественные произведения и, в-третьих, развивать музыкальные способности детей.

Современная система дополнительного образования способна предложить свое содержание деятельности, направленное на расширение возможностей самоактуализации личности учащегося.

Музыка – форма несловесного общения людей. Коллективное инструментальное музицирование – это одна из самых доступных форм ознакомления учащихся с миром музыки. Эффективность воспитания роли музыки, направленность и характер ее социального воздействия представляются важнейшими критериями, определяющими общественную значимость музыкального искусства и его место в системе духовно-культурных ценностей.

В комплексе учебных дисциплин «Фортепианный ансамбль» является составной частью профессионального образования учащихся в Детской музыкальной школе. Значение этого предмета в учебном процессе переоценить невозможно. Рабочая программа по фортепианному ансамблю является адаптированной к условиям Детской музыкальной школы. Предназначена для работы с обучающимися младших, средних и старших классов, направлена на формирование и развитие навыков коллективного инструментального /фортепианного/ музицирования. Она отражает разнообразие репертуара, его академическую направленность, а также возможность индивидуального подхода к каждому ученику.

Цель данной программы: формирование творчески активной всесторонне развитой гармоничной личности.

Задачи:

- обучение приемам и навыкам исполнительского мастерства в классе фортепианного ансамбля;
- развитие интеллектуального, творческого потенциала учащихся и эмоциональной сферы музыкального восприятия;
- воспитание музыкального и художественного вкуса, расширение кругозора;

Педагоги-практики знают, что игра в ансамбле, как нельзя лучше дисциплинирует ритмику, совершенствует умение читать с листа, яв-

ляется незаменимой, с точки зрения, выработки технических навыков и умений, необходимых для сольного исполнения. Ансамблевое музицирование обладает огромным развивающим потенциалом всего комплекса способностей учащихся: музыкального, слуха, памяти, ритмического чувства, двигательного-моторных навыков; расширяется музыкальный кругозор, интеллект музыканта; воспитывается и формируется художественный вкус, понимание стиля, формы, содержания исполняемого произведения. Игра в ансамбле вызывает живой интерес у учащихся, активизирует их внимание, организует исполнительскую волю, повышает чувство ответственности за ансамбль.

Еще важнее то, что ансамблевое музицирование учит слушать партнера, учит музыкальному мышлению, это искусство вести диалог с партнером, т.е. понимать друг друга, уметь вовремя подавать реплики и вовремя уступать. Ансамблевое музицирование способствует интенсивному развитию и других специфических способностей учащегося-музыканта: музыкального слуха, ритмического чувства памяти, двигательного-моторных («технических») навыков. Развитие этих способностей может иметь место при различных видах музыкальной деятельности - прослушивании музыки, изучении музыкально - теоретических дисциплин, но особо эффективно, когда учащийся собственно-ручно оперирует с материалом.

Творческая атмосфера этих занятий предполагает активное участие детей в учебном процессе. Радость и удовольствие от совместного музицирования с первых дней обучения – залог интереса к этому виду искусства – музыке. При этом каждый ученик становится активным участником ансамбля, независимо от уровня его способностей в данный момент, что способствует психологической раскованности, свободе, дружелюбной атмосфере в группе.

Программа по фортепианному ансамблю – это дополнение к основному курсу по специальному фортепиано.

Практику ансамблевого музицирования возможно начинать уже с первого-второго года обучения, при наличии репертуара, позволяющего составлять ансамбли из ровесников-одноклассников. Такие ансамбли успешно выступают уже в 1-м классе на концертах для родителей, академических и отчетных концертах. Уже первые шаги начинающего пианиста, когда он исполняет самые простые ансамбли, сопутствует выработка ряда игровых приемов и навыков, которые относятся к процессам развития чувства ритма, выступает в качестве ее «подпорки». В ансамбле ритм должен обладать особым качеством: быть коллективным. Воспитание в учащихся чувства коллективного ритма – одна из важнейших задач игры в ансамбле. Ощущение силь-

ных и слабых долей такта и ритмическая определенность «внутри такта» и есть тот фундамент, на котором основывается искусство ансамблевой игры. Важнейший из этих навыков - воспроизведение равномерной последовательности одинаковых длительностей. «Чувство ровности движения приобретается всякой совместной игрой», - писал Н.А. Римский-Корсаков в работе «О музыкальном образовании», имея в виду ритмически дисциплинирующее, свободно корректирующее воздействие ансамблевого музицирования на каждого из партнеров.

Раннее начало обучения связано с важной психологической установкой на воспитание пианиста, готового не только к сольному исполнению, но получающего радость от совместной профессиональной работы с инструменталистами, вокалистами и в фортепианном дуэте. Чувствуя контакт с партнерами-ровесниками, они ведут себя увереннее, избавляют исполнителей от ощущения одиночества на сцене, повышают «коэффициент» уверенности в себе и испытывают удовольствие от общения со слушателями. Навыки ансамблевого музицирования усваиваются малышами более естественно, иногда почти инстинктивно. Маленький пианист органично переходит от игры к исполнению пьес для фортепианного дуэта, к аккомпанементу инструменталисту или хору.

Учащиеся постигают особенности взаимодействия фортепиано с различными инструментами, что не только развивает их как будущих концертмейстеров и ансамблистов, но и обогащает их собственный исполнительский арсенал.

Наиболее популярный вид ансамблевого музицирования в детской музыкальной школе – игра в фортепианном дуэте, что объясняется более обширным и богатым репертуаром.

Первая проблема, с которой сталкиваются начинающие ансамблисты, - синхронность исполнения. Синхронность является результатом важнейших качеств ансамбля – единого понимания и чувствование партнерами темпа и ритмического пульса. Для малышей в это понятие включается умение дать ауфтакт или подчиниться ауфтакту партнера, представление темпа и пульсация в нем, одновременность и схожесть пианистических движений, отражающих штрихи и фразировку. При игре в 4 руки на одном инструменте задача облегчается за счет зрительного контроля за единством движений.

На следующем этапе работы можно перейти от ритмодвигательных задач к задачам слуховым – распределению звучности между аккомпанементом и мелодией, выстраиванию динамической линии, единой для двух партий ансамбля, простейшим тембровым и регистровым задачам. Динамический диапазон в ансамбле должен

быть шире, чем при сольной игре, так как наличие двух пианистов позволяет полнее использовать клавиатуру, построить более объемные, плотные, тяжелые аккорды, использовать для достижения яркого динамического эффекта равномерное распределение силы двух человек.

Особое значение имеет работа в фортепианном дуэте на 2-х фортепиано. Получив в свое владение полную клавиатуру, а не часть ее, исполнители, с одной стороны, обретают большую двигательную свободу, с другой стороны – каждая из партий ансамбля становится более самостоятельной и разнообразной. При этом чисто ансамблевые задачи усложняются. Партнеры должны полностью перейти к слуховому контролю за выполнением ансамблевых задач, не надеясь на помощь зрительного контроля. Сложнее становится распределить фактуры – например, аккомпанемента (разделение аккомпанирующей фактуры между обоими исполнителями) или мелодии, исполняющейся в терцовый или секстовый унисон. Обогащается полифоническая ткань, усложняются задачи «оркестровки» партий – чаще всего один из инструментов играет за духовую группу оркестра, второй – за струнную.

Начало практики ансамблевой игры проводится только после того, как обучающиеся практически овладеют основными способами звукоизвлечения, необходимыми элементами и приёмами исполнительской техники и приобретут начальные навыки сольной игры на фортепиано.

Этот период обучения фортепианному ансамблю приходится на III, IV год обучения по специализации «Специальное фортепиано»/5-ти и 7-ми летнее обучение/.

Формы занятий – индивидуальные /преподаватель+ученик/ и мелкогрупповые /ученик+ученик/- совместная игра, а также концертные выступления / на конкурсах, фестивалях и т.д./

Режим занятий – по 0,5 академического часа в неделю /при индивидуальной форме обучения/, 1 академический час на двоих /при совместной форме – в ансамбле/.

Исходя из вышесказанного, нами определены ряд основных рекомендаций для преподавателей по игре в классе фортепианного ансамбля:

- 1) создавать творческую атмосферу на данных занятиях;
- 2) осваивать комплексное решение основных задач музыкально-эстетического воспитания;
- 3) использовать разнообразные приемы ансамблевой игры: учитель-ученик, ученик-учитель;
- 4) повышать интерес учащихся через доступный музыкальный репертуар;

- 5) работать над «совместным» воображением при исполнении;
- 6) научить внимательно слушать партнера и себя при исполнении ансамбля.

Данная программа может быть рекомендована для Учреждений дополнительного образования, Школ искусств, Центров развития и Детских музыкальных школ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеев А.Д. Творчество музыканта – исполнителя. – М., 1991.
2. Готлиб А. Первые уроки фортепианного ансамбля// Вопросы фортепианной педагогики – сб.статей под ред. В. Натансона. - М.: Музыка, 1988
3. Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее: Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 17.01.2014 г.
4. Катанова Н.Ю. Ансамбль двух фортепиано в XX веке. Типология жанра: диссертация ... кандидата искусствоведения: 17.00.02. - М., 2002.
5. Рысбаева А.К. Взаимодействие учителя и учащихся в эстетическом развитии. – Алматы, 2003.

ВОСПИТАНИЕ ВЫНОСЛИВОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Цыплаков В.А., Лиценбергер В.Е.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Проблема сохранения и укрепления здоровья, повышение уровня физической подготовленности подрастающего поколения – извечная проблема. Но никогда она не стояла так остро, как в настоящее время. Школа, где дети проводят большое количество времени, является одной из наиболее важных образовательных учреждений, где закладываются основы здоровья школьников, воспитываются потребности в ЗОЖ, как жизненно важной ценности [1].

В последние годы в Казахстане наметилась устойчивая тенденция к ухудшению состояния здоровья, снижению уровня физической и функциональной подготовленности школьников. Одной из причин сложившейся ситуации стала существующая система школьного образования, ориентированная на интеллектуализацию и интенсификацию

учебного процесса. Информационная перегруженность, психо - эмоциональная напряженность учебного процесса, его нерациональная, с гигиенической точки зрения, организация, недостаточная двигательная активность и т.д., зачастую приводят к потерям здоровья школьников, снижают уровень их физической и функциональной готовности к жизни.

Исследования показывают, что за период обучения в школе практически вдвое увеличивается число детей имеющих хронические заболевания и инвалидность, определяется стойкая тенденция роста патологии различных заболеваний [2]. Все это делает особенно острой проблему организации обучения детей с целью сохранения их здоровья.

Здоровье ребенка, его социально-психологическая адаптация, нормальный рост и развитие во многом определяются средой, в которой он живет. Для ребенка от 7 до 17 лет этой средой является школа, пребывание в которой связано более 70% времени его бодрствования. В то же время в этот период происходит наиболее интенсивный рост и физическое развитие детей, напрямую связанное с воспитанием физических качеств.

Исследованиями доказано, что в основе оптимальной работоспособности детей школьного возраста лежит такое физическое качество, как выносливость, которое служит базой для развития всех физических качеств и является основой успешного освоения любого вида деятельности. В связи с этим поиску эффективных средств и методов развития данного качества мы в своем исследовании уделили особое внимание.

Анализ литературных источников показал, что проблема развития физических качеств (в том числе и выносливости) у детей школьного возраста еще далека от своего завершения. Одно из перспективных направлений решения данной проблемы, на наш взгляд, связано с недостаточной научно-методической разработанностью вопроса развития качества выносливости у школьников на уроке физической культуры.

Таким образом, возникает противоречие между потребностью современного общества в здоровых и физически крепких молодых людях, и недостаточной теоретической и методической разработанностью проблемы совершенствования их физической подготовленности.

Важнейшей задачей школьной системы физического воспитания является оптимизация двигательной активности детей. Решение этой проблемы большинство школьных учителей физической культуры видят в активизации как урочных (повышение моторной плотности уро-

ков через их спортивную направленность), так и неурочных форм занятий (тренировка в спортивных секциях по видам спорта, участие в соревнованиях и др.).

За основу повышения двигательной активности детей на уроках ФК 79,2% опрошенных учителей ВКО предлагают взять подвижные и спортивные игры и легкую атлетику. Данные виды спорта, по их мнению, дают возможность не только повысить количество локомоций, но и увеличить уровень физической и функциональной подготовленности детей.

В последнее время практика показывает, что с помощью традиционной организации физического воспитания в школе зачастую эти цели не достигаются в полном объеме, из-за того, что такая организация занятий не всегда интересна занимающимся, часто не соответствует их желаниям, потребностям и интересам, вследствие чего школьники плохо посещают уроки физической культуры [3].

Поэтому в настоящее время остается актуальным вопрос о необходимости реализации новых подходов, форм, методов и содержания физического воспитания школьников и, в первую очередь, в методике построения системы уроков физической культуры, как основной формы учебного процесса. Ключевым моментом в решении этой проблемы является вопрос о назначении и содержании школьного урока физической культуры и подборе соответствующих способов его организации [4].

С целью определения эффективности решения задач физической подготовки и развития физических качеств у школьников 7, 10 классов было проведено анкетирование учителей физической культуры г. Усть-Каменогорска в количестве 15 человек, с высшим образованием, со стажем работы от пяти до тридцати лет.

Опрошенные учителя физической культуры считают, что без должного уровня базовой подготовки (т.е. всестороннего развития физических качеств) достаточно трудно будет развивать и ключевое физическое качество – выносливость. Они также считают, что расширенная физическая подготовка в детском возрасте положительно воздействует не только на здоровье, физическое развитие, но и является эффективным средством воспитания спортивного характера, нравственных и умственных качеств.

Большинство опрошенных учителей ФК отвели развитию качества выносливости первое ранговое место как качеству, наиболее соответствующему достижению в физическом и умственном развитии детей школьного возраста. Все опрошенные учителя согласны с тем, что уже в данном возрасте целесообразно развивать как общую, так и спе-

циальную (силовую и скоростную) выносливость. Из средств физического воспитания, в большей степени направленных на развитие качества выносливости, учителя отдали предпочтение бегу, плаванию, лыжным гонкам [5].

На поставленный в анкете вопрос «Каково процентное соотношение времени, отводимое Вами на уроке ФК для развития различных физических качеств?» большинство опрошенных учителей ответили следующим образом: Сила- 28,5%; быстрота – 20,0%; выносливость - 25,5%; ловкость – 16,0%; гибкость -10,0%. Однако проведенное нами предварительное исследование, показало, что такое соотношение явно не достаточно для успешного развития ключевого физического качества – выносливости у школьников на уроках физической культуры. Необходимо значительно увеличить время, отводимое для развития данного качества.

В качестве экспериментальных нами было предложено два варианта распределения времени на уроке физической культуры для приоритетного развития физического качества выносливости:

Вариант 1: Сила – 20%; быстрота 15%; выносливость – 40%; ловкость – 15% и гибкость – 10%.

Вариант 2: Сила – 20%; быстрота 25%; выносливость – 30%; ловкость – 17% и гибкость – 8%.

Анализ результата исследований показал, что выносливость у юношей 7-го класса занимающихся как по 1 так и по 2 варианту на протяжении года меняется. Так показатели в беге на 2 км.у мальчиков увеличились в 1 группе – на 23,6%, а во 2 группе только на 11,03%. Более значительное увеличение показателей развития качества выносливости в 1 группе мы связываем, прежде всего, с большим количеством времени, которое отводится на развитие качества выносливости на уроках физической культуры в школе (см. таблицу 1).

Скоростная выносливость у юношей оценивалась по результатам бега на 100 метров. Здесь показатели так же возросли: в 1 группе на 4,6% и во 2 группе на 3,0%. (см. таблицу 1).

Силовая выносливость (подтягивание на перекладине) у мальчиков 7 класса увеличилась 1 группе на 53,2%, во 2 группе – только на 24,6%.

Таблица 1 Показатели уровня развития выносливости учеников 7-го класса

№ Показатели		юноши			девушки		
		начало года	конец года	t	начало года	конец года	t
1	Бег на 2 км (юноши) и 1,5 км (девушки)	$\frac{12,45+0,18}{12,38+0,19}$	$\frac{10,07+0,11}{11,15+0,12}$	$\frac{11,3}{2,6}$	$\frac{8,47+0,11}{8,35+0,13}$	$\frac{7,63+0,14}{8,11+0,12}$	$\frac{4,95}{1,8}$
2	Бег на 100 м.	$\frac{14,6+0,14}{14,7+0,16}$	$\frac{14,1+0,16}{14,3+0,17}$	$\frac{1,96}{1,34}$	$\frac{16,2+0,19}{16,4+0,21}$	$\frac{15,8+0,19}{16,1+0,20}$	$\frac{2,7}{1,2}$
3	Подтягивание на перекладине	$\frac{6,2+0,39}{6,5+0,42}$	$\frac{9,5+0,17}{8,1+0,22}$	$\frac{7,8}{4,5}$	$\frac{15,9+0,28}{15,1+0,25}$	$\frac{18,7+0,26}{16,8+0,28}$	$\frac{5,55}{2,6}$
Примечание: в числителе показатели группы, занимающихся по 1 варианту, в знаменателе – по 2 варианту.							

У девочек 7-го класса также наблюдается прирост по развитию выносливости. Так, по результатам бега на 1,5 км в 1 группе он увеличился на 11,0%, а во 2 группе – только на 2,9%) (см. таблицу 1).

Прирост скоростной выносливости (бег на 100 метров) составил в 1 группе 2,5%, во 2 группе – 1,8%.

Силовая выносливость (подтягивание на перекладине) у девочек так же выросла. Здесь прирост в первой группе составил 17,6%, а во второй – 11,2% (см. таблицу 1).

Анализ полученных результатов у подростков 7-го класса показал, что при использовании на уроках физической культуры комплексов физических упражнений по 1 варианту обеспечивает более высокий уровень развития качества выносливости по сравнению со 2 вариантом.

Анализ развития качества выносливости у учеников 10-го класса по показателям в беге на 2 км. (юноши и девушки) показал, что у школьников, которые занимались по 1 варианту прирост составил 8,7% , по 2 варианту -3,1% (см. таблицу 2).

Показатели скоростной выносливости (бег 100 метров) так же возросли в 1 группе на 4,6% и во 2 группе на 1,8%) (см. таблицу 1).

Прирост показателей силовой выносливости(по показателям подтягивания на перекладине) в 1 группе составил 40,1% и во 2 группе – 31,2% (см. таблицу 2).

Таблица 2. Показатели уровня развития выносливости учеников 10–го класса

№	Показатели	юноши			девушки		
		начало года	конец года	t	начало года	конец года	t
1	Бег на 2 км (юноши и девушки)	$\frac{9,57+0,14}{9,49+0,18}$	$\frac{8,08+0,11}{8,36+0,13}$	$\frac{4,04}{2,7}$	$\frac{11,43+0,17}{11,40+0,19}$	$\frac{10,51+0,16}{11,05+0,18}$	$\frac{3,56}{1,2}$
2	Бег на 100 м.	$\frac{13,6+0,08}{13,7+1,2}$	$\frac{13,0+0,13}{13,4+0,18}$	$\frac{2,2}{1,6}$	$\frac{16,0+0,18}{16,3+0,15}$	$\frac{15,9+0,14}{16,2+0,15}$	$\frac{1,65}{0,23}$
3	Подтягивание на перекладине	$\frac{8,35+0,25}{8,25+0,28}$	$\frac{11,7+0,45}{11,2+0,36}$	$\frac{7,6}{3,4}$	$\frac{13,13+0,35}{12,8+0,26}$	$\frac{18,1+0,23}{16,8+0,31}$	$\frac{11,9}{5,6}$
<i>Примечание: в числителе показатели группы, занимающихся по 1 варианту, в знаменателе – по 2 варианту.</i>							

На протяжении учебного года учащиеся 10 класса, занимаясь на уроках физической культуры, по первому варианту развития физических качеств показали более высокие результаты по всем показателям по сравнению со 2 вариантом.

Таким образом, экспериментальное апробирование 2 вариантов распределения времени, отводимого на уроках физической культуры в школе на развития различных физических качеств, показало, что первый вариант является более предпочтительным для развития качества как общей, так и специальной выносливости у учеников 7 и 10 классов.

Обобщая основные результаты теоретической и экспериментальной частей исследования, можно сделать следующие выводы:

1) Теоретический анализ изучаемой проблемы показал, что в изученной нами литературе предлагается достаточно много различных методик для развития физического качества выносливости, но они в основном рассчитаны на спортивную тренировку и мало подходят для уроков физической культуры в школе. Результаты показателей выносливости в нашем исследовании неравномерны.

2) Педагогические наблюдения и тестирование уровня развития физического качества выносливости у школьников 7 и 10 классов выявило, что используемые на уроках физической культуры методики не являются эффективными и не дают значимого прироста данного физического качества.

3) Из предложенных нами двух вариантов программ развития физического качества выносливости, экспериментально была подтверждена эффективность 1 варианта, где рекомендуется использовать на уроках физической культуры в школе следующий вариант распределения урочного времени: упражнения на силу – 20%; быстроту 15%;

выносливость – 40%; ловкость – 15% и гибкость – 10%.

ЛИТЕРАТУРА

1. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. - М.: «Академия», 2002.
2. Благущ П. К теории тестирования двигательных способностей. - М.: ФиС, 1982.
3. Зимкин Н.В. Физиология человека, - Учебник для институтов физической культуры. - М, ФиС, 1975.
4. Яковлев Н.Н., Лекшевич Л.Г., Макарова А.Ф. Возрастные особенности реакции организма при выполнении физических упражнений. - Физиологический журнал СССР, 1960., т. 46, №7.
5. Фарфель В.С. Дискуссия о критериях тренированности. - Теория и практика физической культуры, 1972, №1, С. 69-72.

ПОДГОТОВКА И ВНЕДРЕНИЕ МОДУЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ, ОСНОВАННЫХ НА КОМПЕТЕНЦИЯХ

Колдаева А.А.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Выживает не самый сильный, не самый умный, а тот, кто готов изменяться...

Ч. Дарвин

В настоящее время в Казахстане развивается модульное обучение. В основном в высших учебных заведениях. В системе начального и среднего профессионального образования работа по модульным программам находится на стадии становления.

Чем объясняется актуальность и потребность развития модульного обучения?

По мнению теоретиков и практиков модульной технологии, традиционный подход к построению учебных программ основан главным образом на информационно-познавательном принципе.

Для большинства традиционных программ и учебников характерны перегрузка теоретического и фактологического материала. Большинство вопросов и заданий для самостоятельной работы носит репродуктивный характер.

В рамках таких программ не предусмотрены возможности уров-

невой дифференциации содержания предметов с тем, чтобы учитывать особенности учебной деятельности обучаемых. Эти и другие недостатки обусловили поиск таких подходов к структурированию программ, которые имели бы большую степень гибкости и свободы в отборе и комплектации нужного и конкретного учебного материала для определенной категории обучающихся и специальных целей.

Эти и другие недостатки обусловили поиск таких подходов к структурированию программ.

Модульная программа – один из вариантов удовлетворения указанной потребности.

Они имеют следующие преимущества:

1. Организация процесса обучения на основе такой технологии представляет большие возможности для развития обучающегося как субъекта учебной деятельности за счет планомерного, педагогически и информационно оснащенного самообразования и самообучения.

2. Модульное обучение предоставляет самые широкие возможности для осуществления индивидуализации образования путем:

- индивидуализации темпа усвоения учебного материала;
- варьирования средств, методов и форм усвоения знаний и умений;
- индивидуализации контроля учебной деятельности и повышения роли самоконтроля;
- усиления развивающей направленности педагогического взаимодействия.

3. Наличие в модуле средств входного, промежуточного и итогового самоконтроля обучающихся развивает их способности самостоятельной, самоорганизации и ответственности.

4. Модульные программы позволяют без ущерба сократить нормативное время изучения предметов на 20% - 30%.

5. Автономный и тематически разноплановый характер модулей позволяет на основе их сочетания строить и создавать целенаправленные модульные программы, обеспечивающие развитие конкретных профессиональных умений и способностей (1, с. 9).

Из данного перечня следует, что принципиальными отличиями модульного обучения и традиционной системы образования являются следующие моменты:

- содержание образования предоставляется в форме законченных автономных учебных комплексов – модулях, являющихся одновременно и банком информации, и методическим руководством по его усвоению;
- активное взаимодействие преподавателя и обучающихся в обра-

зовательном процессе с помощью модулей обеспечивается предварительной самостоятельной подготовкой студентов к занятиям и учетом со стороны преподавателя уровня этой подготовки;

- сущность модульного обучения предполагает неизбежность и обязательность соблюдения паритетных, субъектно-субъектных отношений между преподавателем и обучаемым;

- для достижения конкретных учебно-познавательных и профессиональных целей возможное объединение в одной модульной программе модулей по разным дисциплинам (4, с. 41).

Хорошо развитая модульная образовательная программа, основанная на компетенциях, способна отвечать требованиям современной экономики, так как:

Будущий работодатель знает, что умеют делать обучающиеся, а не только то, сколько академических часов по данному предмету они посетили (1, с. 14)

Есть два подхода разработки модульных программ. Мы остановимся на функциональном анализе.

Модульная программа обучения разрабатывается на специальность или квалификацию по действующему Классификатору специальностей и профессий технического и профессий технического и профессионального, послесреднего образования.

Модуль – это определенный объем научной информации, необходимый для выполнения какой-либо конкретной профессиональной деятельности (3, с. 70).

Модульная программа обучения, основанная на компетенциях, имеет следующую структуру:

1. Пояснительная записка
2. Функциональная карта
3. Профиль компетенции
4. Спецификация модуля
5. Надарочные модули
6. Адаптирующие модули
7. Резюме модуля
8. Руководство модуля

Пояснительная записка – указывается назначение и задачи программы, ее роль в организации профильного обучения и подготовки специалистов, связь с другими дисциплинами, а так же методические указания по ее реализации.

Функциональная карта – разрабатывается на основе функционального анализа и модульного структурирования содержания программы.

Функциональный анализ – это один из способов описания того, что люди делают на работе.

Главная цель описывает результаты, которых надо достичь в результате работы.

Основные функции - это то, что необходимо уметь делать людям, чтобы достичь (результата, т.е. главной цели).

Используются коды, кодировка удобна, потому что она показывает из какой области анализа эта формулировка.

Надзорные модули – это требования не представляют действия, а касаются организации работы, взаимоотношения с людьми на рабочем месте, а так же ответственности за окружающую среду.

Профиль компетенции - по окончании данной программы, студент будет уметь что-то делать.

Спецификация модуля – это четкий анализ умений, знаний и ресурсов.

Резюме модуля - это полезный итоговый «сертификат» для работодателей.

Резюме включает:

- название модуля;
- цель обучения;
- схема содержания (краткое описание шагов и действий);
- предварительные знания;
- срок обучения модуля.

Руководство модуля - окончательный документ планирования для преподавателей.

Содержит:

- название и цель модуля;
- схему рекомендуемых методов обучения;
- необходимые ресурсы обучения;
- спецификация оценки (2, с. 4).

В результате каждый модуль приходится на 45–50 часов учебного времени, из которых 8-12 часов отводится для аудиторных занятий, остальные для самостоятельной работы студента. Аудиторные занятия проводятся в такой последовательности:

- обзорная или проблемная лекция (4 часа);
- активные практические занятия (4 часа);
- тестирование, контрольная работа (2 часа) (3, с. 10).

Более 30 часов отводится на самостоятельную работу по четко установленным в модуле разнообразным заданиям. В течении одного семестра студенты изучают в среднем 10 дисциплин распределенных на 20-25 модулей (2, с. 18).

Роль преподавателя должна измениться, он должен стать человеком, помогающим в обучении, предоставляя ресурсы и поддержку, необходимые для создания позитивной и активной обучающей среды. Каждый студент большую часть времени работают самостоятельно. Преподаватель управляет учебно-познавательной деятельностью обучающихся, используя модули.

ЛИТЕРАТУРА

1. Педагогические технологии. / Под ред. Кукушина В.С. Учебное пособие для студентов педагогических специальностей. – М., 2006.
2. Райер Г., Лопанова Е., Рабочих Т. Технологии профессионального обучения, ориентированные на действие: Учебно-методическое пособие. – 2-е издание перераб. и доп. – Омск, 2004.
3. Шмачилина С.В. Технологии... Технологии? Технологии! Учебное пособие для студентов педагогических вузов. Омск, ОмГПУ, 1999.
4. Шпак Г.Б. Модуль. – М., 2009.

АНТИЦИПАЦИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ В КЛАССЕ КЛАССИЧЕСКОГО ТАНЦА

Фирсова О.И.

«Восточно-Казахстанское училище искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных» УО ВКО, Усть-Каменогорск, Казахстан

Основа процесса обучения – это организация познавательной деятельности с использованием актуальных методов обучения. Преподавание классического танца имеет свою четкую методику, в которой сконцентрирован многолетний опыт лучших исполнителей и педагогов-хореографов. Но парадоксально то, что специальных методов преподавания классического танца не существует. Поэтому творческий педагог вынужден актуализировать уже имеющиеся методы обучения с целью выявления наиболее эффективных или привнести в них новые направления. Такими эффективными и новыми могут стать методы антиципации.

Антиципация (предвосхищение) – сравнительно новое понятие для педагогики, не связанной с творческой деятельностью.

В 70-е годы XX века учитель Н.Н. Светловская использовала методику антиципации на уроках внеклассного чтения. Умение предвосхищать, предполагать содержание текста по заглавию, иллюстрации или группе ключевых слов еще до чтения книги, формировало при-

вычку думать над книгой, прогнозировать тему, содержание книги.

В музыкальной педагогике антиципация применялась с первых уроков, при изучении на самом раннем этапе и в самом раннем возрасте учащихся. Музыкальный педагог обращал внимание ученика на название музыкального произведения, в каком жанре оно написано, рассказывал о композиторе, о характере исполнения, штрихах, звукоизвлечении. Только после этого переходил к разучиванию выбранной музыки.

В дальнейшем, с усложнением репертуара, усложнялся и уровень предварительной информации о музыкальных произведениях, приходило понимание более глубоких контекстов и авторских замыслов.

Балет – это синтетическое искусство, тесно связанное с музыкой и театром. Поэтому, методы антиципации актуальны так же для урока классического танца.

Основными традиционными методами преподавания классического танца являются объяснение и показ.

Уже на этапе объяснения актуальным может стать использование методов антиципации – предвосхищения, особенно в младших классах балетной школы.

Первоначальный этап обучения классическому танцу – это развитие интереса к балетному искусству, формирование элементарных представлений о его эстетике и красоте. Здесь то и пригодятся методы антиципации. Творчески мыслящий педагог-хореограф на этапе «погружения в специальность» должен в полной мере раскрыть художественные возможности этого искусства через систему художественных сравнений, образов, аллюзий, программной конкретизации, использования лучших образцов музыкального, балетного, оперного искусства. Учитель должен предвосхитить показ конкретных экзерсисов объяснением сути балетного творчества, его художественной значимости, ценности. Естественно, вся информация должна быть представлена в доступной форме, с учетом возраста и уровня развития воспитанников. Чем интереснее и доступнее будет предварительная информация, чем артистичнее преподнесет ее учитель, тем больший отклик найдет она в умах и душах учеников, тем глубже пройдет «погружение» в специальность.

Второй этап урока классического танца – непосредственный показ упражнений – также открывает широкие возможности применения методов антиципации. Любой показ конкретного упражнения можно предвосхищать рассказом о происхождении танца, из которого оно, может быть, возникло, его исторической судьбе. Умелый учитель сможет ассоциировать это движение с определенным ощущением, ос-

мыслением и закреплением образа на подсознательном уровне, сначала в голове, потом в мышечном воспроизведении. В дальнейшем, многократное использование этого образа будет давать рефлекторно соответствующие мышечные ощущения, нужные для конкретного упражнения.

Деятельный педагог-хореограф должен избегать стереотипов и штампов как в объяснении (предвосхищении), так и в показе упражнений. Эрудированность педагога, активный поиск качественных и разнообразных сравнений, ассоциаций сыграет положительную роль в эффективности обучения.

Методы антиципации так же играют значительную роль в формировании творческой индивидуальности ребенка. Их использование не навязчиво, а опосредовано, через ассоциативный ряд, аллюзии, другую образность, плавно помогают ребенку формировать свое чувство ритма и пластику движений, позы, музыкальную отзывчивость, не механически, а осмысленно выполнять поставленные задачи.

Урок классического танца основан на систематичности, последовательности, многократной повторяемости упражнений. Это вносит некоторую рутинность в процесс обучения. Методы антиципации помогают творчески разгрузить этот повторяемый процесс, привнести в него свежую эмоциональность, познавательность в виде элементов других видов искусств (живописи, музыки, театра и даже кино).

Информативный ряд должен быть представлен не в виде скучной исторической справки о том или ином явлении балетного искусства, а в форме ярких, информационно насыщенных вкраплений перед показом элементов или упражнений.

Например, рассказом о том, почему исторически сложилась традиция использовать балетные термины на французском языке, можно предварить разучивание движений менуэта. Разучивание шагов, диагоналей, прыжков можно предварить информацией о танцах, подаривших нам эти движения (буре, полька, мазурка). Использование видеозаписи, фрагментов живописных картин, музыкальных иллюстраций может оживить учебный процесс, придать больший эстетический вес полученным знаниям.

Современные технические коммуникативные возможности так же расширяют сферу применения методов антиципации, особенно в старших классах балетной школы. Использование модернизированной цифровой видеосъемки позволяет совместный с учениками просмотр и анализ кинофильмов, кинофрагментов из балетов современного и классического репертуара, как в качестве иллюстративного материала, предваряющего собственное исполнение, так и как дополнительный

вид самоконтроля.

В современных балетных училищах наблюдается явное усложнение программы обучения классическому танцу. Исполнение ряда движений экзерсиса у станка на полупальцах уже на первом году обучения в хореографическом училище ведет за собой усложнение программы и в балетной школе соответственно. Это требует от ребенка дополнительных усилий и введения в учебный процесс балетной школы новых педагогических технологий. Использование методов антиципации поможет нивелировать определенный страх, боязнь и неуверенность при выполнении сложных элементов. Творчески оснащенный педагог через ряд уже закреплённых на подсознательном уровне художественных образов и ассоциативных сравнений, более простых двигательных навыков может плавно подвести воспитанника к выполнению сложного упражнения. Умелый педагог представит этот процесс как самостоятельное достижение ученика с мягкой подачи учителя.

Обучение классическому танцу подразумевает большие физические нагрузки на ребенка. Поэтому, в балетной школе жизненно необходимы здоровьесберегающие технологии и учет физических возрастных особенностей детей. Большие физические нагрузки в балетной школе могут быть только кратковременными в отличие от балетных училищ, где физическая выносливость формируется уже на профессиональном уровне. Поэтому, методы антиципации в щадящем режиме балетной школы могут быть использованы в контексте интеллектуального, эстетического и культурного развития ребенка. Методы призваны стать духовной базой, предвосхищением и усилением дальнейшего творческого потенциала воспитанника балетного класса.

Сложившаяся в педагогике классического танца методология обучения определяется как «обучение через деятельность». Использование метода антиципации усиливает компонент «деятельности» дополнительными качествами в виде «воображения», «мышления», «ощущения», «эстетического вкуса». Результатом такого дополнения является повышение качества образования, его эффективность, актуализация обучения, что отвечает, в итоге, основной задаче учреждения образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Родина Т. И. Использование технологии формирования типа правильной читательской деятельности на основе приемов антиципации. Творческий отчет. МОУ СОШ № 15
2. Климкович И., Малашева В. Музыкальная хрестоматия для уроков

- классического танца, вып. 2. - М.: «Музыка», 1969.
3. Малашева В., Потапов К., Климкович И., Ерошенко Н. Музыкальная хрестоматия для уроков классического танца. Вып. 2. М.: «Музыка», 1967.
 4. Казакова Е. Урок классического танца. Музыкальное пособие. – М., 2002.
 5. Цорн Ф. А. Грамматика танцевального искусства. Музыкальное приложение. – М., 2001.
 6. Овчинникова Е.В. Современная программа и методология преподавания классического танца на начальном уровне хореографического образования. М.: Московская государственная академия хореографии, 1993.

РОЛЬ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ОБЩЕНИИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ПОДРОСТКА СО СВЕРСТНИКАМИ

Умирзахова М.М.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В жизни каждого человека существует масса определенного рода ценностей, но одно из ведущих занимает, прежде всего, его семья, поскольку без нее не было бы и нас самих. Но, к сожалению, в последнее время данное понятие стало терять свою ценность и истинное значение, воспринимаясь как нечто естественное, не требующее особых усилий и личных вложений человека. На самом деле так не должно происходить, поскольку семья играет важную роль не только для одного определенного человека, она важна для государства в целом, поскольку семья, это ячейка общества, в котором подрастает и воспитывается наше будущее поколение. Поэтому естественно и то, что растет ответственность семьи за воспитание подрастающей молодежи. Для современного молодого человека, а именно для подростка, важным качеством на сегодняшний день является умение построения продуктивных межличностных отношений с окружающими его людьми, способности к этому у него должны развиваться с самого раннего детства, по примеру самого ближайшего к нему окружения, его семьи.

Актуальность данной исследовательской работы заключается в необходимости определения степени и особенностей и роли семейных отношений на построение межличностного взаимодействия подростка, а именно с группой сверстников, в связи, с возросшими запросами общества к индивидуальным характеристикам современного молодого

человека, который должен быть высокоразвитым, культурным, образованным и коммуникабельным представителем социума.

Как считает Мудрик А.В. [1], семья представляет собой сложное общественное явление, постепенно изменяющееся на протяжении всей своей многовековой истории. В связи с этим затруднительно дать ему однозначное определение на все времена, поскольку само это понятие достаточно многогранно и динамично, но можно сформулировать его для конкретного этапа развития. Поскольку традиционно главным институтом воспитания подростка принято было считать именно семью, выступающей в роли важнейшего фактора, обуславливающего успешное прохождение процесса социализации, где подросток может приобрести необходимый опыт социального поведения, овладевая навыками общения и межличностного взаимодействия. Важно то, что те знания и умения, которые подросток усваивает в семье, могут храниться им на протяжении всей жизни, именно поэтому ни один из институтов воспитания не может сравниться по своей значимости с семьей, где в подростка закладываются основные личностные характеристики.

Семья является общественной ценностью, представляя собой особый коллектив людей, окружающих ребенка с момента его рождения, важно помнить, что в понятие семья входит целая цепочка соединенных между собой родственных уз, образующих систему семейных отношений. Семья, выступая как главный фактор воспитания подростка, может иметь две стороны, как и любое условие, обеспечивающее эффективность процесса воспитания, поскольку само наличие семьи, это еще не залог успешного процесса социализации подростка. С одной стороны, именно в семье подросток может испытывать и получать столько эмоциональной поддержки, заботу, теплоту, нежность и ласку, сколько не сможет дать ему любое другое общество, если ребенок для этой семьи является ценностью, драгоценным камнем, над которым требуется масса труда и усилий, чтобы из него получился действительно ценный алмаз, при виде которого можно было бы испытывать чувство гордости, а не стыда, с другой стороны, именно в семье, как в самом ближайшем окружении для подростка, может быть причинен самый большой вред, путем неправильного воспитания, не принятия ребенка, как высшего дара, не любви к нему, полного безразличия, ведь подростки очень чувствительны, хоть и пытаются иногда скрыть свои переживания за маской безразличия, но на самом деле их ранит любое слово, любой жест от тех людей, которые являются для них самыми близкими, но станут ли они ему близкими в духовном плане, будет зависеть от того, как именно будут выстроены их семей-

ные отношения, на доверии и любви, либо на страхе и унижении. Для подростка семья - это среда, в которой складываются условия его физического, психического, эмоционального и интеллектуального развития, а также семья является источником удовлетворения ряда его потребностей и малым коллективом, предъявляющим к нему разнообразные и достаточно сложные требования.

Главная задача семьи - это выполнение родителями воспитательной функции по отношению к подростку. Под этим должно пониматься не только создание определенных взаимоотношений между родителями и их детьми, но и их предпосылок, т.е. определенного образа жизни семьи и взаимоотношений ее членов. Неуверенность родителей, неправильное воспитание ими детей обостряют взаимоотношения в семье и негативно влияют на развитие личности ребенка. Поскольку именно данные отношения влияют на процесс формирования личности подростка, по примеру родителей подросток учится строить отношения с социумом, если, например, мама обладает высокой тревожностью, то у нее часто вырастают тревожные дети, которые вряд ли смогут уверенно общаться и вести себя в обществе незнакомых людей; честолюбивые родители нередко так подавляют своих детей, что это может привести к развитию у них комплекса неполноценности, а значит, они будут так же чувствовать дискомфорт и неуверенность с окружающими их людьми; несдержанный отец, выходящий из себя по малейшему поводу, нередко, сам того не ведая, формирует подобный же тип поведения у своих детей, который проявится на ярких вспышках агрессии на окружение.

Мы разделяем позицию Кона И.С. [2] о том, что всесторонняя помощь в воспитании подростка означает создание таких условий, при которых его физиологические, эмоциональные и интеллектуальные потребности будут удовлетворяться в достаточной мере и на необходимом качественном уровне. Результатом такого воспитания должно выступить здоровье подростка, его счастье и благополучие. Во многом все будет зависеть именно от семьи, от ее уклада, образа жизни, традиций.

Связь между родителями и их детьми является наиболее прочной из всех видов связей, которые могут быть установлены между людьми. Человек является самым сложным биологическим существом, который имеет ряд особенностей и потребностей, поэтому людям сложно быть в одиночестве, им необходима связь друг с другом, контактировать друг с другом. Поэтому человек никогда не станет полностью независимым, он не может черпать жизненные силы только из самого себя. Человеческая жизнь, как говорил выдающийся психолог А.Н.

Леонтьев, это разъятое, разделенное существование, главным признаком которого является потребность сближения с другим человеческим существом.

Семейные отношения играют огромную роль в жизни каждого подростка, это не единичная связь одного поколения, это сплетение гораздо более прочных связей представителей разных времен и поколений. Как известно каждый народ, каждая национальность отличается своей самобытностью, уникальными традициями, так же происходит и в семьях, конечно не в столь ярких проявлениях, но все же в каждой семье живут и взаимодействуют определенные люди, которые связаны между собой родственными связями, и в их среде складывается определенный стиль поведения и взаимодействия, взаимопомощи и взаимовыручки, единая духовная связь, целостность родственных душ, таким образом, семья создает определенный психологический микроклимат внутри себя, это сложившиеся семейные традиции, отношения, манера поведения, общения, обращения и т.д. Но этот климат с течением времени может выходить за рамки внутреннего взаимодействия членов семейного коллектива, когда мы начинаем переносить свой привычный стиль взаимоотношений и на окружающих нас людей.

Как считает ряд психологов [3, 4], подросток уже от рождения зависим от своей семьи, он растет и развивается в условиях, предоставленных его членами семьи, именно удовлетворяется значительная часть его потребностей, в том числе это и материально – бытовые, но, что еще важнее, подросток ежедневно сталкивается и переживает ряд значительных для него жизненных ситуаций, которые, в силу своего юного возраста, он пока еще не в состоянии решить самостоятельно, не прибегая к помощи своих близких. Именно поэтому для того, чтобы подросток чувствовал себя защищенным, ему необходима эмоциональная поддержка, любовь, забота, ласка и понимание, естественно то, что удовлетворение данной потребности подросток ожидает получить от близких ему людей, от своей семьи, если же данная потребность не удовлетворена, то это может привести к скрытой или явной форме неудовлетворенности подростка семейными отношениями в целом, что может отразиться в дальнейшем на его поведении и общении с людьми, в межличностных отношениях с окружающими. Семья осуществляет также в процессе воспитания подростка социальный контроль за его поведением, поскольку тот на данный момент не способен полностью самостоятельно отслеживать и контролировать свое поведение, не выходя себя за рамки дозволенного, поскольку будучи в юном возрасте, бывает достаточно сложно ограничить себя в чем ли-

бо, если же семья не справляется с выполнением данной задачи, то это может привести к социальной дезадаптации подростка, отражающейся в его поведении, и в целом на его личностном развитии. Обычно подросток стремится к быстрому овладению социальными ролями взрослого человека, тем самым стремясь доказать окружающим свою зрелость и самостоятельность, иногда это желание приводит к ошибочному выбору своего круга общения, порой допуская в него людей с не совсем положительной репутацией. Необходимо отметить, что данные процессы происходят в условиях бурной перестройки организма подростка, то есть сопровождаются физиологическими и психологическими переменами как в организме, так и в его психике. Подросток еще не определился со своей ролью в этом мире, какое место он будет занимать, стремясь попробовать что-то новое и не известное, которое не всегда является правильным, он может часто ошибаться, сбиваться с пути, конфликтовать с окружающими его людьми, не находить общий язык со сверстниками, испытывая при этом одиночество и отторжение. Именно поэтому семья, должна стать первостепенным источником достоверной информации для подростка, оградив его тем самым от ненужных и не желательных связей и ошибочных действий, которые могут повлечь за собой не обратимые последствия, если семья не может обеспечить выполнение данной функции, то подросток может оказаться в затруднительном для себя положении, оказавшись в неведении о скрытых фактах и процессах жизни деятельности социума.

Цель данной исследовательской работы - проанализировать и сравнить особенности семейных отношений подростка и их влияние на его межличностное взаимодействие с группой сверстников.

Все дети одинаковы, точнее, равны. Они равны и одинаковы – перед добрым и худым. Дети поначалу походят на промокашки, впитывают в себя все, что грамотно или безобразно написано родителями. Данная фраза очень точно раскрывает суть рассматриваемой нами темы, поскольку каждый ребенок приходит в этот мир чистым и открытым, пока еще не готовым к негативным проявлениям этого мира, которые, к сожалению, все же неизбежны. Как будут заполнены первые страницы этой книги, будет зависеть от тех, кто находится рядом с подростком с первых дней его рождения. Для современного подростка одним из важнейших приоритетов для продуктивной жизни деятельности и эффективного процесса обучения является умение построения межличностных отношений с коллективом, группой людей, в первую очередь, это построение конструктивных и продуктивных отношений с группой сверстников. Человек никогда не бывает и не должен быть

одинок, даже если он находится по какой-либо причине в изоляции от общества, ограниченным в общении с людьми, потому что близкие для него люди все равно продолжают жить в его сознании, памяти, ведь известно, что человек не может прожить без процесса коммуникации. Данный навык общения необходимо развивать и воспитывать в подростке еще с самого раннего детства, огромную роль для этого играет ближайший окружающий его микро социум, то есть семья.

Теоретические основы по теме данного исследования были так же выдвинуты в исследованиях следующих авторов, рассматривавших вопросы семьи и семейных отношений: Л.Д Столяренко, С.И Самыгин, А.В Петровский, А.И Захаров, И.М Балинский, В.Н Мясищев и другие. Психологами практически всех направлений не раз отмечалась важность того факта, что главным и необходимым условием развития подростка, формирования его внутреннего мира является его ближайшее окружение, то есть его семья. С первых месяцев ребенок начинает осознавать себя через отношение к нему родителей.

Подростковый возраст наиболее сложный период в процессе воспитания для всей семьи, поскольку дети начинают взрослеть, самоопределяться, стремясь к личной свободе, неограниченности выбора, не желая подчиняться тотальному контролю со стороны взрослых, воспринимая это как ущемление личных прав и свободы, в противном же случае семейные отношения могут перейти в открытый конфликт между родителями и детьми, то есть может возникнуть вечная проблема «отцов и детей», либо что еще хуже в скрытую форму конфликта, когда родители не то, что не замечают каких-либо столкновений взглядов и позиций с ребенком, они даже не видят предвестников сложившейся ситуации, списывая все на переходный возраст и нехватку собственного времени. Тогда подросток ощущает себя непонятым, и ущемленным. Родители могут постоянно напоминать ребенку о его обязанностях, что он должен делать, говорить, а что делать ему строго запрещено, забывая в этот момент об имеющихся у ребенка так же правах на определенные вещи и действия. Каждый человек имеет право на свободу выбора, право на ошибки и их исправление, ведь на этом и основывается вся наша жизнь, на ошибках, прощении и их исправление, благодаря этому у нас и формируется характер и воля. Нужно помнить, что все, что ребенок получает или не дополучает в своей семье, он переносит это на отношения с окружающими его людьми. Домашний очаг, в понимании каждого, это то место, где нам всегда рады, где можно быть самим собой и оставаться самым лучшим, где не нужно будет что-то доказывать, можно побыть хоть немного спокойным и беззаботным, где человек может отдохнуть душой

и сердцем. Но порой главный смысл данной ценности люди осознают, к сожалению, лишь потеряв очаг жизненного благополучия, потеряв право называться семьей, поняв, что именно было упущено, раскаявшись в своих поступках.

В подростковом возрасте становление личности в первую очередь определяется его психофизическим развитием, формированием нового уровня психических функций, складывающимися характерологическими особенностями. Ведущим, развивающим аспектом данного возрастного периода становится межличностное взаимодействие. В различных формах общения происходит развитие всех сторон личности подростка.

Таким образом семейные отношения оказывают влияние на формирование межличностных отношений подростка с группой сверстников, ведь так или иначе подросток растет и развивается в данной среде, в определенной психологической атмосфере, которая может косвенно или на прямую воздействовать на его психику, тем самым подросток может спроецировать стиль семейных отношений на межличностное взаимодействие с группой сверстников, опираясь на пример поведения родителей либо как на идеальные, либо наоборот, стараясь избегать выбранного стиля отношений в семье, воспринимая его как неправильное при взаимодействии с окружающими его окружающими людьми.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. - М.: «Педагогика», 1984.
2. Кон И.С. Психология ранней юности. - М.: «Просвещение», 1980.
3. Психология современного подростка / под ред. Д.И. Фельдштейна - М.: «Педагогика», 1987
4. Фельдштейн Д.И. Психологические аспекты изучения современного подростка // Вопросы психологии, 1985, №1

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Курмангалиева Ж.А.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

В настоящий момент в педагогической науке формируется и уточняются понятие «интерактивное обучение».

Интерактивное обучение - это способ познания, осуществляемый в формах совместной деятельности обучающихся: все участники образовательного процесса взаимодействуют друг с другом, обмениваются информацией, совместно решают проблемы, моделируют ситуации, оценивают действия коллег и свое собственное поведение, погружаются в реальную атмосферу делового сотрудничества по разрешению проблем.

При этом осуществляется постоянная смена режимов деятельности: игры, дискуссии, работы в малых группах, небольшой теоретический блок (мини-лекция).

Как отмечают Е.В. Коротаева, интерактивное обучения одновременно решает три задачи:

- 1) учебно-познавательную (предельно конкретную);
- 2) коммуникационно-развивающую (связанную с общим эмоционально-интеллектуальным фоном процесса познания);
- 3) социально-ориентационную (результаты которой проявляются уже за пределами учебного времени и пространства).

Некоторые результаты и эффекты интерактивного обучения.

1. Интерактивные методы обучения позволяют интенсифицировать процесс понимания, усвоения и творческого применения знаний при решении практических задач. Эффективность обеспечивается за счет более активного включения обучающихся в процессе не только получения, но и непосредственного (здесь и теперь) использования знаний. Если формы и методы интерактивного обучения применяются регулярно, то у обучающихся формируется продуктивные подходы к овладению информацией, исчезает страх высказать неправильное предложение (поскольку ошибка не влечет за собой негативной оценки) и устанавливаются доверительные отношения с преподавателем.

2. Интерактивное обучение повышает мотивацию и вовлеченность участников в решение обсуждаемых проблем, что дает эмоциональный толчок к последующей поисковой активности участников, побуждает их к конкретным действиям. В интерактивном обучении каждый успешен, каждый вносит свой вклад в общий результат групповой работы, процесс обучения становится более осмысленным и увлекательным.

Кроме того, интерактивное обучения формирует способность мыслить неординарно, по-своему видеть проблемную ситуацию, выходы из нее; обосновывать свои позиции, свои жизненные ценности; развивает такие черты, как умение выслушивать иную точку зрения, умение сотрудничать, вступать в партнерское общение, проявляя при этом толерантность по отношению к своим оппонентам, необходимый

такт, доброжелательность к участникам процесса совместного нахождения путей взаимопонимания, поиска истины.

3. Как известно, опыт не передается, но интерактивные методы обучения позволяют осуществить перенос способов организации деятельности, получить новый опыт деятельности, общения, переживаний. Как отмечает С.В. Белова, диалоговое обучение дает:

- опыт установления контакта, взаимозависимых ценностно-смысловых отношений с миром (культурой, природой), людьми и самим собой - опыт диалогической познавательной деятельности, социально-нравственных коммуникативных отношений и самопознания, «самостроительства»;

- опыт переживания единения (общности с миром, с другим человеком и самим собой, признание этого переживания в качестве источника и стимула собственного личностного роста).

Интерактивная деятельность обеспечивает не только прирост знаний, умений, навыков, способов деятельности и коммуникации, но и раскрытие новых возможностей обучающихся, является необходимым условием для становления и совершенствования компетентностей (компетентность - доказанная готовность к действию) через включение участников образовательного процесса в осмысленное переживание индивидуальной и коллективной деятельности для накопления опыта, осознания и принятия ценностей.

Исследования К. Левина показали влияние групповых обсуждений и ситуативных факторов на изменение социальных установок и поведения участников.

4. Поскольку интерактивное обучение предполагает возможность коммуникации с преподавателем и партнерами по учебной деятельности, сотрудничество в процессе разного рода познавательной и творческой активности, то система контроля за усвоением знаний и способами познавательной деятельности, умением применять полученные ЗУНы в различных ситуациях может строиться на основе оперативной обратной связи, что делает контроль ЗУНов перманентным и более гибким и гуманным.

5. Одно из назначений интерактивного обучения - изменять не только опыт и установки участников, но и окружающую действительность, так как часто интерактивные методы обучения являются имитацией интерактивных видов деятельности, применяемых в общественной и государственной практике демократического общества.

Что же дает внедрением интерактивного режима различным субъектам образовательного процесса?

Конкретному обучающемуся:

- опыт активного освоения учебного содержания во взаимодействии с учебным окружением;

- развитие личностной рефлексии;

- освоение нового опыта учебного взаимодействия, переживаний;

- развитие толерантности.

Учебной микрогруппе:

- развитие навыков общения и взаимодействия в малой группе;

- формирование ценностно-ориентационного единства группы;

- поощрение к гибкой смене социальных ролей в зависимости от ситуации;

- принятие нравственных норм и правил совместной деятельности;

- развитие навыков анализа и самоанализа в процессе групповой рефлексии;

- развитие способности разрешать конфликты, способности к компромиссам.

Системе «преподаватель - группа».

- нестандартное отношение к организации образовательного процесса;

- многомерное освоение учебного материала,

- формирование мотивационной готовности к межличностному взаимодействию не только в учебных, но и в иных ситуациях.

При интерактивном обучении педагог выполняет функцию помощника в работе, одного из источников информации. Центральное место в его деятельности занимает не отдельный учащийся как индивид, а группа взаимодействующих учащихся, которые стимулирует и активизирует друг друга. Как отмечает Б. Ц. Бадмаев, «при применении интерактивных методов сильнее всего действует на интеллектуальную активность дух соревнования, соперничества, состязательности, который проявляется, когда люди коллективно ищут истину. Кроме того, действует такой психологический феномен, как заражение (не подражание, а именно заражение), и любая высказанная соседом мысль способна произвольно вызвать собственную, аналогичную или близкую к высказанной или, наоборот, вовсе противоположную». Наиболее полно эти эффекты проявляются при игровых и тренинговых формах проведения занятий.

Таких образом, интерактивное обучение имеет большой образовательный и развивающий потенциал и обеспечивает максимальную активность обучающихся в учебном процессе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Панина Т.С. Современные способы активизации обучения. - М.: Издательский центр «Академия», 2008.
2. Косолапова М.А., Ефанов В.И., Кормилин В.А., Боков Л.А. Положение о методах интерактивного обучения студентов по ФГОС 3 в техническом университете: для преподавателей ТУСУР. – Томск: ТУСУР, 2012.
3. Клименко Т.К. Инновационное образование как фактор становления будущего учителя. Автореф. дис. - Хабаровск, 2000.
4. Алексеева, Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента // Учитель. - 2004. - № 3.

МЕТОДИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ТРЕБОВАНИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И ФАКТИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБУЧАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Ляпунова Н.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В Республике Казахстан прогрессивное развитие и модернизация образования являются возможными благодаря пониманию руководством страны необходимости и важности развития человеческого капитала и всесторонней поддержке при инициировании и проведении реформ в сфере образования.

Реализация Госпрограммы будет способствовать динамичному развитию системы образования путем создания условий повышения доступности всех граждан к качественному образованию [1].

Главным условием повышения доступности к качественному образованию и эффективности обучающей деятельности является уровень подготовки преподавателя.

Рассмотрим методику определения фактической степени обученности студентов (СОС) и фактической эффективности деятельности преподавателя (Ξ_{ϕ}).

Введем следующие обозначения:

$СОС = \Xi_{\phi 1}$ – степень обученности студентов, фактическая эффективность учебной дисциплины преподавателя на 1-ом (высшем) уровне требований.

K_5 – количество обучаемых в данной группе (у данного преподавателя, по данному учебному предмету), имеющих за 1 и 2 рубежный

контроль (семестр, год) оценку «А, А-» - «отлично» (на данном уровне требований).

K_4 – количество обучаемых, имеющих итоговую оценку «В+, В, В-» - «хорошо».

K_3 – количество обучаемых, имеющих «С+, С, С-, D+, D-» - «удовлетворительно».

N – общее количество обучаемых, аттестованных по данному предмету (у данного преподавателя, в данной группе), то есть знаменатель этой дроби включает в себя количество всех обучаемых, в том числе имеющих по итогам данного учебного периода оценку «F» - «неудовлетворительно».

На первом (высшем) уровне требований показатель $COС = Э_{\phi 1}$ определяется по следующей формуле:

$$COС = Э_{\phi 1} = \frac{K_5 + 0,64K_4 + 0,36K_3}{N} \leq 1 \quad (1)$$

На втором (среднем) уровне этот же показатель $COС = Э_{\phi 2}$ определяется по другой формуле (с учетом явления сдвига уровня требований в сторону его снижения):

$$COУ = Э_{\phi 2} = \frac{0,64 \cdot K_5 + 0,36 \cdot K_4 + 0,16 \cdot K_3}{N} \leq 0,64 \quad (2)$$

На третьем уровне требований показатель $COС = Э_{\phi 3}$ определяется по следующей формуле:

$$COС = Э_{\phi 3} = \frac{0,36 \cdot K_5 + 0,16 \cdot K_4 + 0,04 \cdot K_3}{N} \leq 0,36 \quad (3)$$

Работа на втором уровне требований определяет максимальный выход группы обучаемых, в среднем только на уровень алгоритмизированных умений и навыков. Работа же на третьем уровне требований предопределяет максимальный выход группы студентов в среднем только на уровень понимания (см. пример и рисунок).

Пример:

По итогам года, в группе, где 30 студентов, были, например, по «Истории Казахстана» получены следующие оценки; «А, А-» - три, «В+, В, В-» - двенадцать, «С+, С, С-, D, D-» - четырнадцать, «F» - одна. Спрашивается: какой степени обученности, в среднем, достигли эти студенты по данному предмету. Ответ далеко не однозначен, если неизвестен уровень требований, на котором выставлены эти баллы. А

именно: при работе на первом (высшем) уровне требований данного преподавателя, его студенты обучены, в среднем, на:

$$\text{COC}_1 = \mathcal{E}_{\Phi 1} = \frac{3 + 0,64 \cdot 12 + 0,36 \cdot 14}{30} = \frac{3 + 7,68 + 5,04}{30} = \frac{15,72}{30} = 0,52$$

(52% обученности соответствуют показателю «элементарные умения и навыки»);

- при работе же на втором (среднем) уровне эти студенты обучены, в среднем, на:

$$\text{COY}_2 = \mathcal{E}_{\Phi 2} = \frac{0,64 \cdot 3 + 0,36 \cdot 12 + 0,16 \cdot 14}{30} = \frac{1,92 + 4,32 + 2,24}{30} = \frac{8,48}{30} = 0,28$$

(28% обученности соответствуют показателю «понимание»);

- и, наконец, при работе на третьем (низшем) уровне требований эти баллы свидетельствуют о следующей степени обученности:

$$\text{COY}_3 = \mathcal{E}_{\Phi 3} = \frac{0,36 \cdot 3 + 0,16 \cdot 12 + 0,04 \cdot 14}{30} = \frac{1,08 + 1,92 + 0,56}{30} = \frac{3,56}{30} = 0,12$$

(12% обученности соответствуют показателю «запоминание»).

Таким образом, сказать, какой степени обученности достигли эти студенты, не зная уровня требований, на котором выставлены оценки, практически невозможно. На рис. это будет выглядеть так:

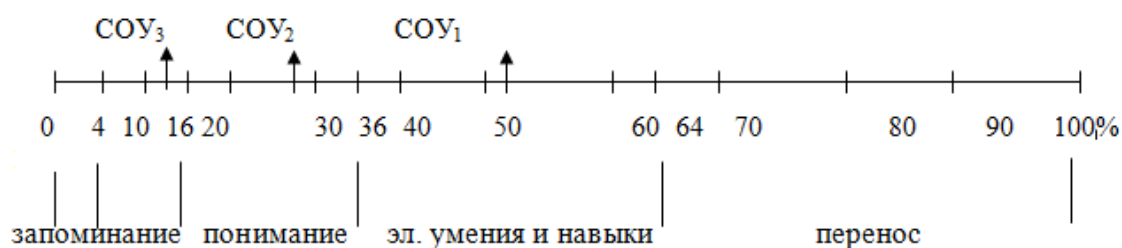

Рис. 1. Уровни обученности

Данный рисунок наглядно отображает тот факт, что при наличии вышеуказанных балльных оценок обученность может быть как на уровне элементарных умений и навыков, так и на уровне понимания и даже на уровне запоминания. Однако, зная, например, что данный педагог работает на втором уровне требований, мы можем конкретно сказать, что средний уровень обученности его студентов 28%.

Чтобы достоверно оценить действительную степень обученности студентов по предмету, характеризуемую пятью последовательными

показателями, преподаватели вынуждены, чисто субъективно, использовать десятибалльную (4,0; 3,67; 3,33; 3,0; 2,67; 2,33; 2,0; 1,67; 1,33; 1,0), что позволяет им проводить хоть какую-то грань между «узнаванием» и «запоминанием», между простым (механическим) «запоминанием» и «пониманием» (осознанным запоминанием) и т.д.

Таким образом, учитывая все вышеуказанное, можно предложить следующую модель оценки степени обученности студентов.

Это как бы идеальная модель, которая может быть внедрена в практику лишь при условии использования полной десятибалльной шкалы в качестве положительной, т.е. фиксирующей степень прироста знаний, умений и навыков у учащегося от 50 до 100%:

1,0 – 1,33	- за простое узнавание (различение, распознавание), т.е. за уровень знакомства с данным процессом, объектом и т.п.
1,67 – 2,33	- за механическое запоминание основных понятий, определений, кусков текста и т.п.
3,0 – 3,33	- за понимание излагаемой теории, т.е. за ее осознанное воспроизведение, объяснение и т.п.
3,67	- за применение теории на практике в алгоритмизированных, шаблонизированных заданиях, в выполнении практических работ по образцу и т.п.
4,0	- за применение теории на практике в нестандартных неалгоритмизированных ситуациях, т.е. - творчески.

В этом случае данная шкала описывается следующим уравнением

$$y = 4x^2.$$

- y - обученность,

- x - баллы не формально, а фактически десятибалльной шкалы (т.е. они все значимы для характеристики прироста степени обученности конкретной личности или группы студентов, у данного педагога).

Баллы	x	1,0-1,33	1,67-2,33	3,0-3,33	3,67	4,0
Обученность	y	до 4%	до 16%	до 36%	до 64%	до 100%

Таким образом, рассмотренный нами вариант позволяет практикующим преподавателям более достоверно и доказательно оценивать обученность студента, которая характеризуется пятью последовательно возрастающими показателями, что при наличии традиционной сис-

темы оценивания ни выявить, ни прокомментировать практически невозможно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы [do.gendocs.ru]
2. Симонов В.П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя. Учебное пособие. - М., 2005.
3. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ-ХАУ в управлении педагогическими системами. Учебное пособие. - 3-е изд., испр. и доп. - М., 2009.
4. Симонов В.П. Педагогическая практика в школе. - М., 2000.
5. Симонов В.П. Учебные занятия как измеряемый процесс. // Стандарты и качество, 1992. - № 2. – С. 54-59.

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Таскимбаева Р.К.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современный экономический рост базируется на ведущем значении научно-технического прогресса и интеллектуализации основных факторов производства. Глава государства в своем Послании «Новый Казахстан в новом мире» подчеркнул, что Казахстан будет «проводить единую государственную стратегию, направленную на внедрение высоких технологий и поддержку инноваций» и обратил особое внимание на то, что практически все успешные современные государства, активно интегрированные в систему мирохозяйственных связей, сделали ставку на «умную экономику». Поставленная главой государства задача о вхождении в число 50 конкурентных государств мира невозможна без наращивания интеллектуальных направлений.

Современная эпоха диктует необходимость глубинных изменений системы образования. Одной из ведущих мировых тенденций в развитии современного образования является переход к непрерывному, открытому образованию, которое формирует основу информационного общества.

Одним из стратегических аспектов модернизации образования

является информатизация образования, предполагающая, в первую очередь, организацию новой модели образовательного процесса с использованием возможности новых информационных технологий, широкое использование ИКТ в предметном обучении, во внеклассной работе для достижения образовательных целей. Информационно-коммуникационные технологии обучения окажутся бесполезными, если преподаватели не будут обладать достаточным уровнем специальной информационной компетентности, т.е. компетентности в сфере использования компьютерных технологий в учебно-воспитательном процессе, если окажутся не способными осуществлять поиск и отбор качественных программных продуктов и грамотно применять их для решения конкретных дидактических задач.

Компетентностный подход к образованию, оценка его качества по международным стандартам легли в основу новой национальной модели образования. Изменение образовательной парадигмы, в свою очередь, выдвинуло новые требования к профессиональным умениям преподавателя. Информационная компетентность преподавателя – профессионально-личностное качество педагога, предоставляющее собой совокупность, знаний, умений и ценностного отношения к эффективному осуществлению различных видов информационной деятельности и использованию информационных технологий в профессиональной образовательной деятельности.

Информационная компетентность преподавателя вступает как надстройка над информационной компетентностью обучающихся и является профессионально-личностным качеством педагога, предоставляющим собой совокупность, знаний, умений и ценностного отношения к эффективному осуществлению различных видов информационной деятельности и использованию новых информационных технологий в профессиональной образовательной деятельности (сюда относятся профессионально-ориентированные знания, умения и мотивация осуществления информационной деятельности, специфичные для преподавателя, готовность использовать новые информационные технологии в учебном процессе).

При помощи реальных объектов (телевизор, магнитофон, телефон, факс, компьютер, принтер, модем, копир) и информационных технологий (аудио - видеозапись, электронная почта, СМИ, интернет), формируются умения самостоятельно искать, анализировать отбирать необходимую информацию, организовывать, преобразовывать, сохранять и передавать ее. Данные компетенции обеспечивают навыки деятельности обучающегося по отношению к информации, содержащейся в учебных дисциплинах и образовательных областях, а так же в ок-

ружающем мире.

Компетенции, относящиеся к деятельности человека: компетенции информационных технологий: прием, переработка, выдача информации; преобразование информации (чтение и конспектирование), мультимедийные технологии, компьютерная грамотность; владение электронной, интернет - технологией.

Информационная компетентность преподавателя – это интегральная многоуровневая профессионально значимая характеристика личности педагога, проявляющаяся в умении оперирования (сбора, поиска передачи и анализа) информации и использования ее в профессионально-педагогической деятельности, что позволяет оперативно ориентироваться в региональной информационно-образовательной среде и выражается в совокупности компетенции, используемых для решения профессиональных задач и целях самообразования.

Задачами формирования информационной компетентности преподавателя является обогащение знаниями и умениями из области информационных технологий, развитие коммуникативных, интеллектуальных способностей в работе с информацией, осуществление интерактивного диалога между различными субъектами образовательного процесса в единой информационно-образовательной среде, в качестве которой может выступать страна, регион, вуз и другие.

Формами организации процесса развития информационной компетентности преподавателя являются: образование в колледже, ВУЗе, самообразование, повышение квалификации с целью углубления профессиональных знаний и навыков, в соответствии с требованиями индустриально-профессиональных знаний и навыков, в соответствии с требованиями индустриально-инновационного развития страны, творческие мастерские, творческие группы и т.п.

Перечень минимальных знаний, умений и навыков, необходимых современному преподавателю для использования информационно-коммуникационных технологий в своей деятельности:

1. Иметь представление об устройстве компьютера, основных клавишах, папках и программах в компьютере, объеме информации, типах файлов, локальной сети, читать и копировать файлы из доступных папок других компьютеров, интернете, доменах, сайтах и их адресах, гиперссылках и уметь перемещаться по ним, о медиапедагогике, медиа-уроке, мультимедийных ресурсах для урока;

2. Уметь находить, открывать, закрывать, создавать, переименовывать, копировать, вырезать, устройства; распечатывать разработки уроков, сценарии мероприятий, отчеты; создавать дидактические материалы (контрольные, лабораторные, самостоятельные работы, тес-

товые задания), напечатать анкету для учеников табель, таблицу с данными, напечатать грамоту (поздравление, объявление, приглашение и др.); копировать и вставлять фрагменты текста рисунки из одного файла в другой; вставлять колонтитулы со своими данными; готовить файл для печати на принтере, пользоваться принтером; находить нужную информацию через поисковые системы; сохранять нужную информацию, найденную в Интернете, находить графические изображения; пользоваться электронной почтой, пересылать по почте файлы, общаться в чате, форуме, открывать музыкальные и видео файлы; пользоваться простейшим графическим редактором, изменять параметры цифровых фотографий: размер, яркость, контрастность и др.; создавать электронные презентации для урока; устанавливать учебные CD-диски и разбираться в их содержании; пользоваться программами-конструкторами тестов, кроссвордов, учебников;

3. Иметь навыки самостоятельного знакомства с интерактивными программами.

Используя первичные ЗУН педагогов, следует вовлекать их в активную деятельность по внедрению ИКТ в учебно-воспитательный процесс, ведь только деятельностный тип обучения ориентирован на активную самостоятельную работу обучающихся, формирует личную позицию, мотивацию учения, предполагает использование и активное освоение различных источников информации.

Шаш Н.Н. сформулировала принципы обучения действием, которые утверждают следующее:

1. Люди учатся только тогда, когда хотят учиться.
2. Люди учатся тогда, когда сталкиваются с трудноразрешимыми проблемами.
3. Обучение - это социальный процесс, процесс сотрудничества.
4. Обучение как изменение поведения начинается тогда, когда мы получаем входные сигналы о результате, порождаемом действием.
5. Обучение часто состоит в переосмыслении того, что уже «известно», а не в приобретении новых знаний и фактов. Устоявшийся образ мыслей может быть потенциальным барьером на пути к изменениям.

Опираясь на эти принципы, необходимо использовать интенсивные технологии обучения, направленные на оптимизацию, актуализацию, систематизацию, гуманизацию и комплексность получения знаний.

Информационная компетентность преподавателя предполагает широкое использование компьютерной техники, электронных вариантов учебных материалов, обучающих программ, педагогических тех-

нологий характера. Преподаватель должен обладать необходимой подготовкой для корректной дифференциации возможностей обучающихся в зависимости от индивидуальных особенностей, мотивации, возрастных и психологических особенностей.

Формирование информационной компетентности преподавателя является важной составляющей его профессионализма. Системное, целостное представление об информационной компетентности, выделение ее структуры, обоснование критериев, функций и уровней ее сформированности, позволяет целенаправленно и эффективно организовать учебный процесс в рамках образовательной деятельности, повысить уровень предметно-специальных знаний, принимать эффективные решения в учебной работе, целенаправленно и разносторонне развивать обучающихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – М., 2003.
2. Пастов С.А. Формирование информационной компетентности учителя. – М., 2002.
3. Послание Президента Республики Казахстан - «Новый Казахстан в новом мире». – Астана, 2015.
4. Хуторской А.В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. - М., 2002.
5. Шаш Н.Н. Action Learning. Уникальный подход к развитию людей и организаций. – М.: ГроссМедиа, 2004

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА В ФОРМИРОВАНИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ

Байжанова А.Г.

*КГУ «Ново-Тимофеевская средняя школа», Кокпектинский район,
ВКО, Казахстан*

Традиционно цели школьного образования определялись набором знаний, умений и навыков, которыми должен овладеть выпускник. Сегодня такой подход оказывается недостаточным, сегодня социуму (профессиональным учебным заведениям, производству, семье) нужны не всезнайки и болтуны, а выпускники, готовые к включению в дальнейшую жизнедеятельность, способные практически решать

встающие перед ними жизненные и профессиональные проблемы. Сегодня главной задачей является подготовка выпускника такого уровня, чтобы, попадая в проблемную ситуацию, он мог найти несколько способов её решения, выбрать рациональный способ, обосновав своё решение.

А это во многом зависит не от полученных ЗУНов, а от неких дополнительных качеств, для обозначения которых и употребляется понятия “компетенция” и “компетентность”, более соответствующие пониманию современных целей образования.

Главная задача современной системы образования – создание условий для качественного обучения. Внедрение компетентного подхода – это важное условие повышения качества образования. По мнению современных педагогов, само приобретение жизненно важных компетентностей дает человеку возможность ориентироваться в современном обществе, формирует способность личности быстро реагировать на запросы времени.

Компетентный подход в образовании связан с личностно-ориентированным и действующим подходами к образованию, поскольку касается личности ученика и может быть реализованным и проверенным только в процессе выполнения конкретным учеником определенного комплекса действий.

Итак, что такое “компетенция” и “компетентность”? Считаю не лишним еще раз напомнить эти понятия.

Компетенция – 1) круг вопросов, в которых кто-нибудь хорошо осведомлен; 2) круг чьих-то полномочий, прав.

Компетентный – 1) знающий, осведомленный; авторитетный в определенной отрасли; 2) специалист, владеющий компетентностью.

Другими словами, компетентность – это способность установить и реализовать связь между “знанием – умением” и ситуацией. Компетенции – это цели (поставленные перед человеком), а компетентности – это результаты.

Компетентный специалист, компетентный человек – это очень выгодная перспектива. Предложена формула компетентности. Каковы ее основные составляющие?

Во-первых, знание, но не просто информация, а та, что быстро изменяется, разная, которую необходимо уметь найти, отсеять от ненужной, перевести в опыт собственной деятельности.

Во-вторых, умение использовать эти знания в конкретной ситуации; понимание, каким способом можно получить эти знания.

В-третьих, адекватное оценивание – себя, мира, своего места в мире, конкретных знаний, необходимости или ненужности их для сво-

ей деятельности, а также метода их получения или использования. Эта формула логично может быть выражена в такой способ:

Компетентность = мобильность знаний + гибкость метода + критичность мышления

Безусловно, человек, который воплощает в себе такие качества, будет довольно компетентным специалистом. Но механизм достижения такого результата остается пока что не разработанным и кажется довольно сложным.

Формирование у учащихся ключевых компетентностей в учебном процессе называется компетентностным подходом.

Комплекс этих жизненных умений является центральным в системе компетентностного подхода, а также конечным результатом обучения.

Развитию многих ключевых компетенций на уроках физики способствует физический эксперимент учащихся. Эксперимент является важнейшим элементом процесса обучения физике. Он выполняет несколько дидактических функций: повышает интерес к предмету, активизирует внимание учащихся, способствует политехническому образованию, а также играет большую роль в формировании физических понятий. Абстрактные понятия учащимся легче формировать на основе богатого чувственного опыта. Физический эксперимент влияет на ребёнка через ощущение, восприятие, представление, формирует при этом определённую мыслительную деятельность. Вызывает у учащихся различные положительные эмоции: удовольствие от проделанной работы, уверенность в своих знаниях, восхищение, удивление, любопытство, которые надолго закрепляют в памяти нужную информацию. Учащиеся углубляют свои знания, повторяют изученный на уроках материал. Развивают память и мышление, учатся анализировать идею и результаты опытов, самостоятельно делают выводы.

В своей работе использую различные виды эксперимента:

- демонстрационные опыты учителя;
- лабораторные работы;
- фронтальные опыты учащихся;
- домашние экспериментальные задания

Все виды эксперимента имеют своё узкое целевое назначение, и каждый из них содействует более глубокому изучению законов физики, а также приобретению учащимися ценностно смысловых компетенций.

Лабораторные занятия учащихся – это один из видов школьного эксперимента. Он содействует более глубокому усвоению курса физики. Кроме того, лабораторные работы дают учащимся приобрести

практические умения и навыки в обращении с простейшими физическими приборами, в измерении различных физических величин, развивают у учащихся наблюдательность и интерес к явлениям в природе. При этом создаётся гораздо большая цельность и полнота впечатлений, позволяющая довести понимание физического явления до полной ясности. Лабораторные работы содействуют повышению понимания демонстрационного эксперимента

Физический практикум – это экспериментальные задачи повышенной трудности. Он расширяет и углубляет практические умения и навыки работы с приборами, способствует развитию большей самостоятельности учащихся, чем фронтальные лабораторные работы; он знакомит учащихся с методами измерений.

Проект – это экспериментальное задание, связанное с получением нового практически значимого продукта, выполняемый учащимся с применением предметных знаний в рамках учебно-познавательной деятельности.

В настоящее время поставки информационной техники в школы предоставили в руки учителя физики компьютер, мультимедиа проектор и интерактивную доску. Использование web-камеры для укрупнения зоны опыта и демонстрации её в укрупнённом виде через мультимедиа проектор на экран стирает многие границы между демонстрационным и лабораторным экспериментом. В зоне опыта может оказаться и измерительный прибор, шкала которого будет демонстрироваться на экран через мультимедиа проектор. В настоящее время многие физические величины могут быть измерены цифровыми датчиками (автоматизация эксперимента экономит время на проведение рутинных операций при измерении и обработке результатов), причём, во многих случаях чувствительность и пределы измерений цифровых датчиков превосходит чувствительность аналоговых приборов, а инертность (время реакции на меняющуюся величину) оказывается существенно меньше. ИД позволяет не только выводить на экран фрагменты демонстрационных установок и показания датчиков, но и делать наглядным весь процесс обработки полученных данных. Разработан набор «Цифровая лаборатория» для фронтального эксперимента, то есть ученики могут при наличии времени выполнить лабораторный опыт самостоятельно, собирая установку и получая результаты. При этом школьная лабораторная установка также снабжена системой датчиков, диагностирующих состояние исследуемого объекта. Данные эксперимента обрабатываются и выводятся на экран в реальном времени и в рациональной графической форме, в виде численных значений, диаграмм, графиков и таблиц. Основное внимание

учащихся при этом сосредотачивается не на сборке и настройке экспериментальной установки, а на проектировании различных вариантов проведения эксперимента, накоплении данных, их анализе и интерпретации, формулировке выводов. Всё это соответствует требованием ГОСО.

На уроке можно реализовать совместное исследование и как сочетание демонстрационного эксперимента учителем с дублированием действий по изучению явления за партами учеников. Исследовательская форма постановки учебного эксперимента является мощным средством развития интереса к предмету, подготовки учащихся к самостоятельной творческой работе.

Применение учебного физического эксперимента способствует формированию критического мышления и побуждает учащихся к активной мыслительной и практической деятельности. Использование ИКТ при проведении физических экспериментов постепенно размывает границы между демонстрационным и лабораторным экспериментом, между фронтальной работой и работой физического практикума, и выводит лабораторные работы, проводимые с их помощью на уровень учебных исследований различной глубины и трудности.

Очевидно, что реализация учебного физического эксперимента в школе должна включать обучение использованию компьютерного оборудования для подготовки и проведения экспериментальных работ, обработки экспериментальных данных. Таким образом, всё вышесказанное показывает, что практическая деятельность учащихся, организованная с помощью учебного физического эксперимента, позволит организовать инновационное обучение и сформировать личностные качества учеников, которые позволят адаптироваться к быстро изменяющемуся миру и участвовать в инновационной деятельности.

Итак, эксперимент, как педагогический метод, обладает широкими дидактическими возможностями. Интерес к нему как методу обучения обусловлен, в частности, тем, что данный вид заданий представляет учащимся достаточно редкую возможность самостоятельно выявить первопричину физического явления на опыте в процессе его непосредственного рассмотрения. Базируясь на самом простейшем оборудовании и даже предметах обихода, эксперимент приближает физику к нам, превращая её в представлениях учащихся из абстрактной системы знаний в науку, изучающую «мир вокруг нас». Тем самым, подчёркивается практическая востребованность физических знаний, их значимость в обычной жизни. В учебном процессе, где широко используется эксперимент, нет исходящего от педагога потока информации, нет скуки, лени, пассивности учеников. Учитель ведёт

ученика по пути субъективного открытия. При такой организации учебно – воспитательного процесса меняться в ученике могут все психические функции: восприятие, внимание, память, мышление, а также отдельные качества личности – ответственность, самостоятельность и другие, т.е. развивается личность ребёнка в целом.

Для организации уроков с использованием любого вида эксперимента, учителям физики необходимо ориентироваться на уровень развития учеников, самим владеть методикой проведения эксперимента, уметь обучить школьников выполнять опыты.

При планировании уроков, учителям физики, могу порекомендовать использовать следующие подходы:

1) исследовательский подход, т.е. обучение через открытие. Этот вариант срабатывает при изучении материала;

2) заменять традиционные лабораторные работы на более интересные, добавив, например, дополнительное задание или изменить порядок работы. Желательно, чтобы алгоритм работы ученики составляли сами;

3) чаще использовать домашний эксперимент;

4) ни в коем случае не отказываться от лабораторного практикума.

Чтобы ученикам легче было выполнить то или иное задание, можно познакомить их со следующим алгоритмом действий при постановке эксперимента:

1. Цель (что я хочу узнать?)

2. Замысел эксперимента

1) Какова идея опыта?

2) Что и каким образом будем изменять? Что на это должно реагировать?

3) Какие параметры остаются постоянными? Как добиться этого? Как следить за этим?

3. Оборудование (какие нужны приборы, материалы, какая должна быть установка для эксперимента: схема, рисунок)

4. Ход работы (план действий)

5. Результаты (что получено – цифры, факты... Их наглядные представления – таблица, схема, график)

6. Выводы (насколько точны результаты, расчёт погрешностей)

7. Обдумывание результатов и взгляд в будущее (как изменить опыт, чтобы результаты стали лучше? Можно ли продолжить исследование? Для чего? Как?)

Таким образом, изучив методику проведения эксперимента и его применения на уроках физики, мы пришли к выводу, что эксперимент

является самой важной частью любого урока. Все вышеперечисленные формы эксперимента оправдывают себя. Так, например, изложенная методика решения экспериментальных задач с помощью логических схем даёт такие результаты: за один урок ученик решает обычно от 3 до 7 задач. Примерно от 40 до 60% учащихся в классе получают хорошие и отличные оценки, а учитель только управляет учебно-воспитательной работой, её дифференциацией на основе учёта особенностей ребят.

Как правило, ученики далеко не все любят выполнять домашние задания. Если же домашний эксперимент можно выполнить с помощью подручных средств, то % выполнения такой работы достигает в среднем 95%. Кроме этого, у ребят возникает множество вопросов после выполнения домашнего эксперимента, а это значит, что возрастает их интерес к предмету. Выполняя лабораторный практикум в конце учебного года, примерно 15% учеников повышают свои оценки. Практикум позволяет ещё раз повторить изученный материал, обратить внимание на вопросы вызывающие затруднения и разобраться в них.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вахтомин Н.К. Практика – Мышление – Знание. К проблеме творческого мышления. – М.: Наука, 1978.
2. Павлова М.С. Физический эксперимент – способ развития творческого мышления // Физика в школе, 2006, №1 – С. 14 – 20.
3. Браверман Э.М. Самостоятельное проведение учениками экспериментов // Физика в школе, 2000, №3.
4. Браверман Э.М. Урок физики в современной школе - М., 1993 .
5. Смирнов А.П. физический практикум Российского Ньютона – М.: «Кругозор», 1995
6. Давиден А.А. Лабораторные работы в процессе обучения физике // Физика в школе, 2000, №5.
7. Гуревич Ю.Л. Обучение приёмам мыслительной деятельности на уроках физики // Физика в школе, 1999, №4.
8. Хоменко С.В. Газовые законы и свойства насыщенных паров. Руководство по выполнению эксперимента. – М., 2007.
9. Дик Ю.И. Физический практикум для классов с углублённым изучением физики. – М., 1993.
10. Хорошавин С.А. Физический эксперимент в средней школе. – М., 1988.
11. Шахмаев Н.М. Физический эксперимент в средней школе. – М., 1991.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО ЮРИСТА

Кыдырханова А.С.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

В связи с динамичными изменениями в политической, экономической, социальной сферы казахстанского общества, глава государства Н.А. Назарбаев поставил ряд задач в области системы образования по повышению уровня подготовки высококвалифицированных специалистов. Возникла также необходимость в подготовке высококвалифицированных специалистов в области юриспруденции, готовых к эффективной работе в условиях быстроменяющейся ситуации, способных адаптироваться к новым общественным условиям. Для успешного выполнения своей профессиональной деятельности будущий юрист, кроме базы юридических знаний, должен обладать еще комплексом определенных профессиональных компетенций.

Компетенция подразумевает способность личности справляться с самыми различными задачами применяя полученные профессиональные знания и навыки. В условиях развивающего обучения необходимо применять инновационные технологии. Инновации используются различными науками, как техническими, так и общественными, поэтому педагогические инновации не могли не затронуть и правовое образование, внося в него различные формы интерактивного обучения. Интерактивные методы организации учебного процесса в первую очередь направлены на развитие у студентов умения учиться, критически анализировать и ранжировать информацию, эффективно общаться и быть кооперативными. Эти навыки не только способствуют усвоению студентами программного материала, но и, несомненно, пригодятся им в будущей профессиональной деятельности. Ведь коммуникативные умения и навыки работы в группе во многом обеспечивают социальную компетентность личности и достижение ею жизненного успеха [1].

Инновационные технологии не оставили в стороне процессы, которые непосредственно связаны с формированием правовой культуры и правосознания в нашем обществе, которое долгое время считало право инструментом в руках государства для претворения в жизнь, т.е. в общество, своей воли, возведённой в ранг закона. Инновации могут появляться в форме новых комбинированных дисциплин, которые охватывают несколько отраслей права или ряда юридических дисциплин. Это позволяет не только расширить кругозор студентов, но и способствует формированию у них логического мышления, по-

зволяет проследить взаимосвязь и взаимозависимость различных наук, выявить их общие черты и закономерности. Внедрение инноваций может проявляться и в появлении новых методических приёмов, которые ранее не использовались в учебных заведениях, например, таких, как импровизированное слушание дела в суде, проведение заседания в определённых комитетах и комиссиях законодательных органов власти, что позволяет в форме ролевой игры изучить сложные для запоминания темы.

Инновационные технологии могут использоваться и в воспитательной работе со студентами, которые в процессе обучения должны не просто усваивать знания, но и приобретать доктринальный уровень правовой культуры, позволяющий систематизировать полученные знания и уметь применять их на практике.

В настоящее время в научном плане выделяются следующие виды инноваций: модульные, системные и частные. На первом этапе структурирования и внедрения новых технологий могут использоваться частные технологии, имеющие локальный характер. Их применение ограничивается отдельными группами или курсами. На втором этапе данные изменения в системе преподавания юридических дисциплин повлекут за собой и модульные инновации, позволяющие объединить несколько компонентов системы образования. Допустим, заставить взаимодействовать методы преподавания права с проведением воспитательной работы среди студентов путём образования из их среды различных правовых комитетов и секций, контролирующих процесс обучения [2].

На третьем этапе могут применяться системные инновации, позволяющие либо изменить, либо модифицировать всю систему преподавания права путём объединения методик преподавания, управления образовательным и воспитательным процессами. Но следует отметить, что данная технология может использоваться лишь в тех высших учебных заведениях, где уровень подготовки студентов находится на достаточно высоком теоретико-познавательном уровне. А коллектив профессорско-преподавательского состава готов к восприятию новых форм учебного процесса, предоставляющего студентам достаточно большую степень свободы и автономии. Необходимо заметить, что среди инновационных технологий преподавания права преобладают интерактивные формы занятий. Интерактивные методы преподавания не только позволяют проявиться способностям каждого студента, но и активно способствуют их формированию и совершенствованию. В частности, они дают возможность создать ситуацию, в которой бы учащиеся самостоятельно открывали и конструировали знания. Ценность

такого сформированного умения в процессе овладения будущей профессией.

В последние годы система педагогических технологий правового образования выступает как личностно-ориентированная, направленная на раскрытие индивидуальных способностей, навыков и знаний учащихся. Система методов, которые используются для преподавания права, должна учитывать такие особенности, как различный уровень подготовки студентов, различные способности к восприятию материала.

Среди инновационных технологий преподавания права можно выделить методику «мозгового штурма», которая используется в случае, когда при решении проблемы можно использовать как можно большее количество возможных вариантов. Данный метод в высших учебных заведениях можно использовать при проведении круглого стола или диспута, когда преподавателем может назначаться ведущий мероприятия, который формулирует проблему для обсуждения, остальные студенты поочередно высказывают своё мнение по предложенной проблеме [3].

В се предложения, которые носят рациональный характер, записываются на бумаге, а затем объединяются и ранжируются в зависимости от их значимости. В ходе проведения диспута участники должны проявлять толерантность и уважение друг к другу, давать возможность высказаться каждому желающему [4].

По мнению многих авторов одной из возможных технологий обучения, отвечающей требованиям профессиональной подготовки юристов, является технология контекстного обучения.

Контекстным является такое обучение, в котором на языке наук и с помощью всей системы форм, методов и средств обучения, традиционных и новых, последовательно моделируется предметное и социальное содержание будущей профессиональной деятельности студентов. Причем предметное содержание связано с формированием профессиональных компетенций специалиста, развитием профессионального мышления. Социальный контекст предполагает наличие умений социального взаимодействия и общения, работать в коллективе, совместного принятия решений.

Базовыми формами деятельности будущих юристов в контекстном обучении признаны:

1. Учебная деятельность академического типа. Здесь имеет место, главным образом, формирование базы юридических знаний.
2. Квазипрофессиональная деятельность. Данная деятельность представляет собой имитацию профессиональной деятельности юри-

ста в условия образовательной среды.

3. Учебно-профессиональная деятельность, в ходе которой будущий юрист выполняет реальные исследовательские и практические функции, используя при этом интеллектуальные дидактические компоненты адаптивных образовательных систем в сочетании с традиционными формами совершенствования профессиональных компетенций. На данном этапе происходит трансформация учебной деятельности в профессиональную [5].

Между представленными формами деятельности реализуется множество промежуточных, так называемых переходных форм.

В качестве переходных форм деятельности выступают лабораторно-практические занятия, анализ конкретных профессиональных ситуаций спецкурсы и спецсеминары и другие.

Перечисленным базовым формам деятельности обучающихся в контекстном обучении соответствуют три обучающие модели: семиотическая, имитационная, социальная. Каждая имеет свои особенности, но все они взаимосвязаны таким образом, что в рамках использования одной из них подготавливаются условия для перехода к следующей.

1. Семиотическая обучающая модель предполагает использование вербальных (письменных) материалов, содержащих теоретизированные данные относительно конкретной профессиональной деятельности. Назначение данных материалов сводится к индивидуальному освоению каждым студентом. При этом такая работа не требует проявления к изучаемому материалу личностного отношения. Средством работы будущих юристов является текст.

2. Имитационная обучающая модель предполагает ситуационное моделирование потенциальной профессиональной деятельности. В рамках разрешения данной ситуации от студента требуется проведение аналитической, проблемно-ориентированной работы. Итогом является принятие решений по разрешению проблемной ситуации на основе имеющихся знаний. Средством работы будет - контекст.

3. Социальная обучающая модель - это типовая проблемная ситуация или фрагмент профессиональной деятельности, которые анализируются и преобразуются в формах совместной деятельности студентов. Средством работы, формирующим ценностное отношение личности к профессиональной деятельности, людям служит подтекст [6].

В контекстном обучении обучающиеся с самого начала находятся в деятельностной позиции. Это обеспечивает органичное вхождение молодого специалиста в профессию, значительно сокращает период его предметной и социальной адаптации на рабочем месте.

Также к инновационным технологиям можно отнести введение медиации в систему преподавания права. Аудитории предлагается какой-либо спорный вопрос, требующий, однако, чёткого ответа и решения. Найти выход из создавшейся ситуации возможно лишь с помощью медиатора, в роли которого может выступать преподаватель, так как в ходе игры студенты могли разделиться на противоборствующие группы, отстаивающие свои интересы. Задача медиатора состоит не только в структурировании различных точек зрения, но и в примирении сторон и нахождении общего для всех решения, которое бы устраивало всех участников интерактивной игры [7].

Важную роль в преподавании правовых дисциплин играет использование информационных технологий, таких, как: справочные правовые системы типа «Гарант», «Кодекс», «Консультант Плюс», «Референт», так и сети Интернет. Использование официальных сайтов органов государственной власти может широко применяться в процессе преподавания правовых дисциплин, а соответствующие практические задания целесообразно включать в практикумы и учебные пособия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ивонина А. Современные технологии в преподавании права. // Учитель. 2006, № 2. - С. 40-42.
2. Остапенко А. Современные технологии в преподавании права // Учитель. 2006. № 2. - С. 40.
3. Певцова Е.А. Теория и методика обучения праву: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Вербицкий А.А. Инварианты профессионализма: проблемы формирования: монография. - М.: «Логос», 2011.
5. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. - М.: ИЦ ПКП, 2004.
6. Султанова Т.А. Профессиональная образовательная среда: сущность, структура, критерии качества // Наука и современность. Новосибирск: Центр развития научного сотрудничества. - 2011. - № 8-1. - С. 334-339.
7. Султанова Т.А. Формирование проективных умений студентов педагогического колледжа: автореферат дисс. ... к.п.н.: 13.00.01. Оренбург: ГОУ ОГУ, 2007.

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У ДЕТЕЙ ИЗ ПОЛИЭТНИЧЕСКИХ СЕМЕЙ

Фёдорова И.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Признание, понимание и принятие собственной этничности личностью является не только основой психологического комфорта, адаптивности и продуктивности личности, но и на более глобальном уровне представляет собой основу для построения государственности, национально единства и сплоченности.

Формирование, поддержание и сохранение этнической идентичности обеспечивается совместными действиями семьи, школы, средств массовой информации и других социальных институтов, деятельность которых должна носить планомерный и скоординированный характер, чтобы возникающая в результате этническая идентичность носила характер позитивной моноидентичности или развитой биэтнической идентичности.

Полиэтничность, так распространенная в современном Казахстане, должна стать не кризисным и проблемным моментом в процессах идентификации, а залогом для формирования новой культурно развитой, поликультурной, толерантной личности.

Процесс формирования личности в столь важных аспектах, как этническая идентичность не должен быть спонтанным и носить стихийный, ситуативный характер. Планомерное психологическое сопровождение, основанное на превентивных видах деятельности должно стать основой построения работы направленной на развитие личности в вопросах построения личной этничности.

Обязательные составляющие, которым уделяется внимание при организации психологического сопровождения этнической идентичности у детей их полиэтнических семей.

1. Опора на законодательные и нормативные акты Республики Казахстан;
2. Ценностно-нравственные, социальные, нормативные и этические основы современного казахстанского общества;
3. Участие в реализации модели не только специалистов-психологов, но и специалистов других сфер (педагогов, социальных работников, медиков, генетиков, политологов и т.д.)
4. Методологические и содержательные основы практической работы сформулированные в современной психологической и смежных

- науках;
5. Понимание системообразующего значения единичной личности в построении общества, государства, глобальных мировых процессов;
 6. Системно-деятельностный подход отвечающей тенденциям современной жизни;
 7. Акцент на превентивные меры и виды работ;
 8. Проектирование и конструирование работ ориентированных на достижение цели, ориентация на результаты общественного и личностного плана, где развитие личности становится главным приоритетом процесса сопровождения;
 9. Происходит на основе усвоения универсальных учебных действий; решающая роль содержания и способов организации деятельности;
 10. Учет индивидуальных особенностей и специфики полиэтничности участников программы психологического сопровождения;
 11. Обеспечение преемственности на всех уровнях;
 12. Модернизация программы в зависимости от условий, потребностей и частных задач организации внедряющей ее в свою деятельность.

Цель психологического сопровождения этнической идентичности детей из полиэтнических семей – обусловлена объективной необходимостью, в связи с распространенностью явления полиэтничности в современном Казахстане и заключается в превенции возникновения, а при необходимости и коррекции деструктивных элементов этнической идентичности возникших в связи с полиэтничностью личности.

Задачи психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей:

1. Превенция формирования деструктивного самоотношения и отношения к представителям других этносов возникающее на основе полиэтничности личности;
2. Формирование осознанной этнической идентичности вне зависимости от фактора полиэтничности;
3. Принятие собственной полиэтничности, как позитивного фактора, личностного и социального ресурса развития;
4. Формирование позитивного отношения к другим вне зависимости от фактора моно-, полиэтничности, акцентирование на значимости ценности личностных качеств и внутреннего мира личности;
5. Снижение уровня стереотипизации по этническому признаку относительно себя и других;
6. Уменьшение и ослабления конфликтов связанных с этническими ситуациями. Формирование этнической толерантности;
7. Коррекция уже сформированных качеств, черт личности, форм

поведения и установок являющихся неадаптивными и препятствующими нормальному межкультурному взаимодействию.

Принципы модели психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей:

1. Принцип преемственности и непрерывности.
2. Принцип системности.
3. Принцип гуманизации.
4. Принцип компетентности.
5. Принцип целостности.
6. Принцип целесообразности и причинной обусловленности.
7. Принцип своевременности.
8. Принцип активности и субъектности участников процесса психологического сопровождения.
9. Принцип практической направленности.

Уровни психологического сопровождения: индивидуальное сопровождение и групповое сопровождение.

Формы сопровождения: информирование, просвещение, диагностика, консультирование, коррекционно-развивающая работа.

Субъекты системы психологического сопровождения.

Под субъектами психологического сопровождения понимаются специалисты, различные службы и сами выходцы из полиэтнических семей, активно взаимодействующие в процессе реализации функций психологического сопровождения в рамках достижения цели деятельности.

Объекты внедрения. Данная модель является базовой и имеет большой потенциал для модификации в зависимости от объекта внедрения, его потребностей, целей, частных задач, ресурсов и т.д.

В первую очередь, данная модель может быть внедрена в работу образовательных учреждений любого уровня

Может быть приспособлена для внедрения в организациях частного и государственного предпринимательства, а также специализированных учреждений оказывающих услуги психологической помощи населению: психологические центры, кабинеты психологической помощи, частные психологические консультации, телефоны доверия при организациях и др.

Таблица 1. Подходы, направления, формы и методы работы

Теоретические подходы	Направления работы	Формы и методы работы
1. Информационный (когнитивный) подход – основан на	1. Информационное сопровождение по проблеме этничности и этнической идентич-	1. Текстовые – письма, листовки, объявления, брошюры, специализи-

распространении информации о этнической идентичности	ности; 2. Информирование об особенностях народонаселения современного Казахстана; 3. Формирование представлений о процессах смешения культур, ассимиляции, консолидации, сепарации и т.д.; 4. Ознакомление с особенностями жизни, быта, традициями, ценностями других этносов; 5. Формирование навыков самостоятельного и критического оперирования информацией - умения добывать необходимую информацию, уметь ее анализировать, выделять причинно-следственные связи, выстраивать определенную систему проверки достоверности данных и т.д.	рованная литература, интернет-статьи в свободном доступе и т.д. 2. Аудиосообщения – специализированные тематические передачи по радио, объявления по системе оповещения, открытые лектории и дискуссионные площадки, публикация подкаста в открытом доступе и т.д. 3. Визуальные - билборды и графические изображения, видеоролики и видео контент в социальных сетях, видеохостингах, создание тематических документальных и художественных фильмов и т.д.
2. Поведенческий подход – основан на эмоциональном обучении. Базируется на учете того, что этническая идентичность имеет одним из компонентов эмоциональный, который содержательно различен у представителей моно- и полиэтнических семей.	1. Повышение самооценки, самопринятия, принятия собственного этноса и других этнических групп; 2. Принятие собственной полиэтничности, нахождение приоритетов; Формирование способности справляться со стрессом связанным с собственной полиэтничностью (этнические конфликты, отношение других людей и т.д.); 3. Увеличение стабильности общения в поликультурной среде; 4. Формирование навыков межличностного общения в поликультурной среде исключая стереотипизацию партнера по общению, по этническому признаку; 5. Социальная адаптация в моно- и поликультурной среде; 6. Усиление навыков контро-	Индивидуальные – просветительские беседы, психологическое консультирование, перманентная, ситуативная и экстренная психологическая помощь, аутогенная тренировка, индивидуальная коррекция, индивидуальная терапия, методы рациональной перестройки системы отношений, управление мышечным тонусом, идеомоторные тренировки и т.д. 1. Групповые методы работы: социально-психологический тренинг, психодрама, ролевые игры, дискуссии, круглые столы, групповые консультации, группы поддержки и т.д.

	ля над эмоциональными импульсами	
3. Социально - психологический подход - основан на учете роли социальных факторов в процессах психологического сопровождения этнической идентичности.	1. Формирование жизненных навыков необходимых в полиэтнической среде; 2. Изменение или коррекция неадаптивного поведения; 3. Помощь в определении их социальных ролей, позиций в различных группах и обществе; 4. Налаживание социально-адаптивных контактов.	1. Преимущественно групповые: ролевое моделирование, анализ конкретных историй жизни, ситуаций, конфликтов, драматические представления и т.д.

Модули модели психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей.

Модуль 1. Психодиагностика (первичное отслеживание).

Цель: всестороннее исследование специфики этнической идентичности личности служащее основой для постановки частных целей и задач.

Формы: групповая и индивидуальная психодиагностика.

Основной блок - психодиагностика специфики этнической идентичности.

Дополнительный блок – психодиагностика родственников, смежных и иных категорий, необходимых для эффективного построения работы по психологическому сопровождению этнической идентичности у детей из полиэтнических семей.

Выявленные в ходе психодиагностики особенности личности должны стать полноценной базой для реализации дифференцированного подхода при осуществлении индивидуальной и групповой работы по психологическому сопровождению.

Кроме предложенных тестовых методов также могут быть использованы такие методы как: построение генеалогического древа, наблюдение, кросс-культурный эксперимент, опрос и беседа, структурированное интервью, контент-анализ, анализ продуктов деятельности.

Модуль 2. Отбор и применение методических средств по организации психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей.

Цель – реализация процесса психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей

Пропаганда как фактор развития этнической идентичности: текстовые методы, аудиосообщения, визуальные методы, массовые соци-

альные мероприятия на основе специализированных и иных учреждений.

Психологические формы работы: индивидуальные (информационная модель, интерпретационная модель, совещательная модель, патерналистская модель) групповые методы работы. Среди групповых методов самым распространенным является тренинговая работа. Все остальные формы групповых работ, так или иначе, могут быть включены в него.

Модуль 3. Мониторинг реализации модели психологического сопровождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей

Цель: анализирование результативности реализации психологического сопровождения, дающее возможность корректировать ход работы и оценивать ее эффективность.

Результативность работы может оцениваться в результате вторичной диагностики по методикам представленным в модуле 1 (составительский анализ), а также в результате самоотчетов участников работы, наблюдения за социально-психологическими изменениями. Мониторинг должен проходить с ориентацией на представленные ниже ожидаемые результаты.

При проведении мониторинга используются различные источники информации.

1. Источники информации естественного характера:

- информация, предлагаемая всеми субъектами сопровождения по собственной инициативе (информация предоставляемая близкими людьми, непосредственно контактирующими с участниками процесса психологического сопровождения);
- информация, полученная в результате открытого наблюдения за участниками процесса психологического сопровождения;
- информация, полученная в результате включенного наблюдения, в процессе которого исследователь осуществляет деятельность вместе с наблюдаемым (возможен при внедрении программы в учреждениях образования или организациях);
- информация полученная в результате самонаблюдения (любые варианты самоотчета и самоанализа).

2. Информация, полученная в ходе специально организованного исследования:

- результаты диагностического исследования с использованием специальных методик;
- результаты экспертных оценок.

Ожидаемые результаты реализации модели психологического со-

провождения этнической идентичности у детей из полиэтнических семей:

1. Формирования положительного самоотношения и отношения к представителям других этносов у людей из полиэтнических семей;
2. Формирование осознанной этнической идентичности вне зависимости от фактора полиэтничности;
3. Принятие собственной полиэтничности, в том числе как фактора личностного и социального ресурса развития;
4. Формирование позитивного отношения к другим вне зависимости от моно-, полиэтничности, развитие ценности личности значимого другого;
5. Снижение склонности к стереотипизации по этническому признаку;
6. Выработка стратегий действия в конфликтах связанных с этническими ситуациями;
7. Формирование этнической толерантности;
8. Гармонизация личности, выработка эффективных форм поведения в межэтническом взаимодействии.

ДУАЛЬНАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ СИСТЕМЫ ТИПО

Рабцун Н.В.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

На современном этапе развития Республики Казахстан техническое и профессиональное образование всё больше ориентируется на удовлетворение потребностей рынка труда, конкретных запросов работодателей, становится инструментом экономических проблем общества.

Это было отмечено и в ежегодном Послании президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие»: «нам необходимо максимально развивать систему подготовки технических кадров. Техническое и профессиональное образование должно стать одним из основных направлений инвестиционной политики». Ранее президентом Н.А. Назарбаевым была поставлена задача в создании казахстанской модели дуального обучения системы технического и профессионального образования.

Почему именно эта система обучения вызвала такой интерес и в

чём её преимущества? Система подразумевает сочетание практического обучения по профессии на предприятии с теоретическим в организациях технического и профессионального образования (в колледжах). Таким образом, одновременно с обучением учащийся осваивает избранную профессию непосредственно на производстве, т.е. учится сразу в двух местах: в учреждении образования и на предприятии. Данная система успешно используется в таких странах, как Германия, Австрия, Дания, Нидерланды, Швейцария.

Дуальная система предусматривает вовлечение предприятия в процесс подготовки специалистов. Дуальная система обеспечивает тесную взаимосвязь и взаимодействие профессионального обучения с производственной сферой, своевременное реагирование на изменения ее потребностей и учет тенденций развития.

В настоящее время для профессионального образования проблема установления тесной взаимосвязи с производственной сферой является одной из наиболее актуальных. В разное время она решалась по-разному. Дуальная система в мире доказала свою эффективность в этом вопросе. Трудно сказать, что ее опыт для Казахстана в новинку. В недавнем советском прошлом профессиональные кадры ковались по аналогичному принципу и, надо заметить, что результат был. Современная система дуального образования, внедряемая в нашей стране, возлагает надежды на ликвидацию разрыва между теорией и практикой. «На современном этапе развития страны перед учебными заведениями технического и профессионального образования стоит ряд вопросов. Какими они должны быть? Как организовать образование? Как поднять престиж учебного заведения на рынке образовательных услуг? Главная задача ТиПО – сформировать новую модель профессиональной подготовки, которая бы преодолела отставание в объемах и качестве трудовых ресурсов от реальных требований конкретных предприятий. Ведь подготовка высококвалифицированных рабочих кадров и специалистов среднего звена – одна из тех задач, решение которых может обеспечить устойчивое экономическое развитие любой страны» [1].

Как и каким образом решить поставленные задачи? Ответ на данный вопрос не односложный. Но в последнее время, по мнению многих специалистов, найден ответ – создание системы дуального обучения. Возникает следующий вопрос – что это такое?

В современных социально-экономических условиях деятельность колледжей, осуществляющих подготовку специалистов для ведущих отраслей экономики, связана с решением целого ряда проблем:

- несоответствие объемов, структуры и содержания подготовки

специалистов перспективам развития высокотехнологических производств;

- несовершенства механизмов социального партнерства учебных заведений системы ТиПОи работодателей;

- недостаточной практической ориентированностью в подготовке кадров для конкретных предприятий;

- несоответствие учебно-материальной базы учебных заведений системы ТиПО современному уровню развития высокотехнологичного производства;

- низкий процент трудоустройства выпускников по своей специальности.

Для решения этих проблем сейчас проводится модернизация системы технического и профессионального образования, внедряется новая система управления, и главной задачей в ней является трудоустройство учащихся.

Качественное профессиональное образование сегодня – это средство социальной защиты, гарантия стабильности, профессиональной самореализации человека на разных этапах жизни. Государственная политика в области ТиПО стала частью Госпрограммы развития образования на 2011–2020 годы.

Формат реализации госпрограмм по модернизации ТиПО включил в себя ряд мероприятий. Прежде всего, это реорганизация учебных заведений путем преобразования в единый вид учебного заведения, колледж. Также предусмотрена двухуровневая подготовка специалистов. Вместе с тем предусмотрено повышение квалификации преподавателей специальных дисциплин и мастеров производственного обучения за рубежом [1].

Модернизация профобразования определяет необходимость изменения ряда традиционных подходов к системе подготовки специалистов. В данное время дуальная система обучения – одна из самых эффективных форм подготовки профессионально-технических кадров в мире. Не зря важность такого вида образования подчеркнул Президент в своей программной статье. Ее особенность заключается в том, что обучение проводится большей частью не в учебном заведении, а на предприятии.

Дуальная модель – это объединение интересов бизнеса, будущего специалиста и государства. Данная система предполагает, что 70-80% времени учащийся обучается непосредственно на производстве, и только 20-30% - в колледже.

Дуальная система отвечает интересам всех участвующих в ней сторон - предприятий, работников, государства. Для предприятия - это

возможность подготовить для себя кадры, экономия на расходах по поиску и подбору работников, их переучиванию и адаптации.

Для молодых людей дуальное обучение - отличный шанс легче адаптироваться к взрослой жизни. Уже во время обучения они получают за свой труд на предприятии денежное вознаграждение, а после его окончания - работу, к которой хорошо подготовлены.

«Примерно половина молодых людей в Германии после школы приобретают в рамках дуальной системы одну из 350 официально признанных государством учебных профессий. Обучение профессии отличается от чисто школьного профобучения, характерного для многих стран. 3-4 дня в неделю на предприятии ведется практическое обучение, а теория специальности преподается 1-2 дня в неделю в профессиональной школе. Срок обучения – от 2 до 3,5 лет.

Более 80% ученических мест предоставляют малые и средние фирмы. Благодаря наличию дуальной системы доля молодых людей, не имеющих профессии или ученического места, в Германии сравнительно невелика: всего 4,2% среди тех, кому от 15 до 19 лет.

Что касается уровня безработицы в Германии, то среднее количество безработных - 7,8%. Если же говорить об уровне безработицы среди молодежи до 25 лет, то в Германии это 7%, в Греции - 45%, в Испании - 43%, в Словакии - 33%, во Франции - 30%. Таким образом, цифры ясно показывают преимущества немецкой дуальной системы обучения» [1].

Сочетание теории и практики гарантирует высокую квалификацию выпускников.

Преимущества, которые дает дуальная система обучения:

- обеспечивается высокий процент трудоустройства выпускников, т.к. они полностью отвечают требованиям работодателя. Обучение максимально приближено к запросам производства. Для предприятия дуальное образование - это возможность подготовить для себя кадры точно «под заказ»;

- достигается высокая мотивация в получении знаний. Формируется новая психология будущего работника. Студенты, сначала закрепившись на предприятии в качестве потенциальных работников, учатся совершенно по-другому, более осознанно и заинтересовано;

- работает принцип «от практики к теории», когда студент больше работает не с текстами, а с производственными ситуациями. Сложная теория легче осваивается через практику и решение реальных профессиональных задач;

- оценка качества подготовки специалистов проводится самими работодателями. С первых дней учащийся большую часть времени

проводит на рабочем месте, показывает свои навыки и старание. Работодатели получают возможность оценить уровень подготовленности будущих специалистов непосредственно в производственных условиях;

- в результате внедрения дуальной системы, колледж разрабатывает программы, исходя из потребностей рынка в регионе, развивает свой потенциал, повышает квалификацию преподавательского состава, что в целом позволит повысить качество подготовки кадров и приведет к росту конкурентоспособности колледжа. Преподаватели должны иметь не только хорошие теоретические знания, но и владеть всеми новшествами на производстве;

- снижается нагрузка на бюджет. Часть затрат по профессиональному обучению несет предприятие.

Однако на сегодня нет готовности со стороны индустрии и предприятий, хотя созданы необходимые правовые и нормативные предпосылки.

Социальное партнерство в учебных заведениях может быть реализовано посредством внедрения дуальной системы профессионального обучения с заключением трехстороннего договора (учебное заведение - предприятие - студент). Социальное партнерство в техническом и профессиональном образовании - это особый тип взаимодействия образовательного учреждения с субъектами и институтами рынка труда, государственными и местными органами власти, общественными организациями, нацеленный на максимальное согласование и учет интересов всех участников этого процесса.

Социальное партнерство в области профессионального образования ориентировано на повышение адекватности результатов деятельности системы образования, приближение уровня подготовки кадров к потребностям отраслей экономики и работодателей, укрепление связей обучения с производством, привлечение дополнительных источников финансирования.

«Для обеспечения конкурентоспособности и дальнейшего развития системы непрерывного профессионального образования необходима развитая инфраструктура в виде сети различных центров и краткосрочных курсов, занимающихся внутрипроизводственным и внутрифирменным обучением и переподготовкой. Программа таких курсов должна быть предельно гибкой, учитывающей насущные потребности предприятия, поэтому может составлять 72-700 час, но не более 1000 час.

Программа подготовки (переподготовки) завершается экзаменом, который принимает комиссия из представителей предприятия, учреж-

дения образования и третьих лиц (независимые эксперты). Успешно сдавшие экзамен выпускники получают свидетельство (сертификат), дающее право работать по специальности. Сертификат должен содержать данные о типе, сроках и целях профессионального обучения, а также о компетенциях, которыми овладел студент» [2].

Если говорить о внедрении дуальной системы обучения внутри колледжа, то ее элементы используются при подготовке специалистов уже давно. Это проявляется при совместной разработке учебных программ по специальным дисциплинам преподавателями колледжа и социальными партнерами. Проводятся различные семинары, мастер-классы, круглые столы. Студенты колледжа проходят практику на предприятиях города, поэтому у работодателей уже на этой стадии складывается мнение о знаниях и навыках студентов. В то же время студенты во время прохождения практики имеют возможность познакомиться с режимом работы предприятия, с условиями и экономическими возможностями предприятия. Социальные партнеры оказывают материальную поддержку колледжу, имеют возможность участия в оценке качества подготовки специалистов посредством участия в ОУПП, итоговой аттестации с присвоением квалификации по специальности. Преподаватели специальных дисциплин и мастера производственного обучения имеют возможность пройти стажировку на предприятиях социальных партнеров, принять участие в мастер-классах, семинарах, конкурсах профессионального мастерства, тем самым повышая свой уровень квалификации и осваивая новые технологические возможности и современное оборудование.

Благодаря дуальной системе обучения, появляется возможность реальной эффективности обучения для удовлетворения конкретных потребностей производства.

Таким образом, мы получаем возможность выйти на объединение интересов бизнеса, молодого человека и государства - совершенно новый уровень трехстороннего партнерства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вопросы перехода на дуальное образование: <http://forum.eitiedu.kz/>
2. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 гг.
3. Послание президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие».

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ УСПЕШНОЙ РАБОТЫ МУЗЫКАНТА - КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА

Курилина О.И.

«Восточно-Казахстанское училище искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных» УО ВКО, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современное общество предъявляет высокие требования к каждой творчески активной личности. Темп развития всех сфер жизни и деятельности человека требует проявления гибкости, способности быстрого реагирования на происходящие изменения. Профессиональная деятельность концертмейстера целиком и полностью соответствует таким требованиям.

Специфика работы музыканта заключается в многопрофильности и многофункциональности. Многопрофильность концертмейстерской деятельности проявляется в разнообразии видов и составов исполнительских коллективов - это вокальные и инструментальные ансамбли, хоровые и танцевальные коллективы. Работа с каждым из этих коллективов отличается своей спецификой и требует от концертмейстера специальных знаний и определенных исполнительских умений и навыков. Помимо этого, работа концертмейстера является полифункциональной, т.к., наряду с исполнительской деятельностью, он выполняет педагогическую и организаторскую при подготовке к концертным выступлениям.

Постоянно меняющиеся условия исполнительской работы, частая смена солистов и коллективов, ускоренные сроки освоения музыкальных сочинений, помимо этого, выполнение педагогических и организаторских функций, позволяют рассматривать мобильность, как решающий фактор успешной концертмейстерской деятельности.

Профессиональная работа музыканта зависит от характеристик личности, которые ведут к успешному выполнению поставленных творческих задач. Способность специалиста к многогранной работе обеспечивает развитие познавательных процессов, свободное установление контактов с коллегами, слушателями и быстрое решение различных профессиональных задач. Музыкант – концертмейстер находится в непрерывной работе над приобретением и совершенствованием исполнительских и концертмейстерских умений и навыков. Расширяет знания в области теории и истории музыки. Эти знания необходимы пианисту для верного прочтения и интерпретации нотного текста. «Прочсть произведение с листа - значит быстро схватить и эскизно передать эмоционально-образный смысл музыки, при некоторой приближенности воспроизведения нотной записи» (4, с. 35).

Такая ежедневная работа приводит к значительному расширению фортепианного репертуара и повышению исполнительского мастерства. Не всем пианистам подвластно беглое чтение с листа. Поэтому необходимо культивировать такую работу каждому специалисту. «Лучший способ научиться читать с листа - это как можно больше читать», - говорил И. Гофман. Грамотное прочтение текста позволяет осмыслить содержание и характер музыкального произведения, его жанр, стиль, форму, тональный и гармонический план, тип фактуры, динамику, фразировку и в результате раскрыть художественный образ произведения. Для музыканта - концертмейстера очень важно разбираться в гармонии и гармоническом анализе, что позволяет пианисту подбирать музыку на слух, при необходимости делать переложения, аранжировки, и транспонировать музыкальное произведение в нужную тональность.

Многопрофильная деятельность пианиста - концертмейстера включает в себя владение знаниями из различных областей исполнительского искусства. Такого музыканта можно назвать универсальным специалистом: в вокальном или инструментальном классе при совместном исполнении он должен учитывать тембральные особенности и динамические возможности голоса или инструмента, а также владеть знаниями методики преподавания вокала или инструмента. Работая в классе хорового дирижирования, концертмейстер должен знать основы техники дирижирования, в классе хореографии - владеть знаниями постановки танцев.

В ежедневной практической деятельности концертмейстер реализует свои педагогические функции. Для создания психологически комфортной обстановки в творческом процессе, ему потребуются знания из области музыкальной педагогики и психологии. Это позволяет быстрее налаживать отношения между коллегами при возникновении творческих разногласий.

Основу профессиональной мобильности концертмейстера составляет комплекс исполнительских умений и навыков. Очень важно научиться выстраивать в ансамбле один общий исполнительский план, добиваясь единства темпа, фразировки, штрихов, нюансов, звукового, динамического баланса. Выполнение таких действий возможно при условии сформированных навыков ансамблевого исполнительства. Концертмейстеру необходимо иметь в своем профессиональном запасе как можно больше произведений ансамблевого репертуара. Это позволит ему не затрачивать дополнительное время на выучивание своей партии, а сконцентрироваться на решении ансамблевых и художественных задач.

К ряду необходимых концертмейстеру навыков можно отнести навык быстрой ориентации в нотном тексте. В силу специфики своей деятельности у пианиста не достаточно времени на детальную работу. А порой приходится выходить на сцену, читая с листа незнакомое произведение. Поэтому воспитание концертмейстерской мобильности должно занимать центральное место в педагогическом процессе. Навык быстрой ориентации в нотном тексте позволяет пианисту в любых условиях быть готовым выйти на сцену, ограничиться небольшим количеством репетиций, добиваясь при этом хороших результатов.

Формирование профессиональной мобильности концертмейстера невозможно без развития личных психологических качеств музыканта. Важные составляющие - это исполнительская чуткость, гибкость, корректность в отношении к партнеру. «Хороший концертмейстер предвидит намерения своего партнера, умеет принять эти намерения и пойти за солистом, а в нужный момент повести за собой, приводя трактовку к единому исполнительскому решению» (5, с. 22).

Концертмейстерская практика не только дает возможность закрепить полученные знания, но и приобрести навыки практической работы. Деятельность музыканта - концертмейстера предполагает гастрольные поездки, выступления на всевозможных конкурсах и фестивалях не только в своей стране, но и за рубежом. Такие динамичные условия требуют высокой приспособляемости артиста к условиям среды. Это касается репетиций в новом концертном зале, необходимо в короткий срок приспособиться к акустике, новой сцене, новому для себя инструменту, новой аудитории слушателей. «Высокий уровень адаптивности концертмейстера позволяет быстро «вписываться» в условия социальной и профессиональной среды, безболезненно приспосабливаться к психологической атмосфере нового коллектива, наиболее полно реализовывать имеющиеся профессиональные данные в постоянно меняющихся условиях деятельности» (2, с. 123). Такая интенсивность работы и скорость процессов адаптации музыканта-концертмейстера является одним из показателей мобильности.

Таким образом, мобильность является важнейшей характеристикой профессионального мастерства музыканта-концертмейстера, залогом его конкурентоспособности и востребованности на рынке труда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абилгазина Б. Профессия - концертмейстер // В мире музыки, 2013. - № 4. - С. 12-13
2. Байбикова Г.В., Бибикова О.В. Воспитание концертмейстера в системе обучения пианиста // Психология и педагогика: методика и

- проблемы практического применения. 2015. №42. - С. 120-124
3. Виноградов К. О специфике творческих взаимоотношений пианиста-концертмейстера и певца // Музыкальное исполнительство и современность, 1988. - №1. С. 22-24
 4. Цатурян К.А. Чтение с листа. Теория и методика обучения игре на фортепиано под ред. Каузовой А.Г., Николаевой А.И. – М.: Владос. 2001
 5. Швабенланд Н.Н. Психолого-педагогические задачи концертмейстера в процессе воспитания и формирования личности музыканта // В мире музыки. 2012. - №1. С. 21-23
 6. Шендерович Е.М. В концертмейстерском классе: Размышления педагога. – М.: «Музыка», 1996.

ВОСПИТАНИЕ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Шагаланова Б.Р.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

В настоящее время, в эпоху глобализации, когда обособленное существование разных народов и культур становится невозможным, когда стоит вопрос о совмещении национальных ценностей Востока и Запада, когда идет переосмысление целей и задач образования и мы понимаем, что действующее содержание образования не удовлетворяет в достаточной мере потребностей социума, возникают и широко обсуждаются новые парадигмы образования и все чаще употребляются такие понятия как поликультурная компетентность и другие.

В концепции поликультурного образовательного пространства представленной В.П. Борисенковым, О.В. Гукаленко, А.Я. Данилюком, поликультурность понимается учеными как способность человека интегрировать в своем сознании различные культурные пласты, области, смыслы, значения. Одним из ведущих механизмов реализации поликультурности является диалог. Человек обретает собственный образ, становится личностью сквозь призму общения, утверждает себя в мире, ведя непрерывный диалог как с другими субъектами, другими культурами, так и с самим собой. «В поликультурном образовательном пространстве каждый ребенок способен интегрировать в своем сознании различные культурные сферы, что позволяет ему расширять пространство собственного становления. Это возможно, когда человек постоянно находится на грани культур, умеет говорить на разных

«культурных» языках, проживать различные культурные модели жизни, сопрягать в своем сознании различные типы мышления».

Поликультурное образование обеспечивает становление нового типа межнационального, межкультурного взаимодействия, вызывает у студентов чувство сопричастности с мировой культурой и вместе с тем идентификации со своей собственной, открывает понимание многомерности мира и сложности собственной личности.

Цель поликультурного образования состоит в формировании человека, способного к активной и эффективной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умениями жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас, верований.

Поликультурность означает способность человека воспринимать культурные ценности других этносов, уважать и разделять их, но совсем не обязательно перенимать. Еще в XIX веке русский ученый Н.Я.Данилевский в своей работе «Россия и Европа» писал, что заимствованию подлежит лишь то, что находится вне сферы народности. Он считал, что у каждой страны есть свой путь развития, своя уникальная культура, которую следует сохранять.

Соответственно перед учебным заведением стоит задача формирования у студентов готовности человека к взаимопониманию и взаимодействию, изучению различных культур с целью комфортного существования в полиэтнической среде. Одним из путей решения этой задачи является построение педагогического процесса в учебном заведении на интегративной основе.

Интегративный подход в обучении является специфической формой обеспечения комплексности, целостности знаний обучающихся, формирования у них системного мышления и научного мировоззрения. Проблеме междисциплинарной интеграции большое внимание уделяли известные ученые-дидакты М.А. Данилов, Б.П. Есипов, И.Т. Огородников, М.Н. Скаткин, а в Казахстане - Р.Г. Лемберг, А.А. Бейсенбаева и др.

Вопросы историко-гносеологической обусловленности процессов интеграции в образовании исследовали В.С. Безрукова, О.С. Гребенюк, А.Я. Данилюк, Г.И. Ибрагимов и др.

Ими предлагается следующее определение интегративного подхода: это такой подход, при котором осуществляется синтез знаний различных дисциплин, в результате которого образуется новое качество, представляющее собой неразрывное целое, достигнутое широким и углубленным взаимопроникновением этих знаний.

Цель интегративного подхода - дать обучающимся целостную

картину изучаемого процесса или явления во всем многообразии внутренних и внешних связей.

Признаками интегративного подхода является слияние процессов усвоения знаний и процесса формирования на их базе практических умений и навыков; материально-техническое, методологическое обеспечение одновременного усвоения новых знаний и формирование на их базе практических умений и навыков. Педагогическая категория «интегративный подход» близка по звучанию и по характеру происходящих процессов, он обозначает различные уровни взаимосвязи.

Интегративный подход значительно шире и глубже по содержанию, так как обозначает процесс слияния, взаимопроникновения знаний различных учебных дисциплин в целях духовного обогащения и личностного развития обучающихся.

Интегративный подход обеспечивает совершенно новый психологический климат для обучающихся и преподавателя в процессе обучения. Применение интегративного подхода в учебном заведении требует достаточно сложных, нестандартных решений от администрации учебного заведения. Во всех этих сферах интегративный подход становится фактором динамического развития и мобилизации совместных усилий в системе «преподаватель - студент».

Построение педагогической технологии должен охватывать с точки зрения интегративного подхода обучения две его формы- внешнюю и внутреннюю. Внешнее по отношению к обучающимся характеризуется той образовательной средой, которая предлагается ему для обеспечения условий развития личности. Внутреннее – это содержание, которое является достоянием самой образующейся личности. Это не простое отражение внешнего, поскольку создается на основе личного опыта, обучающегося в результате его собственной деятельности. Раскрытие внешнего содержания образования должно сочетаться с организацией личной деятельности обучающихся по формированию внутреннего образовательного пространства. Внешнее содержание концентрируется в понятии «образовательная область», в котором имеются две составляющие- реальная действительность (то, что, например, изучается науками и рассматривается в соответствующих учебных курсах) и знания о ней (результаты научной деятельности).

Интегративный подход стимулирует истинное учение самих обучающихся, потому что оно:

- лично-ориентировано, самомотивируемо, что означает возрастание интереса и вовлеченности в работу по мере ее выполнения;- поддерживает педагогические цели в когнитивной, аффективной и

психомоторной областях на всех уровнях;

- позволяет учиться на собственном опыте и опыте других в конкретном деле;

- приносит удовлетворение обучающимся, видящим продукт своего труда.

Понятие интегративности обозначает в данном случае объединение, сочетание в процессе воспитания отдельных свойств и черт, которые в своей совокупности образуют то или иное личностное качество. В качестве принципов, на основе которых может осуществляться процесс формирования поликультурной личности, востребованной в условиях интегративного обучения, определены следующие: принцип ориентации на познание разных культур; принцип интеграции обучения и реальной коммуникации с представителями поликультурного мира; принцип осознания глобального и самобытного в личности; принцип автономии и самостоятельности личности в обучении; принцип проблемно-ориентированного познания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ержанов М.Е. Развитие этнокультурного образования в Казахстане: теоретические основы и практика./ Диссертация на соиск. учен. степ. докт. пед. наук. - М., 1999.
2. Данилюк А.Я. Метаморфозы и перспективы интеграции в образовании // Педагогика, 1998. - №2. - С. 8-12.
3. Абсатова М.А. Технология интегративного обучения .// Учебное пособие. - Алматы: НИЦ «Гылым», 2004.

СОДЕРЖАНИЕ

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ ДАМУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН ТЕОРИЯСЫ

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУДА ДЕБАТ (ПІКІРТАЛАС) ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ Ағыбаева Е.Ш.	3
«ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫСТАРҒА ЖЕТЕЛЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ Мұқашева М.Қ.	7
ГЕРОНТОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ ТҮСІНІК Байтемирова Қ.Б.	14
БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒЫНАН ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ Асаубаева Б.Н.	19
ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТІК - МӘДЕНИ КОНТЕКСТЕГІ МОРАЛЬДЫҚ САНАНЫҢ ЖАҢА МОДЕЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ Уалиева Р.Т.	23
МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Қабдықалиқызы Ж.	27
ВОЛЕЙБОЛШЫЛАРДЫҢ ДАЙЫНДЫҚ ЖҮЙЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ КЕЗЕҢДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Советов С.Т., Шорганова А.Б.	31
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК НЕГІЗІ Таскимбаева Р.К.	35
БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ- ДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ Жайлаубек Н.Д., Имашева А.Д.	38
ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ Сләмғалиева Н.А.	42
ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ФУНКЦИ- ОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚҚА БАУЛУ ЖОЛДАРЫ Абилмажинова В.Р.	47
ӘСКЕРИ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ Касенов К.Т.	54

ПЕДАГОГИКА МЕН ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ОТБАСЫ МӘСЕЛЕСІ Бакытбеккызы Б., Саданова Ж.К.	58
ҰЖЫМДЫҚ ТҮСІНУ МЕН БІЛІМ БЕРУГЕ ҚОЛ ЖЕТУ АЯСЫНДАҒЫ ТАБЫСТЫ ТАЛҚЫЛАУЛАРДАҒЫ ЗЕРТТЕУШІЛІК ӘНГІМЕНІҢ МАҢЫЗЫ Зейнекәрімқызы А.	63
БЕРДІБЕК СОҚПАҚБАЕВТЫҢ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ӨЗІНДІК ҚОЛТАҢБАСЫ Шакер Г., Едильбаева Г.Б.	67
БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КҮШ - ҚУАТЫН АРТТЫРУДАҒЫ ВОЛЕЙБОЛ ОЙНЫНЫҢ РӨЛІ Тұрсынханов А.М., Орман К.	70
А. БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ТІЛ БІЛІМІ САЛАСЫНДАҒЫ ЕҢБЕКТЕРІ Сеилханова К.К.	75
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СОТ БИЛГІ: ТАРИХЫ, ЖАЙ-КҮЙІ, БОЛАШАҒЫ Елеусизова А.Р.	78
САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ИМАНДЫЛЫҚҚА ТӨРБИЕЛЕУ Онгарбаева А.С.	82
МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫНЫ ШЫҒАРМАШЫ- ЛЫҚҚА БАУЛУ ЖОЛДАРЫ Сапарғалиева Г.С.	86
АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ Қабдықалиқызы Ж.	90
РЕФЛЕКСИЯ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘДЕ- БИЕТТЕРДЕ ТАЛДАНУЫ Аликанова Э.А.	92
БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚПЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ DAҒДЫЛАНДЫРУ Касенова Ш.И.	98
ЖАРЫС ӨТКІЗУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТҮРЛЕРІ, ЖАРЫС ЖӘНЕ ЖАРЫСҚА ДАЙЫНДЫҚ Рамазанов А.К.	101 101
БОКСТАҒЫ ТӨТЕ СОҚҚЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ Бейбітұлы Ж., Шорганова А.Б.	108

АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН
ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ
Нұрбекова Н.С. 112

ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӨЗІНЕ-ӨЗІ ҚОЛ САЛУ МӘСЕЛЕСІ
Баженова Н.К. 116

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ МӘ-
СЕЛЕСІ
Ильясова Б.К. 119

ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

РАЗВИТИЕ УМСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ
ФОРТЕПИАНО В УСЛОВИЯХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
Глушкова Т.В. 123

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЗЫКОТЕРАПИИ В РАБОТЕ С
ДЕТЬМИ И ВЗРОСЛЫМИ
Вдовина Е.Н. 126

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ МЫШЛЕНИЯ
УЧАЩИХСЯ
Русакова Н.А. 130

К ВОПРОСУ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ В СИСТЕМЕ ТИПО
Ким В.А. 134

РОЛЬ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИЦИРОВАНИЯ В МУЗЫКАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕС-
КОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ
Иващенко Н.Е., Курина Г.К. 138

ВОСПИТАНИЕ ВЫНОСЛИВОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИ-
ЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
Цыплаков В.А., Лиценбергер В.Е. 143

ПОДГОТОВКА И ВНЕДРЕНИЕ МОДУЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ,
ОСНОВАННЫХ НА КОМПЕТЕНЦИЯХ
Колдаева А.А. 149

АНТИЦИПАЦИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ В
КЛАССЕ КЛАССИЧЕСКОГО ТАНЦА
Фирсова О.И. 153

РОЛЬ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ОБЩЕНИИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИИ
ПОДРОСТКА СО СВЕРСТНИКАМИ
Умирзахова М.М. 157

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ Курмангалиева Ж.А.	163
МЕТОДИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ТРЕБОВАНИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И ФАКТИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБУЧАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ Ляпунова Н.Н.	167
ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ Таскимбаева Р.К.	171
РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА В ФОРМИРОВАНИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ Байжанова А.Г.	175
ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО ЮРИСТА Кыдырханова А.С.	182
МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У ДЕТЕЙ ИЗ ПОЛИЭТНИЧЕСКИХ СЕМЕЙ Фёдорова И.А.	187
ДУАЛЬНАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ СИСТЕМЫ ТИПО Рабцун Н.В.	193
ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ УСПЕШНОЙ РАБОТЫ МУЗЫКАНТА - КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА Курилина О.И.	199
ВОСПИТАНИЕ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ Шагаланова Б.Р.	202
СОДЕРЖАНИЕ	206

Научное издание

**ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ
ПРИОРИТЕТЫ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ**

Сборник докладов международного научного конгресса
(28-30 сентября 2016 года)

Часть 2

Отпечатано в Казахстанско-Американском свободном университете

Ответственный за выпуск К.Н. Хаукка
Технический редактор Т.В. Левина

Подписано в печать 30.09.2016	Формат 60x84/16	Объем 13,1 усл.печ.л.
9,5 уч.-изд.л	Тираж 1000 экз.	Цена договорная
